

HÜSEYN İSMAYLOV

Göyçə aşıqları
və el şairləri

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

HÜSEYN İSMAYILOV

**GÖYÇƏ AŞIQLARI
VƏ EL ŞAİRLƏRİ**

I cild

BAKI – “SƏDA” – 2006

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKTOR: **Teymur BÜNYADOV**
akademik

RƏYÇİLƏR: **Nizami CƏFƏROV**
filologiya elmləri doktoru, professor,
AMEA-nın müxbir üzvü
Qara NAMAZOV
filologiya elmləri doktoru, professor,

NƏŞRİNƏ MƏSUL: **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**
filologiya elmləri namizədi

Hüseyn İsmayılov. Göyçə aşıqları və el şairləri, I cild,
Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006, 492 səh.

ISBN 5-8066-1504-6

Kitabda Göyçə aşıq muhitinin ilk məlum simalarından (Ozan İbrahim, Ozan Heydər) başlamaqla Miskin Abdal və digər görkəmli nümayəndələrinin (Qul Mahmud, Şımpırlı Sevgili, Dərdli Nəsib, Ağ Aşiq, Aşiq Musa, Aşiq Alı və Şair Məmmədhüseyn) ədəbi irsi toplanmışdır.

© Folklor İnstitutu, 2006

AŞIQ SƏNƏTİNİN BEŞİYİ GÖYÇƏ

Azərbaycanda mövcud aşiq mühitlərinin regional, lokal etnik-mədəni sistem hadisəsi kimi vahid bir mədəni tamın (ümumtürk mədəniyyəti kontekstində götürülən aşiq sənətinin) bir-biri ilə qarşılıqlı təsir və əlaqədə olan, ayrı-ayrı keyfiyyət göstəriciləri baxımından spesifiklik kəsb etməklə yanaşı, tipoloji ümumilik xarakteri daşıyan sənət fenomeni olması aydındır. Lakin mövcud aşiq mühitlərinin lokal etnik-mədəni spesifikası yalnız onların coğrafi mühit, mühitə mənsub sakinlərin (sənət subyektinin) yaşam tərzi, ətraf gerçəkliyə münasibətindəki fəlsəfi, ictimai baxışların özəllikləri və s. ilə şərtlənən formal sənət elementlərinin (repertuar, rəqs, musiqi və s.) variantlılığı ilə məhdudlaşmır. Mövcud aşiq mühitlərinin qarşılıqlı dialektik münasibətində törənən və törədici, genetik bazis və üstqurum münasibətləri də mövcuddur və mühitlərə bu səpkidən yanaşma elmi baxımdan olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, mühit diferensiyasından əvvəlki mərhələdə aşiq sənəti lokal coğrafi məkanda və deməli lokal sənət çevrəsində özünün təşəkkül və təkamül mərhələlərindən keçməli, sənət bütün estetik göstəriciləri ilə bitkinləşməli, yalnız bundan sonra onda diferensiasiya baş verməlidir. Aşiq sənətinin inkişafda mərhələ və tip təsnifatının bu şəkildə modelləşdirilməsini bizə bu sənətin öz təbii inkişaf dialektikası diqtə edir.

Bu baxımdan aşiq sənətinin mövcud mühitləri içərisində Göyçə aşiq mühiti digər mühitlərin genetik bazası (törədici) statusundadır. “Tarixdə hər şey bizim üçün folklor-dan, folklor isə... Göyçədən başlayır. Rübabın (Füzuli qəlbini-nin telinin) vətəni Dəclə və Fərat arası, lirikanınkı – Egey dənizinin sahili, qopuzun vətəni isə Göyçənin bətninin, bağrının başı olub. Hər halda qopuzdan ilk ilahi, şifahi simfonik səda Qafqaza Göyçədən yayılır” (Yaşar Qarayev).

X-XI əsrlərdə, əsasən, təsəvvüfi ideya bazası əsasında

qərarlaşan islam mədəniyyəti ilə qədim türk mədəniyyətinin sintezindən, vəhdətindən doğulan aşiq sənətinin təşəkkül və təkamülü olduqca mürəkkəb bir proses olmuşdur. Bu mürəkkəblik, ilk növbədə, bu sənət fenomenini vəhdətdə doğuran qədim türk mədəniyyətinin ideya əsasları ilə islam mədəniyyətinin ideya əsaslarının anoloji məqamlarının yaxınlaşması hesabına (islam monoteizmi və türk tanrıçılığı), ziddiyyətli məqamların bir-birinə qarşılıqlı güzəştə getmə hesabına qaynayıb-qovuşması prosesi ilə şərtlənir. Məhz buna görə, aşiq sənətinin istənilən inkişaf mərhələsində konseptual məzmununu da bədii-estetik ideyadan daha çox, estetikləşən fəlsəfi ideya müəyyənləşdirir.

Bir tərəfdən, indiyə qədərki folklorşünaslıq fikrimizdə aşiq sənətinin genezisi və inkişaf mərhələləri haqqında konsepsiyanın mövcud olmamasını, digər tərəfdən isə Göyçə aşiq mühitinin əsas ideya-estetik baza statusundan qaynaqlanaraq bu mərhələləri özündə daha dolğun əks etdirməsini nəzərə alaraq biz bu problemin elmi həllini tədqiqatlarımızda başlıca məqsədlərimizdən birinə çevirmişik.

Azərbaycan mədəniyyətinin və şifahi xalq ədəbiyyatının inkişafında müstəsna rolu ilə seçilən, sənəti və sözü, musiqini və poeziyanı mükəmməl şəkildə özündə birləşdirən aşiq sənəti ədəbi-mədəni bir fenomen kimi kifayət qədər mürəkkəb təkamül yolu keçib; həm forma, həm də məzmun baxımından kamilləşərək, bütövlükdə böyük bir mədəniyyətə malik xalqın ədəbi-estetik ehtiyacını ödəmək funksiyasını uğurla yerinə yetirib. Göyçə aşiq mühiti öz inkişafında aşiq sənətinin təşəkkülü, təkamülü və intibahı mərhələlərinin hər üçünü bütün dolğunluğu ilə əks etdirir.

Xüsusilə, etnik-mədəni arealın mərkəzdən və siyasi nüfuzdan kənar periferik məkanında, bizim milli mədəniyyətimiz tarixində tərəkəmə-elat adıyla keçən, əski xalq ənənələrini mühafizəkar şəkildə qoruyan toplumlarda aşığın statusu, rolu və funksiyası həm kəmiyyətə, həm də keyfiyyətə

yətcə daha böyük, daha miqyaslı və daha dolğun olub. Qeyd etdiyimiz lokal xarakterli spesifikasiya, ilk öncə həmin keyfiyyətləri tam dolğunluğu ilə özündə ehtiva edən Göyçə mühitinə aiddir.

Göyçəni ədəbi-mədəni mühit kimi səciyyələndirən başlıca göstərici qədim türk xalq ənənələrinə maksimum bağlılıq, sadıqlıq və türk özgürlüyüdür. Türkün öz kökündən qopmadığı, bütün mədəni institutlar üzrə öz kökü üstə bitdiyi və ucaldığı, milli dəyərlər sisteminin optimal elementlərlə zənginləşdirdiyi ən mükəmməl mühit də Göyçədir. Əfsanəvi Oğuz Xan da, Tanrıçı ata (peyğəmbər) Qorqud da öz ruhi-mənəvi ömrünü daha çox bu yurdda yaşayıb; dil, din, fikir və sənət yaddaşından bu günədək silinməyib. Azərbaycan türk musiqisi Şərqi musiqisini, Azərbaycan türk poeziyası klassik Şərqi poeziyasını müvafiq olaraq yalnız göyçəli aşığın sazında və sözündə üstələyib; şairi şeirdə, sənətçini sənətdə, mömini Tanrı sevgisində hey-rətdə qoyub. Şeir və sənət mükəmməlliyi ilə yanaşı, din və iman kamilliyi, haqq-ədalət və mərifət elminin ədəb-ərkan qaydaları adi məişət hadisəsi səviyyəsində möhkəmlənib, bütöv bir mədəni Göyçə fenomenini şərtləndirib.

1988-ci ildən Ermənistan tərəfindən birdəfəlik deportasiyaya məruz qalmış Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalı Azərbaycan aşığı sənətinin, saz və el şairliyinin beşiyi olmuşdur. Saz da, havacat da, aşığı şeiri də, ağır məclislər aparan sənətkar da Göyçədə formalaşmış, mükəmməlləşmiş, yaxın və uzaq ərazilərə buradan yayılıb. Aşığı sənətinin bizə məlum olan ilk nümayəndəsindən – Qurbanidən xeyli əvvəl yazıb-yaratmış Miskin Abdalla başlayan bu sənət yolu XVII əsrin Dərdli Nəsimi, onun şagirdi Şimpırlı Qul Mahmud kimi sənətkarlarının yaradıcılığı ilə inkişaf edərək Məmmədhüseyn, Musa, Alı, Ələsgər və XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış onlarla ustad sənətkarın timsalında özünün yüksək zirvəsinə çatır və bu şəxsiyyətlərin adı və ünvanı ilə

Göyçə mahalı xalqımızın saz-söz sənətinin müqəddəs məbədghinə çevrilir. XIX əsrdə Göyçədə aşiq şeiri ilə yanaşı, klassik poeziyamızın da müxtəlif forma və şəkillərində gözəl sənət əsərləri yaranır. Şeirlərini sazsız söyləyən Zodu Usta Abdulla, Mirzə Bəylər, Hacı Əliş ağa, Əziz, şair Aydın kimi el şairləri klassik poeziya ilə aşiq şeiri ənənələrini qovuşduraraq doğma ədəbi mühitin üfüqlərini daha da genişləndirir, ona yeni ruh, tərəvət gətirirlər. Bu coşqun yaradıcılıq mühiti yeni-yeni qüdrətli saz-söz ustalarının, el şairlərinin yetişməsinə güclü bir zəmin yaradır. Göyçə aşiq mühitinin zəngin yaradıcılıq yolu keçməsinə, yüksək təşəkküllü sənət səviyyəsinə ucalmasını, ilk növbədə, həmin ərazinin folklor mühitində mövcud olan mənəvi-estetik və ədəbi poetik ehtiyatları şərtləndirmişdir; sənət şəcərəsində mükəmməlləşən ənənə fərdi istedadlar, övliyələr və haqq aşıqları tərəfindən fasiləsiz olaraq gücləndirilmişdir.

Təbii ki, aşiq sənətinin qaynaqları və tərəqqi dinamikasının öyrənilməsi öncə bu sənət haqqında ən etibarlı informasiyaların saxlandığı aşiq ədəbiyyatının, tədqiqatçıların qeyd etdiyi kimi, dil, din, bədii təfəkkür, sosial-psixoloji davranış və s. kimi stereotiplərin, etnik atribut və elementlərin bir yerə cəm olduğu fondun” (164, s.15), total mətn materialının elmi təhlilindən alınan sistemli bilgilərdən keçir. Sənətin öyrənilməsi heç də bütün hallarda mükəmməl olmayan fikir və mülahizələrin toplanması ilə tamamlanmır. Həm də həmin sənətin mühafizəkar şəkildə, əski dəyərlər sistemində qorunduğu canlı və zəngin mühit mövcuddur. İlk bitirdiyi insanı Türk olan ulu Göyçənin müqəddəs torpağında həmin insan laylanı sazla çalmışdır; Göyçədə dünyaya gələnə də sazın avazı qarşılamaş, şad günündə sazla kefi sazlanmış, pərvazlanmış, dünyadan gedənə də saz yola salmış, sızlamışdır.

Qədim oğuz-türk torpağı Göyçə Azərbaycan aşiq yaradıcılığının qaynar çeşməsi, özəyi, mayasıdır. Göyçə aşiq

mühtəmi misilsiz sənətkarlar yetirmiş, Azərbaycan ədəbi arsenalına milli ruhun tam dolğunluğu ilə iştirak etdiyi möhtəşəm poeziya antologiyası təqdim etmişdir.

Aşıq sənətinin (məhz sənətin!) təkamül dövrü Səfəvi hakimiyyətinin Şah İsmayıl dövründəki ideyalardan – milli özünəməxsusluqdan, türk xalq sufizminə məxsus ideyalardan tədricən uzaqlaşması, başqa sözlə milli və dini ideoloji zəminin getdikcə tənəzzülə uğraması prosesi ilə şərtlənir. Səfəvi hakimiyyəti dövründə (1501-1736) sözügedən sənətin sosial-mədəni əsasını təşkil edən zümrə sufi mürşidlər və müridlərdən ibarət olmaqla dövlət idarəçilik sisteminin siyasi xadimləri idilər. Səfəvi dövlətinin rəsmi ideologiyası da şiəlik, ələvilik, qızılbaşlıq kimi məzhəbi və təriqəti əsaslar üzərində qurulmuşdu. “XVI əsrin sonlarından Səfəvi dövlətinin xarakteri tədricən dəyişdi. Səfəvi dövlətini iqtisadi-siyasi böhrandan çıxarmağa çalışan I Şah Abbas bir sıra islahatlar keçirdi, mərkəzi hakimiyyətə tabe olmayan qızılbaş əyanlarına deyil, irandilli etnik ünsürlərə arxalanmağa başladı. 12 minlik tüfəngçilər, 10 minlik qulamlar dəstəsi, topxana və topçu hissələri təsis edildi. Qorçularla birlikdə daimi ordunun sayı 44 min nəfərə çatdırıldı. Həmin hərbi hissələr qeyri-qızılbaş etnik nümayəndələrdən (fars, kürd, erməni, gürcü) təşkil olunmuşdu. Bunun nəticəsində də qızılbaşların orduda mövqeyi xeyli sarsıldı. I Şah Abbasın yürütdüyü siyasətdən narazı qalan qızılbaş tayfalarından ən üsyankarı – təkəllilər 1596-cı ildə şahın əmri ilə tamamilə məhv edildilər. İslahatlar nəticəsində dövlət aparatında əksəriyyəti farsdilli ünsürlərdən ibarət olan bürokratların rolu gücləndi. Paytaxtın İsfahana köçürülməsi (1597-1598) və İranın daxili vilayətlərinin iqtisadi və siyasi cəhətdən əhəmiyyətinin artması Səfəvilər dövlətinin tədricən İran dövlətinə çevrilməsinə səbəb oldu” (ASE, VIII c., B., 1984, s.405). XVII əsrin sonlarına doğru Səfəvilər dövlətinin zəifləməsi ilə qızılbaşlıq ideologiyasının daşı-

yıcıları olan sufi-aşıqlərin cəmiyyətdəki mövqeyi də sarsılır. “Şah II Təhmasibin (1722-1732) sərkərdəsi olmuş Əfşar tayfasına mənsub Nadirqulu (1688-1747) 1732-ci ildə II Təhmasibi taxtdan salmış, onun oğlu azyaşlı III Abbasi şah elan edərək, özü guya ona qəyyumluq etmiş, əslində isə hakimiyyəti qəsb etmişdi. III Abbasın ölümündən sonra (1736, fevral), Muğan qurultayında özünü şah elan edərək, Səfəvilər sülaləsinin hakimiyyətinə son qoymuşdu” (ASE, VII c., B., 1983, s.146). Nadir şahın sərt siyasi rejimi sufi-ideoloji bazadan imtina etməklə mistik təmasla qüdrətdən tükənməz enerji alan və bu mistik-ideoloji əsasla dövləti gücləndirən sufi kütləsini saraydan, yerli idarəçilikdən, ordudan və digər siyasi-ideoloji mövqelərdən məhrum etdi. Hakimiyyətdən uzaqlaşdırılan sufi zümrənin bir hissəsi yenidən təkkələr təşkil edərək təsəvvüf ideyalarını yaşatmaqda davam etdilər. Digər bir qismi isə sufi ayinlərində qazandıqları zəngin ilahi musiqi və qeyri-adi şairlik təcrübəsi ilə sənətçi kimi kütlənin içinə getdilər. Dərviş xirqəsini soyunmuş, sazla və sözlə süslənmiş bu haqq aşiqləri çox sürətlə sənət meydanını fəth etdilər. Ozanın sənət səhnəsindən çıxmasının əsas faktoru da bu rəqabətə dözməməsidir. Bizim bəzi məhdud təsəvvürlü oppoñnetlərimizin də məsələni anlaması üçün qeyd edim ki, bu rəqabət müasir sənətdə təxminən ara müğənnisi ilə xalq artistinin müqayisəsi analogiyasında olduğu kimidir.

Beləliklə, sosial-mədəni mühitin siyasi faktorlarla şərtlənən deformasiyası nəticəsində sufi kütlə funksional baxımdan aşağıdakı şəkildə üzvlənir:

1. Təkkələr təşkil edərək təsəvvüfi ideyaları yaşadan mistik sufilər. Qeyd edim ki, Cənubi Azərbaycanda indi də belə təkkələr mövcuddur.

2. Təkkədə və təkkədənkənar sufi musiqi və poeziyanı yaşadan, amma sənətçi kimi məclislərə getməyən sufilər, müasir terminalogiyada “el şairləri”.

3. Saz çalib, söz qoşan sufi aşıqlar. Bunlar da tədricən sufi ideyalardan uzaqlaşırırlar.

Bu tarixi-mədəni proses Göyçədə bir qədər fərqli özəlliklərlə müşayiət olunur. Belə ki, sufi ocaqların nüfuzunun saxlanması sənətçilik mərhələsinə keçidi həmin dövrə aid etməyə imkan vermir. Şifahi ənənədə dövrümüzə qədər gəlib çatan poetik nümunələr tamamilə sufi mahiyyətli olduğundan XVII-XVIII əsrlər hələ tam mənada sənətçilik dövrü kimi xarakterizə olunmur. Amma bu mərhələdə qeyd etdiyimiz üç üzvlənmə istiqamətinin hər birindən bəhs etmək mümkündür. Doğrudur, təkamül prosesini geniş şəkildə izləmək üçün adları və bir çox şeir örnəkləri Göyçə aşıqlarının hafizəsindən silinməmiş sənətkarların yaradıcılıq nümunələrindən alınan bilgiler kifayət etmir. Lakin dövr, sənət, musiqi və ədəbiyyat haqqında minimum təsəvvür yaratmaq imkanından da tamamilə məhrum deyildir.

Sufi dərvişlərin sarayda uzunmüddətli iştirakı onların praktikasına – musiqidə, rəqsdə, şeirdə və sənətdə bir sıra əlavələr edir. Saz musiqisinin mükəmməlləşməsi, sufi aşıq yaradıcılığına divan ədəbiyyatının təsiri ilə bir sıra janrların daxil olması məhz bu dövrdə baş verir. Sarayın musiqi və poetik ənənələri əyalətlərə, tərəkəmə-elat mühitlərinə yenidən, bir qədər də keyfiyyət dəyişmələrinə məruz qalaraq daxil olmağa başlayır.

XVII-XVIII əsr xalq şeirinin Dərdli Nəsim, Şımpırlı Sevgili, Qul Mahmud, Zodlu Fatma xanım kimi Göyçədə yaşamış görkəmli nümayəndələrinin yaradıcılığı həmin mərhələnin məhsuludur.

Kökləri və qaynaqları dünyagörüş kimi əski türk inamlarına (əcdad kultuna, tanrıçılığa və islamın içində yaranan türk sufi təriqətlərinə), sənət kimi xalq musiqisinə, ədəbiyyat kimi el şairliyinə bağlanan aşıq sənəti (və müvafiq olaraq poeziyası) Göyçədə öz ilkinliyini və təbiiliyini

daha çox qorumaqla yanaşı, həm də bütövlükdə Azərbaycan folklor arealında xüsusi seçilən zirvə məqamına yüksəlib. Təbii ki, bunu hər şeydən öncə təbiətin saflığı və cəmiyyətin səmimiliyi, inamın və dinin kamilliyi, ədəbiyyat və musiqi ənənəsinin zənginliyi şərtləndirib.

Göyçə mahalı əsrlər boyu Azərbaycan xalqının saz və söz məbədgahlarından biri olmuş, onun yetişdirdiyi istedadlı sənətkarlar poeziyamızın iftixarına çevrilmişlər. Göyçə saz və söz sənətinin hansı əsrdə yaranması haqqında qəti və dəqiq mülahizə söyləmək çətin olsa da, bu sənətin son 5-6 əsr ərzində daşıyıcısı olan görkəmli şəxsiyyətlərinin adlarını sıralamaq mümkündür. Oxşar sənət hadisəsi kimi ozan sənətinin Göyçədə çox qədim zamandan mövcud olduğunu sübut edən faktlar və dəlillər də məhdud kəmiyyətdə deyildir; bir tərəfdən Göyçədə Ozanlar kəndinin mövcudluğunu, digər tərəfdən isə Ozan Cəlil, Ozan Heydər, Ozan İbrahim kimi orta çağ oğuz sənətçilərinin yaddaşlarda saxlanması faktı Göyçədə sənət ənənəsinin məzmunca dəyişsə də, formaca fasiləsizliyindən xəbər verir. Göyçədə müasir tipli aşiq sənəti Tanrı sevgisi ilə, mənəvi kamilləşmə və ruhi saflaşma yolu ilə övliya, pir məqamına yüksəlmiş təriqət başçısı, mürşidlər mürşidi Seyid Hüseyin (Miskin Abdal) babadan və onun müqəddəs ocağından qaynaqlanır.

“Göyçə aşıqlarının səsi uzun zamanlar Bəsrə, Bağdad, Hələb, Tehran, Buxara üfüqlərində gəzib dolaşmış, hər yerdə sonsuz hörmət və məhəbbətlə qarşılanmışdır. Göyçə aşiq örnəyi Azərbaycan aşiq sənətini və ümumən aşiq-ozan sənətini bütöv bir ardıcılıqla təkmilləşdirilmiş, onu yeni-yeni saz-söz tapıntıları ilə zənginləşdirmişdir”.

Göyçə aşıqlığının əsas səciyyəsi onun qutsal mahiyyətli, inam, iman və dini-ruhani xarakterli olması, zaman-zaman kamilləşərək təriqət halını almış türk panteizmini əsas ideya mənbəyi olaraq daşmasıdır. Azərbaycanın baş-

qa aşiq mühitlərindən fərqli olaraq Göyçədə saz musiqisi və aşiq poeziyası müqəddəs hadisə sayılır, aşiq şeiri qutsal mahiyyətli müqəddəs kəlam kimi (ata sözü kimi danışılır) anlaşılır. Burada aşığın ustadla dinləyici arasındakı mediativ funksiyası sənətçi artistdən, aktyordan daha çox Tanrı ilə bodun arasında, Allahla insan arasında ruhi əlaqəni təmin edən türk övliyaçılıq (ata, baba və dədə) ənənəsinin təzahürü kimi seçilir. Ona görə də Göyçədə sırf əyləndirmə funksiyası daşıyan başqa aşiq mühitlərinin sənətçilərindən fərqli olaraq söz səviyyəsində oranjeman, musiqi səviyyəsində improvizasiya məqbul sayılmır. Çünki Göyçədə çoxsaylı ustad aşıqlar səviyyəsində qəlibləşmiş, kononik standartların ciddi şəkildə gözləndiyi saz və söz ənənəsi mövcuddur. Bu ənənə XIX əsrdə Ağ Aşiq (Allah-verdi), Aşiq Alı və Aşiq Ələsgər kimi vergili şəxsiyyətlərin, qutsal simaların sənət təcrübəsində və ədəbi irsində daha da möhkəmlənib.

Türk sufizmi, türk ürfan elmi reallaşma və ya təzahür imkanlarını görə Ələsgərdə zirvə məqamına yüksəlir.

Ürfanın əsas xarakterik cizgiləri belədir: Allahı tanımaq və ona qovuşmaq 4 mərhələdən keçir: şəriət, təriqət, mərifət, həqiqət. Hər mərhələ isə 7 pillədən ibarətdir: Tələb, eşq, mərifət, istiqna, tövhid, heyrət, fəna.

Zaman və məkan çevrəsində hərəkət 5 inkişaf xəttinə gedir: kəsrəti-vücut, kəsrəti-mövcud, vəhdəti-vücut, vəhdəti-mövcud və şuhud. Aləm-iki yerə bölünür: aləmi-lahud və aləmi nasut. Məkan 4 zamandan keçir: aləmi-ərvah və ya bəzmi-ələst, ana bətni, dünya və axirət.

Ələsgərin “Ələstdən bəli dedim, nə xoş kamaldı yüküm” misrası birbaşa Qurani-Kərimlə bağlıdır. Quranda adı çəkilən bir hekayə bu misrada simvollaşdırılmış, işarələnmişdir: “Ələst aləmində – Mən sizin Rəbbinizəmmi? sualına siz bəli dediniz”. Ələsgər həmin “bəli” deyənlərdəndir. Ələsgər deyir ki, mən Tanrımı yaradılışdan, ruh

kimi yarandığım ilk andan tanıyıram. Həmin “yük” Tanrı informasiyasıdır, daşınması Ələsgərə həvalə olunub. Ərəb sufizmindən fərqli olaraq türk sufizmində, konkret olaraq Ələsgər poeziyasından görünən onun təriqət mənsubiyyəti Tanrıya Məhəmməddən yox, Həzrət Əlidən qovuşur. Ələsgər Həzrət Əli missiyasının davamçısı, Əli ruhunun daşıyıcısıdır:

*Pasibanı oldum dost irahınan,
Soruşdum, öyrəndim, yar salamatdı.
Belə məlum olur Şahlar-şahının,
Bizə mərhəməti var, salamatdı.*

Aşıq sənətinin öyrənilməsində həm Göyçə aşıq yaradıcılığının poetik ehtiyatı, həm də ustad-şagird ənənəsində yaddaşlaşan sənət, onun spesifikasi və tarixi mərhələləri haqqında məlumatlar folklor və tarixi informasiya olmaqla iki səviyyədə araşdırıla və təhil oluna bilər:

1. Göyçə aşıqlarının aşıq sənəti haqqında verdiyi bilgiler (subyekt informasiyası).

2. Göyçə folklorundan və aşıq poeziyasından gələn analogi sənət hadisəsi haqqında bilgiler (mətn informasiyası).

Göyçə aşıqlarından alınan məlumatın statistik xronoloji göstəricisi sənətkar subyektinin XIII-XVII əsrlər üzrə diaxron sırasını belə təqdim edir: Ozan Cəlil, Ozan Heydər, Ozan İbrahim, Miskin Abdal, Dərdli Nəsib, Zodlu Fatma xanım, Qul Mahmud, Şımpırlı Sevgili...

Azərbaycan aşıq sənətinin ən zəngin mühiti olan Göyçədə XVI əsrdən sonra hansısa ozanın mövcudluğu haqqında əldə konkret məlumat yoxdur. Şifahi yaddaşda saxlanan məlumatlara görə, Göyçədə ozanların son nümayəndələrindən üçünün adı bəllidir: Ozan Cəlil, Ozan Heydər və Ozan İbrahim. Bunların yaşadığı və fəaliyyət göstərdiyi dövr aşıqlığın “dədə” mərhələsinə (sufi aşıqlıq, sufi dərvişlik, haqq aşıqlığı) təsadüf edir. Ozan Cəlil haqqında məlumatlar olduqca məhduddur. Əldə onun konkret yara-

dıcılıq nümunəsi də yoxdur. Ona görə də məhz ozanın regional səciyyəsinə (konkret olaraq Göyçə mahalı üzrə) müəyyənləşdirmək problem kimi açıq qalır. “Ozanlar” kəndi və “Ozan Cəlil” adları fakt kimi bu sənətin mövcudluğunu təsdiqləsə də, geniş məlumat vermək, ozan fenomenini haqqında təsəvvürləri genişləndirmək imkanından məhrumdur. Ozan Heydər və Ozan İbrahim adlarındakı Ozan ad-titulu isə daha çox şərti xarakter daşıyır. Əslində bu, “ozanlar” da sufi aşıqlardır və burada ozan ad-titulu iki mənəni ifadə edir:

1. Sənət tipi kimi klassik aşiq sənətini;

2. Aşiq sənətinin əski deyiliş formasını;

Bura üçüncü bir ehtimal da əlavə olunur:

3. Ozanlıqdan sufiliyə, təriqətə daxil olan sənətçilər.

Bu, tamamilə, mümkündür. Çünki təriqətdə olan sufi dərvişlərin müxtəlif sosial statuslu olması şübhə doğurmur. Əlbəttə, aşıqlıq sənət hadisəsi deyil, dini-mistik, sufi-təriqət hadisəsidir. Aşiq sözü də sənətkar demək deyil, bu mənada ona və daha doğrusu, onun sənətçi hissəsinə ozan deyilməsi terminoloji baxımdan da özünü doğruldur. Ona görə də bizim Ozan Heydər özünü daha çox aşiq kimi göstərir. Məlumatların və örnəklərin aşiq ənənəsində, yaddaşında gəlib çatdığını nəzərə alsaq, onda məsələyə bir qədər fərqli yanaşmaq lazım gəlir. Çünki aşıqlar (sufilər) ozanlaşdığı kimi, ozan repertuarını da özlərinə uyğun şəkildə bir növ “aşıqlaşdırıblar”. Yəni, istər ədəbiyyat, istərsə də musiqi səviyyəsində öz repertuarlarını uyğunlaşdırıb auditoriyaya təqdim ediblər. Ozanın yerində, onun əvəzinə öz repertuarları ilə çıxış ediblər. Ozan Heydərə həm də aşiq Heydər deyilməsi bu baxımdan özünü doğruldur. Aşiq Heydər (XV əsr) öz dövrünün kamil saz-söz ustası kimi şöhrət qazanmışdır. Bu günümüzdə gəlib çatan bir çox saz havalarının yaradılması onun adı ilə bağlıdır. Xalqımızın böyük məhəbbətlə sevdiyi, peşəkar aşıqlar tərəfindən yük-

sək qiymətləndirilən “Heydəri” (bu havaya “Məmmədhüseyni” də deyirlər), “Saritel”, “Baş saritel” (ilkin adı “Kəvəri” olmuşdur) kimi məşhur havaların məhz onun tərəfindən yaradıldığı apardığımız axtarışlar nəticəsində müəyyənləşdirilmişdir.¹

Göyçə aşıqları aşiq şəcərəsini birmənalı şəkildə Miskin Abdaldan başlayırlar.

“Əlbəttə ki, pir, övliya Miskin Abdal Göyçənin bül-lur, şəffaf poeziya səmasında yeganə ad, tənha ulduz kimi parlamır... Miskin işığından bir nur Miskindən, sonralar da neçə adda və imzada, neçə-neçə sazda və sözdə şölələ-nir. Xüsusən, XIX yüzildə bu nurdan od tutan atəş, aya və günəşə qədər gedib çatan torpaq və yer işığına çevrilir. Ağ Aşiq, Məmmədhüseyn, Aşiq Alı, Aşiq Musa, Alməmməd ocağı və bütün bunların yekunu, zirvəsi kimi Aşiq Ələsgər poeziyası yaranır”²

Qırılmaz və fasiləsiz ustad-şagird ənənəsi üzərində qurulan və Azərbaycan aşiq sənətinə XVI-XVIII yüzillik-lərdə Dəliqardaşlı Aşiq Rəhim, oğlu Heydər, Dərdli Nəsim, Zodlu Fatma xanım, Aşiq Qasım, Zərgər Əhməd, Qul Mahmud, Şımpırlı Sevgili kimi nəhəng sənət bahadırları bəxş etmiş poeziya və sənət məbədgahı XIX yüzillikdə aşiq sənətini və poeziyasını əlçatmaz bir zirvəyə qaldırdı. Ağ Aşığın (Aşiq Allahverdinin), şair Məmmədhüseynin, Aşiq Musanın, Aşiq Alının, ölməz poetik dühası ilə təkçə Göy-çənin deyil, bütöv türk bədii-estetik düşüncəsinin, poezi-yasının, ulu qopuzunun və sazının yeni, qüdrətli yüksəliş dövrü başladı. Poeziya və sənətin ən uca zirvəsinə yüksələn Dədə Ələsgərin ölməz sənət estafeti Göyçədə heç bir za-

---

1. H.İsmayılov. Göyçədə ozan sənətinin son nümayəndələri. – “Dədə Qorqud” jur., 2002, № 4.

2. Y.Qarayev. Göyçəyə qayıdan yol folklordan keçir. AFA, III kitab, Göyçə folkloru. B., 2000, s. 13.

man səngimədi. Bu sənəti Göyçədə Alçalı Məhərrəm, Çoban Məhəmməd, Zodlu Usta Abdulla, Mirzə Bəylər, Şair Hacı, Şişqayalı Şair Aydın, Növrəs İman, Bəhmən, Xəstə Bayraməli və adını çəkmədiyim neçə-neçə ölməz söz-saz ustaları davam etdirdilər.

“Doğru derlər hər zaman bir aşiqin dövranıdır” – yazılı ədəbi ənənədə “Füzuli dövranı” (üç əsrlik “Füzuli tilsimi dövrü”) ta XVIII əsrə qədər davam etmişdi. “Növbəti dövranın” hesabı isə yeni yüz ildə Ələsgər şeiri ilə açılır. Öz “yeni Füzulisini” ədəbiyyat bu dəfə artıq şifahi bədii ənənədə, aşiq şeirində yaradır. Folklorda “Ələsgər dövranının” (tilsimi və sehri) artıq bu günü də içinə alan iki əsrə çatan və kim bilir, bəlkə, bundan sonra da hələ neçə-neçə əsrə (lap sonuncu) qədər çatacaq. Axı peyğəmbərlərin sonuncusu Məhəmməd peyğəmbər, peyğəmbər aşıqların sonuncusu isə Aşiq Ələsgərdir”¹

Y.Qarayev bu məqamı çox dəqiq müşahidə etmiş, “haqq aşıqliyinin” sonuncu nümayəndəsinin Ələsgər olduğunu xüsusi vurğulamışdır.

Göyçədə aşiq sənətinin inkişafında üç mərhələ – ozan, haqq aşığı (sufi dərviş) və aşiq, üçü də aydın şəkildə görünür. Amma bu zahiri görünüşün altında mistik-ideoloji və sənət münasibətləri sisteminin olduqca mürəkkəb prosesləri dayanır.

Bizə görə, sözügedən prosesi aşağıdakı şəkildə mərhələlərə ayırmaq mümkündür:

1. XI-XVI əsrlər. Sufi-dərviş mərhələsi: bu dövrdə onlar fəlsəfədə və poeziyada zəngin inkişaf yolu keçiblər. Təriqətin estetik əsaslarını hazırlayıblar.

2. XVI əsrin əvvəlindən XVIII əsrin ortalarında. Haqq aşığı mərhələsi: Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə sufi-dərvişlər (təkkə şairləri) saraya dəvət olunurlar, dövlətin ideoloji-mədəni işlərində aktiv şəkildə iştirak ediblər. Həmin dövrdə onlar dövlət tərəfindən himayə olunublar.

---

1. Y.Qarayev. Göyçəyə qayıdan yol folklardan keçir. AFA, III kitab, Göyçə folkloru. B., 2000.

3. Səfəvi hakimiyyətindən sonrakı dövr. XVIII əsrin II yarısından günümüzə qədər. Sənətçilik mərhələsi: aşiq sənətkar statusuna keçir. Bu üç mərhələnin birincisində mistik-estetik funksiya, ikincisində mistik-ideoloji funksiya, üçüncüsündə isə estetik-əyləndirmə funksiyası aparıcı mövqedədir.

Ə.Cəfəroğlu Azərbaycan ədəbiyyatının əski türk ədəbiyyatından üzvlənməsini, milli differensial keyfiyyət qazanmasını və yeni keyfiyyətdə formalaşmasının başlanğıc dövrünün XIII-XV yüzillərə aid edir. XI-XII əsrləri isə oğuz ədəbiyyatının gəlişmə dövrü kimi səciyyələndirir: “XI-XII yüzillərdə Türkünstanın türklərlə məskun bölgələrində islam kültürünün və İran ədəbiyyatının güclü təsiri altında qalan bir türk ədəbiyyatı, Qaraxanlı türklərinin ədəbiyyatı meydana gəldikdən sonra İranın bəzi bölgələrində də bir türk ədəbiyyatı – oğuzların ədəbiyyatı inkişafa başladı. Tamamilə fərqli coğrafi və etnik şərtlərdən dolayı bu iki bölgədəki sözügedən ədəbiyyatların inkişafı təbiətiylə fərqli şəkildə oldu. Çünki XI yüzildə səlcuqlu İranında ədəbiyyat, sənət və elm sahələrində ərəbcə ilə yanaşı farsca hakim idi. Azərbaycanın bəzi bölgələrinin Xarəzmlər, Monqollar və Teymuroğulları tərəfindən fəthindən sonra vəziyyət dəyişdi”¹

Ə.Cəfəroğlu Azərbaycan ədəbiyyatının bütöv mənzərəsini yaratmağa səy göstərmiş və XIII-XX əsrlər dövrünü başlıca keyfiyyətləri ilə xarakterizə edib. Aşiq ədəbiyyatını xalq ədəbiyyatı bölümündə verən Ə.Cəfəroğlu “XVII yüzili Azərbaycan ədəbiyyatında xalq ədəbiyyatının, özəlliklə də aşiq ədəbiyyatının ən parlaq dövrü”² adlandırır. “Hələ XVI yüzildə Səfəvi sarayında əski klassik ədəbiyyatın təmsilçiləri ilə yanaşı sərbəstcə saraya girib-çığa bilən xalq şairləri də görünməkdə idi. Onlar bu sahə-

---

1. A.Cəfəroğlu. Azərbaycan Edebiyyatı. Türk Dünyası Edebiyyatı. I, TDAV, 1991, s. 140.

2. Yenə orada, s. 153.

də fəaliyyət göstərüb Azərbaycan ədəbiyyatını beləcə təşviq edirdilər”¹ Müəllif davam edərək yazır: “Şah İsmayıl aşıqların türkülərini çox bəyənir və böyük bir qeyrətlə şiə etiqađı üçün təbliğat apardığı qoşmalarını aşiq tərzində yazardı. Bu, bir yandan da beləcə şeir sənəti üçün yeni bir mövzu tapan xalq şairləri üçün də bir təşviq idi. Həzrət Əlinin davasını təbliğ edən qoşmalar klassik ədəbiyyatın münacatlarına təkabül edərlər. Bu şərtlər altında Şah İsmayıl üçün yeni bir qoşma şəkli və yeni bir melodiya (məqam) yaradıldı. Eyni şəkildə Xətai tərəfindən əruz ilə yazılan qəzəllər də xalq çalğılarının melodiyasına uyğunlaşdırıldı və beləcə toplantılarda oxuna bildilər”. “Şah İsmayılın ədəbi fəaliyyətinin iki istiqaməti vardı. Bir tərəfdən didaktik şeirlərində şiə təbliğatını açıqca ortaya qoyub yaymağa çalışır, digər tərəfdən də Həzrət Əlinin davası üçün xalqdakı mücadilə ruhunu əldə tutmağa çalışırdı. Bu səbəbdən də özünü Həzrət Əlinin soyundan gəlmə olaraq göstərirdi. Bundan başqa eşq şeirləri də yazır və xalq ədəbiyyatından geniş mövzu alırdı.

Belə şeirlər estetik baxımdan cana çox yaxındırlar”²

Azərbaycan aşiq sənəti genezisi və tipologiyası baxımından oğuz və türk (etnik-milli, mədəni çevrələr tarixi sosial-siyasi inkişaf səciyyəsi, mədəniyyət komponentlərinin bəzi differensial əlamətləri və s. nəzərə alınaraq seçilir) tarixi mədəni mərhələlərinin analoji sənət hadisələrinin zəminində yaranmış və onun davamı kimi səciyyələnilir.

Artıq ifadə etdiyimiz kimi, aşiq sənəti öz tarixi inkişafı boyunca Ata, Baba, Dədə kimi inam və sənət mərhələlərindən keçmişdir. Aşiq sənətinin öz genetik və tipoloji əsasları çevrəsində öyrənilməsi ozan-aşiq keçidi kimi uzun müddət Azərbaycan folklorşünaslığında mövcud olmuş konsepsiya-

---

1. A.Caferoğlu. Azərbaycan Edebiyatı. Türk Dünyası Edebiyatı. I, TDAV, 1991, s. 153.

2. Yenə orada, s. 150.

nın heç də doğru olmadığını ortaya qoyur. Aşıq sənətinin təsəvvüfi-irfani əsasları, əski inam və ritual praktikası ilə bağlılığı Ozan və Aşıq vahidlərini sənətin tarixi inkişafının diaxron yox, sinxron vahidləri kimi götürməyə imkan verir. Aşıq ozandan törəməmiş və bu iki sənət hadisəsi yanaşı yaşayan sənət fenomenləri olmuşdur. Aşığın dini, ideoloji, sənət, ritual semantikasi bizi bu sənətin keçmiş mərhələləri sayılan Ata-Baba-Dədə diaxron törəməsinə doğru yönləndirir. Biz burada hər bir mərhələyə aid məlumatları ümumiləşdirməyə və ayrıca şərh etməyə çalışacağıq.

1. Ata. Öncə bu ad əcdad kultunun işarəsidir. İcma başçısıdır. Sonra şaman-kahinidir: “qam ata”. Daha sonra əski türk monoteist dini olan Tanrıçılığın peyğəmbəridir – savcıdır. (Əski türkcə, elçi, peyğəmbər) “Rəsul Əleyhüssəlam zamanına yaqın Bayat boyundan Qorqut ata derlər, bir ər qopdu. Oğuzun ol kişi təmam bilicisiydi – nə dersə olurdu. Qaibdən dürlü xəbər söylərdi. Həqq təala onun könlünə ilham edərdi”¹

Bu, əski Tanrıçılığın yaranışı haqqında məlumatdır, folklor qanunauyğunluqlarına (kanonik qəliblərinə) müvafiq olaraq həmin məlumat islam epoxal zamanı çərçivəsində verilmişdir. Bu, tamamilə təbiidir və söyləyici ozanların-informatorun və mediatorun sonuncu nümayəndələrinin (kitab yazıya alınana qədər) İslamın yaranmasından sonrakı dövrə aid olduqlarını bildirir.

Maraqlıdır ki, DQK müqəddiməsində mətn başlanandan ilk soylamaya” qədər 4 dəfə Qorqud adı (yalnız “ata” titulu ilə) “Qorqut ata” deyə xatırlanır. İlk soylamayı isə Qorqud artıq “dədə” kimi söyləyir: “Dədə Qorqud soylamış”² Bu sadəcə olaraq söz, ad, titul, epitet fərqləri deyildir, yəni formal bədii üslubi xarakter daşımır və özündə dünyagörüş və mədəniyyət sistemlərinin iri laylarını

---

1. Kitabı-Dədə Qorqud. B., 1988, s. 31.

2. Yenə orada, s. 31.

ifadə edir. Tanrıçı Ata (peyğəmbər) ilə qam atanın (kahin) münasibətləri həmin sübyektlərin funksiyaları səviyyəsində folklor mətnində kontaminasiya olunmuş kimi görünsə də, əslində mahiyyət səviyyəsində (fərqli inam sistemlərinin monoteist və politeist səviyyəsi) diferensial xarakter daşıyır. Tanrıçı ata ilə qam atanın oxşar keyfiyyətləri aşağıdakı faktorlarla şərtlənir:

1. Qam atanın (qam şamanın) oğuz cəmiyyətində yeri və fəaliyyəti haqqında informasiyalar daha çox türk Tanrıçılığı dövrünə aiddir. Yəni şaman, oğuz qamı dinsiz bir cəmiyyətdə yox, mükəmməl dini dəyərlərin mövcud olduğu bir cəmiyyətdə fəaliyyət göstərir. Oğuz qamı ilə Sibir, Altay, Yakut və s. şamançılığını qarışdırmaq olmaz. Onu da qeyd edək ki, çağdaş funksional Altay şamançılığı ilə əski oğuz (ən azı min il öncənin) qamının müqayisəsi və həm də onun eyni vahidlər kimi təhlil olunması elmi prinsiplər baxımından qüsurludur.

Oğuz qamı oğuz Tanrıçılığı mühitində uzun müddət fəaliyyət göstərdiyindən monoteist səciyyə daşımış, ən azı ortodoksal Tanrıçılığa zidd mövqedə dayanmamışdır. Bəzi hallarda isə (məsələn, DQK-də müşahidə olunduğu kimi) Tanrıçılıq dininin kahini (islam mollası, axundu, seyidi və s. kimi) rolunda çıxış etmişdir. Hər iki inam fərqli mükəmməllik dərəcəsində olsa da, eyni etnik dünyagörüşdən, əski mifik təsəvvürlərdən (dünya modelindən) qaynaqlanır.

Əski oğuz dünyagörüşü və mədəniyyəti haqqında daha çox DQK-dən və Oğuznamələrdən çıxış olunur. DQK də Oğuznamə silsiləsinə aiddir. Nəzərdən qaçırılır ki, qərbi oğuzlarla şərq oğuzların lokal mədəni differensiallaşması prosesi islam öncəsi hadisədir. Yəni türklərin islam çevrəsinə girmələrindən əvvəl şərq oğuzların X-XI, XIII-XIV əsrlərdə əski vətənlərinə Azərbaycana və Anadoluya dönmələri ilə bəzi əski inamlar da, o sıradan qamlıq da ədəbi-bədii örnəklərdə ifadə olunma tezliyini artırmış oldu. Xü-

susilə, Şərqi oğuz yurdunda Orxan-Yenisey ətrafında qalan Bayundurların (o cümlədən Salurların) bir hissəsi monqollarla birgə yaşadıklarından monqol şaman elementlərini də özləri ilə gətirdilər. DQK-də bunlar öz əksini tapıb. Yəni DQK-dən görünən Tanrıçı ata və qam ata eyniliyi əslində monqol şaman mühitindən çıxmış Bayundurların dünyagörüşünü ifadə edir. Nəzərdən qaçırmayaq ki, “DQK” Bayundurların Azərbaycanda hakimiyyəti zamanı yazıya alınıb və sarayda xana müraciətlə oxunub.

2. Baba. Baba fonomeni nə folklorda, nə də etnoqrafiyada sistemli şəkildə öyrənilmədiyindən əcdad kultu kimi inam sistemində yeri, ədəbi fikir daşıyıcısı kimi folklorda mövqeyi müəyyənləşdirilməmişdir. Folklordan görünən “baba” haqqında aşağıdakılar məlumdur:

a) nağıllarda sehrli almanı o təqdim edir

b) dastanlarda aşıqlərə butanı o verir

c) folklor qəhrəmanlarına çətin situasiyalarda o yardım edir.

Ümumiyyətlə, “baba dərviş” adlı fenomen folklordan xilaskar funksiyası daşması ilə keçir. Ad kimi “baba” nos-tratik xarakterlidir. Bu anlamda, “baba”nın tarixi ardıcılıq sırasında yeri Tanrıçılıq peyğəmbəri “ata”dan da əvvələ gedib çıxır. Amma Azərbaycan mədəniyyətində və folklorunda “baba”nın el şairi kimi, bir sənətkar kimi formalaşması ikincidir. Türk dillərində “ata” (father) və “baba” (grandfather) sözlərinin qohumluq termini kimi (valideyn adlarının soy ardıcılığı üzrə adlandırılması) işlədilməsində yerdəyişmələri müşahidə olunur. “Baba”nın öz zümrəsinin içində, ondan - adi ozandan bir qədər üstün və daha çox sakral missiya daşıyıcısı kimi mövcud olmasını təsəvvür etmək üçün folklorun özü məlumat verir. Ozan ifasında “baba”nın sakral obrazı müşahidə olunur.

DQK-də “ağ saqqallı baban yeri uçmaq olsun”¹ alqışında

---

1. Kitabı Dədə Qorqud. B., 1988.

təkcə bir igidin babası (atası – “his father” və ya babası – “his grandfather”) nəzərdə tutulmur; burada daha çox soyun və boyun əski əcdadı-ümumi başlanğıc dini-ruhani “baba” nəzərdə tutulur və mətn altında keçən alqış “ona” ünvanlanır. “Babanın yerinin uçmaq olması” islam kontekstində verilmiş “cənnət” anlayışından bir əbədi mifoloji məkan kimi də fərqlənir. “Uçmaq”da aydın şəkildə ruhun uçması, ruhun cismi tərk etməsi (cisim və can) bədən və ruh anlayışlarının fərqlənməsi sufi dünyagörüşün tərkib hissəsidir. İslamda cənnət də, cəhənnəmdə hər ikisi real məkan kimi təsəvvür olunur.¹

Əski türk təsəvvüründə və estetik inam sistemində isə “uçmaq” və “damu” fərqlidir. “Uçmaq” göylər aləmini, səmanı, Tanrı dərğahını nəzərdə tutur; “baba”nın da yeri Tanrı dərğahıdır. “Damu” yeraltı dünyanı, məzarı, damı, otağı nəzərdə tutur; Azərbaycan tərəkəmələrinin yas mərasimində söylənən ağılarında bu şəkildə keçir: “Qaranlıq otağına anan qurban”. “Damu” qətiyyəən “cəhənnəm” deyildir. Türk tanrıçılıq dini türk insanına (“yalnquka”) heç bir halda islamda nəzərdə tutulan “cəhənnəmi” vəd etmir. Türk “damu”su cismin əbədi uyuduğu qaranlıq otağı – məzarı, türk “uçmağ”ı isə Tanrı dərğahında uçan ruhu bildirir.

Xalq ən’ənəsində izlərini saxlamış “ruhu tutmaq” hadisəsi (bir şəxsi onun dünyadan köçmüş yaxın qohumlarından birinin ruhunun tutması və bu zaman həmin adamın xəstələnməsi) və “ruh buraxması” üçün keçirilən ayinlər (ocaq üstündə tükdən asılmış qaşıqla xəstəni hansı qohumunun ruhunun tutmasının müəyyənləşdirilməsi və “qələm çalmaq”la xəstənin mərhumun ruhundan azad edilməsi) və başqa oxşar elementlər Azərbaycan tərəkəmələrinin, o sıradan Göyçəlilərin inam yaddaşında mühafizə olunmaqdadır. Mahmud Qaşqarlı “Divanü lüğət-it türk”də “ata” və “baba” kəlmələrinin türklər (Qaraxanlılar) və oğuzlar arasında fərqli şəkildə işlənməsini (türklər “ata”,

---

1. Bax: A.Caferoğlu. Batil Hikətlər. “Türklük”, sayı 3, İstanbul, 1939.

oğuzlar isə “baba” deyirlər) qeyd etmişdir.¹ Bu xalq dilində əski türk (ümumtürk) kökündən oğuzun milli-mədəni vahid kimi üzvlənməsinin işarəsi kimi də anlaşıla bilər. Həmin üzvlənmə mədəniyyətin bütün səviyyələrində, o sıradan musiqidə və ədəbiyyatda da baş vermişdir. Sosial, siyasi, dini, ideoloji və ədəbi mühitin dəyişməsi (oğuzların islam kültür çevrəsinə girməsi) sonralar aşiq sənəti kimi tanınan xalq sənətinin, xalq musiqisinin və xalq ədəbiyyatının əski ənənədən təmənilə qopmayan, amma yeni keyfiyyətlər qazanaraq fərqli bir sənət kimi formalaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Əski türk inam sistemindən gələn “baba” ortadoksal sufizm mərhələsində “xoca”dır, “pir”dir, “mürşid”dir; sakral dünya ilə mistik təmasda olan müqəddəs şəxsiyyətdir. Bu tipli şəxsiyyətlərin yerləşdiyi məkan “ocaq”dır. O bir-başa Tanrı savcısı “ata”nın davamıdır. İnam sistemində (İslam çevrəsində) o, təriqət başçısıdır, övliyadır. Tanrı eşqi ilə yaşayan türkün əski inam daşıyıcısıdır. Ədəbi fəaliyyət sistemində isə o, el şairidir; ilahi türkülər qoşur, Tanrıya qovuşmaq ideyasını tərənnüm edir. “Ocağın” “təkkəyə”, “babanın” “sufi dərvişə” transformasiyası X-XII əsrlərdə baş vermişdir. Fikrimizi ona görə iqrari hökm şəklində bildiririk ki, bütövlükdə əski oğuz mədəniyyət sisteminin islam və ərəb mədəniyyəti ilə qarşılaşması, bir sıra mədəni dəyərlərin kontominasiyası bu mərhələdə baş vermişdir. Oğuz-fars mədəni əlaqələrinin tarixi isə bundan çox qədimdir. İslam mühitində türk seyidinin və əfəndisinin cəddi əski baba inamından gəlir. Onu da qeyd edək ki, sünnü mühitində inam yeri (məkan) kimi “baba” (zəif şəkildə “baba ocağı”), şiə mühitində isə “ocaq” aktiv şəkildə işlənir.

İsmayılıda Həzrət baba, Şamaxıda Şıxeyib baba kimi Göyçədə Abdal baba ocağı da əski övliyaların inam və kül-

---

1. M.Kaşqarlı. Divanü lüğət-it türk. Ankara, 1992.

tür hadisəsinin yadigarı kimi qalmaqdadır. “Yel baba” və “Tanrı baba” ifadələri isə “baba” inamı ilə bağlı antropomorf görüşlərin elementləridir.

Xoca Əhməd Yəsəvi, Şeyx Səfi və başqaları, o sıradan “Oğuznamə”, “oğuz tarixi” müəlliflərindən biri XVII əsrdə yaşamış Salur baba (türkmən) da həmin “baba” zümərəsinin nümayəndələrindəndir. Türk xalq sufizminin daşıyıcısı olan “ata”, “baba və dədə” xalq şeiri üstündə zəngin bir ədəbiyyat yaratmışdır. Bu ədəbiyyatın əksər nümunələri folklorun içində əriyib ona qovuşmuşdur. Aşıq ədəbiyyatı aşıq musiqisi, aşıq sənəti adı altında bizə gəlib çatan türk xalqının mədəniyyət hadisəsi, bu sintetik sənətin təməlində dayanan mədəni subyekt tiplərinin (atanın, babanın, dədənin, ozanın, təkkə şairi-nin, sufi dərvişin, Haqq aşiqinin, Aşığın) timsalında sözü gedən Tanrı sevgisinin (eşqinin), Tanrı (haqq) inamının daşıyıcıları və bu sevgi və inamı tərənnüm edən, mistik və estetik ideyanı reallaşdıran el şairləridir (Köprülünün təbirincə, saz şairləridir). “Baba”nın şeyx kimi dini rəhbər (sufizmdə təriqət başçısı, piri) funksiyası daşınması mənqəbələrdə də müşahidə olunur. Xoca Əhməd Yəsəvinin adı və kəramətləri ilə bağlı mənqəbədə deyilir: “Hələ uşaqlığından Xızır əleyhissalamın dəlalətinə nail olan Əhməd yeddi yaşında atasından yetim qalarkən başqa bir mənəvi atadan tərbiyə gördü. Həzrəti peyğəmbərin mənəvi işarətiylə əshabdan Şeyx Baba Arslan Sayrama gələrək onu irşad etdi və yaxud: “...Arslan Baba Sayrama, yaxud Yəsiyə gəldi və üzərinə götürdüyü vəzifəni (Əhmədin təlim-tərbiyəsi işini – H.İ.) yerinə yetirdikdən sonra növbəti il vəfat etdi”.²

Yenə də həmin mənbədə qeyd olunur ki, “Arslan Babanın tərbiyəsiylə yüksək bir dolğunluq mərtəbəsinə ye-

---

1. Qədim dövrlərdən bu günə qədər Türkiyə Türk ədəbiyyatı. Tarix-Adlar-Mətnlər. Ankara, 1999, s. 77.

2. Yenə orada, s. 77.

tişən kiçik Əhməd yavaş-yavaş ətrafda şöhrət qazanmağa başlamışdı”.¹ Xoca Əhməd Yəsəvi “Divani-hikmət” adlı əsərində nail olduğu feyzləri təsəvvüfçülərə uyğun bir dil ilə bir-bir aydınlaşdırır. Mənqəbənin verdiyi bilgi də türk sufi təriqətlərinin əsasında əski inam daşıyıcıları ata, baba və dədənin dayandığını təsdiqləyir.

3. “Dədə” adı altında anlaşılan zümrənin fəaliyyəti öncə qeyd etdiyimiz ata, baba kompleksinə daxildir. Əgər ata Şərq oğuzlarının (əski türklərin), baba Qərb oğuzlarının araşdırılan sənət hadisəsində zümrəvi bir işarəsi kimi götürülsə, onda Dədə ümumən oğuzların içində oğuz-türkman tipinin spesifik bir mədəni institutu kimi fərqlənəcək. Əvvəldə qeyd etdik ki, DQK-də Qorqud yalnız mətnin ilk cümlələrində işlənən “ata”dan sonra bir qayda olaraq “dədə”dir. Bu dəyişmə diaxron differensiaslaşmanı göstərən kəltür laylanmasının terminoloji əlamətidir. Dədənin sakral mahiyyətli olması, qutsal mövqedə dayanması Şah İsmayıl Xətəinin aşağıdakı “varsəği”sində aydın şəkildə ifadə olunur:

*Qaibdən dəlil göründün,
Dədəm, xoş gəldin, xoş gəldin.
Bizi sevib sevindirdin,
Dədəm xoş gəldin, xoş gəldin.²*

“Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətində müstəsna rol oynamış aşiq sənəti tarix boyu müxtəlif adlar daşımış, zəngin və uzun inkişaf yolu keçmişdir. Qədim ozanların Dədə Qorqud, Dədə Kərəm, Dədə Əmrah, Dədə Qasım Şirvanlı, Dədə Novruz, Dədə Qərib, Dədə Yediyar kimi ustaların yaratdıqları bədii sözün – nağıl, dastan və qoşmaları qoruyub yaşadan, XVI-XVII yüzillikdən etibarən bütün ulu

---

1. Qədim dövrlərdən bu günə qədər Türkiyə Türk ədəbiyyatı. Tarix-Adlar-Mətnlər. Ankara, 1999, s. 77-78.

2. Şah İsmayıl Xətai. Əsərləri, II c.. B., 1976, s. 20.

sələflərini təmsil edən aşıq sənəti milli sədləri aşaraq, bir çox şərq ölkələrinə də yayılmış və sevilmişdir.¹ Azərbaycan aşıq sənətini araşdıran Q.Namazov “dədə” adına diqqət yetirmişdir: Dədə sözü... ulu ata, böyük ata, mənasını daşımışdır və indi də bu mənada işlənməkdədir. Dədə həm də ən hörmətli və nüfuzlu sənətkarlara verilən fəxri titul olmuşdur. Dədə Qorquddan sonra ən mötəbər aşıqlar: Öysüz Dədə, Dədə Kərəm, Dədə Qərib, Dədə Abbas, Dədə Yadigar, Dədə Qasım bu adla xatırlanmışlar.²

F.Köprülünün verdiyi məlumatın təhlilindən gəldiyimiz nəticələri ümumiləşdirsək, ata, baba və dədə adı ilə ədəbiyyatımızdan keçən söz sahiblərinin ədəbi irsini aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq mümkündür:

1. Atanın ədəbiyyatımızda qalmış ədəbi irsi ata sözləridir. Ata Tanrı savçısıdır. Nəzərdən qaçırmayaq ki, əski türkcədə ata sözü, məsəl və bu janra daxil olan bir sıra xalq deyimlərinin ümumi adı savdır. H.Zeynallı bu termini “söz-sov” deyimindən çıxış edərək onun sözdən törəndiyini ehtimal etmişdir. Bizə görə söz, “sovmaq, sovuşdurmaq”, sözünə daha çox uyğundur. DQK-də “Azıb gələn qəzayı Tənqri sovsun” alqışında da müşahidə olunur. Bu da atanın qoruyuculuq funksiyasına uyğundur.

2. Babanın ədəbi irsi isə sufi dərvişlərin yaradıcılıq nümunələridir. Bizə görə klassik məhəbbət dastanlarının da yaradıcısı onlardır. Bütün dərvişlər baba deyildir. Baba yalnız şeyxlər, pirlər, mürşidlər, övliyalardır. Müridlər isə sadəcə olaraq sufi şairlərdir, yaxud adi dərvişlərdir.

3. Dədənin ədəbi irsinə Dədə Qorquddan Dədə Ələsgərə qədər bütün dədə sənətkarların yaradıcı örnəkləri daxildir.

Ata sənət sistemindən üstün mövqedə dayanır və bir qədər ondan kənar da təsəvvür olunur. Amma onun söz ehtiyatı bütün hallarda və zamanlarda aparıcı mövqedə

---

1. Q.Namazov. Azərbaycan aşıq sənəti. B., 1984. s. 3.

2. Yenə orada, s. 15.

istifadə olunur. Ata sözləri ozan və aşiq sənətlərinin estetik ürfani əsasını təşkil edir. İnam kimi də türk sufi dünyagörüşünün mənşəyi ona bağlanır.

Eyni zamanda, təkcə Göyçə aşiq mühiti üçün yox, bütövlükdə Azərbaycan aşiq sənətinin mənşəyini və inkişaf mərhələlərini müəyyənləşdirən bu konsepsiyamıza görə, əski türk-oğuz icma başçısı “ata” Tanrıçılıq dininin peyğəmbərliyinə (savçıya) qədər yüksələn xətlə gəlir, İslama keçiddə zəifləyir, əski mistik görüşləri mühafizə edərək sufi “baba” dərvişə çevrilir, XVI əsr Azərbaycan intibahını şərtləndirən Səfəvi dövlətinin yaranması ilə pir, övliya (“dədə”) statusuna yüksəlir. Səfəvi dövlətinin süqutundan sonra yenidən enmə başlayır; sufi aşiqlər sənətçi aşiqlərə çevrilir.

Göyçə aşiq sənətinin Miskin Abdal çeşməsindən qaynaqlanan, XIX əsrdə, xüsusən Dədə Ələsgər poeziyasında ən yüksək poetik zirvəyə ucalan aşiq yaradıcılığı XX əsrin ortalarına doğru yüksəliş dinamikasını itirir.

XIX əsrin II yarısı, XX əsrin I rübü Göyçə aşiq yaradıcılığında qaçaq dastanlarının geniş yer alması diqqəti çəkir. Azərbaycanın çar Rusiyasının hakimiyyəti altında olduğu dövrdə sosial ədalətsizliyin kəskin şəkil almasına və milli diskriminasiyaya qarşı genişlənən qaçaq hərəkatının sadə xalq kütlələrinin böyük rəğbətini qazanması xalqın arzu, istək və marağının ifadəçisi olan aşiqlərin yaradıcılığında bu mövzuda – xalq qəhrəmanları haqqında müxtəlif dastanların və şeirlərin geniş yer almasına rəvac verir. XX əsr Göyçə aşiq mühitini tədqiq edən Z.Məhərrəmov yazır ki, Azərbaycanda bütün dövrlər üçün, xüsusilə 1920-30-cu illərdə, habelə 1941-45-ci illərdə, o cümlədən Göyçə mahalında mövcud olan qaçaq hərəkatı ancaq və ancaq xalqın – zəhmətkeş təbəqənin mənafeyini güdmüşdür. Həmin qaçaq dəstələri bilavasitə erməni-daşnaq ür-

sürlərinin yeritdiyi mənəvi və fiziki genosidə qarşı çıxmış və açıq silahlı mübarizəyə başlamışlar. Təbiidir ki, belə bir sual ortaya çıxa bilər. Axı söhbət daşnaq hakimiyyətinin son illərindən və əsasən kommunist hakimiyyəti illərindən gedir. Bəli, burada bir məqamı xatırlatmaq lazımdır. Erməni millətçi partiyaları ilə bolşeviklər həmişə sıx əlaqədə olmuşlar. Daşnaqsutyunun liderlərindən biri olan O.Kaçaznuni 1923-cü ildə Buxarestdə daşnaq partiya fəalları və erməni icması fəallarının birgə yığıncağında çıxış edərkən bu məsələni açıqlayaraq demişdir: “Hazırkı tarixi mərhələdə partiya (yəni Daşnaqsutyun) öz vəzifəsini yerinə yetirmişdir, onun apardığı mübarizəni indi daha uğurla bolşeviklər aparırlar”. Bəli, həmin bolşeviklər Göycəni, Dərələyəzi və Zəngəzuru Azərbaycandan qoparıb zorla Ermənistanı “birləşdirdilər”. Daha doğrusu, həmin bölgələrin “erməniləşdirilməsini” rəsmiləşdirdilər. Bu, hər şeydən öncə, indi Ermənistan adlanan keçmiş türk-oğuz elinin işğalı idi. Siyasi ismətimizin zorlanması idi. Məhz buna görə də başqa bölgələrdə olduğu kimi Göycədə də bu zorakılığa, bu dərəbəyliyə dözməyən Cıǧal Həsən, Məşədi Məhəmməd, Topal Oruc, Məşədi Hümbət, Feda İsmayıl, İdris, Qurban, Hidayət, Həsənqulu, Qəşəm Hüseyinov, İbrahim, Misir və Nəsir qardaşları, Biloş Heydərov, Oruc Rüstəmov kimi xalqımızın igid, cəsur oğulları qaçaq dəstələri halında birləşməli oldular. İstər 1920-1930-cu illərdə, istərsə də sonrakı illərdəki qaçaqçılıq hərəkatı mənfur erməni genosidinə qarşı çıxmış və zəhmətkeş xalqın mənəfi mövqeyində durmuşdur. Buna görədir ki, xalq həmin qaçaq dəstələri və onların rəhbərlərini böyük məhəbbətlə sevmişdir. Onların igidliklərini, apardıqları mübarizə şifahi və yazılı ədəbiyyatda öz əksini tapmışdır. Bir çox söyləmələr, rəvayətlər, müxtəlif epizodlar indi də öz maraq dairəsini kiçiltməmişdir. Eləcə də digər el qəhrəmanları ilə bağlı yaranan dastan və rəvayətlər

(Məsələn, Aşıq Ələsgərlə Dəli Alı) XIX əsrin ortaları və XX əsrin əvvəllərindəki ictimai-siyasi vəziyyəti xarakterizə edir. XX əsr Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında həmişə enib qalxmalarla, qabarma və çəkilmələrlə, gərginliklə xarakterizə olunur. Göyçə ədəbi mühiti də hədisələrin mürəkkəblikləri içində idi və onu yaşayırdı. Həm də Aşıq Alı və Ələsgər kimi qüdrətli sənətkarların köynəyindən çıxan aşıq-şairlər belə ictimai-siyasi vəziyyətlərdə daha fəal görünürdülər, bir növ aparıcılıq funksiyasını daşıyırdılar. Bu dövrdə Göyçə aşıq mühitində Usta Abdulla, Şair Məhəmməd, Şair Bəşir, Şair Əbdüləzim, Aşıq Qurban, Aşıq Talib, Aşıq Nəcəf, Növrəs İman, Aşıq Musa, Şair Həşim və s. kimi el sənətkarları, ustad aşıqlar yaşayıb yaratmışdılar. Bunların demək olar böyük bir qismi Ələsgərlə yaxınlıq, qohumluq əlaqəsində olub, digər bir hissəsi isə ya onun şagirdi olub, ya da bu və ya digər dərəcədə onunla təmasda olub. Fərqi yoxdur, hansı vəziyyətdə olursa olsun, onların hər biri bu mühitin yetişdirməsi kimi ümumi ab-havada birləşirdilər.¹

Sovet hakimiyyəti illərində aşıqların yeni cəmiyyətin – sosializmin, zəhmətkeşlərin əmək yarışının tərənnümü üçün səfərbər edilməsi məqsədilə aşıq qurultayları, aşıq birlikləri, rayonlarda aşıq kollektivləri təşkil olunurdu. Sovet hakimiyyətinin ilk illərində sosializm ideyalarını qəbul etməyən aşıqlar ya məhv edilir, ya da vətəndən didərgin salınırdı. Təkcə, Molla Cüma, Növrəs İman kimi qüdrətli sənətkarların taleyini xatırlamaq kifayətdir.

“O dövrdə ictimai-siyasi mühit o qədər ağır və çətin şəraitli idi ki, orada ab-havanın istiqamətini, doğru yolundan çıxdığını da demək mümkün deyildi. Çünki bütün istiqamətlərdə şüarçılıq və müstəmləkəçiliyin, işgəncənin bu şüarçılıqda ört-basdırı vardı. Yaradıcı isə həqiqət tülündə olan bu

---

1. Z.Məhərrəmov. XX əsr Göyçə aşıq mühiti. B., 1997, s. 50-52.

yalanı, fərqi yoxdur, bilərəkdən-bilməyərəkdən təsdiqləyirdi. Ələsgər kimi bir dühanın çuxasından çıxanlar bəzən zamanın buyruğuna gedirdilər. Bəzən bu gedişin özündə də mühitə qarşı etiraz motivləri güclənirdi. Göyçə mühitində yaşayıb-yaradan aşıqların çoxu XIX əsrin ab-havasını udmuşdular... Bu aşıqların yaradıcılığında dövrün ictimai-siyasi məsələlərinə münasibət geniş səciyyə daşıyır. Sosializmin, Oktyabr inqilabının, “qardaş” respublikaların, ayrı-ayrı şəhərlərin, vətəndaş müharibəsinin, 37-ci il repressiyalarının, II Dünya müharibəsinin və müharibədən sonrakı dövrün hadisələri yaşayır və ictimai-siyasi mühit bununla xarakterizə olunur. Bütün bunlar aşıq yaradıcılığında bir silsilə təşkil edir... Məsələn, Aşıq Əsədin “Baxın”, “Gərək”, “Can Moskva”, “Azərbaycan”, “Yaşa, mədəniyyət, yaşa”, “Şota Rustaveliyə”, “Canbul”, “Partiya”, “Dördüncü beşillik haqqında”, “Azərbaycanın 25 illiyinə”, “Yazıram” (Azərbaycanın 30 illiyinə həsr olunub), “Vətənim”, “Elmdi” və s. şeirlərini nümunə göstərmək olar. Bir aşığın belə bir zənginlikdə olan şeirləri bir aşıq səviyyəsində deyil, mühit səviyyəsində ictimai-siyasi şəraiti səciyyələndirir. Oktyabr “inqilabının” qələbəsi ilə sosializmin “təntənəsi” başlayır, beşilliklər və respublikalara orden-medalların verilməsi bütün incəliklərinə qədər, “inqilabdan” başlamış pambığadək yazılan şeirlərin hamısı aşıqların yaradıcılığında özünə yer tapırdı. Məsələn, Aşıq Əsədin “Baxın” rədifli gəraylısına fikir verək:

*Səsimiz artır hər yanda,
Azadlıq var bu dövrandə.
Ordenli Azərbaycanda,
Mərd qıza, oğlana baxın.*

Şeirinin sonuncu bəndində ustad sənətkar qardaş respublikaların “gülüstana” bənzədiyini və bunun sosializmin təntənəsi olduğunu göstərir:

*Əsəd, təbin gəlib coşa,
Alqış on altı qardaşa,*

*Sosializm çatıb başa,
Güllü gülüstana baxın”.¹*

Sovet dövründə Göyçəli sənətkarlardan Aşıq Əsəd, Aşıq Niftalı, Aşıq Mahmud, Aşıq Məhəmməd, Aşıq İmran, Aşıq Yunus, Aşıq Murad Niyazlı, Aşıq Mehdi, Aşıq Məhərrəm, Aşıq Əli, Aşıq Hacı, Aşıq Musa, Şair Əbülfət, Bəhmən və başqaları öz sələflərinin sənət ənənələrinin layiqli davamçıları olmuşlar.

Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra bir tərəfdən kütləvi savadlanma, texniki tərəqqi, sosial və mədəni həyata yad elementlərin geniş daxil olması, digər tərəfdən total ideoloji basqı aşıq sənətinə də təsirsiz ötməmişdir. Yalnız Göyçə kimi çox az preferik məkanlarda aşıq sənəti mədəni-funksional statusunu son dövrlərdə qoruyub saxlamışdı. Son vaxtlar bəzi araşdırmaçılar aşıq yaradıcılığında aşıq subyekti-nin, yazılı ədəbiyyatda olduğu kimi, bütün həyat bioqrafiyası ilə məlum olması, XX əsr aşıqlarının öz yaradıcılıqlarını hətta yazıya köçürməsi kimi faktlardan çıxış edərək bu sənət hadisə-sinin folklorla əlaqəsini, onlara aid edilən mətnlərin folklor örnəyi kimi təqdimini şübhə altına alırlar.

Lakin unudulur ki, folklor mətni yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq bədii-estetik funksiyadan başqa digər xeyli sayda praktiki funksiyalar da yerinə yetirir. Mətnin funksionallığı anlayışı onun “hansı məqsədə yönələn işlə məşğul olmasını” müəyyənləşdirir. Yazı mədəniyyətinin olmadığı mərhələdə folklor mətnləri etnosun təcrübəsinin biliyə çevrilməsi, biliyin qorunması, biliyin nəsildən-nəsilə ötürülməsi, biliyin etnosun ayrı-ayrı fərdlərinə mənimsə-dilməsi, mənimsənilmə üzərində nəzarət, etnik davranışın formullaşdırılması, estetik-əyləndirmə və s. çoxsaylı funksiyalar daşıyır. Janrlar folklor modelindən başqa funksio-nal baxımdan da bir-birindən fərqlənir. Lakin bu fərqlilik-lər hamısı “praqmatik funksiya” adı altında ümumiləşə

---

1. Z. Məhərrəmov. XX əsr Göyçə aşıq mühiti. B., 1997, s. 54-55.

bilir. Yazılı ədəbiyyatda mətn tipləri pragmatik funksiya daşımır, bədii-estetik funksiya yeganə funksional keyfiyyət kimi özünü göstərir.

Folklor mətni yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq dil-üslub baxımından folklor üslubunda olmalıdır. Bu fərq folkloru ədəbiyyatdan fərqləndirən ən ciddi və mühüm struktur hadisəsidir. Dilin strukturu folklor mətninin formal strukturunu təşkil edir, folklor bütün hallarda sxem hadisəsidir, yəni yuxarıda haqqında danışdığımız folklor modelləri dilin sxemləri ilə şərtlənərək biçimlənir. Ədəbiyyat sxemi dağdır və müəllif subyekt ədəbiyyatda özünü dolğun şəkildə işarələyə bilər. Folklorda məsələ tamam başqa cürdür. Materiyanın strukturu şüurda, şüurun strukturu dildə, dilin strukturu folklorda və onun janrlarında proyeksiyalanır. Məhz bu baxımdan folklor mətninin dili struktur sxemlərindən təşkil olunur.

Folklor mətni yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq folklor qəlibləri, folklor modelləri əsasında yaranır. Folklor mətnində folklor modeli və folklor qəlibi etnik-milli düşüncənin minillər ərzindəki inkişafı prosesində formalaşmış gerçəkliyin şüurdakı bədii-estetik proyeksiyasının spesifik bir tipidir. Etnik-milli təfəkkürün folklor bədii-estetik layının modelləri geniş anlayışdır. Geniş mənada ayrı-ayrı folklor janrları da modeldir, hər hansı bir janrın tərkibində mövcud olan qəlibləşmiş klişələr, formullar da. Xalq folklor modellərinin müəllifidir. Bu qəliblər universal da ola bilər, milli də. Əsas olan odur ki, bu qəliblər birbaşa etnik-mifoloji təfəkkürə dayanır.

Folklor mətni yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq şifahi ənənədə mövcud olur. Hər hansı bir mətnin folklor olmasının ən başlıca şərti onun şifahi ənənədə aktiv mövcudluğuudur. Folklor mətninin şifahi ənənədə mövcudluğu onun milli-etnik təfəkkürün folklor modellərinə əsaslanmasının da başlıca göstəricisidir. Çünki şifahi ənənə milli folklor

təfəkkürünün elə mexanizimləri əsasında işləyir ki, qeyri-folklor mətni, yəni milli folklor modellərinə əsaslanmayan qurama mətn tipi bu ənənədə yaşamını davam etdirə bilmir. Digər tərəfdən, folklor mətninin şifahi ənənədə olması folklor və müəllif subyekti arasındakı münasibətlərin tipini əhatə edir.

Hər hansı bir fərd folklor mətnini ilkin yaradır, sonra o mətn şifahi ənənədə həmin mətnin janrına uyğun folklor modellərində təkrar-təkrar yenidən yaradılaraq şəkildən-şəkilə salınır. Mətn şifahi ənənədə semantik və poetik strukturlarını saxlamaq şərti ilə variantlar və versiyalar törədir.

Folklor mətni yazılı ədəbiyyatdan fərqli olaraq, variant və versiyalara malik olur. Folklor mətninin variant və versiyalılığı şifahi ənənədə canlı olaraq mövcud olmasından irəli gəlir. Şifahi ənənə etnosun yaddaşındadır. Etnosun yaddaşı etnosun həyat təcrübəsi nəticəsində əldə etdiyi biliklərin şifahi ənənə vasitəsilə qorunan və nəsildən-nəsilə ötürülən bank sistemidir. Folklor mətninin variant və versiya törədiciyi bu qorunma və nəsildən-nəsilə ötürülmə prosesində improvizasiya müdaxilələri nəticəsində yaranır. Etnosun tarix səhnəsində həyatı, ilk növbədə, öz daxili inkişaf qanunauyğunluğu ilə, bundan əlavə ictimai-siyasi hadisələrlə, əlaqədə olduğu etnik-mədəni sistemlərlə, sivilizasiya tipləri, dini dünyagörüşlərlə şərtlənərək daim dəyişir. Bu dəyişmə prosesi etnosun yaddaşında daşdığı folklor mətn tiplərinin variant və versiya törədiciyi əsas səbəblərindəndir. Arxetip statusunda olan mətn yuxarıda göstərilən amillərlə şərtlənərək yeni variant törətdikdən sonra öz mövcudluğunu da davam etdirir və zaman keçdikcə törətdiyi mətnlə bərabərhüquqlu variantlara çevrilir. Yaxud mətn variantlaşmasının aktiv göstərən digər üsulu regional-məhəlli spesifikasiya ilə şərtlənir.

Sonra folklor mətni yaddaşlardan qeydə alınmalıdır. Folklor mətninin yaddaşlardan qeydə alınması onun şifahi

ənənədə mövcudluğunu sübut edən başlıca faktordur. Çünki yaddaş burada fərdi səciyyə daşımaqdan daha çox, etnosun kollektiv yaddaşının təmsilçisi kimi özünü göstərir. Informatorun müəllif statusuna iddialı olmamasının da başlıca səbəbi bu təmsilçiliklə bağlıdır. Informator etnosun yaddaşındakı universallaşmış (etnik hüdudlarda) biliyin daşıyıcısından başqa bir şey deyil. Yaddaşdan qeydə alınan folklor mətninin keyfiyyəti informator yaddaşının yazı mədəniyyətinin müdaxiləsi ilə “zədələnməməsi” ilə şərtlənir. Bu aspektdə yaddaşın saflığı onun etnik yaddaş bankını bütün təbiiliyi ilə (bu təbiilik bu günün davranış stereotipləri baxımından qaba təsir bağışlaya bilər) əks etdirməsi ilə ölçülür.

Folklor mətnlərində mifoloji dünya modelinin arxestrükturları mətnin ideoloji bazası statusunda çıxış edir. Etnik təfəkkür dünyanı o modellər əsasında qavrayır və bədii-estetik funksiyadan başqa, praktiki məqsədlərə də xidmət edən folklor mətni bu dünya modelinin bazasına əsaslanır. Folklor mətnlərində mifoloji dünya modeli, sonralar onun tarixi dünya modeli ilə əvəzlənməsi folklor mətninin bütün səviyyələr üzrə strukturunun əsasında dayanır. Ayırı-ayrı folklor janrlarında iştirak edən mifoloji dünya modelinin müxtəlif arxestrükturları elə etnik təfəkkür mexanizmləri əsasında oraya yerləşmişdir ki, süni şəkildə buna nail olmaq qeyri-mümkündür.

Folklorun digər janrlarından fərqli olaraq, aşığı yaradıcılığı yazılı ədəbiyyatın mövcud olduğu dövrlərdə yaranıb. Öz genetik kökləri etibarilə, artıq deyildiyi kimi, əski türk dünyagörüşünün ata kultuna dayanan, ata kultundan orta əsrlərin sufi-övliya kultuna transformasiya olunan, XV-XVI əsrlərdə genetik biçimlənmə, təşəkkül və təkamül mərhələlərini başa vurub, son beş yüz ildə indiki dəyişməz, sabit vəziyyətinə düşmüş aşığı sənəti yazılı ədəbiyyatın mövcud olduğu dövrlərdə yarandığı üçün yazılı ədəbiyyat

yatla folklorun digər janrları ilə müqayisədə daha sıx əlaqədə olmuşdur. Aşıq sənətinin bədii yaradıcılıq məhsulunun müəllifinin bəlli olması onun folklor mahiyyətinə heç bir aidiyyəti yoxdur. Aşıq sənətinin subyektivi olan aşığın bədii ədəbiyyat nümunəsi kimi yaratdığı söz sənəti onun çoxsaylı funksiyalarından yalnız biridir. Məlum olduğu kimi, aşıq sənəti sinkretik sənətdir və bu sənətin subyektivi olan aşıq da sinkretik funksiya daşıyır:

- 1. Xalq şeiri üslubunda şeir qoşur;*
- 2. Saz musiqi havası üzərində mahnı ifa edir;*
- 3. Ənənəvi aşıq musiqisini ifa edir;*
- 4. İfa zamanı rəqs edir;*
- 5. Məclis idarə edir və s.*

Göründüyü kimi, aşıq sənətini yazılı ədəbiyyata yaxınlaşdıran cəhət yeganə olaraq bədii mətn arsenalıdır ki, o da semantik-struktur baxımından mifoloji-folklor düşüncə modelləri əsasında, poetik struktur baxımından isə saz musiqi havaları əsasında yaranmışdır və bu cəhətləri etibarilə folklorla sıx şəkildə əlaqələnir. Aşıq ədəbiyyatının yazılı ədəbiyyatla əlaqəsi baxımından biz vaxtilə araşdırdığımız bir məsələni, təkrar olsa da, yenidən vurğulamaq istəyindəyik.

Türk folklor ənənəsinin “təbii ədəbiyyat”dan “süni ədəbiyyat”a, kollektiv sənətdən fərdi və qrup sənətinə üzvlənməsi ilə artıq “süni sənət” səviyyəsində şifahi və yazılı ədəbiyyatın öz spesifik inkişaf qanunauyğunluqları zəminində iki bir-birindən izolə edilmiş müstəsna qolunun formalaşması prosesi başlanır. Xalq ədəbi yaradıcılığının üzvlənməsi prosesində üçüncü bir qol da mövcuddur: bu, aşıq ədəbiyyatıdır. Həmin üzvlənmə prosesinin diaxron sxemi aşağıdakı şəkildədir:

- 1. Şifahi xalq ədəbiyyatı (folklor).*
- 2. Aşıq ədəbiyyatı.*
- 3. Yazılı ədəbiyyat.*

Azərbaycan ədəbiyyatının bu istiqamətlərinin heç biri öz funksionallığını itirməyib, öz yaşam hüququnu saxlamaqdadır. Folklor əsasına yaxınlığına görə aşiq ədəbiyyatı birinci və ikinci arasında dayanır.

Folklorun bədii yaradıcılıq istiqaməti ənənəvilik, şifahlilik, kollektivlik kimi dominant atributiv keyfiyyətlərlə səciyyələnir; folklor mətninin dil kollektivində ya ümumilikdə, ya da ən azı regional kontekstdə toplum üçün anlaşıla bilən semantik kodu və şifrəsinin mövcudluğu folklor faktının mövcudluğunu təsdiqləyən zəruri hadisədir. Folklorda semantik kod və şifrə yalnız mətnin poetik strukturunun elementi kimi qavranılmamalıdır. Folklorda semantik kod və şifrələr poetik strukturun elementi kimi özünü göstərsə də, mətnin semantik strukturu vasitəsilə etnik-milli düşüncə potensialını təzahür etdirir, onun xarakteri ilə şərtlənir. Yəni gerçəklik – şüur – mətn münasibətlərində, gerçəkliyin şüurda proyeksiyası etnik-milli xarakter daşıyır. Folklor təfəkkürünün özünün xarakteri etnik-milli olduğu üçün proyeksiyanın verdiyi mətn də milli məzmun kəsb edir. Göyçə kimi konservativ folklor mühitlərində regional spesifikadan başqa, həm də əski ənənə yaxşı qorunur, arxaik elementlərin iştirakı intensiv xarakter daşıyır.

Aşiq yaradıcılığı folklordan qaynaqlanır, onun kanonik mətn tiplərindən istifadə edir. Digər tərəfdən isə o, yazılı ədəbiyyatla qismən təmasda olur. Aşiq yaradıcı şəxsiyyətdir, şairdir, öz intellektual mülkiyyətinin sahibidir. Bu mənada, aşiq ədəbiyyatı folklor hadisəsi kimi yazılı ədəbiyyata yaxınlaşır. Lakin aşiq yaradıcılığı folklor çevrəsində fəaliyyət göstərir, aşiq şeiri xalq şeir üslubunda yaradılır.

Yazılı ədəbiyyat həm milli, həm də qeyri-milli ədəbi sistemlərlə əlaqədə olur və inteqrasiya prosesində folklorla müqəyisədə daha intensiv iştirak edir. Aşiq yazılı ədəbiyyatın öz kanonlarına uyğun gələ bilən bəzi elementlərindən faydalanır. Lakin bu faydalanma prosesində də həmin ele-

mentlər folklor bədii düşüncə kanonlarına tabe etdirilir, onların içərisində əridilir.

Məsələn, Vaqifin qoşması Ələsgər qoşmasından fərqli olaraq göründüyü boydadır, Ələsgərdə isə qoşma həm eninə, həm də dərininə göründüyündən xeyli böyükdür. Dərininə ona görə böyükdür ki, həmin mətnin həm semantik, həm də poetik strukturunda arxestrukturlar lay-lay qalayıb. Əslində bu laylar aşığı sənətinin genezis və təkamül dinamikasının bütün keçdiyi yolun mikromodelidir. Ələsgər qoşmasında sənət layı, təriqət layı, ata-baba layı və s. var. Ələsgər o bazanın əsasında yarandığı üçün bu laylar mətnə təfəkküründən süzülüb gəlmişdir. Ələsgər qoşmasının eninə göründüyündən böyük olması dedikdə isə mətnin daha çox funksiyalılığı nəzərdə tutulur.

Ələsgər qoşması yaranma prosesində aşağıdakı amillərlə şərtləndirilir:

- 1. Saz havası ilə;*
- 2. İfa tərzilə;*
- 3. Məclisin auditoriyası ilə;*
- 4. Praqmatik məqsədə yönəlməsi ilə;*
- 5. Bədii-estetik əyləndirmə funksiyaları və s. ilə.*

Aşığı Ələsgər qoşmasında mətnin bədii-estetik əyləndirmə istiqaməti onun çoxsaylı funksional elementlərindən yalnız biridir. Və mətnin bədii ədəbiyyatla ortaq məqamı yalnız bu funksiya ilə bağlıdır. Digər funksiyaları ilə folklorla bağlıdır. Əgər Ələsgər yazılı ədəbiyyat nümunəsi kimi ədəbiyyatşünaslıq metodları ilə öyrənilsə, onda onun sənət fenomenologiyasını şərtləndirən cəhətlərin heç onda biri izah oluna bilməz.

Azərbaycan etnik-mədəni sisteminin xüsusi kultür vahidi kimi folklorun regional səciyyəsinin və bu kontekstdə ayrıca olaraq fərqlənən ulu Göyçənin aşığı poeziyasının inkişaf dinamikasının ədəbi-estetik yöndə və diaxron istiqamət-

də araşdırılması öncə bu ərazinin folklor arsenalının sistemli şəkildə öyrənilməsindən keçir.

Göyçə aşığı poeziyası nümunələrinin toplanılması, nəşri və tədqiqində H.Əlizadənin, S.Mümtazın, H.Zeynallının, Ə.Axundovun, H.Arashının, H.Arifin, İ.Abbasovun, M.İbrahimovun, S.Vurğunun, O.Sarıvəllinin, M.Seyidovun, M.H.Təhmasibin, İ.Ələsgərin, Q.Namazovun, M.Həkimovun və başqalarının xidmətləri olmuşdur. Sözü gedən mahalın aşığı yaradıcılığı nümunələrinin toplanması XX əsrin əvvəllərindən başlanmışdır. Regionda gedən geosiyasi proseslər nəticəsində Qərbi Azərbaycanın böyük bir hissəsi (Ermənistan) Şimali Azərbaycandan qoparılmış və onun inzibati-siyasi nüfuzundan çıxarılmaqla ondan təcrid edilmiş və məhz bu səbəbdən də həmin ərazinin folklor örnəklərinin qeydə alınması passiv şəkildə getmişdir. Azərbaycan ərazisində yaradılmış qondarma Ermənistan Respublikası Azərbaycan folklorunun öyrənilməsində maraqlı deyildi, ona görə də bu iş həmin respublikanın müvafiq qurumları tərəfindən təşkil edilməyib. Azərbaycanda isə bu iş pis təşkil edildiyindən, əsasən, fərdi təşəbbüslərin ümidində qalıb. Beləliklə, Göyçədə qorunan mənəvi sərvətimizin toplanması və yazıya alınması problemi Göyçənin son işğalnadək (1988) öz geniş həllini tapmayıb. Göyçə aşığı yaradıcılığı örnəklərinin toplanması və nəşri işi məhdud kəmiyyətdə olsa da, XX əsrin 20-ci illərindən başlanır. Bu dövrdə toplanıb “El aşığıları”, “Azərbaycan ədəbiyyatı”, “El şairləri”, “Azərbaycan el ədəbiyyatı”, “Azərbaycan aşığıları” adı ilə nəşr edilən kitablarda aşığı şeirləri ilk tərtibatını tapır. Doğrudur, aşığı şeirinin ilk yazılı nümunələrinə hələ XVIII-XIX əsrlərə aid kitablarda, xüsusilə dastan mətnlərində rast gəlirik. Amma bu şeirlərin hansı aşığı məxsus olduğunu müəyyənləşdirmək mürəkkəb məsələdir. Ona görə də müəllifləri məlum olan aşığı şeiri nümunələrini yalnız XX əsrin folklor və aşığı şeiri toplularında, arxiv materiallarında qeydə almaq mümkündür.

Doğru olaraq qeyd edilir ki, “Azərbaycanı elmi şəkildə öyrənmək məqsədilə yaradılan bir sıra cəmiyyət və elmi təşkilatlar da ilkin fəaliyyətə məhz 20-ci illərdə başlamışdı. Həmin cəmiyyət və elmi təşkilatlar ayrı-ayrı elm adamlarını, mütəxəssisləri öz ətrafında birləşdirir, müəyyən proqram əsasında sistemli tədqiqat işləri aparırdı. Azərbaycanın XX yüzildəki elmi-ədəbi mühitində, milli elmi fikrin formalaşmasında müstəsna dərəcədə böyük rol oynamış belə elmi təşkilatlardan biri (və ən əsası – H.İ.) də 1923-1930-cu illərdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö (öyrənmə) Cəmiyyəti (ATTC) olmuşdur”.¹ Bu Cəmiyyətin xəttilə Azərbaycan folklorunun öyrənilməsi sahəsində ilk uğurlu addımlar atılmışdır. H.Zeynalli, S.Mümtaz, H.Əlizadə, Ə.Abid kimi görkəmli folklorçuların fəaliyyəti də bu cəmiyyətin xətti ilə gerçəkləşmişdir. ATTC fəaliyyəti dövründə digər folklor janrları və problemləri ilə bağlı toplama və tədqiqat işləri aparmaqla yanaşı, aşağıdakı aşıq şeiri toplularını nəşr etdirmişdir:

1. Əlizadə H. Azərbaycan el ədəbiyyatı, I hissə, 1927; 2. Əlizadə H. Azərbaycan el ədəbiyyatı, II hissə, 1929; 3. Xuluflu V. El aşıqları, 1927; 4. Xuluflu V. Koroğlu, 1927; 5. “Azərbaycanı öyrənmə yolu” məcmuəsi №1 (1928), №2 (1928), №3 (1930), №4-5 (1930).

ATTC-nin folklor komissiyasına rəhbərlik edən H.Zeynalli milli folklorumuzun ayrılmaz hissəsi olan aşıq ədəbiyyatına da diqqətlə yanaşmış, S.Mümtazın müxtəlif illərdə (1927-1928, 1930) çap etdirdiyi “El şairləri”, H.Əlizadənin ikicildlik “Azərbaycan aşıqları” (1929-1936) kitablarına müqəddimələr yazmışdır. Onun “Aşıq Pəri və müasirləri” (1928) məqaləsi 20-ci illərdə aşıq ədəbiyyatı haqqında ilk tədqiqatlardan sayıla bilər. Eləcə də onun “Azərbaycan

---

1. H.Xəlilbəyli. Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyətinin fəaliyyətində filologiya məsələləri (1923-1929). B., 1999. s. 8.

*aşıqları haqqında bir neçə söz” (1929), “Azərbaycan aşığı-
ları” kimi məqalələri də bu silsiləyə aiddir. H.Zeynallı klas-
sik aşiq şeirinin Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Şəmkirli
Hüseyn, Sarı Aşiq, Aşiq Musa, Aşiq Ələsgər kimi görkəmli
nümayəndələrindən bəhs etmiş, onların yaradıcılığını yük-
sək qiymətləndirmişdir.¹ Müəllif “Xalq ağız ədəbiyyatı” adlı
geniş məqaləsində “El aşığı” adlı ayrıca paraqraf ver-
mişdir. Onun aşiq sənətinin genezisi ilə bağlı söylədiyi mü-
lahizələr maraqlıdır: “Ozanlar aradan çəkilməyə baş-
ladıqca Azərbaycanda və qismən də Anadoluda yeni dastan-
çılar meydana gəlmişdi. Bunlar sevdiyi bir qızın ardınca el-
lər, ölkələr dolanan aşiq şairlərdi. Bu aşiq şairlər çox zaman
söylədikləri manilərdə, bayatılarda öz adlarını qeyd edə
bilmədiklərindən çox zaman “Mən aşiq” və ya sadəcə “Aşi-
qəm” kimi müxtəsər adlar ilə məsələni bitirmək istədilər.
Ehtimal ki, bu aşıqlar çox zaman əslində şair olmayıb, on-
dan-bundan söz öyrənməklə meydana çıxan və “ozan”lığı
özünə peşə edənlərə qələbə çaldıqca artıq “aşiq” adını şö-
rətləndirməyə başlayırdı. Ona görə də hər yerdə
aşıqların hörməti artmış olur. Yalnız burda “haqq aşığı”
istilahının haradan gəldiyi məsələsi üzərində mübahisə olur.
Bu xüsusda da əski etiqadlarla bərabər, bu aşiq şairlərin
də hazır cavab və rəvan təbli olduqlarından adın onlara ve-
rildiyini ehtimal edə bilərik”.² H.Əlizadənin “El ədəbiy-
yatı” məcmuəsində çap olunan “Qazax və Gəncə nağılları
haqqında” məqaləsində H.Zeynallı həm də sözügedən böl-
gənin el aşıqlarından, onların yaradıcılıq və sənətkarlıq
xüsusiyyətlərindən bəhs edib, Aşiq Hüseyn, Aşiq Mirzə,
Şair Vəli Zülfüqar, Qədir, Mirzə Səməd, Aşiq Məmməd,
Xəyyat Mirzə kimi sənətkarların yaradıcılığının səciyyəvi*

---

1. H.Xəlilbəyli. Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti-
nin fəaliyyətində filologiya məsələləri. B., 1999. s. 105.

2. H.Zeynallı. Seçilmiş əsərləri. B., 1983, s. 224-225.

cəhətlərini aydınlaşdırmışdır. Gəncə aşığı – Aşiq Hüseyin, Aşiq Çoban, Dilqəmlə yanaşı, əslən Göyçəli olan Aşiq Əsəd və Aşiq İslamı da təqdim edir.

Aşiq poeziyasının məhsuldar toplayıcısı və nəşirlərindən biri kimi H.Əlizadənin fəaliyyəti xüsusilə seçilir. Onun “Azərbaycan aşığı” adlı olduqca dəyərli, orijinal iki cildlik kitabına A.Şaiq “Bir neçə söz” adlı təqdimat da yazmışdır.¹

H.Əlizadə kitaba həm, yığcam da olsa, müqəddimə yazmış, həm də məşhur aşıqların qısa tərcümeyi-halını vermişdir. Kitabın iki cildində yüzə yaxın aşığın çoxsaylı şeirləri cəmləşdirilmişdir. Qeyd edirəm ki, Ələsgər irsinin də ilk mükəmməl toplayıcısı H.Əlizadə olmuşdur. Folklorşünas Q.Umudov yazır: “Gənclik illərindən Ələsgər poeziyasının sehrinə düşmüş H.Əlizadə folklorumuzu toplamağa başladığı ilk gündən Ələsgər irsinə xüsusi məhəbbətlə yanaşmış, ustad aşığın yaradıcılığını on ilə yaxın bir müddət ərzində araşdırdıqdan sonra, ayrıca kitab kimi üç dəfə dəlbadal nəşr etdirmişdir. H.Əlizadə “Aşiq Ələsgər” şeirlərini mətbuatda tez-tez dərc etdirirdi. Folklorçu “Azərbaycan aşığı” kitabında aşığın həyatı haqqında qısa məlumat və 32 şeirini vermişdi. “Aşiq Ələsgər” kitabı nəşrdən-nəşrə təkmilləşir, həcmcə genişlənirdi. Bu nəşrləri tutuşdurduqda aydın görünür ki, yorulmaq, bezmək, doymaq bilməyən toplayıcı da öz işini nəşrdən-nəşrə daha da təkmilləşdirmiş, qoşmaları daha da dəqiqləşdirmiş, onları əsl həqiqətə yaxınlaşdırmağa çalışmışdır”²

H.Əlizadənin şeirlərini toplayıb kitab halında nəşr etdiyi ustad sənətkarlardan biri də Aşiq Əsəddir. Folklorçunun “Aşiq Əsəd” kitabına lirik və sovet həyat tərzini tərənnüm edən şeirlər daxil edilmişdi.³

---

1. A.Şaiq. Bir neçə söz. Azərbaycan aşığı, I c, B., 1929, s. 6-9.

2. Q.Umudov. Folklorşünaslığımızın tarixindən (1920-41-ci illər). B., 1995.

3. H.Xəlilbəyli. Göstərilən əsəri, s. 33.

Aşıq poeziyasının yazıya alınması, tərtibi və nəşri işində H.Əlizadənin bir folklorçu kimi böyük əməyi olmuşdur. İki cilddən ibarət, iki dəfə nəşr olunmuş (1935-1936) (1937-1938) “Aşıqlar” kitabı bu ciddi fəaliyyətin nəticəsi kimi reallaşmışdır. Bu kitablarda yüzə yaxın Azərbaycan aşığının müxtəlif şeirləri toplanmaqla yanaşı, bir çox aşıqlar haqqında biqrafik məlumatlar da verilmişdir. Azərbaycan folklorşünaslığının 1920-1941-ci illər tarixini tədqiq edən Q.Umudov bu dövrdə nəşr edilmiş aşıq ədəbiyyatı örnəklərinin tənqid üçün açıq olan bəzi məqamlarını göstərmişdir. Onun yazdığına görə, aşıqlar haqqında verilən məlumatların bəzisi dəqiq mənbələrdən deyil, ağızlardan və aşıqlara aid edilən dastanlardan götürülmüşdür. Məsələn, Aşıq Abbasın tərcümeyi-halı “Abbas və Gülgəz” dastanından alınmış məlumatdan ibarətdir. Qeyd edim ki, tənqid o qədər də haqlı deyil. Çünki tarixi məlumatların olmadığı şəraitdə şifahi yaddaşda və məlum mətnlərdə qorunan informasiya tarixi fakt və hadisənin təsəvvürə gətirilməsi, bərpası üçün istifadə oluna bilər. Sadəcə olaraq, bu məlumatlar folklorlaşmış olduğundan onları məhz folklor “örtüyü”ndən çıxarmaq və onda saxlanan tarixi aşkarlamaq mümkündür. Bunun üçün folklor qanunauyğunluqları və kateqoriyalarını bilmək lazımdır.

Bu dövrdə aşıq poeziyasının bir qism örnəklərinin toplanmasında S.Mümtazın və H.Əlizadənin xidmətləri indi də öz əhəmiyyətini itirməyib. Sözügedən nəşrlərin tərtibat məsələsində də pozitiv meyllər müşahidə olunur. Belə ki, H.Əlizadə aşıqları dövrünə görə xronoloji ardıcılıqla düzməyə səy göstərmişdir. Birinci cildə, demək olar ki, buna nail olmuşdur. İkinci cildə isə ardıcılıq prinsipi məhz məlumatın məhdudluğundan pozulmuşdur. Eyni zamanda ikinci cildə ayrı-ayrı aşıqların qoşmalarından başqa, bəzi dastanlarımızdan poetik parçalar, müəllifi məlum olmayan şeirlər, mahnılar və s. daxil edilmişdir.¹

---

1. H.Xəlilbəyli. Göstərilən əsəri. s. 34.

H.Əlizadə nəşrinin II çapı üzərində apardığımız müşahidələr bu nəşrin mətn materialının əhəmiyyətini bir daha təsdiqləyir. Hər iki cildin redaktorunun M.Arif olduğu bu iki kitabda olduqca dəyərli, orijinal folklor mətnləri toplanmışdır. Hər iki kitabda nə müqəddimə, nə də şərh verilməmişdir. Yalnız zəruri məqamlarda səhifənin altında lüğət və bəzi qeydlər verilmişdir. “Aşıq Abbas”, “Aşıq Abdulla”, “Aşıq Kərəm”, “Xəstə Qasım”, “Dilqəm”, “Aşıq Hüseyin”, “Aşıq Musa”, “Aşıq Məhəmməd”, “Molla Cümə”, “Xəyyat Mirzə”, “Şair Vəli”, “Aşıq Hüseyin” (Bozalqanlı), “Aşıq Əli”, “Miskin Əli”, “Nəcəf”, “Şeyda Əziz” kimi aşıqlar haqqında yığcam məlumatlar kitabda öz əksini tapıb. Kitabda Aşıq Musa haqqında məlumatda deyilir: “Aşıq Musa Ermənistan Sovet Sosialist Respublikasının Basarkeçər rayonunun Qaraqoyunlu kəndindəndir. Anadan olduğu və vəfat etdiyi tarix haqqında düzgün məlumat yoxdur. Aşıqların dediyinə görə, təxminən 1840-cı illərdə 45 yaşında vəfat etmişdir”.¹ Aşığın “Gülə-gülə”, “Köynəkçik”, “İndi”, “Dilbər”, “Ağ ola”, “Biri yaz”, “Dilim”, “Olmaz” qoşmaları, “Ay fələk” onluğu, “Samovar”, “Maral”, “Pəri” səkkizliyi, “Telli saz”, “Bir gün”, “Kəklik” gəraylıları kitabda nəşr olunub. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, bu məlumat yanlışdır. Aşıq Musa təxminən 1830-cu ildə Göyçənin Ağkilsə kəndində anadan olmuş, 1912-ci ildə vəfat etmişdir. Qəbri doğma kəndindədir.

Şamxor rayonunun Qapanlı kəndindən olan XIX əsrin 70-ci illərində vəfat etmiş Aşıq Hüseyinin Naxçıvanlı keşiş qızı Reyhanla, Qarabağlı aşıq Məhəmmədlə “və bir çox Göyçə aşıqları ilə deyişməsi”² haqqında məlumat verilir. Bu məlumatdan da aydın şəkildə görünür ki, Göyçə aşıqları ilə deyişmə bir növ sənətkar statusunun təsdiqidir.

---

1. Aşıqlar. (toplayanı H.Əlizadə). II nəşr, I c., B., 1937, s. 194.

2. Aşıqlar. Toplayanı H.Əlizadə, II nəşr, I c., B., 1937, s. 152.

Çünkü bu sənətin ən yüksək təşəkkül məkanı Göyçə olmuşdur. Oxşar məlumat Bozalqanlı (Tovuz rayonu) Aşıq Hüseyn haqqında da verilir: “Aşıq Hüseyn çox usta aşıqlarla sözləşmiş, çox molla məclisinə düşmüş, öz kəskin sözlərilə hamıya üstün gəlmişdir. O cümlədən məşhur ustad göyçəli aşıq Ələsgər ilə də deyişmişdir, ancaq heç biri üstün gələ bilməmişdir”.¹ İranın Sulduz mahalının Naqadı kəndində doğulmuş, sonralar (1917-ci ildə) Şimali Azərbaycana köçən, Qazağın Köçəsgər kəndindən evlənən və orada aşılıq edən Aşıq Əlinin təqdim edilmiş çoxsaylı şeirlərindən “Dolana-dolana” rədifli gəraylısına H.Əlizadə “bu şeirin müəllifi məlum deyildir, söyləyən Aşıq Əlidir” qeydi vermişdir.²

Biz həmin şeirin göyçəli Şişqayalı Aydının olduğunu müəyyənləşdirdik. Çünki bu şeir Göyçə aşıqlarının ifasında Şişqayalı şair Aydının sözləri kimi oxunur.

“Bu şeirin müəllifi məlum deyildir; söyləyəni Aşıq Əlidir” qeydi ilə verilmiş “Şamamalar irəfdədir” şeiri isə xalq mahnısıdır.

Kitabın ikinci cildində “Aşıq Şəhrəbanı”, “Aşıq Səfər”, “Kərkibaşlı Aşıq Əziz”, “Aşıq Həsən”, “Sədərəkli Qorxmaz”, “Aşıq Mənsur”, “Qaraca Oğlan”, “Aşıq Sona”, “Aşıq Mustafa”, “Çardaxlı Keşişoğlu”, “Aşıq Qərib”, “Aşıq Muxtar”, “Hüseyn”, “Aşıq Vahab”, “Nazlı”, “Əsmər”, “Aşıq Varis”, “Xudaverdi”, “Aşıq Əliş”, “Aşıq Bayram”, “Heydər”, “Qulu”, “Pirim”, “Aşıq Salman”, “Əfruz xanım”, “Şikəstə”, “Qulam Kəmtər”, “Kürdoğlu”, “Qul Mahmud”, “Layiskili Molla Cuma”, “Aşıq Dibro”, “Şair Vəli”, “Bozalqanlı Aşıq Hüseyn”, “Aşıq İman”, “Aşıq Həsən”, “Hüseyn”, “Aşıq Əsəd”, “Aşıq Mirzə”, “Aşıq Səfdər”, “Aşıq Zülfüqar”, “Aşıq Rza”, “Aşıq Məsum”, “Məhəmməd”, “Aşıq Qoca”, “Aşıq Səməd”, “Allahqulu” adlı aşıq və el şairlərinin

1. Aşıqlar. (toplayanı H.Əlizadə). II nəşr, c., B., 1937.

2. Yenə orada, s. 402.

şeyrləri, “Koroğlu” və “Əsli və Kərəm” dastanlarından şeyrlər verilmişdir. Kitabda Ağ Aşığın – Allahverdinin Çardaxlı Keşiş oğlu (Gədəbəy) ilə deyişməsi verilmişdir.

Nazlı xanımın “Vermə ata” şeyri¹ “Şair Kazım və Nazlı xanım” dastanının Göyçə aşıqlarının ifasında saxlanan variantından başqa bir variantın da mövcudluğunu ehtimal etməyə imkan verir.

Şeyr örnəkləri təqdim edilmiş sənətkarlar içərisində XVI-XVII əsrlərdə (1605-ci ildə vəfat etmiş) yaşamış göyçəli ustad aşiq Qul Mahmudun poetik irsindən nümunələr verilmişdir.

Bu nümunələr içərisində “Gəlsin”, “Oldu Misirdə”, “Qanlı saray” qoşmaları, “Faş oldu”, “Bir qız sevdim”, “Xoş gəldin”, “Əylənməz” gəraylıları, “Mahmud və Əsmər” dastanından Mahmud və Əsmərin dialoqunu ifadə edən altı bəndlik qoşma, Mahmudla Nigar xanımın altı bəndlik gəraylı dialoqu və “Molla” adlı beş bəndlik qoşma vardır. “Qanlı saray” qoşması Qul Mahmudun qardaşı Qəmbərin dilindən söylənilir. Həm “Gəlsin”, həm də “Molla” rədifli qoşmalarda Sara adlı bir gözəl xatırlanır. Mətnlərdən təxminən “Əsli-Kərəm” tipli “Mahmud və Sara” dastanının mövcud olduğunu ehtimal etmək mümkündür. Çünki bu şeyrlərdə həm Saranın gözəlliyi tərənnüm olunur, həm də dini (və ya etnik) ayrılıq zəminində konfliktin mövcudluğu müşahidə olunur:

*Yerdə qalmaz Qul Mahmudun sözləri,
Kabab üstə yandırırırlar közləri.
Həddi nədir xanın, bəyin qızları,
Gözəllikdə mənim Sarama gəlsin.²*

və ya

*Ala gözlü bir tərlandı sevmişəm,
Onun kimi gözəl hanı, sevmişəm?*

---

1. Aşıqlar. (toplayanı H.Əlizadə). II nəşr, II c. B., 1938, s. 63-64.

2. Aşıqlar. Toplayanı H.Əlizadə. II nəşr, II c. B., 1938, s. 108.

*Aləm bilir, o cananı sevmişəm,
Ayırma Mahmuddan Saranı, Molla.¹*

H.Əlizadə nəşrində Göyçə aşiq poeziyasının görkəmli nümayəndələrindən Aşiq İmanın (Növrəs İmanın) “Gözəl qız”, “Vəfası var”, “Dağlar”, “Qazağa”, “Gəlibdir”, “Revol-yusiya bayramı”, “İşix günlər”, “Gəlib gedib”, “Demək ol-maz”, “Xəngəl”, “Daha yoxdur”, “Sənəm, al”, “Ay Maral, Maral”, “Yar qala” (dodaqdəyməz), “Qiyamətin var”, “Gö-zəldir”, “Durnalar”, “Tomaxlılar”, “Fələkdən şikayət”, “Bi-ləsiz”, “Görəydim”, “Gözlər”, “Dağlar” qoşmaları, “Nə da-nım indi”, “A yara məndən” təcnişləri, “Qomsomol qızlar”, “Qızıl ordu” gəraylıları, “Zəhmət əsası” müxəmməsi, “Kimi-dir” qəzəli verilmişdir.²

Burada Qazaxlı Aşiq Hüseyindən verilmiş “Sarı köynək” şeirinin Ələsgərə nəzirə olduğu da aydın şəkildə görünür. Aşiq Əsədin H.Əlizadə nəşrində aşağıdakı şeirləri verilmiş-dir: “Əzə bilməzsən”, “Danışma”, qoşmaları, Aşiq Əsədlə İn-cinin iki deyişməsi (birinci 6 bənd qoşma; ikinci 8 bənd qoş-ma), “Xırdaca qız” onluğu, “Pervi may” onluğu, “Qonstitusi-ya”, “Puşkin”, “Açılıb”, “Yarış” qoşmaları, Aşiq Əsədlə Aşiq Mirzənin deyişməsi (6 bəndlik qoşma). Aşiq Məhəmmədin (Dilican, Polad kəndi) “Gözəldi”, “Sinə doldum”, “Dilbər”, “İnciməsin”, “Oynama”, “Şirin dilindən” qoşmaları, “Telli ceyran” gəraylısı təqdim olunur.³ Şəxsiyyəti haqqında heç bir məlumat verilməyən sənətkarlardan biri də Aşiq Qocadır. Onun “Çənbərək”, “Gərək”, “Oynamasın”, “Sovet dağları”, “Səhər çağı”, “Gözəl”, “Nəyə lazım”, “Aran” qoşmaları, “Bu gün” onluğu, “Gün olubdur”, “Ballı”, “De, söylə”, “Qurban mən olum” gəraylıları nəşrdə öz əksini tapmışdır.

---

1. Yenə orada, s. 330-334.

2. Yenə orada, s. 214-233.

3. Aşıqlar. (toplayanı H.Əlizadə). II nəşr, II c. B., 1938, s. 115.

“Çəmbərək”in təsvirindən və tərənnümündən Aşıq Qocanın Göyçəli və ya o əraziyə bağlı bir sənətkar olduğunu söyləmək mümkündür:

***Uca dağları var Laçın oylağı,
Gərəkdir olmasın sar Çəmbərəkdə.
Zimistanı keçir, gəlir baharı,
Görünməyir boran, qar Çəmbərəkdə.***

***Gəlinlər gül dərir, sancır buxağa,
Görən mayıl olur gülgəz yanağa.
Hər axşam çıxırlar kefə, damağa,
Gözəllər yığnağı var Çəmbərəkdə.***

***Sovet bol eyləyib ipəyi, şalı,
Qızları geyinir yaşılı, alı.
Dəmlənib oxuyur ahal, cahalı,
Çalınır saz, qaval, tar Çəmbərəkdə.***

***Seyrangahları var, qayaları daş,
Gölündə oynasır ördək, yaşılbaş.
Gözəlləri vardır tamam qələmqaş,
Saxlayır qoynunda nar Çəmbərəkdə.***

***Qocayam, qurbanam dərddən qanana,
Dost ucundan eşq oduna yanana.
Çatmışıq Sovetdə gözəl dövrana,
Dolanıb seyr edir yar Çəmbərəkdə.¹***

Şeirlərin poetik üslubu da Göyçə aşığılarına tamamilə uyğunluğu ilə səciyyələnir. H.Əlizadənin ikicildliyinə Aşıq Ələsgərin şeirləri daxil edilməmişdir.

Görünür, bu da Aşıq Ələsgərin şeirlərinin müstəqil, ayrıca bir kitabça şəklində nəşr olunması ilə bağlıdır.

---

1. Aşıqlar. (toplayanı H.Əlizadə). II nəşr, II c. B. 1938, s. 340.

H.Əlizadənin topladığı və S.Hüseynin redaktorluğu ilə nəşr edilən “Aşıq Ələsgər” kitabı həm ön söz, həm də tərtibat baxımından dövrünə görə mükəmməl hazırlanmışdır. Bu nəşrdə Aşıq Ələsgərin şeirləri “Lirik şeirlər” (cəmi 52 şeir), gəraylılar (cəmi 11 şeir) kimi iki iri bölümü təsnif edilmişdir. Növbəti bölüm “Tərifləmələr”dir. Bunun içərisinə “Təcnislər və dodaqdəyməzlər” daxil edilib (cəmi 43 şeir). Üçüncü bölüm “Müxtəlif şeirlər”dir (cəmi 29 şeir). Dördüncü bölüm “Həcvlər”dir (cəmi 10 şeir). Beşinci bölüm “Deyişmələr”dir (cəmi 6 şeir). Altıncı bölüm “Aşıq Ələsgərə bənzətmələr”dir (cəmi 8 şeir). Bu bölüm tamamilə qüsurlu hazırlanmışdır. Bir neçə bənzətmə təkrarən verilmiş (texniki qüsür), bir neçə deyişmə də təkrarən bənzətmələrin içərisinə daxil edilmişdir. Tərtibat ilk baxımdan diqqəti çəksə də, əslində heç bir bölüm düzgün unifikasiya prinsiplərinə cavab vermir. I bölümdə “Lirik şeirlər” adı altında qoşmalar verilmişdir, amma “Qoşmalar” kimi qeyd olunmamışdır. Gəraylı janr kimi düzgün təsnif olunmuşdur. Amma “dodaqdəyməzlər”ə çox primitiv şəkildə yanaşılmışdır. Çünki “dodaqdəyməz” adı ilə verilən şeirlərdə poetik üslubi özəllik təsnifatda öz düzgün əksini tapmayıb. Bu yanlışlıqlara ona görə yol verilib ki, təsnifat bir prinsiplə (məsələn, formal poetik növ, janr, şəkil üzrə və ya tematik-mövzu əhatəsinə görə) aparılmayıb. H.Əlizadənin kitaba yazdığı “Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı haqqında” adlı müqəddiməsi Aşıq Ələsgərlə bağlı ilk tədqiqatlardan sayıla bilər. Müəllif yazır: “Yaşadığı mühitdə ərkək (kişi), qadın, varlı, yoxsul, həyat və təbiətə dair yığın-yığın və qucaq-qucaq təcnis, divan, dodaqdəyməz, müxəmməs, gəraylı və həcvlər söyləmişdir. O, təcnislərdə, gözəlləmələrdə və xüsusən, təbiətin haqqında söylədiyi şeirlərdə qüvvətli bir rəssam və ölməz bir sənətkar mövqeyinə çatmışdır”.¹

---

1. Aşıq Ələsgər. (toplayanı H.Əlizadə). B., 1935, s.7.

Təbii ki, mülahizələrdə bolşevik ideologiyasının icbari təsirləri müşahidə olunsa da, ümumən, Ələsgər yaradıcılığının həтта bu şəkildə qiymətləndirilməsi belə, zamanı nəzərə alsaq, tamamilə pozitiv yanaşmadan xəbər verir. Amma bunun ardınca Ələsgərin (və həm də təkcə onun yox, bütün Göyçə aşıqlarının) aşılıq fəaliyyətini çox dar prizmadan biznes maraqları və bazar münasibətləri kontekstində təqdim etməsi isə ən azı primitiv bir izahdan o yana keçmir: “Aşiq Ələsgər dağlara və yaylaqlara daha çox, daha qiymətli və ictimai əhəmiyyəti olan qoşmalar söyləmişdir. Bunun səbəbi bizcə aydındır. Aran camaatı bütün üç ay yayı dağlarda olur, mal-qaralarını yaylaqlara çıxarır, alaçiq qurub istirahət edirlər. Dağ əhalisi, o cümlədən Göyçə xalqı onlar ilə təmasda bulunurlar. Dağda yetişən meyvələrdən və qayırdıqları kürək, şana və başqa alətləri gətirib satır, özlərinə güzəran düzəldirlər. Bu məsələdə aşıqlar daha böyük rol oynayır, Aran camaatının ruhuna uyğun şeirlər oxuyur, nəmər və qənimətlər toplayırlar. Aşiq Ələsgər bu xüsusda daha aktivdir” .¹

Bu tipli mülahizələri və həтта həmin mülahizələrin sosial-psixoloji situasiya ilə əlaqələndirilərək birbaşa şeir mətnləri üzərinə tətbiq edilməsi ilə bağlı təhlili dərinləşdirmədən qeyd edə bilərik ki, H.Əlizadə aşiq poeziyasının ruhi-mənəvi və ürfani mahiyyətini, sadəcə olaraq, anlaya bilməmişdir. Aşiq poeziyasını ya sinfi münasibətlər, ya da proletkultçuluq kontekstinə gətirməyə səy göstərmiş müəllifin bütün bunlara baxmayaraq aşağıdakı fikirləri həqiqəti ifadə edir: “Aşiq Ələsgərin bir çay kibi axan coşqun təbi və şeirlərindəki lirizmi, yalnız aşıqlarda deyil, bəlkə bir çox ciddi və mühüm şairlərimizdə belə az görünür”.²

---

1. Aşiq Ələsgər. (toplayanı H.Əlizadə). B., 1935, s. 7-8.

2. Yenə orada, s. 14.

Kitabların (1929, 1930, 1935, 1936-cı il nəşrləri) tərtibi və nəşri zamanı, eləcə də bioqrafik məlumatların verilməsində H.Əlizadənin buraxdığı səhvlər hələ o zamanlar folklorşünaslarımızın diqqətindən yayınmamışdır.

Belə ki, 1929-cu ildə çap edilmiş “Azərbaycan aşığı” kitabında nəşir Aşıq Ələsgərin təxminən 1921-ci ildə 60-70 yaşlarında vəfat etdiyini yazır.¹ “Aşıq Ələsgər” kitabının ilk nəşrində (Aşıq Ələsgər. B., 1934) isə aşığın 1926-cı ilin baharında, təqribən 90 yaşlarında ikən vəfat etdiyi göstərilir. Göründüyü kimi, burada aşığın ölüm ili beş il sonraya keçirilməklə ömrü 20-30 il artırılmışdır. Kitabın üçüncü, nisbətən dolğun və dəqiqləşdirilmiş nəşrində Ələsgərin təqribən 100-105 yaşlarında öldüyü yazılır.² O cümlədən, bəzi nəşrlərdə Aşıq Əsədin familiyasının Rzayev, 1939-cu il nəşrində Mirzəyev, 1929-cu il nəşrində Əsədin 1883-cü ildə anadan olduğu göstərildiyi halda, on il sonra 1874-cü ildə doğulduğunun qeyd olunması faktları ilə yanaşı, Aşıq Ələsgərin bəzi qoşmalarının da Aşıq Əsədin adına yazıldığı H.Əlizadənin müasirləri tərəfindən tənqid edilmişdir (Avadyayev A. Bəzi folklor kitabları haqqında. “Kommunist” qəzeti, 21 may 1941-ci il).

Həmin dövrdə aşıq poeziyasının toplanması və nəşri işinə şairlər də təşəbbüs etmiş, S.Rüstəm və M.Rahim məhz belə bir təşəbbüsü 1929-cu ildə “Qoşmalar” kitabında reallaşdırmışdılar. Adı keçən şairlər “Qoşmalar” kitabını 1938-ci ildə təkrar nəşr etdiriblər. Tərtibat və təsnifatı o dövrün ənənələrinə uyğun şəkildə aparıldığından (I h. “Məlum şairlərin əsərləri”, II h. “Müxtəlif qoşmalar”, III h. “Dastanlardan parçalar”) heç də uğurlu nəşrlər hesab oluna bilməz. Həmin nəşrdə “Müxtəlif qoşmalar” bölümündə müəllifi məlum olan bir çox şeirlər səhvən müəllifi naməlum şeirlər kimi təqdim olunur. Məsələn, Aşıq Musanın məşhur “Nə günahı telli sazın?” şeiri məhz bu tərtibə daxil edilmişdir.

---

1. Azərbaycan el ədəbiyyatı. (toplayanı H.Əlizadə). I h., B., 1929.

2. Aşıq Ələsgər. (toplayanı H.Əlizadə). B., 1937.

Aşıq poeziyasının toplanma, tərtib, nəşr və tədqiqi işində M.H.Təhmasibin və Ə.Axundovun da geniş fəaliyyəti olmuşdur. Göyçə aşıqlarının ilk nəşrləri H.Əlizadəyə məxsusdursa (“Aşıq Ələsgər” və “Aşıq Əsəd” ayrıca kitab kimi, bir neçə başqa aşıqdan (Musa, Növrəs İman və b.) isə nümunələr), Aşıq Ələsgərin, eləcə də bir neçə göyçəli aşığın sənət irsinin nəşri İ.Ələsgər, Ə.Axundov və M.H.Təhmasibin adları ilə bağlıdır. Ə.Axundov və M.H.Təhmasib Aşıq Ələsgərin şeirlər kitabını (1936, 1972) müxtəlif illərdə nəşr etdiriblər. Ə.Axundov Azərbaycan folklorunun müxtəlif janrlarını əhatə edən “Azərbaycan folklor antologiyası”nı (I və II kitablar, B., 1968) çap etdirmiş, ikicildlik “Azərbaycan aşıqları və el şairləri” (1983-1984) kitablarını tərtib etmişdir. Bu toplular bir il sonra Türkiyə Cümhuriyyəti və İran İslam Respublikasında da çap olunmuşdur. Ə.Axundov toplama, tərtib və nəşr işindən başqa, aşıq yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqat işi də aparmışdır. O, “Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığı” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş (1946), mükəmməl olmasa da, Aşıq Ələsgər haqqında ilk irihəcmli tədqiqatın müəllifliyi ona nəsib olmuşdur.

1960-cı ildə S.Axundovun tərtibi ilə nəşr edilmiş “Aşıqlar” kitabında nə müqəddimə, nə də aşıqlar haqqında geniş məlumat verilməmişdir. Bu topluda Göyçə aşıqlarından Aşıq Ələsgərin, Aşıq Əsədin və Aşıq İslam Yusifovun şeirlərindən örnəklər nəşr edilmişdir. Biqrafik məlumatlar isə aşağıdakı şəkildədir:

“Aşıq Ələsgər (1826-1929) – məşhur Azərbaycan aşığdır. Bir sıra aşıqların ustadı olmuş, özündən sonra gələn aşıqlara qüvvətli təsir göstərmişdir.

Aşıq Əsəd Rzayev (1875-1950) – Basarkeçər rayonunun Qaraqoyunlu kəndində doğulmuşdur. Sonralar Azərbaycan Respublikasının Tovuz rayonuna gələrək orada yaşamışdır. 1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan Ədəbiyyat və İn-

cəsənəti ongunlüyündə iştirak etmiş və Şərəf nişanı ordeni ilə təltif edilmişdir.

Aşıq İslam Yusifov – 1892-ci ildə Basarkeçər rayonunun Nərimanlı kəndində doğulmuşdur. 12 yaşından aşıqlıq edir. Azərbaycan SSR Əməkdar İncəsənət xadimidir. Uşaq yaşlarından Kirovabadda yaşayır”¹

Göründüyü kimi, məlumatlar bəsit, natamam və qeyri-dəqiqdir. Məsələn, Aşıq Ələsgərin doğum və ölüm tarixləri dəqiq göstərilməyib.

Aşıq poeziyasının nisbətən mükəmməl nəşri “Azərbaycan aşıqları və el şairləri”dir.² İki cildən ibarət bu nəşrə İ.Abbaslı geniş və dərin məzmunlu müqəddimə yazmışdır.

Folklorçu İ.Ələsgər Aşıq Ələsgər irsini öyrənməklə yanaşı, həm də bütövlükdə Göyçə aşıqlarının məlum nümayəndələrinin siyahısını tərtib etməyə təşəbbüs göstərib:

“Alçalıdan: Aşıq Məhərrəm.

Yarpızlıdan: Aşıq Oruc, Aşıq Vəli, Aşıq Əhməd, Aşıq İslam, Aşıq Əlyar, Aşıq Qasım, Aşıq Eyyub, Aşıq Şahsuvar, Aşıq İsrayıl, Aşıq Ağa, Aşıq Muğam, Aşıq Bəhlul, Aşıq İman.

Qızılwəngdən: Aşıq Alı, Aşıq Qulu, Aşıq Usuf, Aşıq Mustafa, Aşıq Məsim.

Subatandan: Aşıq İsə.

Kərkibaşdan: Ağ Aşıq (Aşıq Allahverdi).

Qanlıdan: Aşıq Mehdi, Aşıq Balış, Aşıq Gülmalı.

Çaxırlıdan: Aşıq Alitan, Aşıq Hüseyinalı, Aşıq İbrahim.

Daşkənddən: Aşıq Nəcəf, Aşıq Bayram, Aşıq Hacı, Aşıq Abbasəli, Aşıq Novruz, Aşıq Əli, Aşıq Səfyar, Aşıq Nuridin, Aşıq Ziyad.

Aşağı Şorcadan: Aşıq Bəylər, Aşıq Murad, Aşıq İslam, Aşıq İdris, Aşıq Mirzə.

---

1. Aşıqlar. (tərtib edəni S.Axundov). II nəşr. B., 1960. s. 171.

2. Azərbaycan aşıqları və el şairləri. (tərtib edəni Ə.Axundov.) I c. B., 1983., II c., B., 1984.

Sarıyaqubdan: Aşiq Məhəmmədəli, Aşiq Paşa, Aşiq Əhməd, Aşiq Valeh, Aşiq Qasım, Aşiq Nuru, Aşiq Musa, Aşiq Ələddin.

Qayabaşından: Aşiq Cəmil.

Qalabulaqdan: Aşiq Məhəmmədəli, Aşiq Bəhlul, Aşiq Rəcəb, Aşiq Hümmət.

Qaraqoyunludan: Aşiq Sadıq, Aşiq Əsəd, Aşiq Məhəmməd, Aşiq Cahad, Aşiq Saleh, Aşiq Səlim.

Nərimanlıdan: Aşiq İsa, Aşiq Mikayıl, Aşiq İslam, Aşiq Bəhman, Aşiq Fətullah, Aşiq Nəriman, Aşiq Ələddin, Aşiq Nurəddin.

Ağkilsədən: Aşiq Ələsgər, Aşiq Musa, Aşiq Qurban, Aşiq Talib, Aşiq Nəcəf, Aşiq İman, Aşiq Musa, Aşiq Cəmsid, Aşiq Haqverdi.

Zərzibildən: Aşiq Şirin, Aşiq Məmməd, Aşiq Rüstəm, Aşiq Oruc, Aşiq İdris, Aşiq Mehralı, Aşiq Aslan, Aşiq Daşdəmir, Aşiq Nəcəf, Aşiq Cəmil, Aşiq Sayad, Aşiq Qabil, Aşiq Əli.

Zoddan: Aşiq Qasım, Aşiq Bəylər, Aşiq Ağayar, Aşiq Pənah, Aşiq Tapdıq, Aşiq Əlövsət.

İnəkdağlıdan: Aşiq Qəhrəman, Aşiq Kərim, Aşiq Alırza, Aşiq Qənbər, Aşiq İsmayıl, Aşiq Cavad, Aşiq Cəmsid, Aşiq Nurəddin, Aşiq İsrayıl, Aşiq Vəli.

Canəhməddən: Aşiq Meydan, Aşiq Sayad, Aşiq İlyas.

Qaramandan: Aşiq Ağalar.

Kəsəməndən: Aşiq Nağı, Aşiq Bayram, Aşiq Bəşir.

Göysudan: Aşiq Qulu, Aşiq Qasım .

Böyük Məzrədən: Aşiq Əziz, Aşiq Qiyas.

Kiçik Məzrədən: Aşiq Qara, Aşiq Məhəmmədəli, Aşiq Hüseyin, Aşiq Rza.

Şişqayadan: Aşiq Rəhim, Aşiq Qara, Aşiq Hüseyin, Aşiq Teymur, Aşiq Şəmil.

Sadanaxçadan: Aşiq Hümmət, Aşiq Binnət.

Dərədən: Aşiq İslam, Aşiq Qoşunəli, Aşiq Qərib, Aşiq

İsmayıl, Aşıq Bayram, Aşıq Əli, Aşıq Qədim, Aşıq Murtuzəli.

Babacandan: Aşıq Şükür, Aşıq Valeh, Aşıq Məhəmmədəli, Aşıq Qədir, Aşıq Xanbuta, Aşıq Kərəm, Aşıq Mikayıl, Aşıq Əmiraslan, Aşıq Yunus, Aşıq Əli.

Cildən: Aşıq Mehdi, Aşıq Qasım, Aşıq Yunus, Aşıq Oruc, Aşıq Müseyib, Aşıq Əli.

Ardanışdan: Aşıq Niftalı, Aşıq Məhəmmədəli, Aşıq İsa, Aşıq Bəhmən, Aşıq Kərim.

Ağbulaqdan: Aşıq Allahyar, Aşıq Məhərrəm, Aşıq İmran, Aşıq Mahmud, Aşıq Abbasəli, Aşıq Dünyamalı, Aşıq Sultanəli, Aşıq Allahyar, Aşıq Məhəmmədəli, Aşıq Hüseyin.

Göyçədə yaşamış aşıqların adlarından ibarət tərtib etdiyimiz bu siyahı natamamdır. Vaxtilə Göyçənin Qaranlıq, Kəvər və Yelenovka rayonlarının kəndlərində yaşamış aşıqlar şəxsən bizə məlum deyildir. Bu siyahıda adı çəkilən kəndlərdə boya-başa yetən saz sənətkarlarından bəzilərinin yaddan çıxmağına da şübhə etmirik”.¹

E.Məmmədlinin tədqiqatında Göyçə aşıqlarının təcnis sənətkarlığı yüksək qiymətləndirmişdir.²

1988-ci ildə Göyçə əhalisi öz qədim yurdundan, Qərbi Azərbaycandan (Ermənistandan) erməni təcavüzü nəticəsində deportasiya olunmuş, Göyçə aşıqları Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında məskunlaşmışdır. Göyçə aşıq yaradıcılığının mühit, sənət, sənətkar və ədəbiyyat kontekstlərində öyrənilməsi, sənət nümunələrinin və sənətkarlar haqqında məlumatların yazıya alınmasının intensivləşməsi isə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonrakı dövrdə başlanır. Son on ildə Göyçə aşıqlarının xeyli yaradıcılıq nümunələri toplanıb nəşr edilmiş (bu iş davam

---

1. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edən: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 14-15.

2. E.Məmmədli. Təcnis sənətkarlığı. B., 1998.

etdirilir), mühit və sənətkarlar haqqında tədqiqat işləri aparılmışdır. Bu sahədə Z.Məhərrəmov və T.Göyçəli müəyyən işlər görüb. İ.Ələsgərin toplama və tərtibatında nəşr olunmuş “Aşıq Nəcəf” (Bakı, 2000), “Növrəs İman” (Bakı, 2004) kitabları da XX əsr Göyçə aşıqlığının bu böyük simalarının yaradıcılığından çoxsaylı nümunələri əhatə etmişdir. Bunlar həm geniş elmi araşdırma üçün informasiya minimumunu ödəmək baxımından qiymətlidir; həm də Göyçə sənətkarlarının şəxsiyyəti və irsi haqqında məlumatların zənginləşməsi üçün az əhəmiyyət daşıyır.

Aşıq sənətindən bəhs edən əsərlərində F.Köprülü, Ə.Cəfəroğlu, S.Sakaoglu, Ö.Oğuz, B.Nejat, N.Onk kimi türk alimləri Azərbaycan, o cümlədən, Göyçə aşıqlarından da az-çox bəhs etmiş, Azərbaycan aşıq poeziyasına dair maraqlı fikirlər söyləmişlər.

Göyçə aşıq mühitinin öyrənilməsi və təqdimi ilə bağlı bizim ardıcıl araşdırmalarımız vaxtilə Ermənistanın və Azərbaycanın dövrü mətbuatında, elmi jurnal və məcmuələrində nəşr olunub.

Oxuculara təqdim olunan “Göyçə aşıqları və el şairləri” kitabı üç cildə ibarətdir. Birinci cildə Göyçə aşıq mühitinin Miskin Abdal və digər ilk məlum simalarından başlamaqla Aşıq Ələsgərədək olan mərhələdə yazıb-yaratmış nümayəndələrinin yaradıcılığından əldə etdiyimiz materiallar toplanmışdır. İkinci cildə Aşıq Ələsgərdən başlamaqla Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Göyçədə fəaliyyət göstərmiş el sənətkarlarının, üçüncü və dördüncü kitablarda isə Sovet hakimiyyəti illəri və çağdaş dövrümüzün Göyçə aşıqlarının yaradıcılıq örnəkləri təqdim olunacaqdır.

Kitablarda Göyçənin qüdrətli saz-söz ustaları haqqında geniş elmi oçerklər, eləcə də təqdim olunan hər bir sənətkar haqqında məlumatlar da verilmişdir.

OZAN HEYDƏR

Saz-söz xiridarlarının dediklərindən məlum olur ki, Ozan Heydər XV əsrdə Dərəçiçək mahalının Ozanlar kəndində dünyaya gəlib. Kamil saz-söz ustası kimi şöhrət qazanmışdır. Deyilənlərə görə, bir sıra saz havaları (“Heydəri”, “Saritel”, “Baş Saritel” və b.) onun adı ilə bağlıdır. Bu havaların Ozan Heydər tərəfindən yaradılması haqqında el arasında maraqlı rəvayətlər dolaşmaqdadır.

Ozan Heydərin adındakı ozan ad-titulu daha çox şərti xarakter daşıyır. Əslində bu “ozan” da sufi aşıqdır və burada ozan ad-titulu iki mənanı ifadə edir:

1. Sənət tipi kimi klassik aşıq sənətini;
  2. Aşıq sənətinin əski deyiliş formasını;
- Bura üçüncü bir ehtimal da əlavə olunur;
3. Ozanlıqdan sufiliyə, təriqətə daxil olan sənətçilər.

Bu, tamamilə, mümkündür. Çünki təriqətdə olan sufi dərvişlərin müxtəlif sosial status daşması şübhə doğurmur. Əlbəttə, aşıqlıq öz başlanğıcında sənət hadisəsi deyil, dini-mistik mahiyyətli bir hadisə təriqət hadisəsidir.

Bu mənada haqq aşıqlıyınə meyl edən əski ozanların sənətçi adının ozan adının yaşatması tamamilə mümkün və təbii idi.

Ozan Heydərin düzüb-qoşduqları zamanında toplanıb yazıya alınmadığından bu böyük sənətkarın ədəbi irsi tam öyrənilməmiş, şeirlərinin çoxu itib-batmışdır. Ozan Heydərin günümüzə ancaq iki gəraylısı gəlib çatmışdır. Ancaq bu şeirlər də onun qeyri-adi istedadından, böyük ürfan adamı olmasından soraqlar verməkdədir. Onlarda “Ələstdən ruhu şad olmaqla” Tanrıya yetməyin, “mövlanı mədh etməməklə” şeytana yetməyin, “Məhəmmədə biətlə Qurana yetməyin” dərin bir sufi simvolikası və semantikasını vardır. Ruhun ilkin məkanından (bəzmi ələstdən) sonadək (məhşərədək) gedən yolun sufi fəlsəfəsi və irfani poetik ifadəsi çox mükəmməl şəkildə təqdim

olunur. Bu şeir örnəyi təsəvvüf poeziyasının kamil örnəklərindən sayıla bilər.

“Gəlməz” rədifli gəraylıda da “vəhdəti-vücut” ideyasının Tanrı və insan münasibətləri, Tanrı sevgisi (ilahi eşq), haqqa qovuşmaq istəyi olduqca uğurlu bir poetik duyğu şəklində təqdim olunur.

Burada ruhun Tanrıya qovuşması üçün ondan imdad dilənir, bu iltimas yerinə yetirilmədikdə ölüm mələyi (cəllad işarəsi altında Əzrayıl) arzulanır. Çünki bu gerçək aşiqin fiziki faciəsi bütün hallarda fəna əhlinə çevrilməyə, Tanrıya qovuşmağa, ona əbədi həyat qazandıрмаğa xidmət edir.

Ozan Heydər pərisinin dərd əhli olduğunu dilə gətirsə də, onun qeyri-adiliyini də biruzə verir: sirtin kimsəyə bildirmir, gözlərindən yaş axır. Elə buna görə də böyük şairin qəlbi qan ağlayır. Amma pərisi bir dəfə də olsun onu güldürüb sevindirməyə gəlmir. Həm də pəri-məşuqə haqqı görüb tanıyandı – qanlı cəllad olsa da, onu – aşiqi öldürməyə də tələsmir.

Gəraylıdan da görüldüyü kimi, burada urfani bir sevgidən ilahi eşqdən söhbət gedir. Təsadüfi deyildir ki, şeirdə qəm-kədər motivi tünd boyalarla verilərsə də bu sevginin ünvanı haqqa doğru süslənmiş yolları aydınca sevilməkdədir.

Ozan Heydər Göyçə aşiq mühitinin təşəkkülündə misilsiz xidmətləri olmuşdur.

GƏRAYLILAR

YETƏR

Haqqa verən haqqı bular,
Haqq ilə imana yetər.
Ələstidən şad olan ruh,
Yetəndə sübhana yetər.

Özündə doğru bulmayan,
Könlümə işıq salmayan,
Məddahi-mövla olmayan,
Mətləbdə şeytana yetər.

Heydərdir məşhərə gedən,
Sıdqi ibadətə yetən,
Məhəmmədə biət edən
Zikr edib Qurana yetər.

GƏLMƏZ

Dərd əhlidi mənim pərim,
Sirtin bildirməyə gəlməz.
Gözlərindən yaşlar axar,
Nədən sildirməyə gəlməz.

Hər nə olub, mənə olub,
Gül başını xoryad alıb.
Mənim könlüm ağlar qalıb,
Pərim güldürməyə gəlməz!

Heydər deyər, olmadım şad,
Dilədim Xudadan imdad.
Haqqı görən qanlı cəllad,
Bir yol öldürməyə gəlməz.

OZAN İBRAHİM

Göyçə mahalı ilə obaları yanaşı olan Dərəçiçək mahalının Ozanlar kəndində dünyaya gəlib. Ozan İbrahim XV əsrin sonlarında, XVI əsrin əvvəllərində yaşamışdır. Onun neçə-neçə ustad aşiq yetişdirməsi məlumdur. Deyilənlərə görə, Miskin Abdalın da ustadı Ozan İbrahim olmuşdur. Onun Göyçə aşiq mühitinin təşəkkülündə xidmətləri danılmazdır. Əldə olunan şeirlərindən hiss olunur ki, o, böyük istedadla malik qüdrətli sənətkar olmuşdur. Ozan İbrahimin də Ozan Heydər kimi şeirləri vaxtında toplanıb yazıya alınmadığından itib-batmış, dövrümüzə qədər bu böyük şairin ancaq dörd şeiri (iki gəraylı, iki qoşma) gəlib çatmışdır. Şeirlərin birində müəllif:

Hər pay xudadan qismətdi,
Payım başıma zinətdi, –

deyə Allahın verdiyi qismətin hər kəsə verilən pay olduğundan bu tanrı payını başının zinəti adlandırır. Eyni zamanda, Ozan İbrahim yaxşılıq eləməyi də nemət sayır. Çünki şair özü də elə sözlər tapıb işlədir ki, bu, “inci bulmaq” kimi bir şeydir, axı o, dərslərini pirdən alıb. Təbii ki, pirdən dərslər alanın da coşqun təbi, gövhər qiymətində dürlü sözləri adamı sehləyir, bu ürfan adamının, bu böyük kəramət və qabiliyyət sahibi böyük kimsənin könül dünyasını əks etdirir:

Bulundum dağda-aranda,
Qibleyi-ərzim Turanda.
İmanım, dinim “Quran”da,
Haqq yolum yarpaq üstündə.

Ozan İbrahim sözü zərgər dəqiqliyi ilə qədərində, yerində elə işlədir ki, onun şeirlərinin hətta ayrı-ayrı bəndləri belə başdan-başa kəlam və hikmətlə doludur. Aşağıda verdiyimiz

bir nümunə də dediklərimizi təsdiq edir:

Qəmli ozan, üzüm gülməz,
Gedən gedər, gələnlər gəlməz.
Sar yuvama qona bilməz,
Ayağım torpaq üstündə.

Burada ozanın qəmli olması, üzünün gülməməsi təsadüfən verilməmişdir. Bu, daha çox sufi dünyası ilə bağlı olub vəhdətü-vücuda qovuşmaq, kamilliyə yetişmək yolunda göstərilən ürfan sahibinin çəkdiyi cəfəlardır.

Böyük sənətkar şeirdə “gedən-gələnlər” ifadələri ilə olum-ölüm nizamının pozulmaz olduğunu, əbədiyyatını göstərir.

Ozan İbrahimin şeirlərində zamanədən şikayət də öz əksini tapmışdır. Ozan İbrahim deyir:

Xaqan köntöy baxar taxtdan aşağı,
Deyillər düşməndi bayquş işığa.
Bimürvət zamana neçə aşığa,
Yaxasız köynəklər biçdi, deyəllər.

Təbii ki, burada verilmiş nümunələr ozan şairinin aşiq redaksiyasıdır. Aydın şəkildə görünür ki, aşiq onları ideyaca tamamilə sufi kontekstinə gətirib, formaca aşiq şairinə (saz havalalarına uyumlu) uyğunlaşdırıb. Amma qeyd edim ki, “dərslərini pirdən almaya, İbrahim ozana yetməz” deyimi geniş yayılmışdır. Yəni bu xalq deyimi, bir növ zərb-məsəl kimi bu şeir mətnindən kənar da mövcuddur. Mətnlərdə söz, ifadə səviyyəsində arxaik elementlər də müşahidə olunur.

GƏRAYLILAR

YETMƏZ

Barilahim, bu nə işdi,
Haqq işim divana yetməz,
Öz-özünü adil bilən,
Günahsız qurbana yetməz.

Şübhəm yoxdu doğru sözdə,
Astarım görükər üzdə,
Gözüm qalar yolda, izdə
Dildarım peymanaya yetməz.

Namərd dosta olma həyan,
Haram sevda etmə bəyan.
Bu mədarla ötər dövrən,
Xoş günüm dövrənə yetməz.

Hər pay xudadan qismətədi,
Payım başıma zinətədi,
Yaxşılıq elə, nemətədi,
Qeydinə qalana yetməz.

Vaxtında tədbir qılmasa,
Söz qapıb, inci bulmasa,
Dərsini pirdən almasa,
İbrahim Ozana yetməz.

ÜSTÜNDƏ

Sübh ikən sübhana düşdüm,
Baş qoydum ocaq üstündə.
Dəryayı-ümmana düşdüm,
Şam gördüm çırağ üstündə.

Bulundum dağda-aranda,
Qibleyi-ərzim Turanda,
İmanım-dinim Quranda,
Haqq yolum yarpaq üstündə.

Qəmli ozan, üzüm gülməz,
Gedən-gedər, gələn-gəlməz.
Sar yuvama qona bilməz,
Ayağım torpaq üstündə.

QOŞMALAR

DEYƏLLƏR

Mənim yığvalıma talib olanlar,
Kövsər şərbətini içdi, deyəllər.
Baxdı bu dünyaya sərraf gözüylə,
Gövhəri axtardı, seçdi, deyəllər.

Xaqan köntöy baxar taxtdan aşağı,
Deyillər düşməndi bayquş işığı.
Bimürvət zamana neçə aşığa,
Yaxasız köynəklər biçdi, deyəllər.

Dövrənəm piyada, yolda yorular,
Yazar məlakələr, əməl sorular.
Haqq-hesab çəkilər, divan qurular,
Çoxları canından keçdi, deyəllər.

Yetişsin dadıma püştü-pənahım,
Əfv etsin çoxdursa cürmi-günahım.
Çalışdı, vuruşdu Ozan İbrahim,
Dünyadan əliboş köçdü, deyəllər.

GƏLMƏZMİ?

Necoldu sultanım, necoldu şahım,
Kərəm gözlədiyim kara gəlməzmi?
Yolu üstə şahin-şonqar, sar qonsa,
Eyləyib birtəhər çara, gəlməzmi?

Misli pərvanəyəm, yoxdu qərarım,
Çıxıbdı əlimdən dövlətim-varım,
O şəhdi-şəkərim, şahbaz şikarım,
Bizə tərəf bəxti qara gəlməzmi?

Pünhan dərdim pünhan edib ağlaram,
Bu zülümü sinəm üstə saxlaram,
Zəngi çaya dönə-dönə qarğaram,
Ah-naləmdən Zəngi zara gəlməzmi?

Səbri-qərarımı əlimdən alan,
Məni məcnun edib çöllərə salan,
Miskin vücudumda daim var olan,
Sevgidən qurduğum tora gəlməzmi?

Müştağam o yarın haqqı-sayına,
Sürahi boylumun gül camalına.
İbrahim döşənsə xaki-payına,
Dönüb Ozanlardan Zara gəlməzmi?

MİSKİN ABDAL

Türkün mənəvi-əxlaqi, dini-ruhani, elmi-irfani, ədəbi-ictimai, sosial-mədəni dəyərlərinin mürəkkəb sintetik vəhdətinin ən optimal reallaşma faktı kimi Miskin Abdal şəxsiyyəti nadir simalardandır. Beş əsrdən artıqdır ki, onun mənəvi dünyasından gələn tükənməz enerji bir qaynaq olaraq özündən sonrakı dövrlərin ədəbi mühitini həyat işığı, ilahi eşq fəlsəfəsi və coşqun könül tərənnümləri ilə qidalandırır; sufi aşiq olaraq sazın funksional imkanlarından da maksimum istifadə etməklə məhəbbətin eşqə, təmizliyin saflığa, ehtizazın ekstaza, idrakın vəhyə çatmasını, kamilliyin həqiqətə çevrilməsini öz müdrik şəxsiyyətində və zəngin yaradıcılığında mükəmməl şəkildə təqdim edə bilib. Bu böyük şəxsiyyətin həyatı, fəaliyyəti, xüsusilə ədəbi yaradıcılığı və sənətkarlığı demək olar ki, öyrənilməyib. Miskin Abdalla bağlı elmi araşdırmaların məhdudluğunu da nəzərə almaqla sözügedən şəxsiyyətin və onun çoxistiqamətli fəaliyyətinin aşağıdakı kontekstlərdə öyrənilməsi vacibdir:

1. Miskin Abdalın şəxsiyyəti
2. Miskin Abdalın sosial statusu
3. Miskin Abdalın sufi statusu
4. Miskin Abdalın sənətçilik fəaliyyəti
5. Miskin Abdalın siyasi fəaliyyəti

Miskin Abdalın yaradıcılığının bütövlükdə sufizmə epoxası kontekstində araşdırılması isə öncə onunla şərtlənir ki, hər bir dövrün insanı mütləq öz fəaliyyətində hakim dünyagörüşün diqtəsi altında olur. Ədəbi yaradıcılıq da birbaşa dünyagörüşlə bağlı hadisədir. Həmin dövrün (XV-XVI əsrlər) hakim dünyagörüşü ortadoksal islamın və sufizmin* əsas müddəaları və təməl prinsipləri ilə şərtlənir.

* "Təsəvvüf-sufilik hər bir yüksək xasiyyətə yiyələnmək, hər bir naqislikdən uzaqlıqdır" (Əbu Mühəmməd Cərir).

Təşəvvüf sürəkli şəkildə Allaha ehtiyac və bu ehtiyacı ödəmək hissi və yoludur. Təşəvvüf yolunda birinci mərhələ elm, ikinci mərhələ əmək, üçüncü mərhələ ilahi vergidir. Elm müradı aşkar edir, əmək tələbi müəyyənləşdirir, ilahi vergi isə ümid qayəsinə çatdırır. "Dünya ilahi vücudu əks etdirən güz-güdüdür, dünya zahiri cəhətdir. Həqiqətə çatmaq üçün zahiri cəhətdən üz döndərüb, şəxsən mövcudluqdan xilas olmaq lazımdır. Sufilərə xas olan vəcdə gəlmək meyllərinin məntiqi inkişafı belədir".

Sufi yolu – ali həqiqət axtarışı yoludur. O, bu yolu başa çatanda özü olur, müstəqil olur. Yeni onun məqsədi əslində özünə çatmaq, özünə qovuşmaqdır.

Materializmə dünya göründüyündən artıq deyil. Dünya dünyayla məhduddur, bəsitdir. İdealizmə dünya dərk olunduqca böyüyür, ülviləşir, müqəddəsləşir. Dünya dünyadan kənara çıxır. Sufi təfəkkürü materialist dünyasından doğan idealist dünya mənasını, yəni ağılla ruhun qovuşğunu təsdiqləyir. Əslində dünyanın mahiyyətini dərk etməyincə, idrakın sonuncu – haqqa yetişmək mərhələsinə çatmaq olmaz. Bu məqamda dərk olunmuş dünyanın mənasının özündən böyüklüyü görünür və haqqa yetişdə ali vəcd, ali ehtizaz, ilahi vəhy iqtidarına sahib olunur.

Sufi fəlsəfəsi insan aqibətini şərh, təhlil və təyin edən müdriklikdir. Bu fəlsəfi cərəyan təkcə araşdırılmalı deyil, inkişaf etdirilməlidir. Bu təfəkkür insanı fasiləsiz olaraq İdeala – Haqqa yaxınlaşdırır. Ruh dünyaya sığmır, dünyadan yüksəkdə dayanıb onun mənasından danışır. Bu fəlsəfədə haqq arzu olunanın, istənilənin ali təzahürüdür.

Təşəvvüf 4 mərhələdə, 40 məqamda məqsədə gedən yoldur.

1. Şəriət
2. Təriqət
3. Mərifət
4. Həqiqət

Birinci mərhələdə din tərəfindən qəbul edilmiş qanun və vəzifələr yerinə yetirilir. İnsan bu mərhələ ilə özünü nizamsızlıqdan qurtarır. Əslində şəriətin müəyyən dərəcədə gətirdiyi xof, əqlin xilafıdır. O, hər şeyin səthini duydurur. Şəriət özü insanı zahiri davranış vasitəsi ilə Allaha sevdiren bir yol kimi – mistik xəyalpərvərlik, ekstaz və vəcd vasitəsi ilə Allaha yaxınlaşdırən digər yolun – təriqətin on mərhələsi deyil, əksidir, qarşıdurandır. Şəriətin şərtləri – iman, elm, namaz, zəkat, oruc, həcc, cahad, sünnet, şəfqət, heyz və cinsi əlaqələrin haramlığı, naqislikdən xeyir əmələ yetməkdir və s.

Bəkaşilik təriqətinin ideoloqu – orden başçısı Hacı Bəkaş Vəli qulun Tanrıya yetişdiyi qırx məqamı bu cür sistemləşdirmişdi.

İkinci mərhələ sufizmin əsas mənəvi cəhətdən artma, daxili özüylə döyüş mərhələsidir. Təriqət yol deməkdir. Yolun uzunluğu təşəvvüf yolçusunun öz qüdrətindən asılıdır. Təriqət hallar və məqamlar silsiləsində bütövləşir.

Məqam – kamillik mərtəbəsidir.

Hal – hər bir məqamı, mərtəbəni tamamlayan, yolçunu yeni məqamlara hazırlayan və nəhayət, haqqa qovuşduran ilahi vergidir. Hal qəfil gəlir, ani olur. Məqam sabitdi, tam psixoloji vəziyyətdi.

Özünəhesabat, özünənəzarət və daxili müşahidə – hal və məqamlardı. Sührəverdiyə görə, hər hansı bir halın məqama çevrilmək imkanı var. İlahi vergilər tükənməzdir, məhdudluq yalnız onun hər bəndə tərəfindən qavranılmasıdır. Sufi o qədər kamilləşməlidir ki, sağkən təlqin və hallarla öz ruhunu öz cismindən çıxarmağı bacarsın!

Təriqət – təmizlənmələr, təblər, vəhylər silsiləsidir. Sufi mütəfəkkir Əl-Qəzali deyirdi: "Şəriətə hamı əməl edə bilər. Əsil çətin yol təriqətdi. İnsan öz nəfsini paklaşdırdıqdan sonra yeni bir məqama qədəm qoyur – sidq və səmimiyyət zirvəsinə yüksəlir.

Təriqətin şərtləri – bəd əməllərə tövbə, mürid olmaq.

təraş və sufilərə xas birçək, geyim – xirqə, nəfssizlik, məqam sahibi, məhəbbət sahibi olmaq, eşq, şövq, səfa, fakirlik yiyəsi olmaq, dərviş geyimləri – səccadə, təsbəh, iynə, əsa və s. özündə gəzdirmək, ümid etmək, paklanmaq və s.-dir.

Bu mistik yolda sufilərin özünü təhsili – hücrə mehrab usulu əvəzsizdir. Özünütəhsil fərdi proses olmalıdır. Zahiri təhsil ixtisasçılığa xidmət edir. Heç bir məktəb inam, idrak, mənəviyyat, iradə vermir. Özünütəhsil, özüylə döyüş əsil kamil insan yaradır. Sufizm təriqətində insan şəraitdən güclüdür. Ən pis şəraitdə ən yaxşı insan olmaq olar. Özüylə döyüşün son nəticəsi saflıq gətirir. Əsil sufinin mahiyyəti təzahürünə bərabər olmalı, mənəviyyatı əməllərində zöhr etməlidir. Sufilər yaradıcılığı mövcudluğa bərabər olanlardı. Şah Xətai kimi! Şeyx Şamil kimi!

Təriqət yolçusu şəhvətin cismani nəşəsevərliyindən xilas olmalıdır. Eşqi ülviləşdirib cismanilikdən çıxarmalıdır. Eşqin ilahi mahiyyəti onu sarsıtmalıdır. Gözəlliyi ilahiliyin cismani təzahürü kimi müqəddəs saymalıdı (Nəsimi aşiqliyi ilə Vaqif Şəhvaniliyi hüduzsuz ayrılıq təşkil edir. Çünki Nəsimi sufi-Hürufidi!). Gözəlin köynəyinə Kəbə örtüyü kimi səcdəyə duran Ələsgər bu eşqin abdalı, quludur. Təriqət yolçusu gözün gördüyü zahiri gözəllikdə, idrakın sevdiyi daxili gözəlliğin vəhdətini axtarmalıdır.

Üçüncü təsəvvüf mərhələsi mərifət adlanır. Nadan şərhçilər sufilərin hadisəyə passiv, hərəkətsiz münasibətindən, bütün ümidləri taleyə, təvəkkülə bağladıklarından, sufizmin fatalist, mütləq zərurəti Allaha bağlayan, “bəlaya aşiq olan” fanatiklər, dəlilərlə adlandırılır. Dayazlıqlar, mahiyyətsizlər, kamil sevgini, kamil təfəkkürü olanları, “mərifət elmindən dolu” olanları dəli – məcnun adlandırılır. Füzuli deyir:

Eylə sərməstəm ki, idrak etməzəm dünya nədir?
Mən kiməm, saqi olan kimdir, meyi-səba nədir?

Ağlın, idarkın bu ucalığında onun bilib-bilmədiyi şeylər həmin xırdalar, xəbərsizlər, nadanlar, mərifətsizlərdi. Füzuli öz məcnunluğuyla dayazlıqları rədd eləyir. İnsanda fikri qüvvə yoxsa, təhlil, tədqiq hardan olsun? Müdrikliyi, müdrik kəlamı pisləyən adam üzürlüdür, neynəsin, anlamır, ona qaranlıq görünən hər şeyi pisləyir. Mahiyyəti tam təzahürə çevirmək istəyən sufi mühitə – həyatlaşmağa mane olan mühitə qarşı durmalı, mühitədən imtina etməlidir. Mərifət məqamları daxili təkən və bu mübarizədə qüdrət və iradə təbiiyə edir.

Mərifət məqamlarında sufi daxilindəki miskinliklə, zəlliliklə, köləliklə döyüşüb Tanrı miskininə, Tanrı quluna, ilahi eşq xəstəsinə çevrilir.

Özünü dərk edən sufi deyir: “Mən dünyaya yeyib-içməyə, nəsil artırmağa, ölməyə gəlməmişəm. Mən mənim dünyamı dərk edib, ali insani kamilliyə çatıb, sonsuz olmağa, müqəddəsləşməyə – aqibətim deyirəm. Mərifət mərhələsi ilahi güc və bilik verir.

Sonuncu – 4-cü mərhələdə təsəvvüf yolçusu ucalar ucası qarşısında zərrəyə döndüyünü və bu ucalığın bir zərrəsi olduğunu dərk edir, sirlər onun qarşısında pünhanlığını itirir, kamilliyə-pirliyə yetişən sufi “mülk sahibinin etəyinə üz qoyur”, işıqlanır nur saçır, vəhyələr, ehtizazlar, vəcdlər içində Bəxtiyarlığa və sonsuzluğa qovuşur. O ilahi Eşqinə münacatlar deyir. İlham bədhətən, fasiləsiz çuğlayır onu. Bu həqiqətə qovuşma mərhələsinin möcüzələridi.

Xirqə geyinmiş, adi insani tələblərdən belə, rifahından, dünyəvi həzzlərdən imtina edən təriqətçinin özündən keçməsi – özündən yüksəkdə zühd etməsinə gətirib çıxarır. O, özündən kənardakına can ataraq, özünü cismani əzablara salır və bu əzablar – “bəlayi-eşq” ona həzz verir. Haqq aşiqinin istedadı, fədakarlıq, əzab və işgəncəyə tab gətirməkdir. Göysevər aşiqin həqiqəti – o göylər sahibinə qovuşmaqdır.*

*Haçı Bəktəşi Vəli. Məqalət, Ankara, 1990. Z.C.Məmmədov Azərbaycanca XI-XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir, Bakı, 1978.

İslamın əsas müddəası – “Allahdan başqa allah yoxdur” (la ilahə illəllah) bütün müsəlman arealında dominant tezis kimi qəbul olunur. Sufi redaksiyası isə tanrıya (allaha) münasibəti “Allahdan başqa heç nə yoxdur” müddəasında ifadə edərək hər şeyin ondan yarandığını və hər şeyin ona dönəcəyini (inna lillahi və inna ileyhi raciun) məhz “Qurani-kərimin” özündən çıxış etməklə din üzərində, onun əsasında fəlsəfə yaratdı. Bu fəlsəfəyə görə, Tanrıya qovuşmaq, (vəhdəti-vücut) onda ərimək (fənafillah), mürəkkəb vəhdətin – tamın üzvi hissəsinə çevrilmək üçün irfani davranışların xüsusi funksional modelləri, təlimləri və qaydaları vardır. Sufi kontekstində “miskinlik və abdalıq” da xüsusi ruhani davranış kateqoriyaları kimi çıxış edir. Bu kateqoriyaların bir şəxsiyyəti ad səviyyəsində simvollaşdırması (iki kateqorial terminin bir şəxsiyyətə aid olması) o deməkdir ki, həmin kateqoriyaların (“miskinliyin” və “abdallığın”) həm sosial kontekstdə, həm də mətn kontekstində xüsusi differensial funksional semantikasi vardır. Funksional semantika ierarxiya təşkil etmir. Yəni “miskinliyin” və “abdallığın” işarələdiyi aşlayış, məna, bir-birini əvəz edə biləcək vahidlərin münasibəti (paradiqmatik münasibət) səviyyəsində deyil. Əksinə, onlar arasında ardıcılıq (sintaxmatik münasibət), səbəb-nəticə (determinativ) əlaqəsi vardır. “Fənafillah” səviyyəsinə yüksələn, ali məqama yetişən Miskin Abdal Tanrı həqiqətini anlamaq yolunda “miskinləşmiş”, “qulllaşmış”, “zəlilləşmiş” haqq carçısına çevrilərək “Abdal” adını almışdı.

Həm öz zəmanəsinin, həm də bizim zamanın gözlədiyi adam – fiziki ömrü (1430-1535) 105 il, mənəvi ömrü isə tükenməz olan Seyid Hüseyni dünyaya ulu Göyçə bağışlayıb. Mahalın Zərgərli (indiki Sarıyaqub) kəndində Cəfər oğlu Məhəmmədin ailəsində doğulub. Hüseynin mənsub olduğu “Zərgərli” tayfasının ağsaqqalları şiəliyin yayıcıları kimi, o cümlədən hörmətli, izzətli və böyük ağıl sahibləri olduqları üçün Göyçənin hüdudlarından xeyli uzaqlarda tanınırdılar. Tarixi

faktlara görə Hüseynin ulu babası Yaqubla Səfəvi şeyxləri arasında sarsılmaz inam və əqidəyə söykənən qırılmaz dostluq əlaqələri olmuşdur. Şeyx Səfi ilə Hüseynin beşinci babası Yaqub arasında yaranan mənəvi yaxınlıq sonralar hər iki nəslin törəmələri tərəfindən daha da inkişaf etdirilib. Miskin Abdalın ulu babaları İbrahim, İsmayıl, Əli, babası Cəfər və atası Məhəmməd Ərdəbil şeyxlərinin ən sınaqlanmış müridləri kimi, Göyçədə sufiliyin təriqət ideyalarının yaranmasına hamilik edirdilər. Hüseyn də belə bir müqəddəs nəslin daşdığı böyük tarixi və mənəvi-dini missiyanı ləyaqətlə davam etdirmiş, Şeyx Heydərin yaxın dostu olmuşdur.

Vahid, yekcins təlim olmayan sufizmin Göyçədəki qoşa sistemli “bəktəşilik” – “ələvilik” təriqətləri Seyid Hüseynin babaları tərəfindən rəhbərlənmişdir. Adi dindarlıqdan böyük həqiqətə aparan təriqət konsepsiyasının nəzəri əsasında insanın Allahla şəxsi xüsusiyyətə yüksəlməsi, dünyanın Allahdan emanasiya edilməsi dayanırdı. Məhəmməd Peyğəmbərin və IV xəlifə Həzrəti Əlinin islam dinində sufizim doktrinasına tərəfdarlıqları¹ xüsusilə şiəliyin yayıldığı ölkələrdə bu prosesə güclü təkan verdi. Göyçədə bəktəşilər “Əql və Mühakimə” məclislərində dünyanın əbədiyi, səbəbiyyət nəzəriyyəsi problemləri barədə kəskin mübahisələr açır, dini-fəlsəfi, etik mövzularda günlərlə davam edən “Söz cəngi” yığnağı keçirirdilər (Aldədənin nəvəsi, el şairəsi Sona xanımın söylədiklərindən).

Bizə arxaik görünən keçmiş tariximizdə Göyçə kimi ucqar bir mahalda sufilərin təkcə dini-etik deyil, kosmoloji, sosioloji konsepsiyaları təhlil edən fikir mübadilələri, Göyçədəki Tusi dağında münəccimliyin sirlərini açan Nəsrəddin Xocanın öz müridləri ilə təşkil etdiyi dini-elmi məclisləri tədqiqsizlik ucbatından tarixin qaranlıq qatlarında ən dəyərli xəzinə kimi gizlin, qapalı qalmışdır. Göyçə sufi təriqətləri öz xüsusi ideya prinsipləri, təbliğ və təlim üsulları keyfiyyət çə-

1. Петрушевски И.П. “Про суфия”. стр.320.

ları ilə spesifikdi. Göyçədəki bəktəşilikdə çox güclü bir səfəvilik vardı, musiqi və şeir praktikasında isə mövləvilik ruhu hakimdi. Miskin Abdal, Seyid Hüseyn əlbəttə, ayrıca bir təriqət yaratmadı. Onun ideyasında şəriət-təriqət ayrımı yox idi. Miskin Abdal təfəkküründə insan aqibəti fasiləsiz olaraq içə-ala-haqqa yaxınlaşır. Ruh dünyaya sığmır, dünyadan danışır.

Tarıya yaxın məqamda – Göyçədə bəktəşiyədən gələn “əhli-haqq”, yasəvilikdən gələn səfəviyyə təriqətləri bir ilahi təntənə yaratmışdı.

Miskin Abdala qədər Göyçə sufi ədəbiyyatına:

“Dərsini pirdən almasa,
İbrahim Ozana yetməz”

və ya:

“Miskin vücudumda daim var olan
Sevgidən qurduğun tora gəlməzmi?” –

deyən Ozan İbrahim,

“Gözlədiyim haqqın köçü,
Ölüm həsrəti, həsrəti.
Barilahim, kəninənm,
Qulun həsrəti-həsrəti” –

deyən havata – sufi qadın zodlu Fatimə Xatun və s. sufiyanə deyimlərə özək yaratmışdılar.

Lakin Miskin Abdal Aşiq – Aşiq Sufi ədəbiyyatının ənənəvi binasını qoydu. Təriqət ideologiyası ilə ədəbiyyata, aşiq sənətinə büllurluq, müqəddəslik gətirdi. Məqamlarda yaranan halın bədii ifadəsi olan poeziyanın əfsunu sehrli, aşıqın – aşığın könül tərənləri sazın pərdələrində ali izharını tapdı. Nəsillikə Məsəmmə Miskini, Miskincəli Miskini, Miskin Məhəmmədi yetirən Zərgərli şəcərəsinin Mövlana Miskin Ab-

dalı – ruh memarı, haqq bülbülü idi! Tədqiqə sığmayan və tədqiqinin sonu olmayan ilahi eşq dəryası idi Miskinimiz!

Şəriətin – iman, elm, namaz, zəkat, oruc, həcc, cahad, sünnet, şəfqət və s. şərtlərindən təriqətin təmizlənmələr, təbələr, vəhyələr ələminə aparən ən müşkül və çətin yolunda Miskin real praktik vasitə – şeir və musiqini görürdü. Nəfsi paklaşan insanın yeni bir məqama – sidq və səmimiyyət zirvəsinə qoyacağı qədəm məhz saz və sözün ilhamı, vəcdi, katarsisi ilə mümkün olacağını gördü. Türkün qopuz havaları “yeltmələri” çölləmə idi, qəlibsizdi. Oğuz söyləmələrinin uyarına, ahənginə çalınırdı. Saz isə ritmikdi, vəzn, ahəng, təqət-rəvanlıq tələb edirdi. Miskin türk-at-sazla söz-ritm – avazın birliyinin möhtəşəm gücünü görürdü.

Özündən çıxmaq, cismindən ayrılmaq qəhrəmanlığını təsdiqləyən saz yeni ruhlu Miskin könlündən daşıb gələn havaları izhar etməklə göyə, haqqa dartınır, diz üstündən yuxarı – sinəyə, başın fəvqünə qalxırdı. Yerdəki dərdlərin dərmanını göydə arayırdı ulu Miskin! Bu iztirablı səslərin son qiyməti kamillikdi! Sazı dizdən sinəyə qaldıran qüvvə – qüdsi mahiyyətə çılgın sevgi, çuşa gəlmək, hədəqdən çıxmaqdı. Bu möcüzə aləti tutuya kimi yuxarı qaldırılıb, eşq nəğmələrini göylərə xitab etmək coşğunluğu idi! Söz aşıqdən süst oturaqlıq yox, qaynayıb-daşmaq, sinkretik bir məharət tələb edirdi. Miskinin sufi dünyasında gözəl səs musiqiləşir, gözəl söz şeirləşirdi. Bu şeir və musiqinin mayasında isə haqq dünyasının ideyası yaşayır!

Miskin Abdal ruhu cismani tələbatın hökmündən xilas etməyə kömək göstərən vəcdə gəlmək və özüylə döyüş, özünü idarəyə nail olmaq üçün aşiq poeziyası və musiqisindən istifadə edilməsi qaydalarının mürəkkəb sistemini yaratdı.

Tarı eşqinin sonsuzlaşması, çılgınlaşması, dəlilləşməsi Seyid Hüseyni müdriləşdirdi. Sevdii haqqın səcdəsində kicilib miskinləşdi (hakimə səcdə qılmaq insanı kicildir. Haqqın səcdəsində miskinləşib zəlilləşmək isə onu haqqa ucaldır).

Saz – sufi ekstransında – ekstaza və vəhyə aparan yolda sənətkar Miskinin körpüsüdü (sehirlə nəqliyyatıydı). “Miskin” sözünün sufi təriqətdə daşdığı konkret mənanı anlamayan diletant sensasiya həvəskarları bu kəlməni özü üçün təxəllüs seçən bütün şairləri, hətta bu sözü özündə daşıyan, yer, yurd adlarını Miskin Abdalla bağlamağa cəhd göstərir, bundan öz məqsədləri üçün bəhrələnməyə çalışırlar.

Miskin Əsəd, Miskin Əli, erməni aşığı Miskin Bürcü və s. Hətta bu təxəllüslə gürcü aşıqlarının da şeirlər yazdığı məlumdu. Miskin Abdaldan xeyli əvəllər yaşamış Yunus İmrə də tez-tez bu təxəllüslə müraciət etmişdir. Şah İsmayıl Xətəinin də çox sevdiyi və dönə-dönə üz tutduğu ədəbi təxəllüslərindən biri Miskin olmuşdur.

“Miskin” sözünün leksik mənasından fərqli öz ilahi eşqi naminə nəfsini boğaraq mənəvi ucalığın zirvələrinə, pir məqamına qovuşmaq “miskinliyin” simvolik açarıdır. Təriqət şairlərinin xalq arasındakı böyük şöhrəti miskin sözünün leksik mənasını arxa plana keçirərək, bu ifadənin yeni simvolik məna daşmasını təmin etmiş, onu qüdrətli sənət və sənətkar anlayışlarının sinoniminə çevirmişdir.

Miskinin məğlub olan bədəni, qalib gələn ruhu onu həqiqətin on doqquzuncu pilləsində Abdallaşdırdı. Üzündən kənardə öz böyük dünyasını tapıb, öz cismani mahiyyətini gördü. Ümmilər, əxilər, əfradlar, əmradlar kamilləşmək, fakirlər, nəbilər, salıqlar, məqamlarda aliləşən qələndərlər, dədələr, irşadlar, müftilər, çələbilər, övliyalar, müridlər, mürşidlər Miskin Abdaldan aşağıda qaldı. Abdallıq – şeyxlik, pirlük mərtəbəsiydi. Bəndənin özünü zərrə saydığı və həqiqətdə Tanrının substansiyasına, özünə qovuşduğu məqamıdır.

Miskin Abdal zaviyələrdə zahidliyin düşməni idi. Mötədil islam inkvizisiyaçılarının qənimi idi. O, şəraitin gətirdiyi xofdan uzaq idi. O, səthi qanun köləliyindən uzaq idi. O, məqamların tam psixoloji və vəhyələnmə anlarının köləsidi.

Sufiliyin ən ağırlı, ən əzablı, məsul və mötəbər mərhə-

ləsi olduğundan o sufi miskinliyi ilə abdallıq mərtəbəsini qovuşdurub bu adla yaşamağı özünə şərəf saydı.

Rəfiq Özdək “Türkün qızıl kitabı”nda yazır: “Orta Asiyada Alp-ərənlər, Anadoluda “Babalar”, “Abdallar” və “Qazilər” vətəne xidmət edən rəhbərlər olmuşlar”.¹

İslam ensiklopediyasında isə “abdal” sözünü görkəmli türk alimi Fuad Köprülü belə açıqlayır: “Abdal” sufiliyin mərtəbə silsiləsindəki dərəcələrdəndi. Təsəvvüfə dair əsərlərdə bu mərtəbənin xüsusiyyəti və təfərrüatı haqqında mütəbəkət yoxdur. Ən çox yazılmış bir qənaətə görə, qırx olan abdal övliya mərtəbə silsiləsində sonuncu dərəcəni təşkil edir ki, bu silsilənin zirvəsindədir”.

Haqq şahı, haqq aşıqı – “haqq ilə sirdaş olan” Şah İsmayıl Azərbaycanın şimalına yürüslərə hazırlaşarkən qoşun sərkərdələri ona Göyçə mahalından keçməyi məsləhət görürdülər. Çünki səfəvilərin yaxın dostları, inanılmış müridləri artıq bu ərazidə qızılbaş sufi təriqətinin yerli əhali tərəfindən qəbul edilməsi üçün möhkəm zəmin yaratmışdılar. Həm də bir vaxt Ağtamar qalasında gizlədilen yeniyetmə İsmayıl (“Divani Şah İsmayıl – aləmarayi” 125-ci vərəq). Göyçə meşələrində keyiklər, ayı ovuna çıxıb, yalçın qayaların, uca zirvələrin yanında köhlən oynatmışdı. “Ayı ovu” miniatürü məhz Göyçədə 13 yaşlı İsmayılın ov mərasiminə həsr olunub. Dərin köklər, mənəvi tellərlə Göyçəyə bağlı olan Şah Xətəini göyçəlilər artıq təriqət şahı kimi qəbul etmişdilər. Qalırdı onun bir hökmdar kimi qarşılınması. Sarıyaqub kəndində yaşayan və Göyçə hüdudlarından dıxarıda da müqəddəs övliya kimi tanınan Miskin Abdal bu vəziyyəti çoxdan hazırlamışdı. 1500-ci ildə Miskin Abdal gənc Səfəvi sərkərdəsini Göyçədə böyük ehtiram və sonsuz məhəbbətlə qarşılayır. Bu görüş onların hər ikisini sevindirdi.

Eşqin, səfanın, vəcdin qasidi, daşıyıcısı Miskin Abdal Şaha saz bağışladı. Miskinlə Şahlığın qovuşuğunu yaratdı. Bu

1. Rəfiq Özdək. Türkün qızıl kitabı. Bakı. 1993. s. 103.

müqəddəs təntənə məhz haqqın dərgahı Göyçədə olmalıydı. Şeyxana Miskin Abdal şahlıq camını öz əlləriylə içirdi fatehlər fatehinə. Saz və şahlıq butası! Bu birlik sazın-sözün və şəxsiyyətin birliyində öz qızılbaş müridlərinin mübarizlik ruhunu coşdururdu. Sufilikdən gələn yenilməzlik, vətən sevgisi, sədaqət keyfiyyətlərindən qələbə vəcdi yaratdı, hücumlarda, döyüşlərdə şeirin, sazın verdiyi möcüzə döyüş ilhamından böyük Azərbaycanı bərpa etmək üçün istifadə etdi. Şah Xətainin sufi mahiyyətin, onun əzəli, əbədi mənasının təsdiqi yarımçıq Miskin Abdal dərslərindən, şeyxlik təlimlərindən, şahda doğurduğu heyret və məhəbbətdən doğurdu. Məhz buna görə də, Şah Xətai tarixin həmişə zirvədə qalan taxtında fateh kimi, şahənşah kimi, öncə isə iradə qəhrəmanı kimi, mürşid pir kimi əyləşib. Miskin Abdalla Şah İsmayılın rəvayətlərə, dastanlara çevrilən görüşü tarixdə böyük Azərbaycan üfqlərinin açarına çevrildi. Miskin Abdalın tövsiyələri ilə hürufi şairlər qızılbaşlara qovuşdular. Əvvəllər amansız şəkildə təqib olunan hürufilər indi öz himayəçiləri mövlana Miskinin müridi Şah İsmayılın dövrünü “Mehdiyi – Sahibi-zaman” dövrünü kimi qiymətləndirirdilər. Xətai yolunda asılan Pir Sultan Abdal, Qayğusuz Abdal, Qul Himmət Miskinimizi öz ustadları sayır, Xətai məsləkinin tərənnümündə ustadına alqışlar yağdırırdılar. Şahıyla yayı Göyçədəki iqamətgahda, qışı Ərdəbildə keçirən ustad onu övladlarından artıq sevirdi.

Şah İsmayıl Xətainin rəsmən səlahiyyətli vəziri, dövlətlərərsası diplomatik əlaqələr işinə rəhbərlik edən Seyid Miskin Abdal idi.

O, Sultan Səlimin “qüdrətli islam dövləti” yaratmaq süarı altında cinayətkar müharibələrə diplomatik sufiyanə etiraz edirdi:

“Canım qoydum, mürşidimin yolunda
Sərgərdan qalmışam Urum yolunda.
İslam bada gedir cəllad əlində
Paşam, mürvət elə, belə kar olmaz”

I. N.E.Sadeddin. Xətai divanı. İstanbul, 1956.

Miskin Abdal Şah Xətai şərifinə saysız qoşmalar, şərifnamələr qoşdu. Miskinin dövlətlərlə ən barışmaz müşküləti pir ovsunu, kərəməti ilə həll etməyi ilə yanaşı, qoşduğu üsyankar şeirlər də qalib çıxan böyük bir qoşunu əvəz edirdi.

Şahımız isə şeirin və musiqinin ilahi gücünü pir zəkası ilə təyin edə bilirdi. Onun sarayında ən nüfuzlu şəxs şair idi – Miskinimiz! Alim idi – Miskinimiz, Şeyx idi – Miskinimiz! Çalğıçıbaşı (musiqiçiydi) Miskinimiz. Miskin Abdal Şahımız şərifinə saz və söz “Divaniləri” yaratdı. “Şahsevəni”, “Şah-qalxdı” saz havalalarını ona şərifləndirdi. Özünü ilə Göyçədən seçib Ərdəbilə Şah Xətainin sarayına gətirdiyi 12 aşığa, həm də xalq ədəbiyyatının “varsaqı” oynaq havacatlarını da ifa etdirməyi məsləhət gördü (yaqınlaşdırməliyik ki, “Varsaqı” aşiq sənətində mərhələ deyil, sənət növüdür və bu gün də varsaqı Şirvanda daha güclüdür).

Təriqət ədəbiyyatının gətirdiyi haqq aşığı, Nəsimi, Xətai, Füzuli eşqi, dastana, ədəbiyyata, poeziyaya dönən eşq butaları aşığı artırmışdı, alovlandırılıb, zirvələşdirmişdi. Aşiq – yəni eşqə düşən öz sevgisində söz qoşub, saz çaldı. Bu eşqin ən dəqiq tərcümanı saz ola bildi! Türkün “aşk”çısı Miskin Abdalın simasında aşığa çevrildi. Tanrı aşkçısı – haqqın aşığı Miskin Abdalın sinəsi haqqın bazarı idi. Onun ilahilərində, minacatlarında, qoşma, gəraylılarında dini-fəlsəfi idrak işiq saçır. Miskinə görə, maddi ruh-heyvani ruhdur. Heyvani ruh hiss və hərəkət qüvvəsinin daşıyıcısıdır, cismanidir. O damarların içərisində yayılır. İnsani ruh isə ilahi aləmdən gəlir. Bu ruhlər qovuşur. İnsana nitq və ilham verir.

Ruhi sevgi mələkseverlikdi. Heyvani sevgi öteri və sonu qaranlıqdadı. Miskinimizdə sevgi çoxluğu, həzz işığı – fiziki puçlaşmadan zillətdən güclüdür. Bu sevginin çoxluğunda nəfs bədənə tabe deyil:

“Yazıq könlüm nə sızlarsan,
bülbulə tay olmusan.

Haçan yardan yarımisan, sevilib
bay olmusan.
Sən dərvişsən, haqq yolunda, haqqı istə,
haqqı sev.
Nə olsun ki, bel bükülüb, kamana
tay olmusan”.

Şah Xətai ulu Miskinin bu eşq şəhadəti qarşısında diz çökdü:

“Ya ilahi, sən məni bi eşqə
canan eyləmə
Eşqilə şadəm, dəxi dərdimə
dərman eyləmə!”

nəzirəsini yazdı. Miskindən başlanan bu şəhadətlik şəcərəsi əsrləri rıqqətə gətirən, məşhur

“Yarəb! Bəlayi-eşq ilə qıl aşına məni
Bir dəm bəlayi-eşqdən etmə cüda məni”

deyən Füzuli qurbanlığı yaratdı. Miskin Abdal miskinliyi sufi yolunun mərifət mərhələsində qazanmışdı. Bəktəşiliyin Şərq cərəyanlarında “qorxu” mərhələsi bu məqamdan sonra gəlir. Lakin bu məqam Göyçə sufi çalarına məktəbinə yad idi. Kökü oğuzlardan olan sufi – Göyçəli Seyid Hüseyn sevgisidi! Qorxan deyil. O, qorxuları sevir – göyün mübhəmliyini, gedərgəlməzliyi, şimşəyin kəsərini sevir.

Mövlası buta verdiyi Sənubərin eşqində kamilləşir. Tək Sənubəri yox, onun xaliqini sevir. Xaliqin zərrəsi olan Sənubərə qovuşmaq əzmində fəda olurdu.

Onun ehtizazında kamillik zəhmli görünür. Ağıl məhvərindən çıxır, bədən unudulur, fiziki təlqin möcüzəli bir hala yətir, xalisləşir, ölümsüzləşir. Bu təlqin idi həyatı qasırğalarda,

məhrumiyyətlərdə keçən Seyid Hüseyni 105 il qoruyub, yaşadan (qəribə tale oxşarlığıdır ki, Aşıq Ələsgər də 105 il yaşadı).

Miskin Abdal Şah sarayında nüfuzlu, hörmətəşayan bir dövr yaşasa da, Bağdadda, Şamda, Dağıstanda, Azərbaycanın bəzi vilayətlərində siyasi missiyaları həyata keçirsə də, yüksək diplomatik məharətinə mükafat olaraq, yaşadığı Sarıyaqub kəndi ona bağışlanıb, ətrafdakı beş kəndin vergisi şahın xüsusi fərmanı ilə onun üçün ayrılrsa da (hər iki sənəd 1820-ci ildə Göyçənin Çaxırlı kəndinin kəndxudası tərəfindən bir daha yenidən rəsmən təsdiq edilib) bu bəxtəvər aşığın, şah vəzirinin şəxsi həyatı o qədər də işgəncəli və faciələrlə dolu keçib. Cavankən butasının – sevgilisinin faciəvi ölüm dağını alan Miskin Abdal Dağıstanda şahın ona tapşırdığı diplomatik missiyayı yerinə yetirərkən ata-anasının ölümündən xəbər tutur, şahın icazəsi ilə ailəsini götürüb Göyçəyə yola düşür. Qış zamanı Dağıstan dağlarında borana düşən Miskin Abdal iki oğlunu itirir. Gözü yaşlı sufi mürşidi boranlı dağlara üz tutub üzüntüsünü bildirir:

“Gözü yaşlı qoydun Cuda Miskini,
Eylə gülə-gülə tamaşa dağlar”

deyir 1514-cü ildə Çaldıran savaşında ağır yaralanan Miskin Abdal ən dəhşətli sarsıntıyı Şah İsmayıl Xətəinin ölümünü eşidərkən keçirir. Həqiqətdə – ruh ilahiləşir. Onun hissi aləmlə mübarizəsi başa çatır.

Haqq şahı, haqq aşıqı idi – “haqq ilə sərdar” olan Xətai (bu gün ölkə parçalanıb kiçildikcə – dərdi bütövləşib böyüyür – amansız ehtiyac duyuruq sufiliyə, müridliyə, sərdarlığa). Ali sufilər özlərini tarixdə təsdiq etdilər. Şah Xətai tarixin həmişə zirvədə qalan taxtında fateh kimi, şahənşah kimi, öncə isə iradə qəhrəmanı, mürşid pir kimi əyləşib.

Möcüzkar Miskin ocağına hər axşam bir sürü maral sağınan gəlirdi. Bir gün maral sağan gəlin südün qan kəsdiyini gö-

rüb, qaynatasına xəbər verdi. Şeyxana təlaşla köks ötürdü: “Yəqin Şadman adam öldürdü”. Bir az sonra gəlib çıxan Şadman yaylaqda qarətçi quldurlarla savaşı zamanı bir neçəsini öldürmək məcburiyyətində qaldığını söylədi. Bunu eşidən Miskinin əlindəki Şah Xətəidən hədiyyə olan əsanı qeyzlə yerə vurdu. Dağ-daş lərzəyə gəldi, zəlzələ qopdu. Əsa burum-burum oldu. O, qarşısındakı ocaqdan höyüş, bir odun götürüb qeyzlə Şadmana doğru atdı. Ağac Şadmana çatmamış yerə sancıldı. O andaca qol-budaqlı, yaşıl armud ağacına çevrildi. Bu hadisədə Şadmanın heç bir təqsiri olmasa da, müqəddəs ocaq sahibi əlini insan qanına batırmış oğlunu ömrü boyu bağışlaya bilmədi. Bu görklü möcüzənin heyreti bu günə qədər göyçəllilərin andı kimi səslənir: “Miskinin burulan əsası haqqı!” “Miskinin yer oynadan qeyzi haqqı!” “Odunu yarpaxladan ocaq haqqı!”. Dünyasını dəyişərkən o, ocağı əmisi oğlu ilə ailə quran qızına vəsiyyət eləmişdi. Çünki bu müqəddəs ocaq yalnız tanrı dərğahında heç bir günahı olmayan pak və əməli saleh insanlara etibar edilə bilərdi.

Miskin Abdal törəmələri sonralar iki tayfaya – “Şadmanlı” və “Ocaqlı” tayfalarına bölünür.

450 ildən artıq göyçəllilərin and və inam yeri kimi tapındığı bu müqəddəs ocaq 1988-ci ilin məşum hadisələrindən sonra Goranboy rayonunun Qaradağlı kəndinə köçürüldü.

“Ocaqlı” tayfasının varisi Nəsim Hüseynov xeyirxah adamların köməyi ilə bu müqəddəs ziyarətəgahı yenidən bərpa etmişdir.

Miskin Abdal və onun ocağı haqqında bu gün də xalq arasında saysız-hesabsız əfsanələr, rəvayətlər dolaşmaqdadır.

Dərəçiçək mahalının (indiki Ermənistanın Razdan rayonu) Axundov kəndindən didərgin düşərək Bakıya pənah gətirmiş Tapdıq kişi bu yaxınlarda bizə Miskin Abdala bağlı maraqlı bir rəvayət söylədi:

“Mən bunu neçə-neçə yaşlı adamların dilindən eşitmişəm. Bizim indiki Axundov kəndinin qədim adı Miskin olub. Bu ad göyçəli Miskin Abdalla bağlıdır. Deyirlər, adı, şöhrəti

dillərdə dastan olan Miskin Abdal bir gün gəlib bizim kəndə çıxır. Onun Dərəçiçəyə gəlişi əsl el şənliyinə, toya, bayrama çevrilir. Eşidib-bilənlərin hamısı onu ziyarət etmək üçün bizim kəndə axışır. Miskin Abdalın ayaqları altında saysız-hesabsız qurbanlar kəsilir.

Lakin bu böyük izdihamın içində onun kəramətinə şübhə edənlər də tapılır. Bu adamlar onun təbliğ etdiyi dini, təriqəti qəbul etmək istəmirlər. Belə bir təklif irəli sürülür: “Əgər o, doğrudan da, həqiqi kəramət, inanılmış ocaq sahibidirsə, qoy, bizə də bir möcüzə göstərsin.

Bunu eşidən Miskin Abdal Tanrıya üz tutub nə isə pıçıldayır. Sonra xahiş edir ki, böyük bir ocaq çatsınlar və qumral rəngli körpə bir quzu tapıb gətirsinlər.

Ocaq çatılır. Alov ərşə qalxır. Miskin Abdal körpə quzunu bağrına basaraq alovun qoynuna atılır.

Bir xeyli keçəndən sonra Miskin Abdal qucağında quzu alovun içindən çıxıb camaata qarışır. Hamı heyrət içində donub qalır. Nə ona, nə də quzuya zərər qədər də sədəmə toxunmamışdı.

Bu qeyri-adi möcüzənin şahidi olanlar, o cümlədən ona şübhə ilə yanaşanlar bir nəfər kimi Miskin Abdalın önündə diz çöküb, ona səcdə eləyir, sidq ürəklə onun təbliğ elədiyi dini təriqətə iman gətirirlər.

Bu böyük möcüzənin baş verdiyi kənd o gündən “Miskin” adlandırılır.”

Miskin Abdal 1524-cü ildə böyük Azərbaycan hökmdarı, mənsub olduğu təriqətin şahı – Şeyx Heydər oğlu Şah İsmayılın vəfatından sonra sarayla birdəfəlik vidalaşaraq, doğma yurduna – Göyçə mahalının Sarıyaqub kəndinə qayıdır.

Dünyadan hamıdan çox sevdiyi bu böyük şəxsiyyət onun şeirlərində dönə-dönə xatırlanır, böyük məhəbbətlə yad edilir:

İqlimin şahıydı Həzrət Süleyman,
Ədalətə pənah idi nuşirəvan

Şıx oğlu İsmayıl, o cənnət-məkan,
Düşməz ələ, bir yadigarı, getdi.

Miskin Abdal ömrünün ahıl çağlarını məktəbdarlıqla keçirir. Onun Sarıyaqubda açdığı ilk məktəb Göyçənin elm, irfan və sənət dünyasında qazandığı bütün sonrakı uğurlarda çox mühüm və həlledici rol oynamışdır.

Dini təriqətin bütün mərhələlərini şərəflə adlayıb, onun ən yüksək zirvəsinə – pir məqamına ucalan bu möhtəşəm sufi sənətkarı ömrünün son çağlarına qədər öz böyük amalından – haqqın dərgahına qovuşmaq istəyindən yorulub, usanmamışdır.

Miskin Abdal təxminən 1535-ci ildə 105 yaşında vəfat etmiş, anadan olduğu Zərgərli (Sarıyaqub) kəndində dəfn olunmuşdur. Onun müqəddəs məzarını ayrı-ayrı yerlərdə axtarmaq eşqinə düşənlərə bircə şeyi xatırlatmaq istərdik. Göyçəlilər uzun illər boyu təkcə onun ocağı deyil, həm də uyuduğu məzarı özlərinin müqəddəs ziyarətgahı hesab etmiş, əsrimizin əvvəllərində baş verən hadisələrə qədər qoruyub saxlamışdılar.

Sovet Hakimiyyəti illərində bərpasına imkan verilməmiş, beləliklə, unudulmağa məhkum olunmuş çox müqəddəs əbədiyyət evlərindən biri də Miskin Abdalın məzarı olmuşdur. Miskin Abdalın poetik yadigarları: gözəl gərayılı, qoşma, təniz, divanı və ustadnamələri onun qeyri-adi poetik istedadından xəbər verməkdədir. Azərbaycan poeziyasına və aşiq sənətinə saysız-hesabsız ölməz sənətkarlar bəxş etmiş Göyçə saz-söz mühiti özünün bu günkü qüdrəti üçün hər şeydən əvvəl və hamıdan çox Miskin Abdala borcludur.

Ömrü boyu pay almayıb, pay verən dərvişlərdən olan Miskin Abdalın müqəddəs ruhu, ölməz poetik dühası bu gün də qəlbimizə, ruhumuza öz müqəddəs nurunu saçaraq, bizi mənəvi ucalığa, paklığa, saflığa, haqqın ulu dərgahına səsleməkdədir.

Tariximizin səhifələrini vərəqlədikcə aydın olur ki, saraş mühitindən heç bir şair və ya başqa sənət adamı razı qal-

mamış, hətta böhtanlara düşər olan Xaqanilər, Nəsimilər və Vaqiflər həbsxana küncələrində nə qədər böyük məşəqqətlərlə üz-üzə qalmışlar.

Miskin Abdalın öz şeirlərində tez-tez xəbis və xain insanlardan giley-güzar etməsi çox güman ki, bu motivlərlə bağlı olmuşdur. Şairin “Məni” rədifli divanı bu baxımdan bir sıra mətləblərə aydınlıq gətirməkdədir:

Çərxi-gərmiş yarıtmadı dövlətdən, vardan məni,
Mın bir dərdi əzab verib ayırdı yardan məni,
Sək rəqibin fitnə-feli çəkdi məni çarmıxa.
Yazıq xəzrət İsa kimi asdı divardan məni.

Türk əcəmə, əcəm türkə zülm eləsə, günahdı,
Hər ikisi bir kökdəndi, yaradan da Allahdı,
Öz elinə düşmən kəsin axır günü kütahdı,
Qədir mövlam uzaq eylə bayquşdan, sardan məni.

Qırqlar piri özü verib dərşimi ümman mənim,
Çətin girə ürəyimə ləini-şeytan mənim,
Seyid Miskin Abdal mənəm, söz mənim, meydan mənim,
Qoruyanı, özün qoru xain dostlardan məni.

Qüdrətli təriqət şairi ömrünün ahıl çağlarından çox giley-lənir. Bir tərəfdən ömrünün dolanbac yollarını xatırlayıb keçdiyi sufi ömrünün məqamları və mərtəbələri ilə iftixar duyur, qoruduğu təmiz, pak adı ilə fəxr edir, Allahın nurunun öz üzündə təcəlləsindən böyük məmnunluq duyur. O biri tərəfdən gəlimgedimli dünyanın son ucu – “ölümlü” anlarını duyub düşündükcə içəridən qovrulub, bədbinliyə qapılır, axirət anlarını yada salır, dünyanın, dövlətin, varın puç olduğu qənaətinə gəlir. Şairin bu qəbil şeirlərində vida notları aydın duyulmaqdadır. “Gedər”, “Pir idi”, “Nökərdim”, “Məni”, “Dönərimi”, “Qocalıq”, “Ağ-laram”, “Ya Əli”, “A yaz ayları”, “Nədi?”, “Qocalıram”, “Ol-

musan" şeirlərində dəruni küskünlük və kədər motivləri özünü daha qabarıq hiss etdirir. Bütün bunlara baxmayaraq, sufi şair öz əqidəsində axıra qədər sabitqədəm və dönməzdir.

Xatırladığımız şeirlər XV və XVI yüzilin əvvəllərində aşiq şeirinin çox zəngin məzmun və fəlsəfi mündəricəyə malik olduğunu təsdiqləyir.

Miskin Abdalın gəraylı, qoşma, divanı və təcisləri XV-XVI yüzillər türkdilli şeirimizin nadir nümunələrindən sayıla bilər. Bu şeirlərdə zamanla səsləşən güclü təfəkkür mündəricəsi ilə yanaşı, bədii-estetik duyum, sözün daxili məntiqi, emosional təsir gücü və siqləti vardır. Rəngarəng şəriət və təriqət notları şeirin məntiqi məzmununu cilaladığı kimi, o dövr dilimizin zəngin çalarları da şeirin rəvanlığına xüsusi tərəvət gətirmişdir. XV yüz ilin sonu və XVI yüzilin əvvəllərində xalq şeirində təcnisin çox nadir nümunəsinə rast gəldiyimiz halda Miskin Abdal onun çox kamil nümunələrini yaratmışdır. "El ata" təcnisinin dil zənginliyinə diqqət yetirək:

Yaz olanda büsatıdır dağların,
Ətəyində yer eləyər elata.
Qarı düşməni qovğa salsa üstünə,
Bata bilməz suvar olsa el ata.

Bir Allahdı ərşi-gürşü yaradan,
Adı çoxdur, bir adı da yaradan
Nə yaratsan yaradana yarat, an...
Qorx ki, sənə qara daşı el ata.

Miskin Abdal şeytan anma, nər divan,
Müxənnətə tutacaqdır nər divan.
Haqqa doğru sən qoyubsan nərdivan,
Ona görə deyir sənə el, ata.

Miskin Abdalın əldə edilmiş divanilərinin zəngin mündəricəsi göstərir ki, o, kamil bilikli və dünyagörüşlü, nəcib tə-

biətli, olduqca xeyirxah, ruhən pak və təmiz, ağır təbiətli, sirr saxlayan, müqəddəs əməl və amallara tapınan bir insan olmuşdur. Onun dünyagörüşü və daxili mənəvi dünyası "Qoymaram", "Məni", "Narın üzə bilmərəm", "Zay olmusan", "Yol vermədim" divanilərində çox aydın şəkildə ifadə olunmuşdur. "Yol vermədim" divanisində şair deyir:

Xoş bəyanlıq virdim oldu, böhtana yol vermədim,
Şirin suxən əndəlibəm, hədyana yol vermədim.
Nifrin edib, lənət dedim xainə, iblislərə,
Qəlbimi ayna saxladım, şeytana yol vermədim.

Bir bəşəri incitmədim, kəndimi şah saymadım,
Dostun sirrini söyləyib, dildən-dilə yaymadım,
Ömür qısa, dünya əzəl, az yaşadım, doymadım.
Dür mətaha meydan açdım, tək cana yol vermədim.

Aşiq olub söz qoşanlar, söz desin sözüm kimi,
Miskin Abdal, məğrur istə hamını özün kimi.
Arifi, mətləb qananı, bilirəm gözüm kimi
Sinəm üstə mərd yeridi, nadana yol vermədim.

500 il bundan öncə el içindən çıxıb bir əsrlik ömrünü saraylarda, səfərlərdə, müxtəlif ölkələrdə ağırlı-acılı, bəzən şirinli xoş günlərlə başa vuran Miskin Abdal dünyası əsatirlərə, rəvayətlərə bürünmüşdür. Çöllərdən maralların həyatına gəlib sağılması, bir bədyə qatıq və bir çörəklə bir ordunu doyurması, hələ bir az da artıq qalması, qəzəblənib oğlu Şadmana atdığı çəliyin yerə batıb göyerməsi və b. mifik rəvayətlər bu qüdrətli şairi az qala həqiqət dünyasından uzaqlaşdırmış, qeyri-adi bir aləmə aparıb çıxarmışdır. Əlbəttə, bütün bu əfsanələr elin pıranə şairinə etiqad və məhəbbətdən irəli gəlirdi.

"Miskin Abdal və Sənubər" dastanı şairin ömür yolundan bəhs edən məhəbbət dastanıdır. Məzmun, mündəricə və ruhundan aydın duyulur ki, "Miskin Abdal və Sənubər" dastanı

xeyli sonralar, Miskin Abdalın xalq arasında dolaşan şeirləri əsasında yaradılmışdır. Ənənəvi məhəbbət dastanlarımıza xas olan xüsusiyyətlər, ata-ananın sonsuz olması, pay verən dərvişin alma verməsi, nəzir-niyazdan sonra dünyaya gələn övladın yaxşı tərbiyə-təlim və təhsil alması, yaxud ona buta verilməsi və butasının arxasınca səfərə çıxması, səfərdə baş verən hadisələr, xeyirxah və bədxah adamlarla qarşılaşması və bütün çətinlikdən sonra butasına qovuşub vətənə dönməsi bu dastana da xasdır.

Dastanın girişində verilən üç qatar şeir Aşıq Ələsgərin ibrətamiz ustadnamələrindəndir. (Miskin Abdal da belə ustadnamələr vardır). Miskin Abdal butası dalınca səfərə çıxarkən səfərə Göyçədən – Sarıyaqub kəndindən başlayır. Ən maraqlısı budur ki, dastançı öz qəhrəmanının orta əsr dastanlarında olduğu kimi Çinə, Hindistana, Misirə, Hələbə, Yəmənə aparmır. Azərbaycanın ən gözəl obalarından – Göyçə gölündən keçirib Dərəçiçək, İrəvan, Dərələyəz, Naxçıvan və Təbrizə aparır. Dastanın bir məziyyəti də budur ki, Miskin Abdalın keçib getdiyi yerlərin həm gözəl təbiəti ilə, həm də xeyirxah və qonaqpərvər adamları ilə qarşılaşırıq. Sazı, sözü sevən adamlar Miskin Abdalı və lələsi uzun Qasımı hörmətlə qarşılayır. Biləndə ki, Miskin Abdal haqq aşığıdır, butasının dalınca gedir, ona daha böyük ehtiram göstərir, qayıdanbaş yenə də onlara qonaq olmasını xahiş edirlər.

Əlbəttə, dastandakı şeirlərin hamısının Miskin Abdala məxsus olması iddiasından çox uzağıq. Heç şübhəsiz ki, bütün dastanlarda olduğu kimi, burada da şeirlərin xeyli hissəsi dastanı düzüb-qoşan, ərşəyə çatdıran sənətkarlar tərəfindən yaradılmışdır.

“Şah İsmayıl və Miskin Abdal” dastanı öz ideya-bədii xüsusiyyətlərinə, süjet və kompozisiyasına görə eposşünaslığımızda qəbul edilmiş məlum elmi-nəzəri təsniflərə tabe olmur. Ənənəvi məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanlarımızdan fərqli olaraq, bu dastanın süjetində real tarixi hadisələr, xalq arasında

yüzlüklər boyu dolaşan əfsanələr, rəvayət və əhvalatlar dayanmaqdadır.

Bu və Göyçədən toplanmış bu kimi maraqlı epos nümunələri bizdə belə bir təəssürat oyadır ki, dastanlarımız haqqında söylənilmiş mülahizələrə, aparılan elmi-nəzəri araşdırmalara, məlum ümumiləşdirmə və təsniflərə yenidən nəzər salınmasına ciddi ehtiyaclar var.

Göyçənin bir çox görkəmli saz-söz ustalarının söylədiyinə görə, məşhur “Aslan Şah – İbrahim”, eləcə də “Yetim Hüseyn” dastanları da Miskin Abdal tərəfindən yaradılmışdır.

Kəsəmənli aşıq Nağıdan, Cilli aşıq Yunusdan, Ardanişli aşıq Niftalidan, Ağbulaqlı aşıq Abbasəlidən yazıya aldığımız bu dastanların müxtəlif variantları üzərində aparılan müşahidələr bu mülahizələrin doğruluğunu təsdiq etməkdədir.

Görünür, Miskin Abdalın sehrlı qapısına yeni bir açar lazımdır. Bu açar isə çağdaşlarımızın əlindədir.

Miskin Abdal şeirində bütöv bir dövrün etnoqrafik qiyməti ən zərif detallı, ayrıntısı ilə canlandırılır. Onun şeiriyyəti bədii möcüzədir. Qırmızı mərcan taxmış “mərkuş köbəsi” ala dizlik geyən, çəpgəni atlas Göyçə gözəlinin bəyaz, al yanaqlı çöhrəsini ürbəndi gizləyir. Ala gözlü, siyah sürməli, yaşmaq altından baxan Sənubəri, sağrı başmaqlı, üstü zər bəftalı atlas gülcəli, kuşu zər tanalı göyçəli qızı:

“Bürünmüsən zər-zərbafa, altuna,
Bəzək ziynət verər xuba xatuna
Sən yola çıx, ayağının altına,
Mən döşəyim, xalça-palaz, kilim gəl”.

– deyə görümlü bir vəsflə tərənnüm edir.

Hər dövrün öz həqiqəti var. Lakin Miskin həqiqəti dövrə sığır.

Miskin Abdal sufiliyində Tanrıya qovuşma ideyası olsa da, şeirlərində Tanrı qüdsiyyəti insanla sədd-hədd əzəməti səslənir. Miskin Abdal Tanrı təcəllası idi. Göy boyda ürək yiyəsi idi.

Onun yaradıcılığında Tanrı sirillahlara, pünhanlığa, təsəvvürə sığmazlığa heyrət var, bu heyrətdən kiçilib miskinləşmək var. "Görünüb-bilinənlər bilinməzlərdən çox azdır!" Tanrısından şükranlıqla qəbul etdiyi acılara ərkyana bir gileyi var:

Bu Miskin Abdalın haqdı sözləri,
Soldu gözəllərin gül bənizləri.
Od-alova düçar etdin bizləri
Yıxma qullarını, bunnan sənə nə?

Dühanı və möhtəşəmliyi şərh və tədqiq etdikcə söz və izah kiçilir. Biz Tanrı Miskini qarşısında miskinləşirik. İlahi! Bir insanda neçə ali keyfiyyət cəmləşirmiş?! Aşiqlik, poeziya, musiqi, övliyalıq!

Təriqətdən ilhamlanan, yerdə ruhumuzun səs carçısı saza tapınan, xilqətdən Xaliqə yetişən Miskinimizi öyrənməyə, tədqiqə cəhd edirik. Tədqiqi özündən kiçik olacaq, tədqiq olunduqca mənası artacaq, eraları adlayacaq Miskin Abdalımız! Mahiyyəti təzahüründən qat-qat ucada dayanan, özünü həyatda tam realizə etsə də, özündən böyük dünyası özünə sığan, amma özü dünyaya sığmayan bu övliyalər övliyasının dərgahına səcdə qılır, ruhuna dualar oxuyuruq! Çünki Miskin Abdal ruhu – qovuşduğu Göyçə ruhunu tarixdən üstün elədi!

GƏRAYLILAR

NƏDİ?

Tərs düşüb fələyin işi
Lil basan arxdımı, nədi?
Fani dünyanın gərdişi,
Dolanın çarxdımı, nədi?

Qalanıf küfrün küresi,
Yanırsan gözüm görəsi.
Tutuluf yolu, yörəsi,
Bir bilən yoxdumu, nədi?

Miskin Abdal, işin xata,
Ünün gedif ərşə çata,
On iki ay müdam yata,
Görgünən baxtdımı, nədi?

QOCALIRAM

Ay dolanıb, il ötüşür,
Yavaş-yavaş qocalıram.
Cavannığım yada düşür,
Əriyir yaş, qocalıram.

Nə qədər həmdəməim vardı,
İndi mana qalan yardı,
Şəvə kimi telim vardı,
Çallaşır baş, qocalıram.

Hayıf ömrüm getdi bada,
Qoy car olsun dosta, yada,

Sözüm keşmir arvada da,
Bişməyir aş, qocalıram.

Zimistandı hər gələn yaz,
Dünya uzun, ömür çox az.
Dilimdə söz, əlimdə saz,
Gözümdə yaş, qocalıram.

Miskin Abdal, bəlli adım,
Pərvazlanmır qol-qanadım.
Qayaları oynadardım,
Tərənmir daş, qocalıram.

TAPINMIŞAM

Anadan pür-kamal olub
Şəriətə tapınmışam.
Din yolunda abdal olub,
Təriqətə tapınmışam.

Miskin günüm gəlməz saya,
Varlığımı ismət, haya,
Qulluq edib tək xudaya,
Mərifətə tapınmışam.

Miskin Abdal Tanrı qulu,
Qəlbindədi haqqın yolu,
Ululardan daha ulu,
Həqiqətə tapınmışam.

DÖNƏR

Vətən deyib ağlayanın,
Göz yaşları selə dönər.
Axıf gedər geję-gündüz,
Bir məkanda gölə dönər.

Yolu yorğun dağ aşanın,
Axırı yox şöhrət-şanın,
Qurbət eldə yaşayanın,
Bir həftəsi ilə dönər.

Bir yandadı hay-haraylar,
Bir yandadı sonsuz vaylar,
Çilçiraxlı çox saraylar
Yanıf-yanıf külə dönər.

Mayasıdır haqdan halal,
Hər kəlməsi sirli sual,
Qərīb olan Miskin Abdal,
Bəlkə bir gün elə dönər.

YARIM

Dodaqları gül qönçəsi,
Yanaqları lala yarım.
Kölgən gələndə gün qaçar,
Sən bəlasan, bəla, yarım.

Tanrı səni var edifdi,
Aşiqini xar edifdi.
Fələkləri kar edifdi,
Çəkdiyim ah-nala, yarım.

Miskinin söhbət-sözüsən,
Cümlə gözəllər gözüsən.
Bu dağların nərgizisən,
Bürünməsin şala, yarım.

BAŞIN

Namərd ilə yoldaş olma,
Uzun ağrı çəkər başın,
Halal ilə ərsiyə çat,
Daş qalalar sökər başın.

Xain baxma yaradana,
Qibləgahdı ata-ana,
Arxalanma bəyə, xana,
Qoy sağ olsun nöker başın.

Haqdan istə bəxti-iqbal,
Yaradanı yadına sal,
Söz gövhərdi, Miskin Abdal,
Saxla, dürdü töker başın.

DÜŞƏRSƏN

İnsan oğlu, kələk qurma,
Kələyə, fəndə düşərsən,
Nahaq yerə üzə durma,
Zülmünən anda düşərsən.

Hər adamla olma tanış,
Yaz gününü eliyər qış,
Fikir eylə sonra danış,
Qafil kəməndə düşərsən.

Miskin Abdal, xəbər dar ol,
Yoldaşına düz ilqar ol,
Yaman günə şükürdar ol,
Dönüb hasanda düşərsən.

FƏLƏK

Yıxdın könlüm şəhrini,
Dad fələk, aman fələk!
İçdim hicran zəhrini,
Zülm etdin yaman, fələk!

Qara geyifdi sazım,
Nə oxuyum, nə yazım
Nakam qaldı murazım,
Vermədin aman, fələk!

Zülm olmaz beyləsindən,
Qoru şər hiyləsindən.
Abdalın naləsindən,
Bir diksin, oyan, fələk!

ALLAH, ÖLÜMÜN HAXDI!

Bu dünya, o dünya var,
Allah, ölümün haxdı!
Bir dirilik suyu var,
Allah, ölümün haxdı!

Axırın puşdu, dünya,
Var ikən heşdi dünya.
Hey gəldi, keşdi dünya,
Allah, ölümün haxdı!

Abdal, yastıq daş olar,
Üst torpağın yaş olar.
Mələklər yoldaş olar,
Allah, ölümün haxdı!

DÜNYA SƏNDƏ NƏYİM QALDI

Eşit deyim, dünya səndə,
Ayım, ilim, yazım qaldı.
Qövr eləyir söz sinəmdə,
Dil-dil ötən sazım qaldı.

Yar sevmişdim, yarım getdi,
Var yığmışdım, varım getdi,
Eşqim, etibarım getdi,
Ahım, ünüm, sızım qaldı.

Qayaları sökdürərdim,
Zərdən saray tikdirərdim,
Yağları çökdürərdim,
Mənnən təpər, dözüm qaldı.

Ərşə-gurşə bəlli əslim,
Yaradana ollam təslim,
Adnan, sannan olan nəslim,
Bir oğlum, bir qızım qaldı.

Hər nə varsa, hədər imiş,
Hər şey gəldi-gedər imiş,
Ölüm yaman betər imiş,
Yol-ərkanım, izim qaldı.

Şadman könlüm tari-mardı,
Şanda balım zəhrimardı,

Günüm-gecəm ahu-zardı,
Şirin-şirin sözüm qaldı.

Yaşıyan kim, ölən kimdi,
Ağlıyan kim, gülən kimdi,
Gedən gedir, gələn kimdi,
Nə mizrabım, nə sim qaldı.

Yoxdu daha Şahənşahım,
Ərşə bülənd oldu ahım,
Adım, sanım, qibləgahım,
Haqq çağırən səsim qaldı.

Telli saza mizrab vurdum,
Sözdən neçə xanə qurdum,
Yorulmayan ruhlar yordum,
Sözüm düzüm-düzüm qaldı.

Bir səçərəm, bir kəşkülüm,
Gur ocağam, odum, külüm,
Yığın-yığın varım, mülküm,
Al-qumaşım, bezim qaldı.

Dünya puşdu, puşdu dünya,
Dünya heşdi, heşdi dünya,
Abdal, yaman keşdi dünya,
Yaşamaxda gözüm qaldı.

GEDİN DEYİN LƏLƏ BƏYƏ

Gedin deyin Lələ bəyə,
Bu naleyi-əfğanımı.
Qannı fələk zülm elədi,
Ayırdı cannan canımı.

Mən bu bağa girərəmmi?
Gül dəstəsin hörərəmmi?
Ya rəbb, bir də görərəmmi,
Öz mürşüdü-sultanımı?

Miskin Abdal, bu nə kələk?
Dövrən qoymaz bizi gülək,
Yerə vurdu məni fələk,
Ucaltdıxca düşmanımı.

BU DA MƏNİ

Ay beymürvət, neyləmişəm,
Yandırırсан oda məni.
Cəlladsansa, al xəncərin,
Gecə-gündüz buda məni.

Bu eşq mana qış gətirdi,
Başıma min iş gətirdi,
Bir dilsizə tuş gətirdi,
Ucuz satdı yada məni.

İyləmədim qızılgülü,
Əməmmədim şirin dili,
Bir gözəlin fitnə-feli,
Saldı eldən cida məni.

Hüseynəm, Abdal olmuşam,
Gül tək soluf, saralmışam,
Allah, nə günə qalmışam,
Gör, bəyənmir bu da məni.

QOŞMALAR

A YAZ AYLARI

Başdadı novbahar, çəmənlər seyrinə,
Cıxıfdı gözəllər, a yaz ayları.
Ətrın qarışfdı çəmənlər ətrinə,
Dolanıf gözəllər, a yaz ayları.

Səndə olar dağ, dərələr, göy çəmənlər,
Baş verər qərənfil, nərgiz, yasəmənlər,
Gəzərem həvəsnən, alsam əsa mənlər,
Könül coşa gələr, a yaz ayları.

Miskin Abdal, ömür keşdi heyinən,
Bu mətləbi Qocadağa deyinən,
Öləndə məzarım gül-çiçəyinnən,
Üstümü bəzərlər, a yaz ayları.

YAR DEYƏ-DEYƏ

Aləmi-röyada bir bağça saldım,
Gülünən qoxladım, yar deyə-deyə.
Çəkdim hasarını alovdan, oddan,
Dolanıf yoxladım, yar deyə-deyə.

Nakam Sənubərim birdən necoldu?!
Bəxtin üzü döndü niyə kəc oldu?
Bu eşq bay olmadı, axır heç oldu,
Canda can saxladım, yar deyə-deyə.

Bir də görünmədi bulax başında,
Öldü qar-borannı ilin qışında.
Axtardım mən onu çeşmim yaşında,
Səllər tək çağladım, yar deyə-deyə.

Sazım qara geydi, çala bilmədim,
Dərdim canda yandı, gülə bilmədim,
Ölmək istəsəm də, ölə bilmədim,
Könüllər dağladım, yar deyə-deyə.

Sənubərin dərdi eydi qəddimi,
Çağırđım köməyə çatsın cəddimi,
Ağladım, sızdadım, aşdım həddimi,
Qaralar bağladım, yar deyə-deyə.

Abdalam, itirdim din-imanımı,
Dərbədər eylədim var gümanımı.
Göylərə yetirdim ah-amanımı,
Hər yanda ağladım, yar deyə-deyə.

YETİŞ DADIMA

Əshabi-Kəhfdəki ya imamzada,
Sən yetiş dadıma, yetiş dadıma.
Yolumla, izimlə qövri-qəzada,
Sən yetiş dadıma, yetiş dadıma.

Kəsir yollarımı boran, qar mənim,
Qırır taqətimi ahı-zar mənim.
Ümidim, inamım haqqa var mənim,
Sən yetiş dadıma, yetiş dadıma.

Dolubdur ürəyim kədərlə, qəmlə,
Gəlmişəm baş-başa dərđi-sitəmlə,
Kəbkəb itim ilə, dolu heybəmlə,
Sən yetiş dadıma, yetiş dadıma.

Abdal pak bəndədi, yoxdur günahı,
Doğma Göyçəsində çəkməsin ahı.
Çağırır sidq ilə qadir Allahı,
Sən yetiş dadıma, yetiş dadıma.

A DAĞLAR

Xudahafız deyək, gəl halallaşax,
Daha ayrılıxdı, köşdü, a dağlar.
Soldu gül, nərgizin döndü xəzələ,
Pozuldu işrətin, keçdi, a dağlar.

Zənbur sızıldıdır şən üstə bala,
Aldadıf çoxların qoyufsan dala,
Bənd olma dünyada dövlətə, mala,
Axır aqibətin puşdu, a dağlar.

Keçdi növbəharın, yazın qış oldu,
Çərx hərəndi, ömür qəmə tuş oldu,
Miskin Abdal, xəyalların puç oldu,
Dolanıf güzarım düşdü, a dağlar.

DAĞLAR

Məğribdən məşriqə səf çəkif duruf,
Qüdrətdən çəkilib baş-başa dağlar.
İtaət boynuna həmayıl vuruf,
Misli pəsənd, xotkar, xan, paşa dağlar.

Baxıb hökmü yek, dal dürey dükafa,
Gah kükrüyüf, gah gəlirsən insafa.
Dey peykərə çəkif, bəyazil əffafə,
Pərvərdin geydirir qumaşa, dağlar.

Ağ çeşmənin sərinən car eylər seli,
Yaşıl tirmə qurşar alaca beli,
Zabitə kölgəsi, Dağıstan yeli,
Sədrin səfasıdı həmişə dağlar.

Bəd illərdən satın aldın nəş günü,
Çağırif dumanı, tökdün çiskini,
Gözü yaşdı qoydun Cüda Miskini,
Eylə gülə-gülə tamaşa, dağlar.

GETDİ

(I Şah İsmayılın vəfatına)

İqlimin şahıydı həzrət Süleyman.
Ədalətə pənah idi Nuşrəvan.
Şıx oğlu İsmayıl, o cənnət-məkan,
Düşməz ələ, bir yadigarı getdi.

GƏL

Nə müddətdi diləyirəm Xudadan,
Dəstəsini bağlamışam gülüm, gəl.
Qorxun varsa, hər qayıdan gədədan,
Durum indi pişvazına gəlim, gəl.

Bürünübsən zər-zərbafa, altuna,
Bəzək zinət verər xuba, xatına,
Sən yola çıx, ayağının altına,
Mən döşəyim xalça, palaz, kilim, gəl.

Qəvvas kimi hər dəryaya dalmışam,
Xəznə-xəznə sədəf, gövhər almışam,
Abdal oluf girdabında qalmışam,
Mən Miskini istəyirsən, gəlin, gəl.

BUNNAN SƏNƏ NƏ?

Aləmi palçıxdan yaradıb yapdın,
Yapıf da neylərsən, bunnan sənə nə?
Xəlq edif insanı cahana saldın,
Salıf da neylərsən, bunnan sənə nə?

Baqqalmısan, tərəzini neylərsən?
İşin-güjün yoxdu, könül teylərsən,
Qulun günahını kitab eylərsən,
Lap çıxdın sonuna, bunnan sənə nə?!

Bu Miskin Abdalın haxdı sözdəri,
Soldu gözəllərin gül bənizdəri,
Od-alova düçar etdin bizləri,
Yıxdın qullarını, bunnan sənə nə?

PİRİYDİ

Asta gedən bu gözəllər sultanı,
Yerişinnən məlum olur Hürüdü.
Deyin, bəsdı mənim xəstə canımı,
Siyah zülfün zəncirində sürüdü.

Şah hüsnünün sütununnan asıldım,
Çıldır-çıldır dörd məqama yazıldım,
Hicran ləşkərinə endim, basıldım,
Yan-yөрemi qurddar, quşdar bürüdü.

Seyraquba yıxıldımı görə nər,
Aşx sinsə, el axtarar, kor enər,
Belə dedi bu çağımı görənnər:
“Miskin Abdal bir zamannar piriydi”.

GEDƏR

Güşə-güşə yanif nara yaxıldım,
Cismim od-atəşə qalanif gedər.
İmtahan eyləyəz könül şəhrini,
Eşqi-haxdan qeyri, talanif gedər.

Dərviş olan getməz fitnə-felinən,
Yandırır şamını o, öz əliynən,
Yalan peymanıynan, haça diliynən,
Könlüm yar yolunda aldanif gedər.

Qeylü-qaldı səhər-axşam əhvalım,
Tor görür gözdərim, qarışır halım,
Qanni çeşmi yazıx Miskin Abdalın
Coşğun çaya nisbət, sellənif gedər.

MƏNİ

Gejə yuxum yoxdu, gündüz qərarım,
Rüzgarım qoyuf adada məni.
Tərəqqi dağınnan uçufdu tarım,
Fələk niyə saldı bu dada məni?!

Doğru söz deməyə çox utanıram,
Çünki zamanını bir az qanıram.
Elə alovlanıf, elə yanıram
Söndürə bilməzdər suda da məni.

Mən Miskin Abdalam, dustaği-dərdəm,
Görmədim baharı ömrümdə bir dəm,
Ədalət yolunda elə bir mərdəm,
Qorxmaram əjdaha uda da məni.

YA ƏLİ

Əlüstü-Rəbbi cəm xitab olanda,
Xub qailəm o adına, ya Əli.
Sənin pənahına iman gətirdim,
Bərqərarəm o sevdana, ya Əli.

O, "zey", "fey" adına o nuri-səfa,
Yetişsin şə'ninə hər quli - kəfa.
Varlığın mənası, dini - Mustafa,
Sərxeyli - karvanın cüda, ya Əli.

Fəthi-şərhi, zərrin qatili – Salsal,
Mürşüdü Cəbrayıl, şahı - beyzaval.
Qəşəmşəm, Qəzənfər, Şiri - Zülcəlal,
Müsəmmasən bir Minada, ya Əli.

Əzrayıl çəngəlin cana çalanda,
Ruhlar pərvaz oluf cəsəd qalanda,
Üz xaka döşənif zəlil olanda,
Özün yetiş o fəryada, ya Əli.

Məhşər günü özün tutarsən camı,
Tutmuş ətəyinnən nikü-bad, hamı,
Seçmə muxsullardan Miskin Qulamı,
Kərəm et kövsərdən badə, ya Əli.

AĞLARAM

Dostu-mehribanım, yetiş imdada,
Sənnən qeyri yox imdadım, ağılaram.
Ah çəkif dağlara salaram səda,
Qohum gəlməz, gülər yadım, ağılaram.

Dəstində zülfüqar, Düldülə süvar,
Məhzərül-əcayib, bir adı kərrar,
Müşkülə düşmüşəm, könül intizar,
Sən gəlməsən, ey ustadım, ağlaram.

Salma nəzərinən, salma ilahim,
Dar gündə köməyim, püştü-pənahim,
Ərşə bülənd oluf fəryadü-ahim,
Abdaldı, Miskindi adım, ağlaram.

ƏLİF-LAM

Təmiz əkilmişəm, pak doğulmuşam,
Atadan-anadan lütfi-halalam.
Dərsimi hax verif, haxdan almışam,
Dilimdə əzbərdir doxsan min kəlam.

Qafdan qərar tapmış, kafdan kainat,
İsmi feyli hərfi olmuş əsli zat.
Veydən bəna tutub, kaf-nundan nicat,
Yeydən bəşərindi, bəşərindi lam.

Əlifdən əladı, alidən ali,
Cimdən dücahandı, böyük cəlalı,
Mimdən mehribandı məddi-məalı,
Nun – hər vaxt zəmini xəlq edib tamam.

Şin şükrü sənalar, vav vahid ismə,
Hey həlim, rey rəhmi, acı yel əsmə.
Zey zəlil bəndədən, sin nəzər kəsmə,
Sat, sahib ixtiyar, mən fəqir qulam.

Ocağızda bir tək əhli nökerəm,
Kuyində qələndər, sinə dəftərəm.

Mimnən Məhəmmədəm, cinnən Cəfərəm,
Ləqəbi çox olan Miskin Abdalam.

DÖNƏRMİ

Qadir Allah, əlim əldən uzaqdı,
Yazıx könlüm görəndi dinərmim?
Vaxt yetişif, ömürdə qış-sazaxdı,
Şahin könlüm yuvasına enərmim?

Elim qalib neçə dağlar dalında,
Qismətim var, yazılıbsa alında,
Gedəcəyəm, ayaq olsa yalın da,
Pir igidin çırağı da sənərmim?

Miskin Abdal, hanı zərdən livasın?
Nakəs olan unudarmı ovasın?
Yada salıf ulu-ulu bavasın,
Axır günü Göyçəsinə dönərmim?

QOJALIX

Hardan gəlif-getdi ömür, bilmədim,
Baxtım ki, qarını döydü qojalix,
Bir kərə ürəkdən deyib-gülmədim,
Qəddimi kaman tək əydi qojalix.

Ümidim, pənahım, qadir Allahım,
Dar gündə hoy edən var qibləgahım,
Pakam, Tanrı bilir yoxdu günahım,
Ağlıyan, sızdıyan neydi qojalix.

Şaha baş əyməzdim, şeşpər atardım,
Sultannar yurdunda at oynadardım,

Namərdi bazarda qultək satardım,
Bilməm niyə gəldi, nəydi qojalix?

Ötüfdü hay-hayım, qalif vay-vayım,
Sananır dillərdə hər günüm, ayım.
Oxum əldən çıxıf, sökülüf yayım,
Deməz, Miskin Abdal, yeydi qojalix.

QOJALDIM

Yaman yerdə yaxalayıf vaxt məni,
Hey desəm də qojalmaram, qojaldım.
Yüzü keçif silkəliyir vaxt məni,
Çox da ki, mən pirəm, nuram, qojaldım.

Seyid mənəm, pay paylıyan dərvişəm,
Namərddərin xatasını görmüşəm,
İsmətimnən bir məbədgah hörmüşəm,
Sızıldayır qannı yaram, qojaldım.

Miskin Abdal, yolun haqqın yoludu,
Ömrüm Tanrı dərgahının quludu,
Adım, sanım, halallığım uludu,
Etməmişəm bircə haram, qojaldım.

DOLANAR

Şişpilləkən dağların şah dağıdı,
Maralları neçə başı dolanar.
Quldur - qaçax bu yerlərə yağıdı,
Fürsət güdər, dağı-daşı dolanar.

Ətəyində durna gözdü gölü var,
Zirvəsində dərilməmiş gülü var,
Yağılara basılmayan eli var,
Yazda yazı, qışda qışı dolanar.

Torpaxları zər yükünə yüklənif,
Könül sazı "Şahsevən"ə köklənif,
Karvannarı uzax səmtə dikənif,
Nagah-nagah burda naşı dolanar.

Basılmazdı hər igidi, ərəni,
Biri saxlar neçə bəndi, bərəni,
Baxıf görşə, bağda çiçək dərəni,
Ürəyində can ataşı dolanar.

Doğmaları bu torpağa yad olmaz,
Qəriblərin dəhanında dad olmaz,
Qürbət eldə Miskin Abdal şad olmaz,
Gözdərində kədər yaşı dolanar.

NÖKƏRƏM

Qadir Allah qismət etdi cəfanı,
Gejə-gündüz qəm kotanı çəkərəm.
Elə bildim qopdu Nuhun tufanı,
Bəxt şumuna dərd-sərimi əkərəm.

Kəsilməzdi əllərimin səxası,
Zərdən idi köynəyimin yaxası,
Sınaxlıdı abiddlərin çuxası,
Başım ilə daş qalalar sökərəm.

Qürbət eldə yanar ömür sürənnər,
Yasa batdı, bu halımı görənnər,
Yada düşsə igid ərələr, ərənnər,
Göz yaşımı sel yerinə tökərəm.

Həsret qaldım Göyçə kimi elimə,
Əl uzatdım, əl çatmadı əlimə.
Əslim-zatım manşır oluf ələmə,
Evlər yıxmaz, müdam evlər tikərəm.

Miskin Abdal, çox ağlıyıb, sıtqama,
Başa vurdum, nə düşüfsə baxtıma,
Çoxu keçib, nə qalib ki, vaxtıma,
Haqq yolunda mən bir qulam, nökerəm.

HALALAM

Xudam doğulannan verif payımı,
Anadan olalı pakam, halalam.
Mən yaxşı bilirəm haqqı-sayımı,
Müxənnət görəndə dinmirəm, lalam.

Üzümnən Allahın salamı yağır,
Haqqın tərəfiyəm, deyiləm fağır,
Ulu yaradana getməsin ağır,
Cəng olsa meydanda Rüstəmi-Zalam.

Ləbimnən süzülər hər şirin kəlmə,
Ağılım, kamalım bəlli aləmə,
Yığışsın sərimə alim-ülamə,
Cavabı çox olan çətin sualam.

Çox da asan deyil bu dağı aşmaq,
Geydim ayağıma dəmirdən başmaq,
Məramım bir oluf: haqqa qovuşmaq,
Min hikmət sahibi Miskin Abdalam.

AĞLARAM

Sultannar əyləşdi nərgiz taxtında,
Ortalığa şəmşir endi, ağlaram.
Nakəs fəqan etdi dərya üzündə,
Yelkənim tərsinə döndü, ağlaram.

Nökər olan qulluq edər xanına,
Məşuqlar susadı aşiq qanına,
Cəbrayıl yetişdi hax məqamına,
Alışdı şahpəri yandı, ağlaram.

Ya Rəbb, görən kimlər yetər dadıma,
Həsret qaldım ocağıma, oduma,
Miskinəm, ərənnər düşdü yadıma,
Didəm yaşı selə döndü, ağlaram.

OLMAZ

Sultanın fərmanı, paşa qəzəbi,
Paşam, mürvət eylə, belə kar olmaz,
Üzdü məni bu yolların əzabı,
Paşam, mürvət eylə, belə kar olmaz.

Canım qoydum mürşüdümün yolunda,
Sərgəndan qalmışam Urum elində,
İslam badə gedir cəllad ölində,
Paşam, mürvət eylə, belə kar olmaz.

Cida Miskin çəkər qəmi-möhnəti,
On iki imamdı peyğəmbərin züryəti,
Sünnü, şiə Məhəmmədin hümməti,
Paşam, mürvət eylə, belə kar olmaz.

AYAQ ÜSTƏDİ

Bu gün bir bağçanın seyrinə vardım,
Bağbanı yatımıyıf, ayaq üstədi.
Könül pərvazlandı şahı görməyə,
Seyraqub yatımıyıf, ayaq üstədi.

Salam verim, öleyk aldım dərinnən,
Səda gəldi dəryalardan, dərinnən,
Əlim üzümən ərənnərin əlinnən,
Ağam şahı-mərdan ayaq üstədi.

Misginəm, qılginən inayət mana,
Dəruləl məqamnan şəfayət mana,
İnşallah yetişər bəraət mana,
Haqq özü yatmayıf, ayaq üstədi.

DAĞLARIN

Adəmdən cavandı, Nuhdan qocadı,
Bir sirdi, bilinməz yaşı dağların.
Tufana əyilməz, yada basılmaz,
Həmişə qar olar başı dağların.

Əhvalı necədi, bir səyyaddan sor,
Quşa cələ olur, ahulara tor,
“Can” desən, “can” deyər, “çor” söyləsən, “çor”,
Səs alar, səs verər guşu dağların.

Qüdrətdən yetibdi uca barata,
Sinəsi açıqdı elə, elata,
Mən Cüda Miskinəm, başımda xata,
Kəsif yollarımı qışı dağların.

ARZULAR

Mürği-kuhi Qəfəm düşmüşəm akə
Açılmaz balü-pər uca arzular.
Şeir vəhmin qalxıb ərşi-ələya
Bilməm nə küçəbəküçə arzular.

Həmişə qatasan dağlar qarına,
Şəfa tapıb yaram neçə sarına
Tüccar oldum dərdi-qəm bazarına,
Satmağa bəzircan, xoca arzular.

Sel evində divar necə tab edər,
Göz evində könlüm necə xab edər.
Eynim yaşı hər tərəfi ab edər,
Dünyaya baxmağa baca arzular.

Qəlbə bir fərəhdi Balçılı çayı.
Uruzi-zəmində yoxdur həmtayı,
İçdim, xəyalımda oldum sevdayı
Gündüz xəyal edib, gecə arzular.

Miskin, tökdü dünya zərü-simini,
Heç tapa bilmədim vətənim kimi,
Fələk də götürməz hicran qəmimi,
Könlüm Qoca dağı necə arzular.

DEYƏRLƏR

Lütfəsi, xilqəti dürüst kimsənə
Doğru yolnan getmə öyməz, deyərlər.
Danışar dəhanda şəkərdən şirin
Düşmənnən dalaşsa, söyməz, deyərlər.

Çağırar Allahı, edər səfəri,
Haq-taladan dik işləsə təkəri
Atmaqda, vurmaqda olsa hünəri,
El içində özün öyməz, deyərlər.

Ta ölüncə yalan gəlməz dilinə
Pak danışar, xeyir verər elinə,
Miskin Abdal mərdimazar felinə
Neçə ki, canı var uymaz deyərlər.

VAR

Qaleyi-cübbündə bir cəlal gördüm,
Əyləşmiş xüsrüdə nə əsası var.
Yüz min yekü-cərr bir qiyafədə,
Nari-xirqə geymiş tər libası var.

Çəkər guşə qara, küy verər nəhəng,
Hökmü yeriş üçün edər tifli-cəng,
Cəm-gəm olar leşkər, buyurar sərhəng,
Çıxanda havaya tamaşası var.

Haq-taala hökmüdü, qüdrət payıdı,
Hərgah tək yaşamaz, min-min sayıdı,
Çalar, çapar, tez-tez tökər qayıdı,
Neməti pak, amma xub qisası var.

Bir sirri müşküldü xalığın işi,
Bilmək olmur nə erkəkdi, nə dişi,
Dualıdan asimana yetişi,
Zəhərrər sulanmış tuğ alması var.

UNUTMA

Aşiq, gəşt eyləyif ağır elləri,
El içində namus, arı unutma.
Həyalı göz, təmiz saxla adını,
Dost yanında etibarı unutma.

Halal mala haram qatmaq nə lazım,
Hədər yerə kaman atmaq nə lazım,
Hər yetənə yalan satmaq nə lazım,
Əhdi-peyman, düz ilqarı unutma.

Miskin Abdal, bir qonaqsan dünyada.
Könül bir dəryadı, ürəyin ada.
İstəsən ki, yetişsən murada,
Yaş torpağı, dar məzarı unutma.

QALDI

İnsan oğlu, qeybət etdin yoldaşdan,
Kəsdin haqq-salamı harası qaldı.
Söz yetişdi sahibinə utandın,
Axır sənə üzün qarası qaldı.

Pislikdən nə çıxar söylə, ey insan?
Çıxmaz yaddan, yüz il keçsə aradan.
Deyək ki, bir yoldaş çıxdı sıradan,
Kimə zər-zibası, xarası qaldı.

Miskin Abdal, bəsdə daha bu qədər,
Bülbül nəgmə deyər, bayquşlar ötər.
Xənçərdən, bıçaqdan, qılıncdan betər,
Sinəmdə pis sözün yarası qaldı.

TƏCNİSLƏR

EL ATA

Yaz olanda büsatıdı dağların,
Ətəyində yer eliyər elata.
Qarı düşmən qovğa salsa üstünə,
Bata bilməz süvar olsa, el ata.

Bir Allahdı ərşü-gürşü yarıdan,
Adı çoxdu, bir adı da yarıdan,

Nə yaratsan yaradana yarat, an,
Qorx ku, sana qara daşı el ata.

Miskin Abdal, şeytan anma, nər div an.
Müxənnətə tutajaxdı nər divan.
Haqqa doğru sən qoyufsan nərdivan,
Ona görə deyir sana el ata.

MƏNİ

Əhədən, səmədən, həyyəi-layəməd,
Tut dəstimmən, yetir dür üstə məni.
Görsən nadürüstəm, vermə dürüstə,
Dürüstəmsə, yetir dürüstə məni.

Səmimizə yetişməyir hax səda,
Bir gün olar bükdürəllər ağ səda.
Künböz əl xizrədə, məscid-əxada,
Onnar da tanıyır dür usta məni.

Əbcəd hesabılə dərs aldım ağdan,
Baxmadım qarəyə, dərs aldım ağdan,
Heyva tək soyuldum, dərs aldım ağdan,
Yetirdim dərsimi-dürüst əməni.

Mən Miskinə haxdan gəldi sin ayə,
Xətm olundu İrəsulə Sinayə,
Gör necə çulğaşıb sinə-sinayə,
Tiflin tək görmədim dürüst əməni.

DİVANILƏR

MƏNİ

Çərxi-fələk yarıtmadı dövlətdən, vardan məni,
Min bir dərdi-əzab verib, ayırdı yardan məni.
Səkrəqibin fitnə-feli çəkdi məni çarınıxa,
Yazıx Həzrət İsa kimi asdı divardan məni.

Türk əcəmə, əcəm türkə zülm eyləsə, günahdı,
Hər ikisi bir kökdəndi, yarıdan da Allahdı,
Öz elinə düşmən kəsin axır günü kütahdı,
Qadir mövlam, uzaq eylə bayquşdan, sardan məni.

“Qırqlar piri” özü verib dərsimi ümman mənim,
Çətin girə ürəyimə ləini-şeytan mənim,
Seyid Miskin Abdal mənəm, söz mənim, meydan mənim,
Qoruyanı, özün qoru xain dostdardan məni.

YOL VERMƏDİM

Xoşbəyanlıq virdim oldu, böhtana yol vermədim,
Şirin süxən əndəlibəm, hədyana yol vermədim.
Nifrin edib, lənət dedim xainə, iblislərə,
Qəlbimi ayna saxladım, şeytana yol vermədim.

Bir bəşəri incitmədim, kəndimi şah saymadım,
Dostun sirrini söyləyib, dildən-dilə yaymadım,
Ömür qısa, dünya əzəl, az yaşadım, doymadım,
Dur mətaha meydan açdım, tək cana yol vermədim.

Aşiq olub dərs alanlar, söz desin sözüüm kimi,
Miskin Abdal, məğrur istə hamını özün kimi,
Arifi, mətləb qananı bilirəm özüm kimi,
Sinəm üstən mərd yeridi, nadana yol vermədim.

ZAY OLMUSAN

Yazıq könül, nə sızlarsan, bülbülə tay olmusan,
Haçan yardan yarımisan, sevilib bay olmusan.
Sən dərvişsən haqq yolunda, haqqı istə, haqqı sev,
Nə olsun ki, bel bükülüb kamana tay olmusan.

Yar olsun da incimə, gəl, ulu Tanrı bağışlar,
Dərgahında apaydındı bu cizgilər, naxışlar.
Qoy didəndən sel-sel olub axsın qara yağışlar
Axır məhşər görərsən ki, köpüklü çay olmusan.

Çay olmağın paklığını, durma, yuyun, paka çıx,
Doğru-düzə yol açıqdı, nə qar, boran, nə palçıx,
Miskin Abdal, dolansan da ayaqyalın, başaçıx,
Zər qədrini zərgər bilər, zaylara tay olmusan.

NARIN ÜZƏ BİLMƏRƏM

Ey dost, sənin bağın cənnət, narın üzə bilmərəm,
Ha silkinsəm, dəryan dərin, narın üzə bilmərəm.
Qırqlar piri özü düzüb ayağıma atəşi,
Alışırım Səməndərtək, narın üzə bilmərəm.

Dərviş gərək bu meydanda qurban olsun baş-başa,
Mürşüdümnən üzüm dönməz, dünya gəlsə baş-başa,
Ayaq olan uzaq olsun, yetsin gərək baş-başa,
Fələk nə vaxt söyər üzüm, narın üzə bilmərəm.

Miskin Abdal, eşq əhlisən, ömrü vermə badə hey,
Özün haqqsan, haqq əlindən götür nuş et badə hey,
Məhşər günü tab etməzsən, salxım-salxım badə hey,
Nə tutmusan özün dərviş, narın üzə bilmərəm.

YA ƏLİ

Bey bismillah əzbərimdi, hey xudadan, ya Əli,
Ən ibtida gəldi səda ərşi-ələdan, ya Əli.
Badi sər-sər, lohu qələm oldu dünya olmamış,
Bir Cəbrayıl qalxdı göyə tək dəryadan, ya Əli.

Səlmi-ələm, mahi-aşkar, zülmətdən var pərdəsi,
Sey sirdən səda gəldi Cəbrayıl çəkdi bəhsi,
Həqiqəti düz bilmədi, tərsə döndü kəlməsi,
Alışf yandı şahpəri, oldun fərman, ya Əli.

Yandı şahpər, endi suya, nələr gəldi yadına,
Xaki-kələm verdi salam yetişdi muradına,
Haqq-taala özü dedi rəhməti ustadına,
Hər tərəfdən səda gəldi “Əhsən!” “Əhsən!”, ya Əli.

Hər kəlmədə tərif edir, Quranda ayət səni,
Cəmi ələmə övliyadır, yazır əsli zat səni,
Həbib özü tərif edir külli-vilayət səni,
Zahirdə təvəllüdsən, sirri-sübhan, ya Əli.

Göyçelidi Miskin Abdal, yoxdu heç bir günahım,
Hər kəlmədə, hər ayədə sən ol mənim pənahım,
Puli-sirat, haqq divandı, ol xudadan köməyim,
Vəli sənsən, vəkil sənsən, şiri-yəzdan, ya Əli.

QOYMARAM

Şeşpərlərə əgər nişan olsa yaxan, qoymaram,
Cəng olarsa bu meydanda könül yıxan, qoymaram.
Yaxşılıqda payım vardır, qismətimdi halallıx,
Beca yerə sitəmlərə qəlbi yaxın qoymaram.

Pak olmasan, ulu Tanrı verər ağır cəzanı,
Qır qazanda o qaynadar düz yolunna azanı,
Sitəmlərə düşər edər mərdə quyu qazanı,
Mərdiməzar deyiləni səmtə yaxın qoymaram.

Miskin Abdal göstərməyib heç zaman sərt üzünü,
Dərviş olub əridərəm ürəklərin buzunu,
Yol gedərəm diyar-diyar neçə illər uzununu,
Düz ərkanı öyri gedə ya bəy, ya xan, qoymaram.

DƏRDLİ NƏSİB

Böyük Göyçə epopeyasının Miskin Abdaldan özülləşib Dədə Ələsgərlə zirvəyə yetən, böyük sazın və aşıq sözünün ilkin və əbədi məskəni olan Göyçə aşıq dünyası (mühiti yox) dünyanın özündən qat-qat üstündür.

Bu sufi-mənəvi məkandan bütün türk və müsəlman sınırlarına, uzaqlara eşq şlaləsi, nəğmə bulağı, söz və sənətin qadir və möhtəşəm vulkanı püskürüb axır. Əgər folklor Göyçədən başlanırsa, əgər qopuz qorqud-Göyçə gölü ölümsüzlük qovuşuğu yaradıbsa, əgər bütün məlumat və faktlar aşıq sənətinin banisi kimi böyük Xətəinin həşəmətli mürşidi Seyid Şeyx Hüseyni – Miskin Abdal təsdiqləyirsə, əgər “aşiq” deyərəkən dünyanın hansı qucağındakı adicə bir cocuq Ələsgəri şahadət verirsə, biz Göyçə dünyasını dünyadan üstün sayırıq.

Yeddi yüz ili aşib, üzü bəri əsən, qulaqdan-qulağa, nəsil-dən-nəsilə keçə-keçə gələn bir duyğu rüzigarı, haqq aşıqını aşığa çevirən bir mərhələnin böyük bir ustadı XVII yüzilliyin böyük bir sufi mürşidi Göyçəli Dərdli Nəsibdir.

Dərdli Nəsibin şeirlərində poetik məqam çox güclüdür. Onda yolçusu olduğu məkanda və məqamda Yunus İmrə Miskin Abdal ruhu duyulmaqdadır. Göyçə mühitində eşqçi, aşıq söz söyləyib aşıq adı almışdı. Ona görə də eşqli söz sahibinə də (saz götürüb, hava qoşub oxumasa belə) “aşiq” deyirdilər. Dərdli Nəsibin təxəllüsü də bir təriqət yolçusunun sufi təbindən gəlir. Haqqın xəstəsi, dərdlisi özünü haqq yolunda zəllələşib, müti, dərdli sayan sufi dərvişdi. Bu xoş ağrı, müqəddəs dərd, eşq ağrısı şair özü demişkən, “şirincədi, öncədi...”

Dərdli Nəsib nəsil-nəsil ozan-aşıqlar yetirmiş Göyçənin Cəzanlar kəndində, təxminən 1670-ci illərdə doğulub. Ozanlarda mədrəsə açmışdı. Rəvayətlərə görə, Dərdli Nəsibin mədrəsəsi XVII əsrin sonlarında Göyçədən uzaqlarda da şöhrət tapmışdı. Bu məktəbdə ələlxüsus dini-fəlsəfi elmlə yanaşı nücumun ilkin anlayışları öyrədilirdi – vaxtilə Göyçənin

Tus zirvəsindən bütün dünyaya səs salan Xoca Nəsrəddinin astroloji kəşflərini mənimsəyən davamçıları bu mədrəsədə dərs verirdilər.

O, həmçinin Göyçəni geniş vüsetlə bürümüş “söz çəngi” yığıncaqlarından birində “cəng başı” idi. Bu dövrdə yaradılan sufi təkkə ədəbiyyatı – minacatlar, dərviş nəğmələri, tanrısal eşq, həsrət, “cəzbi-coşğunluq” şeirləri ilə zəngin idi.

Dərdli Nəsibin aşiqanə, vəsfkar şeirlərində belə, xaliqin yaratdıqlarına şükranlıq, bəzən də hürufanə pərəstiş yer tutur:

“Merac işığına bənzər camalı” və yaxud: “Zikrində eşqimdi, eşqimdə Allah”.

Dərdli Nəsibdən bizə gəlib çatan bir neçə şeir milli vəznimiz hecada deyilən gözəl poeziya nümunələridir. Sufi bir dərvişin, haqq aşıqının öz sələfinə – xirqəsini soyunub məclislərə gedən haqq aşıqından aşığa çevrilənlərə gözəl ərmağanıydı bu şeirlər. Haqq aşıqlıyından aşıqlığa keçidin, kamil sənət və sənətkar estafetinin ən kamil mənzərəsinin yarandığı bir məqamın ən dolğun bir şəkildə təqdimiydi bu dövr və bu dövrün sənətkarları. Bu əsərlər Göyçə poeziya varidatını daha da zənginləşdirən bir hadisə idi.

GƏRAYLILAR

GERİYƏ

Kirpiyin sinəmə batıb,
Oxlarını çək geriyyə.
Ay yüzünü daldeyliyə
Tellərini tök geriyyə.

Gözün əğyar arayımı?
Meylin yada yarayımı?
Tikdiyin eşq sarayımı?
Ay beyinsaf, sök geriyyə!

Dərdli Nəsib, taleyi kəc,
Yarı gənnən gəzər ürkək,
Mövlam özü səni görgək,
Züleyxaya şəkk eləyər.

HAQQ DİVANI

Mən Əyyuvdan dərdliyəkən,
Gözüm yaşı qurumuş!
Xəyalım Tur dağında,
Mövlam məni sorumuş.

Mələklər şüd toplanıf,
Halalım hesablanıf.
Haramım əzablanıf,
Məzar necə dar imiş.

Dərd Nəsibə tuş gəlib,
Qəmim mənə xoş gəlib.
Göydən min alxış gəlib,
Xudam belə qorumuş!

QOŞMALAR

ÇATIF, ÇATMAYIF

Gözəl Kəbətullah, gələn qurbanın,
Bu qara dəryanda batıf, batmıyıf?
Hər iki cavandan murad gözlərem,
Nəfsimi eşqinə qatıf, qatmıyıf?!

Zikrində eşqimdi, Eşqimdə Allah,
Bir Rəhmanirəhim, salavatullah,
Ərəfatı çıxan sahibi-sabah,
Nuri-təcəllaya yetif, yetməyif?!

Baqiyə, ölməzəm, aşıq ölərmə?
Ölümdən qorxanlar haqqa gələrmə?
Qalü-bəla! Xudam özü bilərmə,
Dərqli Nəсіб, günün çatıf, çatmayıf?!

OBASI ÇİÇƏKLİ, ELİ GÖYÇƏDİ

Səkə-səkə suda üzən sonalar,
Sorax verin, nazlı sonam necədi?
Dayan durna, qatarına pəl düşər,
Mənim durnam durnalarda öncədi,
Obası Çiçəkli, eli Göyçədi.

Nazik bədənində coşğun halı var,
Büllur buxağında həbəş xalı var,
Mahalı götürən qeylü-qalı var,
Təzə-tərdi, şirincədi, incədi.
Obası Çiçəkli, eli Göyçədi.

Merac işığına bənzər camalı,
Daş-qayalar camalından kam alı.
O qumroy gülüslü, mələk simalı,
Tumurcuxdu, düyməçədi, qonçədi.
Obası Çiçəkli, eli Göyçədi.

Onsuz solub çəmən, gül həşəm-həşəm,
Ədası möhtəşəm, ərki möhtəşəm.
Dərdindən dərbədər, dərdəcər düşən,
Dərqli Nəсіб yalnız qalır təkədi.
Obası Çiçəkli, eli Göyçədi.

ŞİMPİRLİ SEVGİLİ

Göyçə aşığılarından və saz-söz xiridarlarından öyrəndiyimiz bilgilərə görə, Şimpırlı Sevgili XVII yüz illiyin ortalarında Göyçənin qədim Şimpır elində (Babacan kəndi yaxınlığında xarabalıqları indi də durur) dünyaya göz açıb.

Xalq arasında Şimpırlı Sevgilinin Qul Mahmuda bəslədiyi eşqlə bağlı rəvayətlər dolaşmaqdadır.

Şimpırlı Sevgilinin əldə edilən şeirləri onun kamil bir sənətkar olduğunu təsdiq edir.

Şimpırlı Sevgilinin sevgilisi Qul Mahmuda qovuşa bilməməsi onun iztirablarının, dərdlərinin artmasına səbəb olduğundan şair bunu şeirində elə ləngərli, elə şirin, elə cilalı işlətməmişdir ki, adam heyrətlənməyə bilmir:

Ərş ahımdan zinhar oldu,
Yollar, qədəmli olsan, hey!
Çək canımı-izahlanım,
Məzar, udumlu olsan, hey.

Böyük sənətkar ilk eşqinin dərd-ələmə çevrilib ona yük olduğunu göstərərək deyir ki, bu yük qəddini əyib (əlif qəddi dal olub), həm də bu dərd tanrının verdiyi dərddir. O dərddir ki, qara saçını ağ, qara bağırını “zədən-zədən” edib, özü qeyd etdiyi kimi, “qəlbi sınıq qızın” könül tərcümanıdır.

Şimpırlı Sevgilinin şeirlərində saf məhəbbətini tərənnümü də öz əksini tapıb. O, ilk məhəbbətinin ona haqqın əta etdiyini deyərək onu özünəməxsus şəkildə belə izhar eləyir:

Haqqım mənə əta verdi,
Ağlım alan bədə verdi.
Sevgiliyə buta verdi,
Adını Mahmud elədi!

Şimpırlı Sevgilinin şeirlərindən birində (“İnanıbdı”) şairin sevgilisindən haqlı giley-güzarı diqqəti çəkir. O deyir ki, yaman deyən əlindən zara gəlib, çünki bu həm də düşməndir, yar namərd deyənə inanıb. Böyük şair çəkdiyi əzab-əziyyəti böyük ustalıqla əlvan boyalarla təsvir edir, yana-yana növbaharın ötdüyünü, zimistanın gəldiyini söyləyir:

Bülbül nalan qalıb, solub gülüstan,
Tağınnan quruyub hər bağı-bostan.
Ötüşüb novbahar, gəlib zimistan,
Yetişmir bağçamda bar, inanıbdı.

Şimpırlı Sevgilinin əlimizə çatan şeirləri sayca az olsa da onun haqqında, şairin könül dünyası, dünyagörüşü barəsində keyfi təsəvvür yaradır, çünki onun şeirləri olduqca axıcı, sadə və təbiidir, elə buna görə də ürəklərə yol tapa bilir, köülləri oxşayır. Təbii ki, Şimpırlı Sevgilinin də Göyçə aşığı mühitində öz yeri, öz meqamı olmuş, özündən sonra gələn sənətkarlara böyük təsir etmişdir.

GƏRAYLILAR

YARI MƏN

Quzey qarı döşdərım,
İnci-mərcan dişdərım,
On doqquzdu yaşdarım,
Sən igidin yarı mən.

Al canımı nazdica,
Gəl qucumə gizdicə,
Sərxoş, ala gözdücə,
Sən igidin yarı mən.

Yerim daracıxdı gəl,
Yorğanım açıxdı, gəl,
Ahım göyə çıxdı, gəl,
Sən igidin yarı mən.

Sevgilicə səsdərəm,
Qiyamətə gözdərəm,
Sən Qula' mən müztərəm,
Sən igidin yarı mən!

MAHMUDUM

Kəfən qara, canım bəyaz,
Dolan belimə, Mahmudum.
Əcəl öldürəmən mənə,
Ağla halıma, Mahmudum.

İlqarın buza dönüfdü,
Gülün yarpıza dönüfdü,

-----
1. Qul Mahmuda işarədir.

İlin payıza dönüfdü,
Qayıt elinə, Mahmudum.

Haqq didarın görməzsənmi,
Sevgiliyə varmazsanmi?!
Qonça-qonça dərməzsənmi,
Solən gülünü, Mahmudum?

YOLLAR, HEY!

Ərş ahımdan zinhar oldu,
Yollar, qədəmli olsan, hey!
Çək canımı, irahlanım.
Məzar, udumlu olsan, hey!

Kövsər gölləri içirsən,
Tuba bağlara uçursan,
Həm gətirən, həm köçürən,
Dada yetimli olsan, hey!

Dəli dərya axıb-coşuf,
Baxıb mana, rahatdaşuf,
Sevgilidən ivrət qoşuf,
Dərdə yatımlı olsan, hey.

OLUBDU

Dərdi-qəmdi mənəm yüküm,
Əlif qəddim dal olubdu,
Bu fələyin verdiyi dərd,
Ürəyimdə xal olubdu.

Siyah teli, bəyaz edən,
Qara bağrım zədən-zədən,

Qəlbi sınıq bir qızam mən,
Görən deyir, lal olubdu.

Bu günahın nədir yolu?
Olmuşam bir cavan qulu,
Mahmud adlı bir yad oğlu,
Sevgiliyə əba olubdu.

GƏLMƏDİ

Gözlərim qaldı yollarda
Gəlmədi Mahmud, gəlmədi.
Qəm-qüssələr canım aldı.
Gəlmədi Mahmud, gəlmədi.

Deyirəm, Allah amandı,
Ahım göylərə dayandı,
Yar, həsrətin çox yamandı,
Gəlmədi Mahmud, gəlmədi.

Sevgiliyəm, yandım oda,
Xudam, özün yetiş dada.
Canım qurbanı Mahmuda,
Gəlmədi Mahmud, gəlmədi.

MƏNİM

Ayrılmışam halalımdan,
Pərişandı halım mənim.
Yarım çıxmır xəyalımdan,
Yatıbdı yığvalım mənim.

İtirmişəm Mahmudumu,
Fələk verən dərd budumu,

Kəsməmişəm ümüdümü,
Artıb qeyli-qalım mənim.

Sevgiliyəm qəm çəkərəm.
Gözlərimdən yaş tökərəm,
Yar yoluna göz tikərəm,
Bükülübdü belim mənim.

EYLƏDİ

Yarın naməsi yetişdi,
Ürəyimi şad eylədi.
Darda qalan ufacığı,
Qəfəsdən azad eylədi.

Dilbilməzdim, tutulaşdım,
Eşqə dolub qatılaşdım,
Belə niyyət tutmamışdım,
Görklü Məhəmməd eylədi.

Haqqım mənə əta verdi,
Ağlım alan badə verdi,
Sevgiliyə buta verdi,
Adını Mahmud eylədi!

QOŞMALAR

İNANIBDI

Əl-aman əlindən yaman deyən,
Düşmanım deyənə yar inanıbdı,
Ömür ocağımın şah budağına,
Deyirlər qonubdu sar, inanıbdı.

Bülbül nalan qalıb, solub gülüstan,
Tağınnan quruyub hər bağı-bostan,
Ötüşüb novbahar, gəlib zimistan,
Yetişmir bağçamda bar, inanıbdı.

Sevgiliyəm, daha gəlmir üzümdən,
Deyən inciyibsen mənim sözümdən
Soruşmur mürvətsiz bəri özümdən.
Bəlkə bir günahım var, inanıbdı.

VAR MƏNİM

Durna gedər olsan Turan elinə
Söylə, yara bir salamım var mənim.
Həsret qaldım onun şirin dilinə,
Söylə, yara bir salamım var mənim.

Axtarın Urumu, yarı tez tapın,
Yoxlayın İrani, Farsı, tez tapın,
Gəzin meydanları, Qarsı, tez tapım,
Söylə, yara bir salamım var mənim.

Haqqın vergisinə olmuşam bağlı,
Deyin dərd əlindən çasıbdı ağı,
Sevgiliyəm, qaldım sinəsi dağı
Söylə, yara bir salamım var mənim.

OĞLAN

Məni xəcalətdə qoyub gedibsən,
Sidq ilə yolunu gözlərəm, oğlan.
Cənnəti-rizvanı, huri qılmanı,
Sən olmayan yerdə neylərəm, oğlan.

Xəstə əhvalımla qaldım zarıncı,
Dost-qohum danlağı, düşman gülüncü.

Sinəmin üstündə narı, turuncu,
Bir sənnən öteri bəsdərəm, oğlan.

Sevgiliyəm, dərdə çara gəl getir,
Xar olan çəməndə gül-çiçək bitir,
Əgər gələsisən, bir xəbər yetir,
Çatan əcəlimi əylərəm, oğlan.

QUL MAHMUD

Göyçə aşığılarından, saz-söz xiridarlarının əldə etdiyimiz bilgilərə görə, Qul Mahmud XVII yüzilliyin ortalarında Göycənin qədim Şımpır elində doğulmuşdur.

Xalq arasında onun Şımpırlı Sevgili ilə böyük eşkindən bəhs edən maraqlı rəvayətlər dolaşmaqdadır.

Əldə olunan şeirlərindən sufi poeziyasına dərinlən yiyələnmiş kamil bir sənətkar olduğu açıq-aşkar duyulmaqdadır.

Qul Mahmudun şeirləri də sevgilisi Şımpırlı Sevgilininki kimi sayca az olsa da (cəmi doqquzdur) dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Təbii ki, Qul Mahmud da sevgilisinə həsrət qaldığından böyük əziyyət və mərhumiyyətlərə məruz qalmış, dərd-kədər onu incitdikcə o da Tanrıya üz tutmuşdur:

Xudam, məni bu qəzadan xilas et,
Gözü yaşlı qalan canana yetir.
Məni əli qanlı haramdan qoru,
Hər çarəm ondadı, loğmana yetir.

Şair özünü Tanrı qarşısında qul adlandırır, Allahın köməyinə möhtac olduğunu xatırladaraq onun ətəyindən tutub dilənən, eyni zamanda Allahın yolu ilə gedən olduğunu deməklə özünün tanınmış sufi düşüncəli şəxsiyyət olduğunu yada salır.

Qul Mahmudun əldə edilən şeirləri sevgilisi Sevgilininki kimi dərd-ələmlə, həsrətlə doludur. Bu şeirlərdə qəriblik, didərginlik motivləri üstünlük təşkil edir. Şair yerinin pünhan, yurdunun uzaq, özünün qərib olduğunu deyərək xeyli vaxtdır ki, eldən didərgin olduğunu dilə gətirir:

Yerim pünhan, yurdum uzaq, qərib mən,
Didərgin düşmüşəm nə vaxtdır eldən.
Dərdimi yumağa göz yaşım seldən,
Sinəmi dağlayıb yağılar mənim.

Qul Mahmud sevgilisinə qovuşa bilməsini, kama yetmədiyini, dərbədə düşüb qəm-kədərə bürünməsinə qəza-qəder adlandırır. Göstərir ki, elə bu qəza-qəder onun belini əyib (əlif qəddin yay edib), eşq əhli olsa da, onu bir zülfü şahmar çalib, oda salıbdı. Böyük sənətkarın “Qovuşdu” qoşması iki cəhətdən diqqəti çəkir. Burada bir tərəfdən baharın gəlişi dağlarda qarın oynayıb selə qovuşması, yaşılbaş sonaların göllərə tökülməsi təsvir edilsə də, o biri tərəfdən də aşığın möhnətə düşüb çəkdiyi əzab-əziyyət, qürbət göstərilir. Şair çox əzab-əziyyət, möhnət çəksə də, elə qovuşduğuna çox sevinir, “bunu xudanın haqqı-sayı” adlandırır:

Canım qurban olsun novruz ayına,
Uşaqlar bar qatdı bayram ayına.
Şükr olsun xudanın haqqı-sayına,
Aşıq Mahmud gəlib elə qovuşdu.

Zənn edirik ki, Qul Mahmudla Şımpırlı Sevgilin məhəbbət məcarası çox güman ki, qədimlərdə dastan halında formalaşmış, sonralar xalq arasında əfsanələşmiş, müxtəlif rəvayətlərin yaranmasına səbəb olmuşdur.

GƏRAYLILAR

GÖRMÜŞƏM

Ay ağalar, qış gecəsi,
Röyada yarı görmüşəm.
Yığvalım yaman gətirib,
Sinəsi darı görmüşəm.

Kim yoluma çəkib çəpər,
Tanrı ona etsin qəhər,
Yuxumdan açılıb səhər,
Düşdüyüm toru görmüşəm.

Belə dərdə necə dözüüm?
Tutulaydı iki gözüüm,
Alışib-yanıram özüm,
Sinəmdə narı görmüşəm.

Qaldım çal-çarpaz dağında,
Düşmannarın dannağında,
Bayquşun gülşən bağında,
Dolaşan sarı görmüşəm.

Mən Mahmudam, oldum nalan,
Könlüm qəmli, gözüüm giryan,
Yarı mənən gücnən alan,
Divansız zoru görmüşəm.

QOŞMALAR

GƏLMİŞƏM

Bir tərmanın soracağına düşmüşəm,
Bu dağlara mən bir ova gəlmişəm,
Yar yolunda səri qoyub sadağa
Doğru əhdə, düz ilqara gəlmişəm.

Müştaq oldum yarın şirin dilinə,
Nazik bədəninə, incə belinə.
Gümanım var əlim yetsin əlinə,
Bu yolda çəkmişəm cəfa, gəlmişəm.

Yardan namə gəldi mənim adıma,
Xəbər oldu yaxınıma, yadıma.
Söz annıyıb, gəlib yetsin dadıma,
Mürvət umuf, mən insafa gəlmişəm.

Mahmudun yolunu oba-el gözlər,
Günnər keçər, aylar ötər, il gözlər,
Qohum-qardaş gecə-gündüz yol gözlər,
Hər xətanı qova-qova gəlmişəm.

YETİR

Xudam, məni bu qəzadan xilas et,
Gözü yaşlı qalan canana yetir.
Məni əli qanlı haramdan qoru,
Hər çarəm ondadı, loğmana yetir.

Mən qulunam, köməyinə güvənnəm,
Ətəyindən tutub hər gün dilənnəm,

Tut əlimdən rahin ilə gələnəm,
Sən məni yaquti-yəmənə yetir.

Mahmudam, səfərdən dala gəlməsəm,
Eynim yaşın yar əliylə silməsəm,
Qisasımı əgər ala bilməsəm,
Bu dərdi sən Şahı-mərdana yetir.

MƏNİM

Dost həmdəmin, yenən kimi vətənə,
Gör bir gözləyirmi yolum yar mənim.
Söylə, o canan qoy inciməsin,
Yolumu alıbdı boran-qar mənim.

Yerim pünhan, yurdum uzaq, qərib mən,
Didərgin düşmüşəm nə vaxtdır eldən.
Dərdimi yumağa göz yaşım seldən,
Sinəmi dağlayıb yağılar mənim.

Hicran dəryasında üz, aşıq Mahmud,
Bu da bir dövrəndi döz, aşıq Mahmud.
Fələyin qəhridi döz, aşıq Mahmud,
Vaxt olar möhnətim dağılar mənim.

AĞLARAM

Qəza-qədər məni saldı dərbədər,
Əlif-qəddim yaya dönüb, ağlaram.
Naməm görün gedib şaha çatıbımı?
Eynim yaşı çaya dönüb, ağlaram.

Eşq əhliyəm, şahmar zülflər çalıbdı,
Mən yazığa namərd kəzzab gülübdü.

Bir bivəfa məni nara salıbdı,
Hər saatım aya dönüb, ağlaram.

Zalım düşman şərmə-haya qanmayır,
Tülək tərhan yuvasına qonmayır.
Mən Mahmudam, baxtım mənə dönməyir,
Hər əməyim zaya dönüb, ağlaram.

TAPMADIM

Məşriqdən Məğribə bəyan eylədim,
Ha axtardım sitəmkarı tapmadım,
Yüz zülümlə bir gecənin birində
Apardılar nazlı yarı, tapmadım.

Sinəsi mərmərdi, boyu sürahi,
Məniydim məhridə onun pənahlı.
Deyirlər fağırın yoxmuş günahlı,
Necə deyim, biilqarı tapmadım.

Belə zülm olmayıb Adəmnən Nuha,
Birçərə Mahmudam, düşmüşəm aha.
Bir namə yazdırıb göndərdim şaha,
Şahdan gələn ixtiyarı tapmadım.

QOVUŞDU

Adladı zimistan, gəldi novbahar,
Dağda qar oynadı, selə qovuşdu.
Dəngizin sinəsi buzdən açıldı,
Yaşılbaş sonalar gölə qovuşdu.

Yarəb, məni salma bir də möhnətə,
Canımda hal yoxdu dözəm zillətə.

Hicranın əliylə düşdüm qürbətə,
Həftələr dolandı, ilə qovuşdu.

Canım qurban olsun novruz ayına,
Uşaqlar bar qatdı bayram payına.
Şükr olsun xudanın haqqı-sayına,
Aşıq Mahmud gəlib elə qovuşdu.

GECƏLƏR

Cavab ver sözümə, cavab ver görüm,
O hansı ağacdı yanar gecələr?
O hansı cannıdı gündüz istəməz?
O hansı ocaxdı sönər gecələr?

O kimdi bir ildə yüz dəfə ölər?
Payız susar, qış ağlayar, yaz gülər.
O kimdi gündüzdər peymana gələr?
Əhdini-andını danar gecələr.

Mahmud aman deməz düşman görəndə,
Dönüb ümman olar tufan görəndə.
O nədir sevilər duman görəndə?
Çətin ki, mənzilə dönər gecələr.

AĞ AŞIQ (AŞIQ ALLAHVERDİ)

Göyçə aşıq mühitində xüsusi mövqeyi ilə seçilən, ustad sənətkarlardan biri olan Ağ Aşığın (Aşıq Allahverdi) həyatı və yaradıcılığı ciddi tədqiq olunmamış, məlum ədəbi irsi geniş və müstəqil araşdırma mövzusu kimi təhlilə cəlb edilməmişdir. Ağ Aşığın həyatı ilə bağlı ziddiyyətli, bir-birini təkzib edən məlumatlar verilir. Bəzi tədqiqatçılar onun Naxçıvanda, bəziləri Göyçədə, bir qismi isə Qazaxda doğulduğunu iddia edirlər.¹

Beləliklə, bu böyük sənətkar haqqında həqiqətlər üzə çıxarılmamış qalır. Bunun da əsas səbəbi məhz onun yetişdiyi doğma mühitdən kənarında axtarmaq cəhdidir. Əlbəttə, məsələ qətiyyənlə onun Azərbaycanın hansı ərazisində dünyaya gəlməsində deyil. Məsələ burasındadır ki, o, məhz ustad sənətkar kimi Göyçədə doğulub və Göyçə mühitinin övladıdır.

Bəzi araşdırmalara görə, Ağ Aşıq XVIII əsrin ortalarında, təxminən 1754-cü ildə Şərur mahalının Kosacan kəndində Qara Osman oğlu ocağında dünyaya gəlmişdir. Məşhur şeyx nəslindən olan Qara Osman oğlu dövrünün mahir söz-saz bilicisi olmuşdur. Ata-oğul ənənəsini olduqca faydalı sayan Qara Osman oğlu Ağ Aşığı sənətinin davamçısı kimi yetişdirmişdir. Hələ körpəlikdən ustad öyüd-nəsihətilə, ustad ədəb-ərkanı ilə cillalanan Ağ Aşıq zəmanəsinin görkəmli ustad sənətkarı kimi məşhurlaşmışdır. Bacısı Ümmibanu da saz çalıb, söz qoşmağın texnikasını atasından öyrənmişdir.²

Ağ Aşıqla bağlı ilk yazılı məlumata İ.Ələsgərovun "Aşıq Ələsgər və XIX əsr Göyçə aşıqları" namizədlik dissertasiyasında rast gəlirik.³

1. H.İsmayılov. Miskin Abdal hardadır? (folklorşünas Sədnik Paşayevə açıq məktub) "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 20 may 1986-cı il, № 65; Ə.Şamilov. Aşıq Alının ustadı kimdir? "Sovet Naxçıvanı" qəzeti, 27 aprel, 1983, № 98.

2. T.Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 23.

3. İ.Ələsgərov. Aşıq Ələsgər və XIX əsr Göyçə aşıqları. B., 1971.

XX əsr Göyçə aşiq mühitini araşdıran folklorşünas Z.Məhərrəmov yazır: "Göyçədə aşiq sənətinin inkişafında əvəzsiz rol oynayan sənətkarlar sırasında Ağ Aşığın adı xüsusilə diqqəti cəlb edir. Ağ Aşiq Mərənddə Hüseyn Sərdarın aşığı olmuş, XVIII əsrin sonu, XIX əsrin əvvəllərində yaşamışdır. Əsl adı Allahverdidir. Basarkeçər rayonunun Qanlı kəndindən olan Aşiq Mehdi (Aşiq Mehdi 1968-ci ildə 90 yaşında vəfat etmişdir – Z.M.) söylədiyinə görə, Mərənddən baş götürüb Dərələyəzə, oradan da Göyçənin Kərkibəş kəndinə pənah gətirən Ağ Aşiq burada məskunlaşmışdır. O, Zod kəndində keçirilən şənlikdə söylədiyi dastanla hamını heyran etmişdi".¹

Göyçədə sözə və saza həssas münasibət bütün zamanlarda yüksək səviyyədə olmuşdur. Bu mühidə sənət sosiallaşmış, sənət kriteriyalarına, kanonlara riayət olunmasına təkcə sənətkar zümresi deyil, bütövlükdə aktiv auditoriyanın özü nəzarət etmişdir. Belə ki, bu mühidə məclisə hər sənətkar buraxılmayıb. Estetik zövqün yüksək mükəmməlliyi sənət texnikasının tələblərini də müvafiq səviyyədə qoyduğundan, əslində Göyçə məclisinə girməyə, sadəcə olaraq hər aşiq cəsərət etməyib. Bu mənada, Ağ Aşığın söylədiyi dastanın dinləyiciləri heyran etməsi haqqında aşıqların yaddaşda saxladıkları məlumatın özü, Ağ Aşığın sənətkar kimi səviyyəsi haqqında dolğun təsəvvür yaradır.

Qeyd edim ki, Ağ Aşiq haqqında məlumatların bəsitliyi bəzi tədqiqatçıların yanlış nəticələrə gəlməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, Allahverdi adlı aşıqların və el şairlərinin şeirlərini bir nəfərin və el şairlərinin Ağ Aşiq təxəllüslü Allahverdinin adına yazılmasına gətirib çıxarmışdır. Bu da həm aşığın şəxsiyyəti, həm də sənət irsi haqqında qeyri-dəqiq təsəvvür yaratmışdır. Bu tipli qeyri-dəqiqliyin aydınlaşdırılmasında Ə.Şami-

1. Z.Məhərrəmov. XX əsr. Göyçə aşiq mühiti. B., 1997, s. 13.

lovun "Aşiq Alının ustadı kimdir?",¹ "Bir daha Ağ Aşiq haqqında"² məqalələri əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Belə ki, bu məqalələrdə Kosacanlı (Şəhur) Ağ Aşıqla Kərkibəşli (Göyçə) Ağ Aşiq ayrı-ayrı sənətkarlar kimi səciyələndirilmiş, onların hər ikisinin tərcümeyi-halına bir qədər də aydınlıq gətirilmişdir. Göyçə aşıqlarının bəzilərinin Cənubi Azərbaycanla bağlılığı məsələsi də indiyədək düzgün aydınlaşdırılmamış, bu barədə elmi əsas olmayan yanlış mülahizələr söylənməmişdir: "Göyçədə, eləcə də Qafqazın digər təkkə, kökənli aşiq mühitlərində aşıqlığın intişar tapması "Misgin Abdal ocağı" qəbilindən olan sufi-dərviş ocaqları ilə yanaşı (hərçənd ki, bu ocaqları da bir qayda olaraq Güney Azərbaycanından gəlmiş sufi-şeyxlər qurmuşlar), orta çağın sonlarına doğru XVII-XVIII yüzilliklərdə Güneydən (Təbriz-Qaradağ, Urmiya, Zəncan və s.) gələn və aşıqlığı ideya, sənət kimi yaymaqla məşğul olan ustad aşıqların missionerlik fəaliyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, məsələn, sözügedən Göyçə aşıqlığının ana axarında duran Aşiq Ələsgərin sənət şəcərəsi əslən İrandan – Güney Azərbaycandan olan və Göyçəyə gənc yaşlarında aşiq kimi gələn Ağ Aşığa (öz adı Allahverdidir) söykənir.³ Qeyd edim ki, bu primitiv mülahizə öncə Göyçənin sosial-mədəni tarixi haqqında məlumatın məhdudluğundan irəli gəlir. "Ağ Aşiq Güneydən gələn ilk aşiq olmasa da, aşıqlığın ideya mərhələsindən sonra sənət statusuyla Göyçəyə yeridilməsində həlledici mövqeyi olan əsas sənətkardır"⁴ mülahizəsi doğru deyildir. Amma yazıda məlum olmur ki, nəyə görə bu aşıqlar məhz Göyçəyə "yeridilir"? Əgər şüəliyin yayılması nəzərdə tutulursa, məlumdur ki, Göyçə əhalisi Miskin Abdalın zama-

1. Ə.Şamilov. Aşiq Alının ustadı kimdir? "Sovet Naxçıvanı" qəzeti. 27 aprel. 1983, № 98.

2. Ə.Şamilov. Bir daha Ağ Aşiq haqqında. "Oğuz eli" qəzeti, 14 yanvar. 1993, № 1.

3. M.Qasımlı. Aşiq sənəti. B., 1996, s. 171-172.

4. Yənə orada, s. 172.

nundan məzhəbcə şiə, təriqətcə əhli-həqq idi. Həm də bu dini və təsəvvüfi durum təkcə Göyçəyə aid bir vəziyyət deyildi. Göyçə yeganə aşiq mühitidir ki, onun Miskin Abdalla başlanan sənət şəcərəsinin fasiləsizliyi tarixin heç bir dönəmində qırılmaz. Bu mənada Ağ Aşığın bir sənətkar kimi Göyçədən kənarında doğulmasını iddia etmək ən azı ağılsızlıqdır.

Qeyd edim ki, əski türk həyat tərzini saxlayan Göyçə əhalisi yaylaq-qışlaq yaşam ənənəsini də qoruyub. Bunu Göyçə aşiq poeziyasından da aydın şəkildə müşahidə etmək mümkündür. Göyçə tərəkəmələrinin qışlaq yeri Cənubi Azərbaycan ərazisində olduğundan göyçəlilərin həmin ərazilərlə intensiv əlaqələri Rusiya imperiyasının Şimali və Qərbi Azərbaycanı işğalnamədək (XIX əsrin əvvəllərində) davam edib. Ona görə də Göyçəyə gələnlər də elə göyçəlilər idi. "...Göyçə Azərbaycan türklüyünün ən saf bölgələrindən biri olduğu üçün orada saz və söz sənəti həmişə güzəranın ayrılmaz tərkib hissəsi olmuş və ulusun mənəvi yaşam sistemində aparıcı mövqeyə yiyələnmişdir. Şübhəsiz ki, əzəmətli ozan sənətinin də əsas məskənlərindən biri olmuş bu qədim türk yurdu öz misilsiz koloritini, bulaq kimi qaynayan obrazlı danışıq tərzini milli ruhun ən saf və ən dərin qatlarından şirə çəkərək yaratmışdır. Orta yüzilliklərdə aşiq sənəti təşəkkül tapdıqdan sonra Göyçədə qüdrətli mühitlərdən birinin meydana gəlməsi oradakı folklor həyatının ecazkar qüdrəti ilə bağlıdır"¹ mülahizəsi isə müəllifin öncə gətirdiyimiz fikirləri ilə ziddiyyət təşkil edir.

Göyçə aşıqlarının folklor yaradıcılığı olan "Ağ Aşiq və Süsənbər" dastanı da ustad sənətkarın həyatı, fəaliyyəti və sənət dünyası haqqında dolğun təsəvvür yaradır: "...Ağ Aşiq Arazın o tayından olan Telli Cəfərin qızı Süsənbərlə ailə həyatı qurmuşdur. Atası Qara Osman oğlunun ölümündən tamamilə sarsılan, təklənən Ağ Aşığın vəziyyəti Ağ Məhəmməd

1. M.Qasımlı. Aşiq sənəti. B., 1996, s. 169.

Şah Qacarın Azərbaycanda, xüsusən də Arazdöyən ellərində etdiyi talanların, qırğınların nəticəsində bir qədər də ağırlaşır. Pərən-pərən olan el-oba möhnəti sinəsində tüğyan edən Ağ Aşiq 1794-1795-ci illərdə, təxminən 40-41 yaşlarında ailəsini də götürüb Göyçə mahalına üz tutur. Göyçənin Kərkibaş (sonralar Şəfəq) kəndində məskunlaşan ustad, təxminən 1860-cı ildə, 106 yaşında burada vəfat etmişdir.¹

Ağ Aşığın sənət nümunələrinin sorağıyla araşdırdığımız mənbələrdə və Azərbaycan aşiq poeziyasını tamamilə natamam şəkildə əks etdirən müxtəlif nəşrlərdə² sözügedən sənətkarın şeir örnəklərinə rast gəlmədik. Nəşrlərdən məlum olduğu kimi, nə H.Əlizadə, nə də Ə.Axundov Ağ Aşiq haqqında bilgi verməyib. Ağ Aşığın ədəbi-elmi ictimaiyyətə təqdim mərhüm şairimiz, vaxtilə Aşıqlar Birliyinin sədri olmuş H.Arif və görkəmli folklorçu alim M.Həkimovun adı ilə bağlıdır. "Ustad aşıqlar" silsiləsindən nəşr edilən kitabların biri də məhz onların böyük əməyi sayəsində bir neçə aşiqin, o cümlədən, Ağ Aşığın aşkarlanmış bəzi şeir nümunələrini (və "Ağ Aşiq və Süsənbər" dastanını) təqdim edir.³

Kitabda Ağ Aşiq haqqında qısa və dolğun məlumat verilmişdir. Ustad sənətkarın sənət irsini təmsil edən 24 bayatı, 4 gəraylı, 8 qoşma, 3 ustadnamə, 1 tənqid, 2 deyişmə (Aşiq Alı və Keşişoğlu ilə), 1 dastan bu nəşrdə işıq üzün görmüşdür. Aşiq

1. T.Göyçəli. Göyçə aşiq məktəbi. B., 1998, s. 25-26.

2. Aşıqlar. II cild, II çap. (tərtib edən: S.Axundov, redaktor İ.Soltan) (toplayanı: H.Əlizadə, redaktoru M.Arif). B., 1938; Aşıqlar II çapı B, 1960; Aşıqlar I hissə, II çap. (toplayanlar: H.Əlizadə, M.Arif). B., 1937; Azərbaycan aşıqları və el şairləri. 2 cildə. I cild. (tərtib edən: Ə.Axundov, redaktoru: T.Fərzəliyev, İ.Abbasov). B., 1983; Azərbaycan aşıqları və el şairləri 2 cildə. II c. (tərtib edənlər: Ə.Axundov, redaktorlar: B.Abdullayev, E.Məmmədov). B., 1984.

3. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edən: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova) B., 1983, s. 50-101.

Alının Ağ Aşığı tərif edən "Məni" şeirinin də Ağ Aşığın şeirlərinin ardınca verilməsi bu silsiləni bir qədər zənginləşdirir. Ustada minnətdarlıq hissləri ilə aşılanmış bu şeirdə qədərbilən şagird tərəfindən böyük sənətkarın fəzilətləri tərənnüm olunur. Aşıq şeirindən seçmələrdə isə Ağ Aşığın 11 aşiqanə təsnifi, 2 gözəlləmə geraylısı ("Süsənbərim", "Ay ilə - ilə"), 5 təbiət gözəlləməsi ("Bənövşələr", "Dağlara-dağlara", "Beləsinə", "Dolana-dolana", "Kəklik") 1 giley-güzar geraylısı ("Əlindən"), 1 qoşması ("Qayıtdı") verilmişdir.¹

Mürsəl Həkimov "Ağ Aşıq (Allahverdi)" başlıqlı yazısında aşığın Göyçə mahalının Şəfəq kəndində yaşamış və yazı hazırlanarkən (1983-cü il) hələ sağ olan qohumlarından 149 yaşlı Əfşər babanın, 100 yaşlı Kərəm babanın, 94 yaşlı Səkinə nənənin və başqalarının dedikləri məlumata əsasən sənətkarın həyatı, fəaliyyəti ilə yanaşı, onun fiziki portretini də bərpa etmişdir. Aşığın nəvə-nəticələrinin verdikləri məlumata görə, Ağ Aşıq uca boylu, enli kürəkli, dolu bədənli, göy-ala gözlü, anadangəlmə ağ sifətli adam imiş. Məclisə gedərkən öyninə şabalıdı rəngli çuxa geyinərmiş, başına uzun çappa buxara papaq qoyarmış. Ayağına qırmızı məsti geyərmiş. Zildən oxumağı çox sevmiş. Xüsusilə, oxuyarkən qoşmalarına, divanilərinə, təcnislərinə, ustadnamələrinə təsnif, bayatı üzərində ayaq verərmiş. Həm məclisdə, həm də evdə şagirdlərinə qarşı çox ciddi imiş... Ağ Aşığın nəvəsi Allahverdinin söyləməsinə görə, şagirdləri içərisində ən çox sevdiyi və məclislərə özü ilə apardığı şagirdi Aşıq Alı imiş. Aşıq Alı olduqca həyalı, az danışan, ustad yolu gözləyən istedadlı şagird imiş. Ağ Aşığın "Koroğlu", "Misri", "Bozuğu" havacatlarına ancaq Aşıq Alı qabaq oxuyarmış".²

1. Aşıq şeirindən seçmələr. (tərtib edənlər: H.Arif, M.Həkimov). B., 1984 s. 7-9, 26-28, 41-44, 53, 83.

2. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edən: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 51.

Eləcə də məlumatdan aydın olur ki, Ağ Aşıq ilk təhsilini mollaxanada almış, aşıqlıq sənətini atasından almışdır. Göyçə müdriklərinin, ağsaqqallarının verdikləri məlumatlara görə, Ağ Aşıq yalnız Naxçıvan, Şərur, Dərələyəz, İrəvan, Göyçə, Dərəçiçək, Kəlbəcər, Laçın, Qazax, Şəmkir, Şəmsəddin, Gəncəbasarda deyil, həm də Bağdad, Bəsrə, Təbriz, Buxara, Urum ellərində də ağır-ağır toy məclisləri keçirmiş, bir çox məşhur aşıqlar ilə deyişmişdir. İrəvanda Aşıq Duraxan, Naxçıvanda, Kiçik Məzrədə Keşişoğlu ilə deyişmiş, hamısında qələbə çalmışdır. Müdrik qocaların deməsinə görə, Ağ Aşığın "Ağ Aşıq və Keşişoğlu", "Ağ Aşığın Borçalı səfəri" dastanları var imiş. Təəssüf ki, həmin dastanları hələlik əldə edə bilməmişik.¹

Mürsəl Həkimovun aşığın taleyi ilə bağlı verdiyi bir qeyd də diqqəti çəkir: "Biz 1981-ci ildə çap etdirdiyimiz jurnal və qəzet məqalələrimizdə yazmışdıq: Ağ Aşıq 1832-ci ildə çarın xüsusi fərmanı ilə Peterburqa apardırılmışdır. Aşığın sonrakı taleyi haqqında əlimizdə ətraflı məlumat yoxdur". Lakin son axtarışlarımızdan, aşığın 178 qohum-əqrəbasından aldığı 32 məktub və 2 şagird dəftəri materiallardan Göyçə, qocaları ilə şəxsən söhbətlərimizdən aydın oldu ki, Ağ Aşığı xüsusi Fərmanla Sərdar Hüseyn Ruma apardırılmışdı. Bu barədə 1910-cu ildə Ermənistan SSR Vardenis rayonunun Babacan kəndində anadan olmuş görkəmli peşəkar ifaçı saz aşığı Vəliyev Qədir Zal oğlundan İsmayılı rayonunun Qoşakənd kəndində 1982-ci ilin 6-7 fevralında yazıya aldığımız və oxuculara təqdim etdiyimiz "Ağ Aşıq və Süsənbər" dastanında ətraflı bəhs olunur".²

Göyçə mahalının siyasi taleyində baş verən sarsıntılar, xüsusilə onun Azərbaycanın siyasi nüfuzundan kənar qalması, sovet dönəmində folklorla laqeyd münasibət və s. kimi faktorlar Azərbaycan – türk mənəvi-estetik xəzinəsinin Göyçədə

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), B., 1983, s. 50-51.

2. Yenə orada, s. 52.

mövcud olan incilərini vaxtında toplamağa imkan verməyib. Ağ Aşığın da ədəbi irsi vaxtında yazıya alınmadığından xeyli hissəsi itib-batmış, deformasiyaya uğramış, başqa sənətkarların nümunələri ilə qarışmış, bir qismi də təhriflərə məruz qalaraq şifahi yaddaşda qüsurlu vəziyyətə düşmüşdür. Aşığın irsini toplayan M.Həkimov da həssas müşahidələri ilə qeyd olunanları təsdiqləyir: "Bizim qədərbilən tələbkar oxucularımıza təqdim etdiyimiz cüzi təsnif, bayatı, gəraylı, qoşma, ustadnamə, deyişmə, "Ağ Aşıq və Süsənbər" dastanı ilk dəfə çap olunduğundan "Qayıtdı", "Olmaz" rədifli qoşma, ustadnamələr istisna olmaqla, heç şübhəsiz, qüsurlardan xali deyildir. Onu da qeyd edək ki, əlimizdə olan materiallarda bəzi gəraylı, qoşmanın 2-3 variantı vardır. Bəzilərdən isə bir bənd nümunə vardır. "Yaxşı", "İdi", "Ay könül", "Durnalar", "Sağ söylə" kimi gəraylı, qoşmalar bu qəbildəndir. Göyçənin sazlı-sözlü qocaları aşağıın bayatılar, təcnislər, divanilər ustadı olduğunu söyləsələr də, hələlik biz onlardan çox cüzi nümunələr əldə edə bildik... Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Ağ Aşığın qohum-əqrəbalarından aldığımız məktublardan və 1982-ci ildə mayın 14-dən 19-na kimi Şəfəq kəndində olarkən öyrəndiyimizə görə, "Ayə məndədi" təcnisi Ağ Aşığındır.¹

Ağ Aşığın əldə edilən sənət nümunələri kəmiyyətə məhdud olsa da, mövzu və janr əhatəsinə, poetik imkanlarına görə genişdir. Aşığın yaradıcılığında yurd sevgisi, doğma ocaq, məkanın vətən olaraq müqəddəs mahiyyət daşıdığı adın və onun işarələyi obyektin ədəbi-bədii düşüncə faktı kimi xüsusi mənə və estetik dəyər qazandığı misralar da bu poetik gerçəkliyin göstəricisi kimi çıxış edir:

"Əzizim, Göyçəyə mən,
Qurbanam Göyçəyə mən.

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 53.

Viran qalsın Urumu,
Həsretəm Göyçəyə mən.¹

Əzizim, Göyçəyə gəl,
Gülə gəl, çiçəyə gəl.
Ağ Aşıq tək vəfalı,
Bir qəlbi göyçəyə gəl".²

Bu kimi bayatılarda aşıq yurd sevgisini xalq yaradıcılığının lakonik mətnlərində kifayət qədər emosional şəkildə ifadə edib.

"Gilli" qoşması da bu kontekstdə, məhz Göyçənin təbiətinin tərənnümünə həsr olunmuşdur:

"Derya kimi çalxalanır, daşırsan,
Salırsan Göyçəyə qalmaqal, Gilli.
Xan, bəy kimi öz həddini aşırsan,
Yolçuya vermirsən sən macal, Gilli".³

Ağ Aşığın əldə olan şeir örnəkləri ondan həm ustad sənətkar kimi, həm haqq aşığı (sufi) kimi, həm də el şairi kimi bəhs etməyə imkan verir. Xüsusilə, Ağ Aşığın sufi aşıq kimi tədqiqi, ümumiyyətlə, Azərbaycan folklorşünaslığında araşdırılmamış bir məsələdir. Aşığın poeziyasının sufi konteksti, təsəvvüfi mahiyyəti xüsusilə "Ağ Aşıq və Süsənbər" dastanında daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Amma bu kontekst digər poetik nümunələrdə də öz izlərini saxlayıb və yalnız həssas müşahidə nəticəsində aşkarlana bilir. Məsələn, "Çətindi" qoşmasında aşağıdakı bənd onun sufi mahiyyətini aydın şəkildə göstərir:

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 55.

2. Yənə orada, s. 57.

3. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 61.

“Mətləbin söylə, mətləb qanana,
İşarə lazımdı arif olana,
Tərəqqidən tənəzzülə enənə,
Bəh-bəh deyib, qəh-qəh gülmək çətindi”.¹

Burada “arif olan”, “ürfan əhlinin”, “arif məclisi”nin şeir mətninin qafiyə sisteminə uyğunlaşdırılaraq bir başqa şəkildə deyilmişdir. Amma işarə kimi onun özüdür. “Tərəqqi” və “tənəzzül” (“uruc” və “nuzul”) isə sufi praktikasında həm mənəvi saflaşmanın, həm də ekstatik məqamın hərəkət trayektoriyasıdır. Biz bu məsələdən “Dədə Ələsgər poeziyasının sufi mahiyyətinə dair” adlı yazımızda bəhs etdiyimizdən ona geniş şərh verməyə ehtiyac görmürük. “Ayə məndədi” təcni isə onu haqq aşığı kimi səciyyələndirməyə imkan verir:

“Allahverdi pirdən içdi nə camı,
Nə axunddu, nə molladdı, nə camı,
Nə Firdovsi, nə Hafizi, nə Cami,
Təcnis, sinədəftər, ayə məndədi”.²

Allahverdinin pirdən içdiyi cam (I misra) “butavermə motivi” kontekstində izah oluna bilər. Başqa sözlə, bu cam Tanrı, haqq vergisinin işarəsidir. Pir isə başqa bir misalda görəcəyimiz kimi, türk sufizminin şiə məzhəbi çərçivəsində Tanrı dərğahı ilə haqq aşığı arasında mediativ funksiyaları reallaşdıran Həzrət Əlidir. Xızırdan, İlyasdan alınan verginin Həzrət Əliyə transformasiyası türk inam sisteminə sosial-mədəni, dini-ideoloji faktorla şərtlənən özəl bir hadisədir. Allahverdi nə axunddu, nə molladı, nə camı (oxu: came-məscid – H.İ.) (II misra) misrasının üçlü struktur modeldə gerçəkləşməsi türk

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 66.

2. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 66.

dünya modelinin universal xarakterli hadisəsi olsa da, şeir mətnində özəl səciyyə daşıyır. Burada ortadoksal islamın ritual icraçıları (axund, molla) və ritual məkanı (came-məscid) inkar olunur, daha doğrusu ondan imtina olunur. Çünki, əgər o nə axund, nə molla deyilsə, nə də məscidin ona birbaşa dəxli yoxdursa, onda bu islam elementlərinin imtinası nə deməkdir? – sualı yalnız sufi təriqət mənsubiyyəti ilə aydınlaşdırıla bilər. Digər tərəfdən isə və çox maraqlıdır ki, aşığı Firdovsi, Hafiz və Cami kimi şairləri rədd edir (III misra). Bu zahirən şairlik istedadının üstünlüyünün ifadəsi kimi görünür. Əslində isə, Ağ Aşığı özünün vergili şəxsiyyət – haqq aşığı olduğunu və bunun, ümumiyyətlə, şairliyin fəvqü hadisə olduğunu nəzərə çatdırır. “Ayə” teoinformasiyadır, Tanrı, haqq kəlamıdır. Məhz, “ayə”nin onda olması haqq aşiqinin haqq kəlamı ilə, Tanrıçı peyğəmbər ata sözü ilə işlənməsinin, o məlumatın ifadəsi olmağın işarəsidir (IV misra).

Keşişoğlu ilə deyişməsində də bu tipli informasiya təsdiqlənir:

Allahverdi qorxmaz pələngdən, şirdən,
Almışam dərşimi ustadı-pirdən.
Xaliq Allah salmaz məni nəzərdən,
Otur sən yerində qal, Keşişoğlu.¹

“İsmi-pünhan” ustadı-pir”in adı “dastan” süjetinin çox kritik bir situasiyasında açıqlanır:

Yaxşı olar mərd igidin təməli,
Namərd tutmaz heç kəsə imdad, Əli.
Hər at Döldül olmaz, hər yetən Əli,
Hər qılınc kəsməklə Zülfüqar olmaz.²

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 69.

2. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova). B., 1983, s. 98.

Ağ Aşığın haqq aşığı olması gətirdiyimiz örnəklərdən aydın şəkildə müşahidə olunur. Onun övliya statusu qazanması, haqq vergisi ilə oğuz qamı, Tanrıçı Ata missiyasını daşması, o cümlədən sakral informasiya ilə çarəsiz xəstəni (Sərdar Hüseyni) sağaltması ilə mülahizələrimizi təsdiqləyir.

Övliya, haqq aşığı, sazın və sözün böyük ustadı Ağ Aşığın sənət irsinin toplanması davam edir. Folklorçu alim M.Həkimovun bu sahədə apardığı axtarışlar və uğurlu tapıntılar təqdir olunmalıdır. Biz "Ağ Aşıq və Süsənbər" dastanını Göyçə aşığılarının ifasından yazıya alıb "Göyçə dastanları və aşiq rəvayətləri" kitabında¹ nəşr etmişik. Əldə etdiyimiz bəzi şeir nümunələrini isə "Göyçə aşığıları və el şairləri" kitabında nəşrə hazırlamışıq. Təbii ki, Ağ Aşığın sənət örnəklərinin toplanması, tərtibi və nəşri bundan sonra davam etməlidir və Göyçə aşiq mühitində xüsusi mövqeyi olan Ali və Ələsgər kimi sənətkarların yetişməsində müstəsna xidmət göstərmiş sənətkarın həyatı və yaradıcılığı müstəqil elmi-tədqiqat əsərinin mövzusu olmalıdır.

1. Göyçə dastanları və aşiq rəvayətləri. (toplayanı və tərtib edəni, ön sözün, qeyd və izahların müəllifi: H.İsmayılov, redaktoru: Y.Qarayev). B., 2001.

BAYATILAR

Əzizim, kamil ustada,
Qurban kamil ustada.
Ağ Aşıq tək ərkanı
Gözlə, kamil ustada.

Əzizim, oyan yeri,
Arazın oyan yeri.
Yüz min loğman neylesin
Qəm-qüsse oyan yeri.

Əzizinəm, ələndi,
Günüm-gündən ələmdi.
Vətən deyib qocaldım
Ömür-günüm ələndi.

Əzizinəm, dağlara,
Oba köçdü dağlara.
Sərdar, öyün dağılsın,
Həsret qaldım dağlara.

Əzizim, Göyçəyə mən,
Qurbanam Göyçəyə mən.
Viran qalsın Urumu,
Həsretəm Göyçəyə mən.

Əzizinəm, daş idi,
Nazbalışım daş idi.
Qərrib-qürbət diyarda,
Ah mənə yoldaş idi.

Əzizinəm, dara gəl,
Zülflərini dara gəl.
Başım sərdar əlində
Tamaşamçün dara gəl.

Əzizim yollara mən,
Yolçuyam yollara mən.
Ömür keçdi, gün keçdi
Baxmaqdan yollara mən.

Əzizinəm, deryalar,
Çalxalandı deryalar.
Car oldu gözüm yaşı,
Silələndi deryalar.

Əzizinəm qaraldı,
Dağlar başın qar aldı.
Oğul öldü, dağ çəkdi,
Od-ocağım qaraldı.

Mən aşığam, hal anam,
Nüftədən mən halalam.
Qürbət eldə çürüdüm,
Bir kəs yoxdu hal anam.

Eləmi, oda gəldi,
Pərvanəm oda gəldi.
El köçdü, yurdda qaldım,
Başıma o da gəldi.

Gəl gözək yenə dağı,
Görməyək sinə dağı.
Dağ içində məşhurdur
Tur ilə Mina dağı.

Əzizinəm Qazağa,
Yolum düşdü Qazağa.
El-obası şən-şuxdu,
Nur çilənsin Qazağa.

Bu gələn Ağ Aşıqdır,
Süsənbərə yaraşıqdır.
Sözü dərdlərə dərman
Özü toya aşıqdır.

Əzizim, qara nədir?
Qaş üstə qara nədir?
Gönü göy, ət qırmızı
Sümüyü qara nədir?

Gün göydə batıb getdi,
Qaşını çatıb getdi.
Kasıblığı görməndə
Yar məni atıb getdi.

Aşıq deyər nə qaldı,
Bu nə qayda, nə qaldı?
Mərd iyiddən şan-şöhrət,
Bəs namərddən nə qaldı?

Əzizim, Göyçəyə gəl,
Gülə gəl, çiçəyə gəl.
Ağ Aşıq tək vəfalı
Bir qəlbi göyçəyə gəl.

Ocağın daşı yandı,
Qazanın aşısı yandı.
Sevgilim bir ah çəkdi,
Ürəyimin başı yandı.

Qar tutub Şah dağını,
Don vurub novrağını.
Çəkilib tülək tərflan,
Sar alıb ovlağını.

Buludlar qaraldı gəl,
Dağ başını qar aldı gəl.
Yolunu gözləməkdən
Gözlərim saraldı gəl.

Əzizinəm qan damar,
İlan vurar, qan damar.
Kasıblıq adını çəkmə,
Ürəyimə qan damar.

Zaman yaman gəlibdir,
Zülüm salan gəlibdir.
Qılıncın insanlara
Tərsə çalan gəlibdir.

GƏRAYLILAR

AŞIQ ALI

Mahalımın şah tavarı,
Alqış sənə, Aşıq Ali.
Saldın kəməndə Yığvalı,
Alqış sənə, Aşıq Ali.

Ustadıyım üzü ağdı,
Zəkiyə çəkdiyin dağdı,
Oğul, müjdəm xub sorağdı –
Alqış sənə, Aşıq Ali.

Duraxan da gəldi dada,
Əsməri də saldın oda.
Ağ Aşığın bu dünyada
Şöhrətisən, Aşıq Ali,
Alqış sənə, Aşıq Ali.

SÜSƏNBƏRƏ

Sərdar, səni iflic vursun,
Ünüm yetməz Süsənbərə.
Qərib-qürbət diyardayam,
Ünüm yetməz Süsənbərə.

Ay dolandı ilə gəldi,
Şeyda bülbül gülə gəldi.
Telli sazım dilə gəldi,
Ünüm yetməz Süsənbərə.

Ağır illər ötürmüşəm,
Ömrü başa yetirmişəm.
Məhərrəmi itirmişəm,
Ünüm yetməz Süsənbərə.

Qürbət eldə çıxdı canım,
Ağlar qaldı Ümbülbanum.
Bağlandı ömür dastanım,
Ünüm yetməz Süsənbərə.

Ağ Aşığa dərd yoldaşdı,
Qüssə-qəmim başdan aşdı.
SİNƏM dağlı, gözüm yaşdı,
Ünüm yetməz Süsənbərə.

SƏNİN

Alçaqlı, ucalı dağlar,
Xub əsir yellərin sənin.
Bəlli deyil yayın, qışın,
Qar qucar bellərin sənin.

Yay olanda gülün qaynar,
Ağlar ellər səndə yaylar.
Bir cüt yaşılbaş oynar,
Bulanır gözlərin sənin.

Güllərin solğun olmasın,
Süsən-sünbülün solmasın.
Yad yerdən ovçu gəlməsin,
Bağlansın yolların sənin.

Allahverdi, budur yurdun,
Nə bir yerdə məskən qurdun.
Xub gözləyib, dürüst vurdun,
Qurusun qolların sənin.

GETDİ

Adəm ata, Həvva gəldi,
Dünya, səndə qaldı, getdi.
Ömr elədi neçə illər,
Dərdə, qəmə daldı, getdi.

Səndə qaldı neçə xanlar,
Kəmərəbəstə qəhrəmanlar.
Neçə-neçə süleymanlar,
Gözü yaşla doldu, getdi.

Pəri xanım, Abbas hanı,
Haqq aşığı o Qurbani.
Tərk eylədi bu dünyanı,
Murazımı aldı, getdi.

Ağ Aşıq, çağır Allahı,
Yeter dada şahlar şahı.
Neçə zülmkar padşahı,
Fələk taxtdan saldı, getdi.

ƏLİNDƏN

Vətənimdən cida düşdüm,
Bey əlindən, xan əlindən.
Heç birində insaf yoxdur,
Onların aman əlindən.

Rəiyyət qər q olub qəmə,
Dərdimizi deyək kimə,
Zəhrimardı alıb yemə,
Kəndxudanın nan əlindən.

Allahverdi dostu yoxlar,
Öz dərdini canda saxlar.
Sinəsinə tuşladı oxlar,
Dil bilməz nadan əlindən.

HARAM OLSUN

Haq-taladan qaçanlara,
Haqq dünyası haram olsun!
Namərdə əl açanlara,
Haqq dünyası haram olsun!

İzsiz gəlib, izsiz gedən,
Duzsuz gəlib, duzsuz gedən.
Bu dünyadan haram güdən,
Haqq dünyası haram olsun!

Dosta darda quyu qazan,
Dar ayaqda əhdin pozan.
Gecə-gündüz yalan yazan,
Haqq dünyası haram olsun!

İmanında şər-şur olan,
Dost-tanışa satan yalan.

El-obaya talan salan,
Haqq dünyası haram olsun!

Ağ Aşıq sözünü deyər,
Kim ki, düşməni öyər.
Yerli-yersiz mərdi söyər,
Haqq dünyası haram olsun.

DEYƏ-DEYƏ

Sazım sinəmdə qan ağlar,
Yunis Əmrə deyə-deyə.
Sinəmi çal-çarpaz dağlar,
Yunis Əmrə deyə-deyə.

Qara boyandı el-oba,
Çən, çiskin büründü hava.
Qəm kökləndi sazda hava,
Yunis Əmrə deyə-deyə.

Ağ Aşıq, kütah et sözü,
Dönük deyil Tanrı üzü.
Görmək üçün dərviş üzü,
Gəz, sən Əmrə deyə-deyə.

SÖYLƏ

Durnam gedər qatar-qatar,
Dırnaqları quma batar.
Gecə yatar, gündüz gedər,
Durnam, yara salam söylə.

Durnam gedər düzüm-düzüm,
Qanadı boynundan uzun.
Durnam mənim iki gözüm,
Durnam, yara salam söylə.

Durnam gedir kaşana,
Qoyma deşənə-deşənə,
Mənnən apar bir nişanə
Durnam, yara salam söylə.

TƏSNİFLƏR

SALAM OLSUN

Ər yolunda,
Ar yolunda.
Yar yolunda,
Öləntərə salam olsun!

Oda yanan,
Sözü qanan,
Haqqı uman,
Cananlara salam olsun!

QOŞMALAR

DƏRDİMİ

Allahı sevirsen, a loğman həkim,
Varım deyim dağa-daşa dərdimi.
Guya, Alosmanı gərdim, dolandım,
Varım deyim dağa-daşa dərdimi.

Bülbül, güldən ötrü yalvarram xara,
Diliciyərim oldu səd həzər para.
Sən sultanə dedim, olmadı çarə,
Varım deyim qızılbaşə dərdimi.

Allahverdi deyər, mətahdı sözüml,
Hər iki dünyanı görmədi gözüm.
Birçə Allah bilir, bir də mən özüm,
Nə xan bilir, nə də paşa dərdimi.

YANDIRIR

Gözəllərə bağlayıram dastanı,
Neyləyirəm eşqi, şirin canı yandırır.
Sərraf olan lələ qoyar qiyməti,
Göz görəndə din-imanı yandırır.

Gözəllər bəzənib qarşımda durur,
Gözə qoruq yoxdur, gələnlər görür.
Bürümür üzünü, mərdanə durur,
Bir baxışı yüz min canı yandırır.

Gözəllər açıbdır Yusif bazarı,
Bəsləyib sinədə Hindistan narı.
Gözüm görür, artırır can azarı,
Ağ Aşıq tək binəvanı yandırır.

GÜLDÜ AĞ AŞIĞA GÖYÇƏ MAHALI

Leyli-nahar yeddi ağac getdim yol,
Xırman boyda yer şumladım, qırdım qol.
Arpadan, buğdada əkmışdim bol-bol,
Əvəzində biçdim dəvə qanqalı.

Sürünməkdən dizlərimdə yox taqət,
Əllərimin içi oldu qavar-çat.
Dərviş babam istər hey xümsi-zəkət,
Yetdi harayıma şəyirdim Alı.

Əl-qərəz ruzumuz oldu üç batman,
Çatınca növbətim sındı dəyirman.
Yerdə qalanını apardı sıçan,
Güldü Ağ Aşığa Göyçə mahalı.

MƏNİ

Cəsədim möhnətdə narə qalandı,
Yandırıb döndərir küllərə məni.
Dərdim dərya kimi coşub bulanır,
Qərq edər ümməna, sellərə məni.

Əyibdi işimi qəzavü-qəder.
Dolandım dünyanı, tamam sərəsər.
Gəder bu dərdi-qəm mənle bərabər,
Axıdar çaylara, göllərə məni.

Ağ Aşıq, həsrətdi biçərə yara,
Görəsən olarmı dərdimə çara?
Müddətdir düşmüşəm qürbət diyara,
Fələk saldı qərrib ellərə məni.

BİLMİRƏM

Ay ağalar, belə dərdə neyləyim?
Fələk çox veribdi çəkə bilmirəm.
Qoşdum qəm kotanı, daşa ilişdi,
Qalmışam naəlac əkə bilmirəm.

Qocalıq üz verdi, yatdı iqbalım,
Zəhrimara döndü ağzımda balım,
İmran dilli sazı hicrana çalım,
Tələ üz döndərib bəlkə bilmirəm.

Ağ Aşığam, gözdə qaldı muradım,
Bəynişan toylarda çəkilmir adım.
Qırılıbdı qolum, sınıb qanadım,
Qalmayıb taqətim səkə bilmirəm.

SƏNİ

Aşıq Alı, nə sevdaya düşmüşən,
Bir gözəl salıbdı azara səni.
Xoş gəlib əzizim, səfa gəlmisən,
Aparram bir yaxşı bazara səni.

Qəza-qəder heç birimizi tutmasın,
Fələk kəməndini bizə atmasın,
Toy-nişanda adın-sanın batmasın,
Yetirrəm dövlətə, o vara səni.

Ağ aşığam, ustadlara mən tayam,
Aşıqlıq elmində dolu bir payam,
Araz kimi daşan, coşğun bir çayam,
Qoymaram kamalda avara səni.

DEYƏ-DEYƏ

Yığmadım dövləti, yığmadım malı,
Ümidlə gəzmişəm var deyə-deyə.
Sevməyən şöhrəti, sevməyən alı,
Tapmadım, qalmışam, nar deyə-deyə.

Göydə Günəş şöləsini saçıbdır,
Çəmənzarlar son ömrünə çatıbdır.
Qoca şahin dağ başında yatıbdır,
Od tutub alışam, qar deyə-deyə.

Kim keçdi candan, ərən kim oldu?
Becərəni kim oldu, dərən kim oldu?
Ömrünü badlara verən kim oldu?
Kərəm tək alışam, yar deyə-deyə.

Qürbət diyarda ömür çatdı başa,
Əlim çatmır istekli yar-yoldaşa,
Cəhənnəm əzabıdı bu tamaşa,
Ağ Aşıq, qalmışam, zar deyə-deyə.

NƏ BİLƏR

Nadan məclisində, naşı yanında,
Ləl xırdala, gövhəri seç, nə bilər?
Bir damlanı sel anlayan qanmaza,
Bütün ümman, dəryanı keç, nə bilər?

Axtarsan da yerin yeddi qatını,
Hər kəs göstərəcək öz isbatını,
Namərdə bağışla köhlən atını,
Ya yolunda sən zəhər iç, nə bilər?

Özünü böyüdüb dağ edənlərə,
Şorunu əriniş yağ edənlərə,
Ağ Aşığın sözün ağ edənlərə,
Xəznadar ol, xəznəni aç, nə bilər?

ÇƏTİNDİ

Libasnan, duruşnan, boyun-buxunnan,
İnsanı tanıyib bilmək çətindi.
Qanannan-qanmaznan dolanmaq olar,
Yarımcığı başa salmaq çətindi.

Mətləbini söylə, mətləb qanana,
İşarə lazımdı arif olana,
Təriqqidən tənəzzülə enənə,
Bəh-bəh deyib, qəh-qəh gülmək çətindi.

Allahverdi, işin yox fitnə-felnən,
İnsanı qarşıla şirin dilinən,
Ayrılma yoldaşınnan, bir ol elnən,
El olmasa, tək ucalmaq çətindi.

QAYITDI

Bir maral baxışlı, tər lan cilvəli,
Gəlib məni gördü, güldü, qayıtdı.
Pünhanı göstərdi gül camalını,
Buxağına şəbnəm doldu, qayıtdı.

Mən görmüşəm gözəllərin çoxunu,
Belə olmaz ancaq boyu-buxunu.
Müjganından çalib xədəng oxunu,
Yaralı sinəmə çaldı, qayıtdı.

Gözləyərəkən gözlərimə sataşdı,
Xəstə canım eşq oduna alışdı.
Şəhrayıdan qıya baxıb ötüşdü,
Ağ Aşığa nəzər saldı, qayıtdı.

OLMAZ

Dedim könül, bacar yaxşılıq eylə,
Həmişə əlində ixtiyar olmaz.
Çox da bel bağlama dünya malına,
Nə mala, nə mülkə etibar olmaz.

Ey nazənin, sən geydiyən nə aldır?
Yenə baxışında hansı xəyaldır?
Birisi büdrəsə, qolundan qaldır,
Hər zaman dost dosta səbəbkar olmaz.

Aşıq oldun hər ağrıya dözəsən,
Sinən üstə odlar, közlər əzəsən,
Gündoğanla günbatanı gəzəsən,
Allahverdi kimi xiridar olmaz.

KƏDƏRDİ

Zəhmət ilə bağça saldı becərdi,
Vədə başı nə gül gördü, nə dərdi.
Qönçə üçün bir qanından keçərdi
Qoxlasaydı unudardı hər dərdi.

Kol böyüdü, pardaxlandı, boy atdı,
Fələk o bağbanı torpağa qatdı.
Gül fəslində ürəkləri qanatdı,
Xəzan vaxtı bağa girmək hədərdi.

Mən o gündən mübaləyəm bir dərdə,
Taleyimə bəlkə çıxı betər də.
Lehrəmiş yorulub bu bəd səfərdə,
Ağ Aşığ qismətin qəmdi, kədərdi.

SƏNDƏDİ

Məhcəmalın şölə saçır ay kimi,
Gözüm, könlüm, ay Süsənbər, səndədi.
Qaşların sinəmi oxlar yay kimi,
Bir baharsan, müşki-ənbər səndədi.

Yandı qürbət eldə dilim-dodağım,
Çatdı Alosmana sözüm, sorağım.
Bir busə ver, dada gəlsin damağım,
Yandı cigər, abi-kövsər səndədi.

Üzündə xallara salmışam nəzər,
Daldalan, görməsin səni bədnəzər.
Hər nadan bilməz ki, nədir simu-zər,
Allahverdi, dürrü-gövhər səndədi.

ÇATMADIM

Sevda məni çətin yola çağırdı,
Bələnləri aşdım, yara çatmadım.
Pir yanında intizardan zar oldum,
Tuş oldum çovğuna, qara çatmadım.

Gözəllərdə min dil gördüm, min də fel,
Kəmənd oldu boğazıma qara tel.
Görüş vaxtı tufan qopdu, əsdi yel,
Atdı məni uzaqlara, çatmadım.

Baxtım bəmə çəkdi, qalxanda zilə,
Gözü-könlü dağ gedirəm mənzilə.
Ağ Aşığı həsrətdi bir şirin dilə,
Keçdi günüm, düz ilqara çatmadım.

BAXTIM

Çevirib yönümü haqq dərgahına,
Çağırıram, bəlkə gələydi baxtım.
Keçə günahımdan kərəm sahibi,
Mənim də üzümə güləydi baxtım.

Ürəyim istəyir halalı, pakı,
Şeytanın qəlbimdən qovmuşam ha ki.
Rəbbimə duadır dodağımdakı,
Qanlı göz yaşımı siləydi baxtım.

Könlümə nə dəyib, inciylə belə?
Bəlkə o da uyub fitnəyə, felə?
Allahverdi düşüb daşqına, selə,
Gəlib əhvalımı biləydi baxtım.

DÜŞDÜ

Yenə yada düşdü nakam eşqimiz,
O közün oduna bir daha yandım.
Məhəbbət öteri hal ha deyilmiş,
O gözün oduna lap alovlandım.

Yaram hələ sağalmayıb, qaysaqdı,
O səs məni ötən günə qaytardı.
Varlığımı haray sardı, hay sardı,
Özümü son anda kimsəsiz sandım.

Şadam, yar üzümə bir daha güldü,
Düz baxdı gözümə, qəlbimi bildi.
Məndən tüstü qalxdı, o tərini sildi,
Ağ Aşığı kül oldu, candan ovsandı.

GİLLİ

Dərya kimi çalxalanır daşırsan,
Salırsan Göyçəyə qalmaqal, Gilli.
Bəy, xan kimi öz həddini aşırırsan,
Vermirsən yolçuya bir macal, Gilli.

Novbahar gələndə tüğyan edirsən,
Bir ildə ən azı yüz qan edirsən,
Gedəni-gələni peşman edirsən,
Dad eylər əlindən bu mahal Gilli.

Müddətdir vətəndən düşmüşəm uzaq,
Əl çəkmir yaxmadan pristav, kazak.
Öldürdün atımı, özüm qaldım sağ,
Canımda qalmayıb mənim hal, Gilli.

Allahverdi kimə desin bu dərdi,
Bəzirganam, yüküm qəmdi, kədərdi.
Elin dərdi mənimkindən betərdi,
Salan yoxdur bir üstündən sal, Gilli.

ÇƏKİRLƏR

Yuxardan pristav, aşağıdan koxa,
Biçərə rəiyyəti dara çəkirlər.
Qazı, darğa xalqı soyur soğantək,
Diriykən üstündən qara çəkirlər.

Sığındım Göyçəyə, mən bu mahala,
Yığdım Sarınərdən nərgizlə lalə.
İtirmişəm İsmayıltək bir bala,
Sinəmə çal-çarpaz yara çəkirlər.

Allahverdi dərd əlindən dəlidir,
Kənddə koxa bir qan soran zəlidir.
Gözüm yaşı Qıjoy çayın selidir,
Canımı ataşa, nara çəkirlər.

QALANMALIYAM

Taleyim belədir yaranan gündən,
Nahaqdan odlara qalanmalıyam.
Nə qədər əlləşib, var-dövlət yığam,
Bir yandan çapılıb talanmalıyam.

Ürəyimdən od düşübdü üstümə,
Heyran-heyran baxanlar var tüstümə.
Təndir bilib sığınırlar istimə,
Belə dolanmışam, dolanmalıyam.

Qəlbimi qanadan yar yarısıdır,
Baxtımın yuxusu məni sarsıdır.
Ağ Aşıq Rəbbinə hey duaçısıdır,
Haqq üçün oddara qalanmalıyam.

MƏNİ

Ömür oldu tamam, gün oldu tamam,
Ağalar, çevirin qıbləyə məni.
Dursun namazıma on iki imam,
Yetirin cənnəti-əlayə məni.

Xəzəl əsdi, vaxtsiz soldu güllərim,
Yetirsin dadıma Xudayi-Kərim.
El içində yada qalan sözlərim,
Yüksəldəcək arşi-əlayə məni.

Ellər gələr Ağ Aşığın yasına,
Qərq olar gözəlim qəm dəryasına.
Yarəb, qıyma onun cüt balasına,
Aparın fənadən uqbaya məni.

TƏCNİSLƏR

AYƏ MƏNDƏDİ

Bu gün seyraqubdan bir söz eşitdim,
Bu söz dostdan deyil, ayə məndədi.
Dedim, nədi, sədrin üstə yatana,
Dedi, tifil ikən ayə məndədi.

Yar geyib qamətilə buxara,
Layiq deyil bülbül baxa bu xara?
Çox dolaşdım Bağdad, Bəsrə, Buxara
İndi gəlişimiz a Yəməndədi.

Allahverdi pirdən içib nə cami,
Nə axunddur, nə molladır, nə cami,
Nə Füzuli, nə Firdovsi, nə Cami
Təcnis sinədəftər ayə məndədi.

DEYİŞMƏLƏR

AŞIQ ALI İLƏ DEYİŞMƏ

Ağ Aşıq:

Bahar olcaq çıxacaq çəmən seyrinə,
Bülbül tək çək çiçək qəhrin dal-dala.
Məcnunsansa qatlaş yarın qəhrinə,
Leyli tək sən də çək qəhrin dal-dala.

Aşıq Alı:

İsmin üç həriflən eylərəm bəyan,
Mimdi, cimdi, nun yazılıb dal-dala.
Seyraqubla, müxənnətlə işim yox,
Əlif qəddin bəd yazılıb dal-dala.

Ağ Aşıq:

Təşnə ciyər, yar əlindən yaralı,
Haqqı çağır, yara yetsin yar əli.
Siyah telə şana çöksün yar əli,
Çin-çin etsin o, əsmərin dal-dala.

Aşıq Alı:

Səyyadısən, dağlar sənin, göz dolan,
Alışban yar oduna, az qalan,
Ovun gəlir, keç bərəndə daldalan,
Neştər xədənginə düzülüb dal-dala.

Ağ Aşıq:

Gecə keçdi, dan atınca yara sən,
Qəza gəldi, həsrət qaldın yara sən.
Ya rəbb, eylə məlhəm ona, çara sən,
Allah, Alımın da qəhrin dal-dala.

Aşıq Alı:

Fərzənd olub, gecə-gündüz dərs aldım,
Zəhmət çəkib, dərgahında tər saldım,
Dosta həlim, müxənnətə tərs oldum
Ol səbəbdən qeyrət düzülüb dal-dala.

Ağ Aşıq:

Ağ Aşıq, hər kalamın bir həyatdı,
Şeyirdlərimin nur çeşmi bir həyatdı,
“Divani”, “Duvaqqapma”m bir həyatdı,
Şükür haqqa, verdi bəhrin dal-dala.

Aşıq Alı:

Aşıq Alı mərddi meydan içində,
Saz sinədə sərti meydan içində,

Ustadım Ağ Aşiq meydan içində,
Odur, ayəsi süzülüb dal-dala.

KEŞİŞOĞLU İLƏ DEYİŞMƏ

Keşişoğlu:

Təklif edib bir məclisə varanda,
Dilin yoxdur dinmə, lal Allahverdi.
Hər məclisdə sözün yoxdur danışma,
Qalar üreyində xal, Allahverdi.

Allahverdi:

Səni tək uşağı çəkmişəm dəngə,
Cocuqlar meydanda dayanmaz cəngə.
Meşədə de, neylər tülkü pələngə,
Otur qal yerində lal, Keşişoğlu!

Keşişoğlu:

Zərbim çoxdur, onu sənə bildirəm,
Ağladılan göz yaşını sildirəm.
Hökm elərəm, bil ki, səni öldürəm,
Qoyaram arvadın dul, Allahverdi.

Allahverdi:

Sən də bir qulaq ver bu tək səbirə,
Cocuq neylər mənim kimi bəbirə.
Tutub qulağından, basaram qəbrə,
Üstünə döşərəm sal, Keşişoğlu!

Keşişoğlu:

Keşişoğlu içib kövsərdən bir cam,
Təcnisi, təxmisi söyləyir tamam!
Yetişsin dadına sahib əl-zaman!
Astaca sazını çal, Allahverdi!

Allahverdi:

Allahverdi qorxmaz aslandan, şirdən,
Almışam dərsimi ərəndən, pirdən.
Xaliq Allah salmaz məni nəzərdən,
Kirimmiş yerində qal, Keşişoğlu.

ÜMBÜLBANU İLƏ DEYİŞMƏ

Allahverdi:

Gəl görüşək, halallaşaq, ay bacım,
Gedər oldum hüzuruna sərdarın.
Talesiz aşığı qara qul kimi,
Aparırlar bazarına sərdarın!

Ümbülbanu:

Can-ciyərim, getmə, aman günüdür,
Çalış düşmə hüzuruna sərdarın.
Baş götürək, gedək qürbət diyara,
Etibar yox ilqarına sərdarın!

Allahverdi:

Sultanların taxtı olaydı tarac,
Xan zülümkar, ağa cəllad, bəy fərraş.
Üzdüm dərin dəryaları, vurdum baş,
Dolaşmışam mən toruna sərdarın!

Ümbülbanu:

Sənsiz necə dözüüm qəmi-möhnətə,
Bir təhər dözərəm düşsən qürbətə.
Şeytan da əl vurmaz haram dövlətə,
Od ələnsin yollarına sərdarın!

Allahverdi:

Allahverdi baxtı qara, baxtı kəm,
Fələk mənim iqbalıma baxdı kəm.
Qıyma-qıyma doğrananda baxtı kəm,
Məlhəm olar azarına sərdarın!

Ümbülbanu:

Yarahtyam yüz sonanın içində,
Necə üzüm göldə, al-qan içində.
Ümbülbanu dil-dahanın içində
Lənət edir məzarına sərdarın!

ŞAIR MƏMMƏDHÜSEYN

XIX əsr Göyçə aşığı və el şairləri içərisində seçilən görkəmli sənətkarlardan biri də şair Məmmədhüseyn dir. Onun Göyçə ədəbi mühitinin zənginləşməsində, sənətkarlıq ənənələrinin davam və inkişaf etdirilməsində özünəməxsus xidmətləri olmuşdur. El şairi kimi fəaliyyət göstərən Məmmədhüseynin yaradıcılığı o qədər güclü təsir imkanlarına malik olmuşdur ki, özü şəxsən aşılıq etməsə də, onun sözlərini bütün Göyçə aşığı öz repertuarlarının tərkib hissəsi kimi aktiv şəkildə istifadə etmişlər. Bu mənada onun yaradıcılığı XIX əsr Göyçə ədəbi mühiti üçün ciddi bir qaynaq rolunu oynamışdır. "Onun dillər əzbəri olan qoşma, gəraylı, təcnis, divani, müxəmməs və deyişmələri yeni yaradıcı qüvvələrin yetişməsinə əvəzsiz təsir göstərmişdir".¹ Şair Məmmədhüseyn (Məmmədhüseyn Həsən oğlu Novruzov) 1800-cü ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində yoxsul kəndli ailəsində dünyaya gəlmişdir. O, heç bir təhsil almamışdır. Şairin böyük qardaşı Əli İsfahanda ruhani təhsili almışdır. Rəvayətə görə, Məmmədhüseynin atası dülgər olsa da bütün varlığı ilə aşiq sənətinə bağlanmışdı. Deyilənlərə görə, Məmmədhüseynin şair olmasına atasının təsiri az olmamışdır.

Şair Məmmədhüseyn sinədəftər olub. "Məmmədhüseyn saz çalsa da (dəqiq deyil – seçmə İ.Ələsgərindir), xalq arasında aşiq yox, şair kimi tanınmışdır. Yazı-pozu bilməyən şairin əsərlərinin böyük bir qismi unudulmuşdur. Əldə edilən şeirlər içərisində qoşma, gəraylı, təcnis, divani, cığalı təcnis və s. göstərir ki, o, aşiq şeirinin müxtəlif şəkillərində çox gözəl sənət inciləri yaratmışdır. Şairin "Neylərəm", "Yeni nə", "Yatıb, oyanmaz, oyanmaz" rədifli şeirləri aşığılarımızın dillərinin əzbəri olmuşdur. Şair Məmmədhüseyn 1884-cü ildə öz doğma kəndində vəfat etmişdir".²

1. Z.Məhərrəmmov. XX əsr Göyçə aşiq mühiti B., 1997, s. 14.

2. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edən: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 28.

Şairin ölümü haqqında xalq arasında belə bir rəvayət var. Deyilənə görə, şair ölümünü qabaqcadan hiss edibmiş. Odur ki, ailə üzvlərini, qohum-əqrəbasını çağırıdır qabaqcadan deyir ki, mən öləcəyəm. Ölümümə səbəb ilan olacaq. Belə də olur. Bunu şairin "Olmasa" rədifli divanəsində də görmək olar:

Bəzircanlar yük bağlamaz gör xiridar olmasa,
Naməhşur qalmaz dünyada zatında zar olmasa,
Səng ilə xanə yaparsan çöl-biyaban səhrada,
Taparsan qəflət yuxusun əgər şahmar olmasa.

Şair Məmmədhüseyn XIX yüzillikdə yaşayıb-yaradan Göyçənin el sənətkarları arasında sayılıb-seçilən el şairlərindən biri olub, yaradıcılığının tam olmasa da, xeyli hissəsi toplanıb yazıya alınmışdır. Böyük şairin yaradıcılığında klassik ənənələr (məhəbbət lirikası, təbiət təsviri və b.) öz əksini tapmışdır. El sənətkarının yaradıcılığında dini şeirlər də az deyil.

"Şair Məmmədhüseyn saz havalarına, saza yaxşı bələd olsa da, heç vaxt aşılıq etməmişdir. Yalnız telli sazın sirli ahənginə uyğun bədahət imkanlarını birə-beş artırıb, bir-birindən dəyərlə söz inciləri yaratmışdır. Şeirlərindən görüldüyü kimi, olduqca təbli, coşqun, dərin zəkali şair olmuşdur. Məmmədhüseyn dövrünün aqıl, kamil, dünyagörmüş sənətkarı, elmi, bilikli, dərin zəkali, güclü hafizəyə malik sənət adamı kimi şöhrətlənmişdir. Şair Məmmədhüseynin Kalvayı Məhəmməd, Kalvayı Əsəd, Əbülfət, Əli, Xəlil adlı beş oğlu olmuşdur. Böyük sənətkar müqəddəs Kərbəlanı oğlu Məhəmmədlə birgə ziyarət etmişdir. Deyilənə görə, uca boylu, qədd-qamətli, iri gövdəli adam olub. Qalın çatma qaşları ona xüsusi yaraşlıq, müdriklik verib. Əkinçiliklə, maldarlıqla məşğul olub. Aşığın kiçik oğlu Xəlilin Süleyman adlı oğlundan (1898-1968) olan Abbasəli (1914) və Novruz (1923) qardaşları saz-söz dünyamızın mahir ifaçısı, ustad aşığı kimi ad-san qazanmışdır".¹

1. T.Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 28.

Şairin kötücələrinin bəzilərinin hazırda aşıq sənəti ilə məşğul olmaları haqqında da məlumatlar vardır. "Şair Məmmədhüseyn insani keyfiyyətlərin yüksək bədii dillə tərənnümünə xüsusi fikir verən bir sənətkar olmuş, şeirlərində orijinal ifadələr, atalar sözü və aforizmlər işlətməyə daha çox diqqət yetirmişdir. "Yəni nə" rədifli qoşmasındakı "Namərd ilə ülfət qılmaq yəni nə?", "Mütəfəkkir yaxşı gündə dost olur", "Həqiqət şerti ilə baxginən sözə", "Ağıl bir qumaşdır kimsənə satmaz, Əsli comərd olan zikrsiz yatmaz", "Gedən getdi daha geri qayıtmaz" kimi misralarını nümunə göstərmək olar. Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı XX əsr Göyçə ədəbi mühitini Molla Şəfi qızı Başxanım, Aşıq Savad, Aşıq Nəcəf, Xəyalli Həsən, Aşıq Alqayıd, Aşıq Hacı, şair Fəzi, Şuriyə, Coşqun Ağbaba və digər el şairlərinin sənət yolunu işıqlandırmış, doğma kəndi Daşkəndin adını saz və sözlə əbədləşdirmişdir".¹

İ.Ələsgər şairin "Ağrı dağı", "Deyərlər", "Xəbər al, deyim", "Məni", "Yəni nə" qoşmalarını, "Mən olum", "Yatıb oyanmaz, oyanmaz" rədifli gəraylılarını, "Ay ana-ana", "Ha yana-yana", "Yar, sana məni" təcnislərini, "Bax", "Gəlmədi", "Neylərəm", "Olmasa" divanilərini nəşr etdirib.²

Təbii ki, öldə olan bir neçə şeir Məmmədhüseyn yaradıcılığını tam əks etdirmir. Amma elə bu şeirlərin özündən də onun möhtəşəm sənətkar siması aydın şəkildə görünür. El şairi Məmmədhüseynin yaradıcılığının əsas istiqamətini təşkil edən ələvi şeiri təkcə Göyçədə deyil, Azərbaycanın bütün şia, tərəkəmə-elat mühitlərində geniş yayılmışdır. Bu el şairi pirinin Əli olduğunu göstərərək ondan imdad istəyir:

Çağırram pirim Əlini,
Ağamdan imdad istərəm.

1. Z.Məhərrəmov. XX əsr Göyçə aşıq mühiti B., 1997. s. 14-15.

2. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edən: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 28-37.

Cəbrayılın şapərinı,
Atandan imdad istərəm.

Yas mərasimlərində və İmam Hüseyn təziyələrində şairin sözləri molla və mərsiyəxanların repertuarının aktiv hissəsini təşkil edir. Məsələn, “Xəbər al, deyim” şeiri bu qəbildendir:

Qoç iyidlər mindi ərəb atını,
Axırı nə oldu, xəbər al, deyim.
Birinci imamım Şahi-Mərdandı,
İkinci imamım xəbər al, deyim.¹

Bu qayda ilə 12 imamın adı sıralanır və hər birinin adına bir bənd şeir bağlanıb. Müqəddəs şəxsiyyətlərin adını sözdə əbədləşdirmək əski bir ənənədir və bizim türk xalq poeziyamızda da bunun qədim kökləri vardır. Bu mənada türk xalq sufizminin Tanrıda, Xızırda reallaşan poetik ifadəsi islam epoxasında Həzrət Əlini və Məhəmməd Rəsuləyihissələmə tərənnüm edir; bir növ əski məzmun yeni formada və təbii ki, islami dəyərlərin də poeziyaya eskolasiyası ilə təkrarlanır:

Ey könül, qafil olma,
Əliyyi-imrana bax;
Məhəmməd şəninə gələn,
Ayeyi-Qurana bax.

Əlinin Məhəmməddən öncə gəlməsi (şairin misralarına bax) türk sufizminin Ələvi və Bəktəşi təriqətləri üçün spesifik bir hadisədir. Çünki bu təriqətin fəlsəfi əsaslarına görə Tanrıya gedən yol öncə Həzrət Əliden və sonra Məhəmməddən (R.Ə.) keçir:

1. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edəni: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 29.

Gəl, biçərə Məmmədsöyün,
Haqqı, mövlanı tanı;
Habil öldürdü Qabili,
Eylədi nahaq qanı.
Ol xudadan əmr olundu,
Qopdu Nuhun tufanı,
Gəmisinə nicat verən,
Ol Şahi-Mərdanə bax.

İkinci misra şairin yəqin ki, Göyçədə mövcud olmuş sufi ordenə mənsubluğunu bildirir. “Günah və cəza” binar oppazi-siyası türk davranışının stereotipləşmiş elementi kimi din tarixinin poetik təvsirində özünü büruzə verir. “Şahi-Mərdanın” Həzrət Əlinin adlarından və daha doğrusu epitetlərindən biri olması məlumdur. Onun Nuhun gəmisini xilas etməsi isə şeir mətninin məlumatından aydın görünür. Amma nəzərə alsaq ki, “Şahi-Mərdanda” reallaşan və ya ona transformasiya olunan əski türk hamı ruhu, xilaskar Tanrı inamı Nuhun tufanından öncə də mövcud olub, onda bu “anoxroniz”min mənası da anlaşılar. Digər tərəfdən sufi təliminə görə, ruhlar dünyaya gəlməmişdən öncə Tanrı dərğahında bəzmi-ələstə mövcud olurlar. Məhz Ələsgərdə “Ələstdən bəli deyən” Əlinin ruhu və bu ruhun sakral qüdrəti Nuhun gəmisinə nicat verir. Bütövlükdə şairin poeziyasında Həzrət Əlinin tərənnümü mühüm yer tutur. İ.Ələsgərin nəşr etdirdiyi “Gəlmədi” rədifli divanı da bu silsiləyə daxildir. Qeyd edim ki, bu şairin rədifi “Ya Əli” olmalıdır. Çünki şairin məzmunundan da bu anlaşılır. Görünür, Sovet dönəmində ateist kommunist ideologiyası hakim olduğundan dini elementlərin “təmizlənməsi” prosesində şeir bu şəkllə salınmışdır. Şairin rədifi uyğun hecalı sözlə əvəzlənmiş və bu yolla açıq-aydın dini və şiiyyəti işarələyən Həzrət Əli adı mətndən çıxarılmışdır.

İki aləmin günəşi,
Şahi-cahan, ya Əli!
Dolandı gəc irəftar
Keçdi dövrən, ya Əli!
Mən ki, sənin aşiqinəm,
Müştağam didarına;
Halım oldu yen* pərişan
Mərdi-meydan, ya Əli!

Aləm olub zimməpərst,
Heydəri Səfdər hanı?
Xeybərin qalası alan,
Fəth edən bərbər hanı?
Düldül, Zülfüqar sahibi,
Ağeyi-Qənbər hanı?
Bir adı Şahi-Qəşəmdi,**
Şiri-yəzdan, ya Əli!

Gəl biçərə Məmmədsöyün,
Gör sənin halın nədi;
Zəlil qoydun dini-İslamı,
Kafərin əlindədi;
Mən ki, sənin müztərinəm,
Tərifin dilimdədi;
Müşkülləri həll eyləyən,
Dərdə dərman, ya Əli!

Əski türk şeir ənənəsi, Dədə Qorqudun poetik nəfəsi
şairin etnik-millî ruhu yaşadan poeziyasının nüvəsini, mayasını
təşkil edir:

* yenə

** İ.Ələsgərdə “Qəşəmşəm”.

1. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edəni: İ.Ələsgər).
B., 2000, s. 35-36.

Qarşı yatan qarlı dağlar,
Yatıb, oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.!

Şeirdə “o” əvəzliyi də məhz “ol” şəklində (ol xudadan
əmr olundu”); “ol Şahi-Mərdana bax”) yalnız sakral subyektə
aid olduğu zaman işlənir. Bu elementin üzərində təhlili dərin-
ləşdirmək də mümkündür. Öncə bu tipli mətndə arxaik
elementlərin saxlanması başlıca səbəbinin də məhz Tanrı
adı ilə bağlılıqda axtarmalıyıq. Adətən sakral mahiyyətli mətn-
lər mühafizəkar şəkildə qorunduğundan onlarda arxaik
elementlər də üstünlük təşkil edir. Bu keyfiyyət magik, mistik-
dini və bu qəbildən olan mətnlərin əksəriyyətinə aiddir. Ona
görə də əski mədəniyyəti və ümumiyyətlə keçmişə öyrənmək
üçün bir növ üzərində “yasaq pərdəsi” olan teoinformativ
mətnlərə üstünlük verilməlidir.

Böyük istedad sahibi, vergili el şairi Məmmədhüseyn
özünü son dərəcə təvazökarlıqla təqdim edir:

Məmmədhüseyn qəflətdəydi,
Səda gəldi guşinə.
Yüz iyirmi dörd min nəbi,
On iki imam beşinə (peşinə)
Yoxsulların qaydasıdır,
Dolanar var başına.
Hər kəsin ki, dövləti var,
Varına baş endirər.

Məmmədhüseynin şairliyi haqq vergisidir, Tanrıdan gəl-
miş sədadır. Dərviş haqqa can atır, haqqa çatan isə onda fəna
olur. Digər tərəfdən isə sonuncu iki misranın “ağac bar gəti-
rəndə başını aşağı salar” kimi xalq deyimi ilə izahı vardır.

1. T.Göyçəli. Göyçə aşiq məktəbi. B., 1998, s. 28-29.

“Qırmızı” rədifli divanisinin də əsas mövzusu Həzrət Əlinin tərifidir:

Dost mənə bağ bəslədi,
Bağı gülşən qırmızı.
Ağ əllər, əlvan həna,
Yaxıbdır qan qırmızı.
Sövdəgərsən de qiymətin
Müştəriyəm mən sana.
Sərrafiyam, sat alım
Ləli mərcan qırmızı.

Tanrı sevgilisinin (ilahi eşqin), aşiq-məşuq münasibətinin sövdəgər və müştəri (satıcı və alıcı) işarələri ilə verilməsi (ləli-mərcanın keyfiyyətini müəyyənləşdirən sərrafın, başqa sözlə dərvişin Tanrıya münasibətinin) sufi aşiq poeziyası üçün xarakterik elementlərdir.

Kufa xalqı beyhəyalar,
İmam üstə gəldilər.
Onlar Kufda qərq oluban
Həqqi dildən saldılar.
Kərbalada dava düşdü,
Tamam şəhid oldular.
Qan dəydi üzəngiyə,
Oldu meydan qırmızı.

Bütləri Əli qırdı,
İbrahim yanmadı nara.
Oğlunu çaldı mərmərə.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
İsmayıl peyğəmbərə.
Ol səbəbdən al geyindi,
Şahi-Mərdan qırmızı.

Gəl, biçərə Məmmədhüseyn,
Bir neçə tu söylədi.
Axdı-axdı eynim yaşı,
Üzündən arx eylədi.
Yeddi qat yer, yeddi qat göy,
Xudam ki, xələ eylədi.
Bir gün çıxdı qəsrindən,
Oldu cahan qırmızı.¹

Şeir in üst qatı tamamilə islami mahiyyətlidir. Alt qatı, mifoloji arxetipi isə oğuz mifoloji dünya modelini əks etdirir. Burada diqqəti çəkən məsələ Həzrət Əlinin qırmızı geyinib taxta çıxması ilə qırmızı günün (Günəşin) çıxmasının semantik paradigma yaratmasıdır. Həzrət Əlinin Günəşi simvolizə etməsi mifoloji oğuz geneologiyasında Oğuzun böyük oğlu Gün Xana (Gün Tanrıya) olan inamın transformativ törəməsidir. Əski türk mifoloji görüşlərinin, dini və fəlsəfi dəyərlərin poeziyada belə yüksək sənətkarlıqla ifadəsi məhz Göyçə aşiq mühitinə xas xüsusiyyətdir. Müşahidələrimiz də təsdiq edir ki, ən qədim oğuz etnik-mədəni dəyərlərinin qorunduğu məkan və etnik areal da Göyçədir.

Şeir mətnində işlənmiş “tu” kəlməsi də diqqəti çəkir. Çox ehtimal ki, bu söz orta əsrlər türk poeziyasında işlənmiş “tuyuq” janrının şifahi deyiliş variantıdır (dialekt formasıdır).

Şair Məmmədhüseynin yaradıcılığı müxtəlif istiqamətlərdən tədqiq üçün zəngin material verir. Çünki onda haqq vergisi var, o gizli elmlərdən halı bir şəxsiyyətdir:

Məmmədsöyün ölməklə,
Bü dünya xalı olmaz;
Dərdin demə dərdbilməzə,
Dərdindən halı olmaz;

1. T. Göyçəli. Göyçə aşiq məktəbi. B., 1998, s. 33-34.

Bu vergi haqq vergisidi,
Kimsəyə qalı olmaz;
Cəhd eləmək bica şeydi
Baxtın bidar olmasa.¹

“Şair Məmmədhüseyn yaradıcılığı ilə Aşıq Alı yaradıcılığı arasında bir doğmalıq, ruhi yaxınlıq nəzərə çarpır. Bu doğmalıq “Ağrı dağı” şeirində aydınca hiss olunur:

Aşıq Alı:

Havalanıb ərş üzünə qalxmısan,
Dağların sultanı nər Ağrı dağı.
Bahar əyyamıdı, zimistan keçib,
Əksilməz sərindən qar, Ağrı dağı.

Məmmədhüseyn:

Bir ərzi var sənənin xaki payına,
Eşit ərzi-halım sənə, Ağrı dağı.
Sənə çıxan görür cümlə-cahanı,
Görünür gözümə Van, Ağrı dağı”.²

El şairinin iki “Yaxşıdır” rədifli qoşması, “Bax” və “Qırmızı” rədifli divaniləri, “Gedər” cığalı təcni, “Nə deyim?” qoşması T.Göyçəlinin kitabında nəşr olunub.³

Şair Məmmədhüseynin şeirlərinin içində ictimai motivli şeirlər də maraqlıdır. Şair belə şeirlərin birində möminlərin də yaxşı iş tutmadıqlarını dilə gətirir:

Məmmədhüseynə dövrən acı, gün acı,
Haqqın, ədalətin olduq möhtacı.

1. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edəni: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 37.

2. T.Göyçəli. Göyçə aşığı məktəbi. B., 1998, s. 30.

3. Yənə orada, s. 31-37.

Min iş tutur məşədi, o mömin hacı,
Din-ərkan dillərdə car niyə olub?

Göyçə aşığı sənətinin Miskin Abdal qaynağından su içən, pərvəriş tapan, ucalan aşığı yaradıcılığı XIX yüzillikdə Məmmədhüseyn kimi el şairinin poeziyası ilə daha da zənginləşdi. Şair Məmmədhüseynin XIX yüzillikdə Göyçə aşığı yaradıcılığının inkişafında xüsusi yeri vardır.

Əlbəttə, indiyə qədər mətbuatda və müxtəlif kitablarda nəşr olunmuş bir neçə şeir onun yaradıcılığının çox cüzi bir hissəsidir. Onun çoxlu dini şeirləri, mərsiyələri Şirvanda və Muğanda mərsiyəxanlar tərəfindən oxunur. Qoşmaları, təcnisləri, divaniləri, aşıqların repertuarında əhəmiyyətli yer tutur, ondan ustadnamələr söylənir. Amma bu mətnlər hələ tam toplanıb yazıya alınmamışdır. Folklor toplayıcılarımız bu məsələyə də diqqəti artırmalıdır. Məmmədhüseyn elə böyük sənətkardır ki, onun sözləri birbaşa mərasim folkloruna qarışıb; həm toy, həm də yas mərasimlərində oxunur.

GƏRAYLILAR

OYANMAZ

Yönü bəri duran dağlar,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.
Üstündəki ağır ellər,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Gəldim yarın xanasına,
Laçın qonmaz binəsinə.
Əlim qoydum sinəsinə,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Qurbanam qələm qaşına,
Gör nələr gəldi başıma.
Səs verrəm dostum guşuna,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

Yarım yaman yatmış idi,
Müşk, ənbərə batmış idi.
Ürbəndini atmış idi,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

İgidin dönməsin əhdi,
Yana çevirməsin təxti,
Məmmədsöynün qara bəxti,
Yatıb oyanmaz, oyanmaz.

İSTƏRƏM

Çağır ram pirim Əlini,
Ağamdan imdad istərəm.
Cəbrayılın şapərini,
Atandan imdad istərəm.

Sığındım Əli tək mərdə,
Eləsin dəvayi-dərdə.
Qul edib özünü Bərbərdə,
Satandan imdad istərəm.

Əlinin Abbas balası,
Darda qalanın çarəsi,
Mın batman Xeybər qapısı
Açandan imdad istərəm.

Məmmədsöynün bu çağını,
Fələk qırma budağını.
O ağ divin barmağını,
Çatandan imdad istərəm.

GÖRÜNÜR

Qara qaşım sağı dolan,
Qoynunda narın görünür.
Tökülübü dal gərdənə,
Zülfü şahmarın görünür.

Qönçə tək açmış yanağın,
Baldan şirin dil-dodağın.
Ay bənövşə, yetkin çağın,
Bağçada barın görünür.

Məmmədsöyün üz aşiqi,
Şirin-şirin söz aşiqi,
Sən tək novrəs qız aşiqi,
Qarşıda yarın görünür.

GÜLLÜ

Bər-bəzakli çıxdın öne,
Sandım səni sona, Güllü.
Nədi, axı fikrin yenə,
Girmisən min dona, Güllü.

Gözlərini süzdürürsən,
Ürəyimi üzdürürsən,
Aşiqini güldürürsən,
Olma səbəb qana, Güllü.

Təkcəsisən bu dağların,
Bu bağçanın, bu bağların,
Bir dünyadır bu çağların,
Qıyam şirin cana, Güllü.

Tər bənövşə dəstə-dəstə,
Düzmüsən, qız sinən üstə,
Qulaqların qalıb səsdə,
Uça bizə qona, Güllü.

Bu el-oba, Qoşqar, Kəpəz,
Həsretinlə yanar, sönməz
Məmmədsöyün yoldan dönməz
Çətin eşqin dana, Güllü.

İSTƏRƏM

İzn versən oğrun-oğrun,
Tər qoynunda nar isterəm.
Ağ sinənin üstən, ay qız,
Dümağ təzə qar isterəm.

Səni kimi gözəl yarı,
İlqarı düz vəfadarı,
Çəkdirsən də ahu-zarı,
Edib dildə, car isterəm.

Ay işvə-nazlı ceyranım,
Baharlı, yazlı ceyranım,
Məmmədsöynəm, ay cananım,
Meylim sənə var, isterəm.

NİGAR

Artırma dərdi-sərimi,
Qocalıqda mənəm, Nigar.
Cavanlığım uçub əldən,
Keçib artıq günüm, Nigar.

Əsa almışam əlimə,
Qurşaq bağladım belimə.
Əlacım qalıb dilimə,
Gəl başına dönüm, Nigar.

Məmmədsöynü çaldı yenə,
Turunc məmə, mərmər sinə.
Düşər olsa salma ünə.
O qoynuna yönüm, Nigar.

AŞIQİYƏM

Bulaq üstdən gələn, ay qız,
Camalının aşiqiyəm.
Yaşmaq altdan gülən, ay qız,
Kamalının aşiqiyəm,

Elə qıyqac baxma mənə,
Həs-rət-həs-rət, dönə-dönə.
Bulaq üstə qayıt yenə,
Camalının aşiqiyəm.

Məmmədsöyün gözlər yolun,
Bulaq üstə oğrun-oğrun.
Sal boynuma, dola qolun,
Vüsalının aşiqiyəm.

AY QIZ

Batıbsan qumaşa, ala,
Qaş oynadıb gülən, ay qız.
Düşübsən özgə xəyala,
Süzə-süzə gələn, ay qız.

Nə gedirsən axa-axa,
Yandım, daldan baxa-baxa.
Getmə gözümdən irəğa,
Dərdim, sərim bilən, ay qız.

Süzgün baxırsan oylağa,
Kəklik kimi çıxdın dağa.
Məmmədsöynü ötür bağa,
Bağrım başın dölən, ay qız.

BULAQ

Səhər, axşam büsatın var,
Qoyma suyun dona, bulaq.
Hər gün səni pişvaz eylər,
Neçə-neçə sona, bulaq.

Gözəllərin gözəlləri,
Qələm qaşlı neçə pəri.
Bu dağların tək dilbəri,
Mehman olur sana, bulaq.

Yetir ona salamımı,
Məcnun-məcnun kəlamımı,
Onsuz yaram sağalımı?
Dönər bağrım qana, bulaq.

Həzin nəğmədir zümzümən,
Ətrafındır nə xoş gülşən.
İlhamınla bu çöl, çəmən,
Gəlir hər il cana, bulaq.

Etmə məndən o, mələyi,
Odur eşqimin gərəyi.
Məmmədsöynün də ürəyi,
Olub şana-şana, bulaq.

DAĞLAR

Gəlib çıxdım oylağıma,
Aç qoynunu, ana dağlar.
Hacı Qurban yaylağıma,
Yetişdim qurbana, dağlar.

Qürbət eldə çox dolandım,
Axşam-səhər adın andım.
Səni gördüm qubarlandım,
Sən gəlmişəm cana, dağlar.

Yazın, yayın bir cənnətdi,
Bu ellərə şan-şövkətdi.

Bəzənibsən xoş adətdi,
Yenə yaşıl dona, dağlar.

Lələ, nərgiz, tər bənövşə,
Əsirgəmə dər bənövşə.
Buz buləğın düşüb işə,
El gəlir mehmana, dağlar.

Sinən üstə maral gəzər,
Ceyran qaçar, cüyür süzər,
Məmmədsöyün özü düzər,
Səni min dastana, dağlar.

QURBAN

Xumar gözə vermə cəfa,
Axan göz yaşına qurban.
Ürəyimi salma xofa,
Yar, qələm qaşına qurban.

Dodağımı büzmə belə,
Əlin məndən üzmə belə.
Dövrən sürək deyə-gülə,
Ceyran duruşuna qurban.

Məmmədsöynün tacıdarı,
Malı, mülkü dövlət-varı.
İncə qədəm verib tanrı,
Yeri, yerişinə qurban.

GÖRÜNDÜN

Lələ, nərgiz içində qız,
Hər güldən ötkün göründün.
Mənim bu sərraf gözüme,
Ay göründün, gün göründün.

Dil ver dedim, dil vermədin,
Gül ver dedim gül vermədin,
Qalıb ağılımda surətini,
Əyində al don göründün.

Boy-buxunlu dumağ sinə,
Həsret çəkər el üzünə,
Yazıq şair Məmmədsöynə,
Can alan, yetgin göründün.

OYNASIN

Gül eyvana çıxan dilbər,
Qoy yel vursun tel oynasın.
Yanağında bir cüt qoşa,
Açmış qızıl gül oynasın.

Atlas geymişən bədənə,
Parlaq almaz, dumağ sinə.
Cavanlar həsrətdi sənə,
Süzdür incə bel oynasın.

Aşiqindi bir nəzər sal,
Şölə salsın o ay camal.
Məmmədsöynə gəl qonaq qal,
Sənə bütün il oynasın.

SƏNİ

Çox aradım, çox axtardım,
Tapdım tək bir dənə səni.
Gözəllər səf-səf düzülse,
Deyişməyə minə səni.

Xəlvət alıb gətirdiyim,
Gül bağçada bitirdiyim.
Muradına yetirdiyim,
Kimdi salan üne səni.

Ay bəxtimin dan ulduzu,
İqbalımın qara gözü.
Oxşatmayım necə düzü,
Axır aya, günə səni.

Məmmədsöyün dözməz sənsiz,
Bu dünyada gəzməz sənsiz,
Qəvvas olub üzməz sənsiz,
Anar dönə-dönə səni.

OLARMI

Müjganı ox, qaşığı kaman,
Belə incə bel olarmı?
Yup-yumuru şökkər daban,
Belə şirin dil olarmı?

Tələ qurdu, düşdüm tora,
Peykanından aldım yara,
Geyinibdi ipək xara,
Belə nərəs gül olarmı?

Məmmədsöyünün vəfadarı,
Xoş nəfəsli bir baharı.
Sənin kimi gözəl yarı,
Heç sevməyən el olarmı?

AY PƏRİ

İncimişəm bir sözümdən,
Gəl könlümü al, ay pəri.
Göz yoldayam nə müddətdi,
Məni yada sal, ay pəri.

En yaylaqdan bizim kəndə,
Pişvazına çıxım mən də.
Bircə dəfə sən bu gündə,
Gəl yanımda qal, ay pəri.

Məmmədsöyün intizarda,
Gözüm yolda, qəlbim darda.
Geyin-keçin əlvan xara,
Ver ləbindən bal, ay pəri.

NAZƏNİN

Qədəm basıb xoş gəlmişən,
Sən bizim elə, Nazənin.
Qubarlanıb miskin könlüm,
Gəlibdi dilə, Nazənin.

Qəddi-qamətinə qurban,
Olmuş hüsnünə heyran.
Həsretindən vallah inan,
Düşmüşəm çölə, Nazənin.

Məmmədsöyün, sənə quldu,
Nə oldu ara vuruldu.
Saraldı şux gülüm soldu,
Sən bilə-bilə, Nazənin.

BİZƏ QAYIT

Məni xəstə salan gözəl,
Hərdən üz tut bizə qayıt.
Loğmanımsan, ay nazənin,
Yenə süzə-süzə qayıt.

Səni gördüm, mail oldum,
Dil vermədin, zail oldum,
Hər nə desən qail oldum,
Mənlə şirin sözə qayıt.

Məmmədsöynə dünya dardı,
Sənsiz yazı çovğun, qardı.
Hər yan güllür, xoş bahardı,
Bağı gəzə-gəzə qayıt.

LALƏ

Səni gördüm yada düşdü,
Al yanaqlı yarım, lalə.
İntizarın üzüb məni,
Dedim elə varım, lalə.

Ləçəklərin qırmızıdı,
Könlümün telli sazıdı,
Dağların sənəm qızıdı
Oxşarın gül, barım, lalə.

Yazda idi xeyir işim,
Sən açmısan nə təşvişim.
Məmmədsöynəm tez yetişim,
Bircə işi sarım, lalə.

AĞRIDIR

Ağrı bilməz saz canımı,
İncəbelli can ağrıdır.
Alıb dini-imanımı,
Kirpiyi peykan ağrıdır.

Nə yar kimi yarım olur,
Üz çevirəm gözü dolur,
Bəyaz üzü birdən solur,
Eyləyib heyran, ağrıdır.

Kölgə kimi izləyirəm,
Axtarıram söhbətə çəm.
Top etməyir ağlım cəm
Verir mənə yan, ağrıdır.

Məmmədsöynün nə günahı,
Həsət ilə çəkir ahı.
Tab etmirəm, bəsdir dahı,
Eşqini az dan, ağrıdır.

ÜSTƏDİ

Hal-əhvalın ay nazənin,
Vallah bahar, yaz üstədi.
Tərifin dilimdən düşməz,
Əksin telli saz üstədi.

Dava-şavanı duymuşam,
Mən də felinə uymuşam.
Bilmə ki, səndən doymuşam,
Himim bircə söz üstədi.

Bəndəm birçə oxşayısa,
Bülənd edim min alqışa.
Məmmədsöyünlə gəl gəz qoşa
Könlüm xoş avaz üstədi.

OLAYDI

Aman allah, bu görünən,
Ala gözlü yar olaydı,
Qovaydı intizarım,
Ömrə vəfadar olaydı.

Mənim işvəli cananım,
Söz verib əhdi dananım.
Var ömrümə şövkət-şanım,
O, sinəsi qar olaydı.

Məmmədsöynün şən dilbəri,
Ceyran yerişli ülkəri,
Bulaq üstə gələn pəri,
Gülüşü gülzar olaydı.

DƏRDİDİ

Deməyin düşmüşəm xəstə,
Dərdim bir bülbül dərdidi.
Alan dini-imanımı,
Ətirli bir gül dərdidi.

Bahara bənzər gəlişi,
Ceyrana bənzər yerışı,
Dünyaya dəyər görüşü.
Dərdim incəbel dərdidi.

Salıb məni intizara,
Gününü eyləyib qara.
Çatdırın məni o yara,
Dərdim şirindil dərdidi.

Eşqi ilə odlandığım,
Fəraqı ilə yandığım.
Ömrümə həmdəm sandığım,
Bir leyli vüsəl dərdidi.

Məmmədsöynün günü-ayı,
Qəmi, dəmi bahar-yayı.
İlahidən olsa payı,
Uğurlu iqbəl dərdidi.

OLUM

Gül bağçadan boylanan yar,
Boyuna qurban mən olum.
Özün Gülzar, elin gülzar,
Hüsnünə heyran mən olum.

Ağladarsan, ağlat özün,
Çağladarsan, çağlat özün,
Dağladarsan, dağlat özün,
Sinəsi al qan mən olum.

Məmmədsöyün səndən doymaz,
Özgələrə məhəl qoymaz.
Əzabını əzab saymaz,
Tək sənə mehman mən olum.

QOŞMALAR

AĞRI DAĞI

Bir ərzi-halım var xaki payına,
Eşit bu ərzimi sən, Ağrı dağı,
Sənə çıxan görər cümlə cahanı,
Göründü gözümə Van, Ağrı dağı.

Bülbül gedər, gül yanında xar olar,
Pərvaz eylər yuvasından sar uçar.
Yayın günü sənə yerir tar uçar,
Eyləmə nahaqdan qan, Ağrı dağı.

Xan atlanır, xan taxtına xan düşər,
Dəstə gedər camaata ün düşər.
Səhər ertə əvvəl sənə gün düşər,
Sənə qurban şirin can, Ağrı dağı.

Aylar-illər təpəsində dumandı,
Dünyaynan yaranıb hələ cavandı.
Dağlar yüzbaşısıdır, Çotur sultanı,
Düşüb ortalığa xan, Ağrı dağı.

Məmmədsöyün ölənin günü al ağı,
Cəhd elə qalmasın onun calağı,
Nuh gəmisini, peyğəmbərin bulağı,
Saxla qiyamətə sən, Ağrı dağı.

DİLİM

Dilim, sənə bu nəsihəti deyirəm,
Ağlına gələni danışma, dilim.
Yaşın bil ki, ölüm vaxtı qabaqda,
Cəhənnəm oduna alışma, dilim.

Bir məclisə getdin gəl, ol müsteyhal,
Görən hamı səndən vəsv etsin karnal.
Dindirselər dillən, sormasalar ol,
Hərcağı danışmış gələmə, dilim.

Bu sözləri deyirəm saxla amanat,
Haqqını dost tutan tez tapar murad.
İstəyirsən başın ola salamat,
Ağlına gələni danışma, dilim.

Məmmədsöyün alışmayıb nə lazım,
Beybəfaynan qonuşmayıb nə lazım,
Allah özü sirr açmayıb, nə lazım,
Gördüyün sirləri sən açma, dilim.

MƏNİ

Leyli kimi vədə verdin, gəlmədin
Məcnun kimi saldın dağlara məni,
Bədəsil xoryadı bağban eylədin,
Qoymadın bağçaya, bağlara məni.

Zimistanda hər payızda, hər yazda,
Hər saatda, hər həftədə, hər ayda.
Hər şivədə, hər ağıda, hər vayda,
Həmişə qatginən ağlara məni.

Məmmədsöyün deyər, qurban yar sənə,
Sağlığında verrəm ixtiyar sənə,
Mən öləndə vəsiyyətim var sənə,
Öz əlinlə bükdür ağlara məni.

GƏLMİŞƏM

Başına döndüyüm, a dəstə başı,
Yön çevirib bu diyarda gəlmişəm.
Çərxi-fələk əyib mənim işimi,
İşim düşüb, ahu-zara gəlmişəm.

Beş camışım vardı, beş-on da malım,
Onlarnan keçərdi mənim əhvalım.
Belə yandı getdi beymurvət zalım,
Qapın dönüb dəyirmanı, gəlmişəm.

Bir badi-sərsəri sərimdə əsdi,
İskəndər nərəli, Rüstəm Zal şəsti.
Bir müşkül işim də sizlərə düşdü,
Gəl eylə dərdimə çara, gəlmişəm.

Məmmədsöyün sizə xilaf söyləməz,
Eşqin dəryasına girib boylamaz.
Qovça güney əlli, altmış yeyləməz,
Sənin kimi qəhrəmana gəlmişəm.

KÖNÜL

Ay ağalar, gəlin vəsfin söyləyim,
Heç bilmirəm birdən necə olur könül.
Birdən dərviş olur, eldən dolanır,
Birdən bəzirgannan xoş olur könül.

Birdən dəryalarda qarğı qalmışdır,
Birdən bostanlarda dürrü yemişdir.
Birdən əşrəfidir, birdən gümüşdür,
Birdən pas tutanda tuj olur könül.

Ay ağalar, birdən coşur, atlanır,
Birdən xışmalanır, yenə qatlanır.
Birdən şəkər olur, baldan dadlanır,
Birdən zəhrimardan acı olur könül.

Məmmədsöyün deyər könül ayrılmaz,
Ərəb at yorulsa, könül yorulmaz.
Könül bir şişədir, sınısa qırılmaz,
Sarınsa yenə kəsik olur könül.

YANI NƏ?

Bir mərd ilə ülfət qıllam mərdanə,
Namərd ilə ülfət qılmaq yanı nə?
Müxənnətlər yaxşı gündə dost olur,
Yaman gündə keçib gedir yönünə.

Həqiqət şertiynən baxınən sözə,
Qiyamət pərdəsi çəkərlər üzə.
İgid odur qan yatıra, iş düzə
Hər qovğayə qarışmağın yanı nə?

Ağıl bir qumaşdı kimsənə satmaz
Əsli cömərd olan zikirsiz yatmaz,
Gedən getdi, daha geri qayıtmaz,
Dalınca peşman olmaq, yanı nə?

Məmmədsöyün deyər söhbət dəmindən,
Bərabəri yoxdur ruyizəmində
Urfan məclisində, dost nəzərində
Hədyan deyib danışmağın yanı nə?

XƏBƏR AL DEYİM

Qoç igidlər, ərəb atlar meydanı,
Müxənnət sərindən tökülən qanı.
Birinci imamımız Şahı-Mərdanı,
İkinci imamı xəbər al deyim.

Atım minəndə yel kimi əsən,
Üç günlük yolları bir günə kəsən,
İkinci imamımız imam Həsən,
Üçüncü imamı xəbər al deyim.

Kərbəla dəştindən gəlmişdir meyin,
Yezidlər boynuna götürdü deyin,
Üçüncü imamımız imami Hüseyn,
Dördüncü imamı xəbər al deyim.

Din içində din bəsləyib abı din
Qibləgahım, əsil-köküm, abidim.
Dördüncü imamımız Zeynal Abidin,
Beşinci imamı xəbər al deyim.

Adları böyükdür yolları ağır,
Bir dara düşəndə onları çağır,
Beşinci imamımız Məhəmməd Baqir,
Altıncı imamı xəbər al deyim.

Dünyaya gəlmişdi bir belə sadıq,
Dünya malın yığdıq-yığdıq, buraxdıq.
Altıncı imamımız Cəfəri Sadıq,
Yeddinci imamı xəbər al deyim.

Quranda oxurlar Əliyyül Əzim,
Dəftər-qələm gətir dərdimi yazım.
Yeddinci imamımız Museyi Kazım,
Səkkizinci imamı xəbər al deyim.

Tut orucu, meyil eylə namaza,
Qoyma qala cəza, verərlər cəza .
Səkkizinci imamımız imam Rza,
Doqquzuncu imamı xəbər al deyim.

Səkkizi cənnətdir, səkkiz də bağı,
Dolanıb seyr eylər cənnəti-bağı
Doqquzuncu imamımız Məhəmməd Tağı,
Onuncu imamı xəbər al deyim.

Bir neçə hümmətin Əlidir sağı,
Çəkə Zülfüqarı, bölə budağı.
Onuncu imamımız Əliyyən Nağı,
On birinci imamı xəbər al deyim.

Səhər-səhər dan yelləri əs barı,
Mümkür olan bəndələri kəs barı,
On birinci imamımız Həsən Əsgəri
On ikinci imamı xəbər al deyim.

Məmmədsöyün, işin tamamı tamam,
Möminlər könlünə salıbsan güman.
On ikinci imam Sahib əz-Zaman,
Bu dünyada iman, axirətdə Quran.
Onlardan vacibən xəbər al deyim.

NƏ DEYİM

Qadir Allah, sənsən mənim pənahım,
Qanlı leşkər hücum etsə, nə deyim?
Bu dünyada gizli olan günahım,
Qiyamətdə aşkar olsa, nə deyim?

Bir ağrı ki, başdan yenəndə cana,
Əcəl gəlib ömür yetər bədfəna.

Əzrayıl xışmanın vuranda qana,
Haqq əmridir, canım alsa nə deyim ?

Qadir Allah, sən rəhm eylə naçara.
Qoyun necə tab gətirsin bıçağa.
Qoyallar məzara, bükəllər ağa,
Nəkreyinlər sual etsə nə deyim?

Bu sözlərim mütəllifə yetməsə,
Qəbul olub həmdə surəm ötməsə,
Kəlmə danışmağı dilim tutmasa
Haqq əmridir gürzün çalsa, nə deyim?

Məmmədsöyün doymaz dünya bəhsindən,
Oxumuşam əlif beydən yasından,
Nəkrəlinin qeyli-qallı səşindən,
Məzar qazıb odla dolsa, nə deyim?

NUR

Gözüm açdım mayıl oldum humaya,
Dəryası nur, cəzası nur, dağı nur.
Qırx iki şam yanır onun içində,
Piltəsi nur, çırağı nur, yağı nur.

Bilmək olmaz nədi onun bənası,
Haqq yanında qəbul olur duası,
Qönçeyi məhbubu tər şamaması,
Bağçası nur, bağbanı nur, bağı nur.

Talib olan o Xudanı bir dilər,
Məmmədsöyün o Xudanı bir dilər.
On iki İmamı şərəfətdə bir dilər,
Əbrahı nur, uruhu nur, sağı nur.

QABAQDA

Şərin şöləsində buldum, bələdi,
Xoş gəldi xoşuma halı qabaqda.
Pir mənə göstərdi şah məqamını,
Cəmli gördüm çox cəlalı qabaqda.

Neçə sirri gördüm, sirr qaldım aşkar,
Səxavət əhlini yandırarmı nar?
Salavatla işlər dükan-bazarlar,
Zay olmaz dünya malı qabaqda.

Neçə taxt qurulub nuru münəvvər,
Neçəsi zəbərçətdi, neçəsi gövhər.
Səf-səf olub göydə, yerdə mələklər,
Yahu-yahu deyir, qulu qabaqda.

Yahu deyib bir-birinə uydular,
Yamənhu deyəndə təam qoydular.
Cəmi məxluq yemədilər, doydular,
Məcməyilər qaldı dolu qabaqda.

Bizə vacib olan somu salatdan,
Təmiz ver qalmasın xümsü zəkətdən.
Məmmədsöyün xof eyləmə siraatdan,
Durubdu dəstində Əli qabaqda.

BAĞIŞLA MƏNİ

Günahım əfv eylə, şahların şahı,
Əvvəl o mövlaya bağışla məni.
Ərş üzündə zinyətdi əflaka lələk,
Zinyəti məleykə bağışla məni.

Abad olmaz kafirlərə sayqınan,
Hücum çəkib o xeybərə toxunan.
Əzrana o "Quran"da oxunan,
Rza layətrayə bağışla məni.

Yatmışdır vayğada, olmadı zahir,
Tamam-qafar olsun mürşüdi air
Məmmədsöyünəm, ziyarətim var,
Ziyarəti-Kəlbəlaya bağışla məni.

VACİB OLUNDU

Ərzandan çıxanda balta götürdü,
Salmanın oduna getdiyini deyim.
Salmana su vacib olundu,
Başından qəzalar ötdüyün deyim.

Salman suya gedib rəxtin buraxdı,
Mınacat eyləyib haqqa düz baxdı,
Kükürəyib meşədən bir atlı çıxdı,
Xırxanın üstündə yatdığını deyim.

İnanın bu sözə cənnətdir səkkiz,
İnanmayanının yeri cəhənnəm hərgiz.
Salmanın əlində bir dəstə nərgiz,
O, atlıya niyaz verdiyin deyim.

Məmmədsöyünəm, uca dağda qar idim,
Baxçalarda heyva idim, nar idim.
Düz yetmiş il səndən qabaq var idim,
Söz gəlib oradan ötdüyün deyim.

YA ƏLİF-ƏLİF

Elmi həqiqətdən bir bazar etdim,
İbtida eylədim, ya əlif-əlif.
Yüz on dörd surəni tamam eylədim,
Oxuyub öyrəndim, ya əlif-əlif.

Ələst aləmində ha dedim durdum,
Haqq Tala əmrinə mən bir quldum.
O, qada-bələdan bir ərkan buldum,
Mən sənə sığındım ya əlif-əlif.

Qurtarginən bizi dərddən, bələdan,
Yeri-göyü, ərşi-kürşü yaradan.
Cəbrayıl vəh gətirdi ərşi əladan,
Göndərdi çox salam, ya əlif-əlif.

Ürfan məclisində getdim söhbətə,
Fəxr eyləyən bir gün düşər zülmətə,
Nicat yoxdur yalançıya, qeybətə,
Sənsən fəryadımsan ya əlif-əlif.

Məmmədsöyün deyər, gəldim amana,
Məracı qəzadan yetmişdim sana.
Əyyub kimi şükr edəndim Sübhana,
Ver mənim muradım, ya əlif-əlif.

HAQDAN PEYĞƏMBƏRƏ SALAM

Alimlər qovmuynan arifi aqıl,
Peyğəmbər mehraca dörd dəfə getdi.
Cəm olundu otuz altı, on yeddi,
Xəsdə dilim bu yollara bələddir.

Hər yandan səs gəldi ya Məhəmmədə,
Məscid ələxsaya yetişdi səda.
Musa ərz eylədi, ey bərri xuda,
Nə qurğu mənzilət, nə fəzilətdir.

Pərdeyi hicabətdən bir dəsti gəldi,
Yeddilər tamamı, almanı böldü.
Xəlqəti, xülqəti, zati göhəldir,
İnan bu sözlərim bil həqiqətdir.

Əşrəfi məxluqat, aləm sərverə
Oxudu Tövrəti, qayıtdı geri.
Hürreyi-qılmandı neçə min pəri,
Əmr olundu haqdan göyü bezətdi.

Həbilullah mindi rəfrəfdən atı,
Xaliqi ləm yəzəl verdi baratı
Bizə vacib olan somu salatı
Üç hissəsin qoyub, birin götürdü.

Yetişdi dərğaha əliyyül əzim,
Şahı-Mərdan etdi göylərə təzim.
Buyurdu almanı, etdi tənəzzüm,
Ya Əli, hər işin sirri qüdrətdi.

Peyğəmbər aldı nurdan dəsdamaz,
Əta eyləyərək yüz ürket namaz,
Haqqa üz tutaraq eylədi niyaz,
Xüdaya təvaqqam səndən hümmətdir.

Bağışlandı hümmətlərin günahı,
Şadi xürrəm oldu islam penahı.
Gələndə Mustafa gördü o rahatı,
Görünce Mustafa xəbəbin atdı.

Şairin sinəsi haqq bazarıdı,
Satdığı kəlmələr dürr mirvarıdı.
Alimin elmiynən helmi yaradı
Həcvi hədyan demək nahaq söhbətdi.

Haqdan peyğəmbərə yetişdi salam,
Gəldi şirin-şirin qoyuldu team.
Peyğəmbər ərz elədi, qibleyi-Aləm,
Yalnız team yemək bizə günahdır.

Quranda oxunan suliddin beşdi,
Uç mələk müqərrəm bilmədi keşdi.
Fərmanı, arzusu haqqa yetişdi,
Həbib elminin bağbanı ərşə zinyetdi.

Məhəmmədsöyün dəyər varmı kamalım,
Vacibdir ustaddan yənə dərs alım.
Dərs aldım, öyrəndim, oldu öz malım,
Məndən ustadlara nəf rəhmətdir.

NEÇƏDİR

Məndən salam olsun arif olana,
Bu dünyada zahir olan neçədir?
Ərşdə cəm olunan əziz Quranın,
İçində yazılan nunu neçədir.

Hümmət olan əzizliklə oxurlar,
Cəmi məxluqatlar ona baxırlar.
Mən bilərəm səndən xəbər alırlar,
Quranın içində sini neçədir.

Məmmədsöynəm, dürüst mənə bax indi,
Deməynən ki, bir gədaydı toxundu.

Ərşdə Quran cəm olundu oxundu,
Quranın içində mimi neçədir.

OLA

Hər yetənə yar deyib, yar arama,
Yar axtar ki, ömür boyu yar ola.
Çətin gündə, yaman gündə, xoş gündə,
Həmdəm ola, sirdaş ola, var ola.

Can deyəsən, can eşidə, can deyə,
Məhəl qoya qohum ilə özgəyə.
Qarışmaya hər qovğaya, hər küyə,
İnsanlığ dilində müdam car ola.

Məmmədhəsnün ömrü yetib yarıya,
Söhbət salmaz bəd əməli arıya.
Gözəl-göyçək zülfün çəkib dəriyə,
Əzgin gözmək, pinti olmaq ar ola.

İSTƏ

Arsız olub, hədyan deyib-danışma,
Danış sən sözünü namus, ar üstə.
Göz dikib güvənmə özgə malına,
Halaldan özünə dövlət, var istə.

Neynirsən zəhmətsiz yığılan varı,
Dünyanın gözəli bivəfa yarı.
Ah çəkib çəkərsən çox intizarı,
Ömrə müştəq bir vəfalı yar istə.

Aranda bəslə sən meyvəli bağı,
Xoş günün bəzəsin büllur otağı.

Yay fəslə arzula bircə ay dağı,
Dağlar damənindən buzlu qar istə.

Məmmədsöyün, kim tutubdu dünyanı,
Udur qara torpaq sultanı, xanı.
Alıb ağışuna bir Zuleyxanı,
Behiştə əladan bir cüt nar istə.

NƏ VAR

Kasıba, yoxsula, elə dolaşan
Zatdan qırıq olar, qayğıdan kənar.
Hər çirkin əmələ yol verər insan,
Əgər gözləməsə namus, qeyrət, ar.

“Beş günlük” dünyadı, beş gün yaşarsan,
Yaxşılıq et, ad-san qazan bacarsan.
İmanı unudub, əyri iş tutsan,
Axır gündə olmaz sənə xudam yar.

Məmmədsöyün insan olan kəslərə,
Can qurban eyləyər gündə min kərə.
Hər kəs əməlindən gedər məhşərə,
Səxavət əhlinə nə dövlət, nə var.

YAXŞIDIR

Təşrif qılıb bir məclisə varanda,
Yaxşı əyləş, yaxşı otur, yaxşı dur.
Dindirələr həqiqətdən ver xəbər,
Görən desin, nə məşallah yaxşıdır.

Suvar ollam yaxşı ata yerində,
Kamandar oxunu ata yerində.

Yaman oğul yaxşı ata yerində,
Qaldığından qalmadığı yaxşıdır.

Məmmədsöyün deyər az ələ düşər,
Uçar könlüm quşu az ələ düşər.
Arayıb axtarsan az ələ düşər,
Yaxşı kövhər, yaxşı inci, yaxşı dür.

KEÇDİ

Sərçəmə başında bir şux nazənin,
Əlində bir dəstə gül gəldi keçdi.
Soyuq bir vəlvələ saldı canıma,
Sandım qarşı dağdan yel gəldi keçdi.

Dedim: "Bir cam su ver, qoyma ki, yanam",
Dedi: "Uzaqda dur, şəklənər anam",
Dedim: "Tərpənməyə yoxdu tavanam",
Cavab qaytarınca il gəldi keçdi.

Dedim: "Bu xəlvətdə gəl qəməzə satma!"
Dedi: "Məmmədsöyün, sözü uzatma!"
Dedim: "Xədəngini sinəmə atma!"
Atdı, qan elədi, sel gəldi keçdi.

DEYƏLLƏR

Səxavətdə Hatəm, cəngidə Rüstəm,
Ədalətdə Nuşirəvanı deyəllər.
Dəryadan bac alan cəddi İskəndər,
Hökümrandə Suleymanı deyəllər.

Gecə-gündüz qaldım dadı fəryadda,
Ya ağa, sən məni qoymaynan odda.

Səxavətdə, sücayətdə, qeyrətdə,
Şiri yazdan Mürtəzanı deyəllər.

Mürtəza dəstindən badə yetişər,
Onu içən hər murada yetişər,
Yoməl-Ərəstidə dada yetişər,
Məhəmməd Əl-Mustafanı deyəllər.

Leyli-nahar çağırdığım ərənlər,
Eşqin badəsini dolu verənlər,
Qohum - qardaş dost müsəyib bilənlər,
Bir gün Məmmədsöyün hanı deyəllər.

SİNƏM ÜSTƏ

Xub yaraşır sənə əlindəki gül,
Mən səni oxşayım tax sinəm üstə.
Başın qoy döşümə yat xumar-xumar,
Busədən ayılıb bax sinəm üstə.

Nə sözümdən inci, nə özümdən küs,
Qoy gülsün üzümə o sevimli üz,
Deyincə ki, şair məndən əlin üz,
Al iti xəncəri çax sinəm üstə.

Məmmədsöynün sənəsen əzəl vüqarı,
Ömürlük solmayan xam lələzarı,
Ey aşiq, könlümün bağçası, barı.
Şirin arzu kimi ax sinəm üstə.

BİLMƏZSƏN

Elə mətahların xirdarı mənəm,
Sərf olsa hesaba çata bilməzsən.

Yük bağlasan bu cahanı gözərəm,
Şahlar oylağından ötə bilməzsən.

Yoxladım elmini, bildim anlağın,
Ərəb-fars deyərəm tutmaz qaynağın,
Sən çərçisən, get sat iynə-sancağın,
Elə bazarlara çata bilməzsən.

Coxdu bu dünyada aşığın sanı,
Arif olan sözdən bir mətləb qanı.
Məmmədsöyün tapar zərraf olanı,
Sən dürü mərcandan seçə bilməzsən.

GƏLMİŞƏM

Eşitdim sədanı, a minagərdan,
Gecə-gündüz uça-uça gəlmişəm.
Şəkər dodaqlardan balı əmməyə,
Sayma, məni belə qoca gəlmişəm.

Neçə günlük yolu qəsd edib cana,
Soyuqda, çovğunda mən dona-dona.
Tamaşa qılmağa bala ceyrana,
Ay, ay qabaq, boyu uca, gəlmişəm.

Xəbər bildim, aşıqlarla yağısan,
Məmmədsöynün bağçasısan, bağısan.
Söylə görüm bu meydana hazırсан?
Səndən bac olmağa, baca gəlmişəm.

QADAN ALIM

Asta yeri, izin ilə gözən var,
Ayaq saxla, dərdim bil, qadan alım.

Mən sənə can deyim, sən də mənə yar,
Hərdən şirin-şirin gül, qadan alım.

Eşqinlə yaşadım uzun illəri,
Məcnun tək dolandım sizin elləri,
Görmürəm üzünü nə vaxtdan bəri,
Axan göz yaşımı sil, qadan alım.

Məmmədsöyün eşqi, sözü, istəyi,
Xoş arzusu, xoş söhbəti, diləyi,
Gəl insafa, at üzündən örpəyi,
Həsətli könlümü al, qadan alım.

ÜÇÜN

Üfürməklə şam söndürmək asandı,
Kəramətin varımı qalamaq üçün.
Gül kimi ətir saç, tərəvətli ol,
Yaşama tikan tək dalamaq üçün.

Eşit gör nə deyir yaxınım-yadım
Şər ilə şeytanla çəkilmir adım.
Mən elə dost dedim, dost soraqladım,
Qollarım boynuna dolamaq üçün.

Bəzi haqqı danır görürsən birdən,
Bəzi baş çıxardır, yüz cürə sirdən.
Axmaq zinyət verir özünə zərdən,
Yaltaq quyruq taxır bulamaq üçün.

İrişir üzünə, arxadan vurur,
Gəzir el içində şah kimi durur.
Yüz əməl işlədir, min kələk qurur,
Yaxşını yamana qalamaq üçün.

Tox olan acılığı bəyan eyləməz,
Heç kəsə söz deməz, əyan eyləməz.
Açgöz tox olsa da, toxam söyləməz,
Gözü sini gəzər yalamaq üçün.

Məmmədsöyün deyər eşidin barı,
Dünyada qalacaq dünyanın varı.
Qartal qanad çalar zirvəyə sarı,
Bayquş viran gəzər, ulamaq üçün.

OXŞAYIR

Danışdığın Peyğəmbərin yoludu,
Tutduğun yol ayrı yola oxşayır.
Tovlamaqda arvadların başını,
Getdiyın yol əyri yola oxşayır.

Söz açırsan Məhəmməddən, Əliden,
Heç geri qalmazsan amma zəliden.
Pay umursan qəbrə gedən ölüdən,
İşləklərin tamam ala oxşayır.

Məmmədsöynün sidqi düzdü xudadan,
Haqq özü saxlayır onu qadadan.
Ya şeytansan, ya da şeytan aldadan,
Molla, əkdüyün gül kola oxşayır.

ÜRƏYİMƏ

Al qələmi, hazır eylə əlində,
İsmi nəqş eylə, yaz ürəyimə.
Sonasan, üzürsən eşqin gölündə
Gəlibdi qoy deyim söz ürəyimə.

Dərdindən nainsaf olmuşam dəli
Bir dəfə üz tutub demirsən bəli.
Gözlədim gələsən bu neçə ili,
Hicran qəmini sal az ürəyimə.

Məmmədsöynün səndən özgə kimi var,
A gözü piyalə, a zülfü şahmar.
Qurban ollam, sənə eyləmərəm ar,
Sən də ləkə salma saz ürəyimə.

DİLİM

Bir yerə düşəndə anla yerini,
Gətirmə başıma bəlanı, dilim.
Doğru söylə, düz danışib ad qazan.
Tanıtma özünə yalanı, dilim.

Ədəb gözlə, nəzakətin var olsun,
Düzlük sənə ömür boyu yar olsun.
Nə yersiz et, nə desinlər ar olsun
Artırma, ərz eylə olanı, dilim.

Məmmədsöynü yaman etmə arada,
Əskik olmaz yaman kəsdən heç qada,
Axır bu yaşımnda verərsən bada,
Dindir xoş kəlamı olanı, dilim.

BİLMİRƏM

Hiyləgər gözünlə aşiqə baxma,
Eşqin kamanını ata bilmərəm.
Qoçalıqda məni odlara yaxma,
Günüm keçib, sənə çata bilmirəm.

Vaxt var idi havalarda uçardım,
Ürək sırım gözellərə açardım.
Xoşa gəlsə götürərdim, qaçardım,
Qədd əyilib sənə bata bilmərəm.

Məmmədsöynəm, saç ağarıb neyləyim,
Xəncər alıb qara bağrım neyləyim.
Könül istər təzə gülü iyləyim
Əlim əsir, əfsus tuta bilmərəm.

GÖZƏL

Axı neyləmişəm, qıyqac baxışın,
Dönübdü sıyrılmış qılınca, gözəl.
Dərdli Məcnun kimi gözib dolannam,
Qolumu boynuna salınca, gözəl.

Hüsnünə müştəqam doymaram səndən,
O püstə dəhandan, o şirin dildən.
Tutmuşam yaxanı, qoymaram əldən.
Dərdimə dərmanı alınca, gözəl.

And olsun tanrıya – o paki nura,
Üzünü görməsəm, getməyəm gora.
Fəqir Məmmədsöyün düşübdü tora,
Mələr ahu kimi dalınca, gözəl.

UZAQDASAN

Könlüm istər səni, çatmayır ünüm,
Həsrətin öldürür, yar, uzaqdasan.
Zəhrimara dönüb yalqızam, gülüm,
Sonsuz məhəbbətim var, uzaqdasan.

Gecəni-gündüzü dar bula-bula,
Baxıram sən keçən çıxıra, yola
Qorxuram görməyəm tez ömür sola,
Olmusan dilimdə car, uzaqdasan.

Məmmədsöynü fələk yaxşı qınadı,
Güldürdü üstünə qohumu-yadı.
Bu dərd ilə odlanadı, yanadı,
Sərvi boy sinəsi qar, uzaqdasan.

VAR

Süzdür ala gözü, al bu canımı,
Necə ki, dünyada gəlhagəlin var.
Yaxşı günün, xoş dövrünün xanımı,
Qürrələnmə çox da incə belin var.

Fani dünya neçəsini ağladıb,
Neçəsini çaylar kimi çağladıb,
Tanrım səni bu camalda yaradıb,
Heyf olsun bircə yaman dilin var.

Məmmədsöyün intizarın xəstəsi,
Sənin kimi qəlbidarın xəstəsi,
Ver dəstini, bağda barın xəstəsi,
Mən də deyim nə şəfali əlin var.

DEDİ

Aradım bir şəhla gözün qəlbini,
Hər yaman yaxşıya düz ki, düz dedi.
Qəlbimə xoş ilham sandım onu mən
Oxşayıb çox məni qara göz dedi.

Baş açmadım fitməsindən, felindən,
Eşqin camın alıb içdim əlindən.
İncimədim nə də şirin dilindən,
Axır zaman məndən əlin üz dedi.

Oynatdı könlümü, atdı ilqarı,
Könül aşınası etdi yadları.
Söndürüb alovlu bir gənc vüqarı,
Yenə üzə gülüb şirin söz dedi.

Hər əmələ, hər sevdaya baş əydi,
Onunu ötürdü, on beşə dəydi.
Deyəndə ki, gözəl gəl pozma əhdi,
Mənimlə çox durma üzbəüz dedi.

Aldandım əzəldən, bilmirəm nədən,
Pəri donu geymiş bu şahmara mən.
Utanmadı, mən üz döndərən zaman,
Məmmədsöyün əhdə düzəm düz dedi.

AY HAZARAT

Ay hazarat, bu nə gündü çəkirik,
İçdiyin zəhərdi, yediğin ağı.
Bəylər, xanlar eli salırlar incik,
Pristav da olub bir yandan yağdı.

Bıgı burmaların düşür evinə,
Azdan-çoxdan alıb basır cibinə.
Tələ qurur, qoymur eli sevinə,
Sinəmizə çəkür çal-çarpaz dağı.

Qabaqdan dinənin kəsilir dili,
Qarışıb bir-birə ağıllı-dəli.

Gəlməyəydi belə bəd gələni ili,
Saldı qazamata yazıq uşağı.

Varım yoxdu, gedib verib qurtaram.
Gücüm yoxdu, qala dibini yaram.
Oturmaq da haram, durmaq da haram,
Koxa da seçiblər qanmaz ulağı.

Əl qaldırsan qazı moilla görülür,
Qlavayla ara yaxşı hörülür.
Nahaq yerdən yurddan sürgün sürülür,
Necə susdurasan pullu naçağı.

Avam olduq avamların əlində,
İnsaf yoxdu qazısında, pirində.
Cana doyan bir kimsənə görəndə,
Yoldan azdın deyir kəsir qabağı.

Eyləyiblər dəre xəlbət, tülkü bəy,
Hökmandı vara hərəs necə səy.
Bağlatdılar başımıza lap ləçəy,
Bir əlac var, o da Nəbi sayacağı.

Məmmədsöynə dövrən vermir amanı,
Alt-üst olsun belə yaman zamanı.
Yaxşı budu tut düşməne kamarı,
Al qisası, ol nadanlar qaçağı.

İSTƏMİRƏM

Veran qalsın belə dövrən, zamana,
Bez tapılsa ipək, şal istəmirəm.
Qədəhdən, mədəhdən geysə uşaqlar,
Özgə bəzənməyə al istəmirəm.

Birisi bəyənmiş, neynək qumaşı,
Birisi acından tökül göz yaşı,
Yoxsulluq tanımır qohum-qardaşı,
Ruzimiz olarsa mal istəmirəm.

Fələk işi əyib müşkülə salır,
Kasıbın, yoxsulun canını alır,
Yaman gün çəkməkdən olmuşuq yağır,
Qəzadan qorxuram, qal istəmirəm.

Varlıya, qızıya bir söz deyəndə,
Məsləhətdir heç gəlməmək bu kəndə.
Saqqalın ağ çağı, bu müşkül gündə,
Dağlara, daşlara yol istəmirəm.

Qoysunlar dinc yeyək yavan çörəyi,
Açmasınlar başa min cür kələyi.
Məmmədsöynün budu haqdan diləyi,
Zəhmətsiz şəkər, yağ, bal istəmirəm.

QAYIDA

Yar sallana çıxma sürengahına,
Gecəni yanımda qala, qayıda.
Qurtara hicrandan xəstə canımı,
Ya sevə, ya canımı ala, qayıda.

Qaymaq dodaq dodağıma söykənə,
Baş qarışa, nə də səbir tükənə.
Qalaq axşam qaranlıqlar çəkənə,
Yar görüşdən meyxos ola, qayıda.

Məmmədsöynü heç salmaya həsrətə,
Xəsislik etməyə keyfə, işrətə.

Qol-boyun olasan nə də vaxt ötə,
O dilbər yenidən dala, qayıda.

GÖZƏLİM

Nə xırda qədəmlə gedirsən belə,
Geymişən əyninə xara, gözəlmiş.
Eşq havası yenə düşdü başıma,
Çəkirsən dilimdən dara, gözəlmiş.

O, nazi-qəmzəylə yandırdın bizi,
İnsafın yoxdumu, a zalım qızı.
Gözəl piyalədir, yanaq qırmızı,
Laçınsan, uyma gəl sara, gözəlmiş.

Gözəllər gözəli tək bircə sənmiş,
İşrət eylədim dərdimi bilsən.
Söylə evlisənmi, yoxsa ərgənsən,
Salma məni intizara, gözəlmiş.

Keçərəm yolunda vallahi candan,
Öldürsən qorxmaram bir qaşığı qandan.
Bir büsə istərəm o al yanaqdan,
Heç vurma sinəmə yara, gözəlmiş.

Məmmədsöynü saldın bulunmaz dərdə,
Qoyma aşiqini belə qəhərdə.
O dərdin dərmanı tapılıb sənə,
Bir eylə dərdimə çarə, gözəlmiş.

HACI

Var-dövlət dediyin bir əl çirkidi,
Çox da qürrələnin öyünmə, Hacı.
Qoca yaşda türfə qönçə dəribdən,
Könlü deməz səni, söyünmə, Hacı.

Yaxşı olar tapa taylı tayını,
Gül neyləyər bülbüllərin zayını.
Saxlaya bilməzsən eşqin yayını,
Sonra peşman olub döyünmə, Hacı.

Demə Məmmədsöynü varla bağladın,
Bağrın başın çalın-çarpaz dağladın.
O zaman ki, zülüm-zülüm ağladım,
Deyərəm diri dur, öyünmə, Hacı.

OLMAYA

Düz ola ürəklər, saf ola qəlblər,
Oğurluq, əyrilik, yalan olmaya.
Bütün xəlq olunmuş bilməyə kədər,
Qüssədən gözləri dolan olmaya.

Nə bəy ola, nə bir nöker, nə də xan,
Düz yola-ərkana çalışa insan.
Adəm nəvələri olub mehriban,
Şahmar kimi eli çalan olmaya.

Rəhmə gələ pristavlar, ağalar,
Rahət yata beşikdəki çağalar,
Tamahkarlar tamahını boğalar,
Elin var-dövləti talan olmaya.

Kəsile çaxnaşma, məxşuşluq yata,
Adamlar pisliyin daşını ata.
Yazıq kasıblar da xoş günə çata,
Kədərdən saralıb, solan olmaya.

Məmmədsöyün elnən tapa güzəran,
Hər yanda can deyə, can eşidə, can,
Görünməyə gözə yaralı ceyran
Dərd gətirən acı zaman olmaya.

CEYRANIM

İntizarın üzdü bir insaf eylə,
Qıyma cavan ömrüm sola, ceyranım.
Bağladın könlümü sən şirin dilə,
Bəsdir, çəkmə məni ala, ceyranım.

Qaşların özündən sürməli imiş,
Hüsnün nə əcəb görməli imiş.
Gözlərinə ömtir verməli imiş,
Dodaqların bənzər bala, ceyranım.

Eşqindən dəliyəm, peymanın bumu?
İzin ver boynuna salım qolumu.
Təmiz ilqarına bağlı arzumu,
Qoyma ürəyimdə qala, ceyranım.

Vurğunam ilk gündən ay camalına,
Kimse çata bilməz yar kamalına.
Yetir Məmmədsöynü xoş vüsalına,
Salma onu qeyli-qala, ceyranım.

NİYƏ OLUB

Sərvəti olana gen olan dünya,
Görəsən kasıba dar niyə olub?
Belə sahibsizmi zaman, xudaya!
Tər lan olan yerdə sar niyə olub?

Oğrular, əyrilər çapdı, taladı,
Bu eli, obanı oda qaladı,
Pristavdı, nədi necə tuladı,
Beləsinə Allah yar niyə olub?

Oğrular at çapır kəndin içində,
İşi yox kotanda, əkin-biçində.
Beş-on ev aparır bir gün içində,
Dövran ədalətsiz var niyə olub?

Kim kimə istəsə süyüyür xəncər,
Aralıq qatılar, məğşuşluq düşər.
İtər hədə yerə on-on beş nəfər,
Əməl olunmursa ar niyə olub?

Şəriət yox, din-iman yox, insaf yox,
Fırıldaqçı qazılar çox, molla çox.
Kimi ac-yalavac, kimi şişkin tox,
El çılpadı, çovğun, qar niyə olub?

Biri ata minir, bəy xanam deyir,
Biri qolu zorlu gücsüzü döyür.
Alır ruzisini min söyüş söyür,
Xalq hər sərsərindən zar niyə olub?

Məmmədsöynə dövran acı, gün acı,
Haqqın, ədalətin olduq möhtacı.
Min iş tutur məşədi, o mömin Hacı,
Din-ərkan dillərdə car niyə olub?

QIZLAR

Tovus quşu kimi bəzənibsiniz,
Baxışdan dağların ceyranı, qızlar.
Elə baxıb könlüm evin dağıtma,
Olum o gözlərin heyranı, qızlar.

Dişləri incidir, dodaqlar şəkər,
Belə yarın olsa nə qəm, nə kədər.
Tapmadım heç yerdə siz tək dilbər,
Gəzmişəm İrani, Turanı, qızlar.

Sanki qızılıgüldür açmış yanaqlar,
İti xəncər kimi can alır gözlər.
Gəliniz vəd edək, düz çıxsın ilqar,
Valeh edirsiniz insanı, qızlar.

Ox, yay yarasına yara deməyəm,
Namərd gülləsindən heç vaxt sönməyəm.
Vurdu lap sinəmdən nazlı bir sənəm,
İncitməyin dərdli olanı, qızlar.

Şair Məmmədsöynə özünüz bilin,
Qırmayın qəlbini bir əncam çəkin.
İztirab veribən çox incitməyin,
Aşkar odunuza yananı, qızlar.

AZ-AZ

Güvənmə dövlətə, güvənmə mala,
Demə ki, ətlazım əynimdə xas-xas,
Çoxları cəhd etdi meydan açmağa,
İşi rast gəlmədi nə oldu nəş-nəş.

Pak edib sultandan, pak edib xandan,
Bu dünyada olma könül yixandan.
Cəhd eylə bir pis söz çıxmasın səndən,
Yazıqsan deyərlər səsini kəs-kəs.

Şair Məmmədsöyünlə gəl toylaşma,
Dərindir dəryalar, onla boylaşma,
Anla öz yerini, həddini aşma,
El gülər, əhdini gəl pozma az-az.

BƏNZƏMƏZ

Gözəl çoxdu bu mahalda, obada,
Mən gördüyüm özgəsinə bənzəməz,
Qəh-qəhinə susdu dağda kəkliklər,
Heç səs onun xoş səsinə bənzəməz.

Ətrafında vardı nazənin qızlar,
Hər yanında parıldaşan ulduzlar,
Məst edir görəni şirin avazlar,
Heç bir dəstə dəstəsinə bənzəməz.

Məmmədsöyün görüb onu vuruldu,
Könül aldı hal-əhvalı duruldu,
Ötdü xoş nəğmələr, məclis quruldu,
Heç bir nəşə nəşəsinə bənzəməz.

BU YERLƏR

Zimistan qəhrindən çıxıbdır yaza,
Bürünüb yaşıla, ala bu yerlər,
Bu zövqü-səfada, bu tərəvətdə,
Nola axıratan qala bu yerlər.

Bir tərəf laləzar, bir yan bənövşə,
Nərgiz səpələnilib yamaca, döşə,
Yaranıb cənnətlə elə bil qoşa,
Kim qıyar, xudaya, sola bu yerlər.

Göyçənin səfası, Göyçənin varı,
Gözəldir çəmənli, gülü-gülzarı,
Məmmədsöyünün var ömrünün baharı,
Məskəni, oylağı ola bu yerlər.

DÜŞƏRMİŞ

Yüz ölçməmiş bir biçənler axırda,
Doğrudan da yanar oda düşərmiş,
Harfalara ömür verən, gün verən,
Axır günü dadhadada düşərmiş.

Deyirsən ki, əzizmişsən əzəllər,
Xoş gəlməzmiş sənə türfə gözəllər,
İlk günü oxunan o şirin dillər,
Xal tutanda çətin yada düşərmiş.

Məmmədsöyün necə dözsün halına,
Qurtarmaq bilməyən qeyli-qalına,
Öyrənmişən alıb gəzdir dalına,
Cəfəng meymun mağmun ata düşərmiş.

EL YARAŞIĞI

Bütün günü kimdən soraq eylədim,
Dedilər yaranıb el yaraşığı.
O nigar vəsvindən söz düşən zaman,
Sandım səni şirin dil yaraşığı.

Gördüm səni bağcanızdan dönəndə,
Bulaq üstədən evinizə gələndə,
Üzdüm bir cüt gülü, düşündüm mən də,
Bağça yaraşığı, gül yaraşığı.

Məmmədsöyün gördü səni vuruldu,
Könül verdi, tamam əhdi duruldu,
Sədaqətli yara bu canım quldu,
Ol ömrümə gün, ay, il yaraşığı.

NEYNİRƏM

Ağlayıb göz yaşın leysan eyləmə,
Yad dərib iyləyən gülü neynirəm,
Tez doyub irzikdin niyə hacıdan,
Satılıb alınan qulu neynirəm.

Öz yoxsulca süfrəm, halal zəhmətim,
Bu süfrəmi sevən külüm-külfətim,
Beyilqarla nədi mənim ülfətim,
Olsa qızıl mücrüm dolu, neynirəm.

Məmmədsöynəm, haqdan düzlük dilərəm,
Əməlimlə qəmlənərəm, gülərəm,
Gözü yaşlı görsəm gözün silərəm,
Əyri işə gen-bol yolu neynirəm.

GÜLƏNDAM

Hicran dərdi peyman edib halımı,
Vurma ürəyimə yara, Güləndam,
İşvə-nazın lap aparıb ağlımı,
Dərddli könül istər çarə, Güləndam.

Göz açandan səni sevib-seçmişəm,
Röyada əlindən badə içmişəm,
Bir canım var, inan, qurban etmişəm,
Qoynundakı bağça-bara, Güləndam.

Bir mələk misalsan, alma canımı,
Gəl atəşə, oda salma canımı,
Məmmədsöynəm, tök yolunda qanımlı,
Aldanma dövlətə-vara, Güləndam.

QAYITDI

Bir maral balası, tər lan cilvəli,
Gəldi məni gördü, baxdı qayıtdı,
Pünhani göstərdi gül camalını,
Tər üzünə şəbnəm yaxdı qayıtdı.

Mən görmüşəm gözəllərin çoxunu,
Belə olmaz amma boyu-buxunu,
Müjganından çəkdi xəttəm oxunu,
Yaralı sinəmə çıxdı qayıtdı.

Gözləyərkən gözlərimə sataşdı
Müygən könlüm eşq oduna alışıdı,
Şəhrahidan qıyqac baxıb ötüşdü
Məmmədsöynü oda yaxdı qayıtdı.

BİLMƏZ

İrəvan səfada nə qədər xoşsa,
Bizim yaylaqlara tay ola bilməz,
O buzlu bulaqsız, yaşıl çəmənətsiz,
Ömrə yarar nə il, ay ola bilməz.

Hələ şəhli-şehli tər bənövşədən,
Dəstə-dəstə topla, dər bənövşədən,
Öpüb dilbərini tax döşü üstən,
Yara bundan gözəl pay ola bilməz.

Əlvan çəmən, bir istəkli, bir də sən,
Hər yan lalə, nərgiz, hər tərəf gülşən,
Məmmədsöyün, zövq al yar gülüşündən,
Öpüşə görüşdə say ola bilməz.

GƏLMƏZ

Hərcayıya söz açarsan ədəbdən,
İrişər, anlamaq huşuna gəlməz,
Əyrilərin öz başına döyməse,
Düz yola qayıtmaq guşuna gəlməz.

Nadanlar özünü arif sanarlar,
Nə görüb-götürər, nə də qanarlar,
Əməlləri açılarda danarlar,
Nəsihət eşitmək xoşuna gəlməz.

Məmmədsöyün, nadürüstdən qaçaq ol,
Ellə dolan, elinlə şadlan, çağ ol,
Arlıya ar, arsızə sərət bıçaq ol,
Bir daha harfalar tuşuna gəlməz.

ARVAD

Ay həzarat, başa yaman bələdi,
Çox danışib ərle deyışən arvad,
Bütün günü ar etməyib kimsədən,
Savaşıb, qışqırıb, döyüşən arvad.

Yaman oda saldım özüm özümü,
Baş açmıram seçəm əyri-düzünü,
Ha deyirəm eşidən yox sözümlü,
Aman, tapın alın açıq, şən arvad.

Məmmədsöynəm, yanar oda düşmüşəm,
Qəm içində qəm tək qara bişmişəm,
Nə lazımmiş özü çirkin, ağıl kəm,
Uşağa, böyüyə iyüşən arvad.

GƏLDİN

Qədəmin şəfadır xəstə canıma,
İncimə ay inci, göz üstə gəldin,
Nə xoşbəxt insanam anımsan məni,
Səndən söz düşmüşdü, söz üstə gəldin.

Yamanca bəd yuxu gördüm huşumda,
Ötdü o xoş səsin birdən guşumda,
Doğrudan sənmişən duran qarşımda,
Gəl bu vaqinəni yoz, üstə gəldin.

Ha gözlədim yar məndən könül uma,
Əriyib eşqindən dönmüşəm şama,
Məmmədsöynün könlü gəldi ilhama,
Axır vaxtdı söhbət, saz üstə gəldin.

DAĞLAR

Başının dolağı buz qatındandır,
Ətəyin behiştədən gözəldir, dağlar,
Atıbsan üstündən qarı, çovğunu,
El deyir əhdinə düzəldi dağlar.

Neçə Suleymanlar yola salıbsan,
Neçə zamanəyə külüng çalıbsan.
Özün gör necə də cavan qalıbsan,
Kim deyər hər şeydən özəldir dağlar.

Səf-səf olub düzülübsən yanbayan,
Gör necə nizamlı hörüb yaradan,
Məmmədsöyün olub qurğuna heyran,
Açdığın büsata mətəldir dağlar.

OXŞA MƏNİ

Mehriban sənəmin, şöhrətim mənəmin,
Aşiqinəm, dərdim bil, oxşa məni,
Hicranın güclüdür, dözməyir qəlbim,
Astadan üzümə gül, oxşa məni.

Özün etdin məni dərdə mübtəla,
A qaşları qara, a gözü afa,
Qoyma bu dərd məndə ömürlük qala,
A bəstə boy, şirin dil, oxşa məni.

Mail olub səndə bu yetgin çağa,
Məmmədsöyün canın verdi sadağa,
Kim can deməz sənə kimi qonağa,
Qal yanımda bütün il, oxşa məni.

BİLMƏDİM

Ömrümə yaraşiq, könlümə həmdəm,
Bir gözəl aradım, tapa bilmədim,
Bir sevinc istədim, hazır oldu qəm,
Uçdu könül quşu tuta bilmədim.

Dedim həsrət əlim çatsın əlinə,
Dolansın qollarım incə belinə,
Danışdıqca qurban deyim dilinə,
Əfsus, istəyimə çata bilmədim.

Dedim sultanım ol, gülsün taleyim,
Gül açə sinəmdə azad istəyim,
Məmmədsöyün, qara bəxtə nə deyim,
Sevinci sevincə qata bilmədim.

BİLMƏDİM

O gecə gəlmişdin halallaşmağa,
Çox gözlədim, əhval bula bilmədim,
Gəlin örpəyinə, üzde yaşmağa,
Baxmağa müyəssər ola bilmədim.

Od saldın canıma, oxladı bağrım,
Bilmədim haraya mən kimi çağrım,
Gedirəm qürbətə çarəsiz yarım,
Sənsiz bu məskəndə qala bilmədim.

Eşqin ilə gülən sazın ağladı,
Ürəyimi çarpaz düyün dağladı,
Keçdimi hər tərəfdən bağladı,
Dövrən ilə çəngə dola bilmədim.

Çalışdım yolunda, çox çəkdim cəfa,
Dilimin əzbəri səndin, bivəfa,
Gedirəm dağlara, yenə Qafqaza,
Düşməni çox güclüdür, çala bilmədim.

Məmmədsöynəm düz ilqara varam, var,
Görüm oda düşsün yadlar, yamanlar,

Varlı dünyasıdır, bizə olub dar,
O səbəbdən səni ala bilmədim.

EYLƏMƏ

Ay nazənin, bir suatım var sənə
Pünhan dərdim kimə aşkar eyləyim.
Axtardım elləri mən dönə-dönə,
Tapmadım dil qanan şikar eyləyim.

Kimə üz çevirdim, yad oldu mənə,
Nə deyim sirdaşsız ömürə, günə,
Bəxtimin çırağı az qalıb sənə,
İsterəm qəlb açan bazar eyləyim.

Şükür qıllam, xudam səni yetirib,
Təzə gülü yolum üstə bitirib,
Məmmədsöynün gəl ol dərdinə təbib,
Alım səni, mən vəfadar eyləyim.

AĞRIN ALIM

Söz vermişdin can bir qəlbə olmağa,
Eyləmə bu qəder naz, ağrın alım,
Gəlməmişsen saqqalımı yolmağa,
Yaxşıya, yamana döz, ağrın alım.

Yersiz işin xətirimə çox deyir,
Bəd rəftarın cavan qəddimi əyir,
Demirəm yun dara, çox cəhrə əyir,
Xoş dolan, gör işi az, ağrın alım.

Əvvəlki tək üzün gülsün üzümə,
Bir qüvvət ol söhbətimə, sözümə,

Məmmədsöynün yaxşı dəysən gözüne,
Vəsvini eyləsin saz, ağrın alım.

XANIM

Atan köpek saldı menden aralı,
Astadan göz yaşı süzdürən xanım,
İki cavan, iki könlü yaralı,
Səni o çal oldu bezdirən, xanım.

Aldandı dövlətə, gəldinmi cana,
Ağlayıb bağrımı döndərmə qana,
Hacı büləndirib al-əlvan dona,
Yaxasına dürrü düzdürən xanım.

Məmmədsöynə yoxsul dedin, ar oldu,
Əldən uçdun, dünya mənə dar oldu,
Nədən belə o gül camalın soldu,
Adını dillərdə gəzdirən xanım.

GÖZƏLDİ

Göyçə mahalında bir gözəl gördüm,
Baxdıqca qaşının tağı gözəldir,
Almadır yanağı, büllur buxağı,
Ağ üzündə qoşa xalı gözəldir.

Göyçə mahalıdır, Daşkənd elidir,
Töküb dal gərdənə siyah tellidir,
Dodağı məzəli, şirin dillidir,
Şölə saçan ay cəməli gözəldir.

Cananlar içində o bir canandır,
İşarət eylədim dərdimi qandı,

Dörd yaşlı mələkdı, şux bir sultandı,
Səxavəti, həm kəmalı gözəldır.

Zimistan dolandı, bahar-yaz oldu,
Cavan ömrü qəmi möhnətlə soldu,
Onu gördüm dərdim, qəmin azaldı,
Min büsatı, var cəlalı, gözəldır.

Məmmədsöyün düzər onu dastana,
Arif ola, mənim dərdimi qana,
Yerişi kəklikdir, duruşu sona,
Yaranmışdan şəkər balı gözəldır.

QOCALDIM

Heyif, cavanlığım getdi əlimdən,
Əməyim əlimdə qaldı, qocaldım,
Bağ bəslədim, iyləmədim gülündən,
Vədəsiz əlimdə soldu, qocaldım.

Qəm məni çulğadı, dəryaya daldım,
Huş getdi başımdan divanə oldum,
Heyva tək saralıb, gül təkı soldum,
Xalq məni nəzərdən saldı, qocaldım.

Yatmışdım qəflətdən qəfil oyandım,
Dərya tək çalxandım, sel tək bulandım,
Aldım mən əlimə əsa dayandım,
Sənəmlər də mənə güldü, qocaldım.

Dərd əhliydim dərdim artdı təzədən,
Həqq saxlasın müxənnəsdən, qəzadan,
Ət tökülüb bədəndəki əzadan,
Görən deyir: "Bu nə haldır", qocaldın.

Məmmədsöynəm, keçdi günüm, xoş çağım,
Səfahı güşələr mənim oylağım,
Eşq ilə coşduğum tərsə yaylağım,
Mənə bir keçilməz yoldu, qocaldım.

EYLƏMİSƏN

Molla əmi, gecənin bu vaxtında,
Nə əcəb bizləri yad eyləmişən,
Kitabın, dəftərin, qələmin hazır,
Nə yaxşı bəndəni ad eyləmişən.

Məzlum durub nə çəkirsən ahu-zar,
Hələ ölməmişəm itib danalar,
Yaxşı şeydi, olsa abır-həyalar,
Zəhmətin əbəsdən bad eyləmişən.

Müftə yığıb, müftə yeyib yatansan,
Sən iyidi bir becəyi satansan,
Nəzir verrəm əmələndən utansan,
Demə Məmmədsöynə şad eyləmişən.

GƏLMİŞƏM

Varım, yoxum olan qoyunum, malım,
İtib, axtarmaqdan zara gəlmişəm,
Əzəldən yatıbdır mənim yığvalım,
İşim düşüb yaman dara, gəlmişəm.

Halalca zəhmətim öz əməyimdir,
Dolandıran bir Allah köməyimdir,
Bir kimse qıymazdı, bilmirəm kimdir,
Eyləyib könlümü qara, gəlmişəm.

Ağlaşır uşaqlar bir neçə gündür,
Onun üçün sinəm çarpaz düyündür,
Hansı zalım bu işinə öyündü,
Vurdu ürəyimə yara, gəlmişəm.

Yandırıb, qoy deyim nainsaf oğlu,
Aparıb olanı, qanımı sordu,
Bilmirəm tutulan nə divan, tordu,
Yaş ötüb, yığıla-dura gəlmişəm.

Məmmədsöynəm, bir yamanlıq bilmədim,
Çarəsizə çarə qıldım, gülmədim,
Dəstə başı, dərdim sənə söylədim,
Dalınca dağlara kara gəlmişəm.

NƏ DƏMİ

Ləblərindən əmər olsam peyvəstə,
Abi həyat aramağın nə dəmi,
Sən könlümü oxşar olsan ahəstə,
Huri-mələk soramağın nə dəmi.

Yetişər olarsam sərvirəvanə,
Elə billəm çıxdım güllü-gülşanə,
Pərşan zülfün yaraşıqsız hüsnünə,
Bir də çəkib daramağın nə dəmi.

Məmmədsöyün gəl ol pərim, rubaru,
Mən də çatım kama, ay gözüm nuru,
Ötüb var ömrünün incisi, dürü,
Qalıb evdə qarımağın nə dəmi.

A MƏSMƏ

O gecə üzünü görəndən bəri,
Könül edər səni soraq, a Məsmə.
Sal, dola boynuma qara zülfləri,
Qəm dağıdan dövrən quraq, a Məsmə.

At rübəndi, görüm ayna qabağı,
Əsirgəmə nazik türfə dodağı,
Səninlə olaram ömürlük yağı,
Gəzər olsan məndən iraq, a Məsmə.

Məmmədsöynün fələk əyir işini,
Çox axtarır tapa bilmir tuşunu,
Qoy sinəmin üstə mermər döşünü,
Ol ömrümə şölə, çıraq, a Məsmə.

MƏNİM

Qürbət eldə, yad məkanda qalmışam,
Yoxdur bir yadına salanım mənim,
Qüssədən alışıb yanan olmuşam,
Hanı o qaydımda qalanım mənim.

Gündə üç yol dolanırdım başına,
Qail idi mülkə, torpaq daşıma,
Fələk yaxşı zəhər qatdı aşıma,
Hanı bir qisasım alanım mənim.

Könül yaman dərde, qəmə batıbdır,
Bir əzabdan o birinə çatıbdır,
Məmmədsöyün, oyan, bəxtin yatıbdır,
Qüssənin əlindən alanım mənim.

CAN ALAN

Bu nə gündü, günü qara düşübsən,
Əvvəllərdə işvə-nazı can alan,
Nə günahım, məndən niyə küsübsən,
Sən oldun özünü bu günə salan.

Qaynananın fitnəsinə uyubsan,
Cavanlıqda başa dingə qoyubsan,
Mən bilirəm bu əzabdan doyubsan,
Subaylıqda sultan olan, xan olan.

Bilmirdinmi hacıların mürvətini,
Mollaların, qazıların ülfətini,
Artıb indi oğul, uşaq külfətini,
Məmmədsöynü yada salmadan dolan.

SƏNƏ QURBAN

Gördüm səni qızılgül tək açanda,
Bir gecə mehmanım ol, sənə qurban,
İncə belə əl atanda, qucanda,
Danış şirin-şirin dil, sənə qurban.

Nazın çəkdim, naz götürən deyildim,
Dözmedim mən qarşında çox əyildim,
Naz-qəmzə satmaqda dərini bildim,
Üz çevir bizə gəl yol, sənə qurban.

Məmmədsöynü yaxşı bəndə salıbsan,
Olan səbri-qərarını alıbsan,
Əsirgəmə ləbin hureyi-qılman,
Könül rübabımı çal, sənə qurban.

QALMAYA

Çəkdim mən bu dərdi zimistan boyu,
Ömür xoş bahara qala-qalmaya,
Nişanlıyam dedin, etmədim toyu,
Qorxuram gülşenim sola, qalmaya.

Yaman olub taleh gülmür üzümə,
Rüşvətim yox, baxan yoxdur sözümə,
Əyri baxır kəm adamlar üzümə,
Dərd odu ki, yar da uya, qalmaya.

Bu zamanə bədnəzərlik zamanı,
Yoxsula, haqlıya vermir amanı,
Məmmədsöynü düz yol-ərkan, din anı,
Tut götür qaç, bəlkə qala-qalmaya.

OLARMİŞ

Neçə gündür boğur məni bu qəhər,
Yoxsulluq insana nə pis olarmış,
Varı olan keçib başda əyləşər,
Yoxsul olsa ayaqlarda qalarmış.

Əldə varı olan adam sayılar,
Yatmış olsa qəflətdən ayılar,
Xeyir-şər olanda əzəl çağırılar,
Yoxsul olsa hamı yaddan salarmış.

Məmmədsöynəm qanad çaldım havada,
Tərhan idim şikar aldım davada,
Qocalmışam, indi qaldım yuvada,
Tərhan şikarını sar da alarmış.

XOŞQƏDƏM

Qədəmin xoş, camalın xoş, özün xoş,
Heyif, qismət oldu yada Xoşqədəm,
Şirin-şirin söhbətin xoş, sözün xoş,
Uzaq olsun səndən qada, Xoşqədəm.

Asta yeri, asta danış, asta gül,
Göyərçinsən, qon sinəmin üstə gül,
Bilməz qədrin sənin hər naşı bülbül,
Əbəs vermə ömrü bada, Xoşqədəm.

Qara qaşın sürməsiz də qaradı,
Xatırlatma bağrım başı yaradı,
Məmmədsöynün qəlbi sənle paradı,
Sən allah, sən də sal yada, Xoşqədəm.

A BƏXTİM

Nolar bir yol yetişəsən haraya,
Məni oda salıb yatan, a bəxtim,
Çağırram, bu günü yetməsən haya,
Öz işindən özün utan, a bəxtim.

Hər yana baxıram çovğun, qardır, qar,
Boran mənə çəkdirir bax, ahu-zar,
Yorulmazsan tut əlimdən, bilqar,
İstəyirəm səndən aman, a bəxtim.

Məmmədsöyün, yada düşüb uşaqlar,
Könül Əli deyib bir daha ağlar,
Rəhmə gəlin, başı vüqarlı dağlar,
Bəlkə öz özünə utana bəxtim.

EYLƏSƏN

Ağca məmən sinəm üstə uyuşub,
Can deyərəm mənə mehman eyləsən.
Həmdəm elə, ömrə, günə yar olaq,
Sonra yar bağrımı, al qan eylə sən.

Təzəcə yetmişən on beş yaşına,
El heyrandır kirpiyinə, qaşına,
Yer eylə könlümdə, könül quşuna,
Mən öyünüm, nazla cövlan eylə sən.

Aşiq olan səndən iraq olarmı,
Dil verdiyin saralarımı, solarmı?
Məmmədsöyün özgesini alarmı,
Gəl mənimlə əhdi-peyman eylə sən.

YAR AŞIĞIYAM

Kimşəyə meyl etməz ürəyim mənim,
Təkçə sən dilbərin yaraşığiyam,
Eşqin həkk olunub qalib sinəmdə,
Əzəldən deyirəm: yar aşığiyam.

Huridən də öte camal üstəsən,
Bu camala canım qurban istəsən,
Sahib-ixtiyarsan, əgər istəsən,
Öz əlinlə bağrım yar, aşığiyam.

Gözəllik hüsnündə var, bəhrəsin dər,
Özgələri hüzurunda nədilər?
Məmmədsöyün sənə arı nə dilər,
Arzum budur: yara yar aşiq qiyam.

BİLMİRƏM

Hiyləgər gözünlə aşığa baxma,
Eşqin kəməndini ata bilmərəm,
Qocalıqda məni odlara yaxma,
Günüm keçib sənə çata bilmirəm.

Vaxt var idi havalarda uçardım,
Ürək sirri gözəllərə açardım,
Xoşa gəlsə götürərdim qaçardım,
Qədd əyilib, sənə bata bilmərəm.

Məmmədsöynəm saç ağarıb, neyləyim,
Xəncər alıb qara bağrım teyləyim,
Könül istər təzə gülü iyləyim,
Əlim əsir, əfsus, tuta bilmərəm.

OLMADI

Fələk əydi, ayrı düşdüm elimdən,
Bəxtim yatdı, hala yanan olmadı,
Həsret qoydu məni zaman gülümdən,
Anlayıb dərdimi qanan olmadı.

Bir gözəlin eşqi düşdü başıma,
Yaman səda gəlib çatdı guşuma,
O pərimdi, səbəb bu göz yaşıma,
Heç olmasa əhdi danan olmadı.

Məmmədsöyün ahu-zarda qalıbdır,
Didərgindi yad diyarda qalıbdır,
Peyman etdim yarım harda qalıbdır,
Mənim bu halımı duyan olmadı.

MOLLA

Neçə axımd gördüm, neçə də alim,
Görmədim sən təkə nadan, a molla,
İnsafın yox, mürvətin yox, arın yox,
Bilən yoxdu kimdir atan, a molla.

Arazı keçibsən olubsan molla,
Dərğa kəsilibsən sən bu mahala,
Qudurdun sataşdın gəlinə, dula,
Allaha xoş getməz, bir qan, a molla.

Məmmədsöyün qananların qananı,
Lütqom idin, eldən almısan nani,
Əvəzində talamısan hər yanı,
Qənim olar sənə Quran, a molla.

GÜNBƏGÜN

Zalım fələk, bu nə qəsdir edirsən,
Yandırdın cismimi nara günbəgün,
Dərdi-qəmim ümman olub daşıbdır,
Gəlmişəm əlindən zara günbəgün.

Bir həmdəmə, bir sirdaşım, bir arxam,
Köməyimdir o qocalmış pir atanı,
O da eldən getdi, kəsildi çarəm,
Etdin məni bəxti qara günbəgün.

Nə qəsdin var mənim ilə çəkirsən,
Var ömrümə sən od-alov tökürsən,
Mən tikirəm, sən bir ucdan sökürsən,
Salırsan çıxılmaz dara günbəgün.

Məmmədsöyün bu nə ahdı çəkirsən,
Qəm toxumun, kösküm üstə səpirsən.
Dərd üstündən yeni dərdəər əkirsən,
Vurursan qəlbimə yara günbəgün.

OLMAZ

Valehin olmuşam, kərəm eyləsən,
Dilbərə dilimdən can əskik olmaz,
Qurbanı kəsərəm qurban üstündən,
Nə bir, nə beş, nə on, san əskik olmaz.

Dolannam başına gündə üç kərə,
Yolunda xəsislik etmərəm sərə,
Həmdəm ola mənə, o, könül verə,
Xoş deyib-güldüyüm an əskik olmaz.

Məmmədsöynəm, al qumaşa bəzərəm,
Qulluğunda sağa-sola süzərəm,
Dil verməsə, yarəb, necə dözərəm,
Dil versə ipək, şal, don əskik olmaz.

SİĞAL VERİB

Gözucu məclisə nəzər yetirdim,
Gördüm ki, telinə yar sığal verib,
Astdan içimdə köksüm ötürdüm
Gözəllik hüsnündə var, sığal verib.

Şux əndamı əndamların içində,
Tək yaranıb, kimdir belə biçimdə,
Sərraf gözüm yaxşı seçib seçimdə,
Edib gözəlləri xar, sığal verib.

Məmmədsöyün gördü, artdı həvəsi,
Hər dəydikcə qulağına xoş səsi,
Xanımlarını yığvalımın töhfəsi,
Eyləyib gününü dar, sığal verib.

ƏLİNƏ

İstəsən ki, kimə qarğış edəsən,
Qarğa düşsün yaman arvad əlinə,
Olmaz günü ya sevinən, ya gülən,
Özü dözsün fitnəsinə, felinə.

Səhər-axşam istirahət verməsin,
Aralıqda xoş məhəbbət hörməsin,
Qonum-qonşu eşidəndə söyməsin,
Lənət desən arvadının dilinə.

Məmmədsöyün qananların quludur,
Ömür yolu haqq ədalət yoludur,
Mən Səlməni gətirəndə duludu,
İndi dönüb təzə gələn gəlinə.

SALATIN

Ağ köynəyə min cür çeşni vurubsan,
Heyranam əlində milə, Salatın,
Cilvələnilib nə qarşımda durubsan,
Tərifin sığmayır dilə, Salatın.

O qaş-gözün, ay camalın, ay üzün,
Bir kimsəyə olmaz əsla tay üzün,
Nola bir gələsən bizə pay özün,
Əhdim budu dərdim bilə Salatın.

Məmmədsöyün gözlərinin muştağı,
Bülbül olub gəzər bağcanı-bağı,
Zülfünün qarası, qaşının tağı,
Səda salıb tamam elə, Salatın.

YAYLAĞIM

Gülür üzün, əcəb xoş növrəğin var,
Könlümə iftixar, can, a yaylağım,
Köksündən iz salıb neçə min bahar,
Görəndə gəlirəm cana, yaylağım.

Cüyürlü döşlərin al-əlvan çalır,
Hər dağdan, arandan qonağın qalır,
Şöhrətin yayılır, başın ucalır,
Körpəyken sirdaşım, ana yaylağım.

Əhsən deyir ellər nə xoş səfan var,
Düzsən ilqarına əhdə vəfan var,
Məmmədsöynün dilində sən oldun car,
Girmisən yenə min dona, yaylağım.

SƏNƏ QURBAN

Bir arzum var, bir istəyim, diləyim,
O da vüsalımdır, yar sənə qurban,
Sənsən ömrüm, sənsən gülüm, diləyim,
Sən də baxma mənə xor, sənə qurban.

Əl atanda turunc məmə oynasın,
Havalansın qara gözlər qaynasın,
Gəl sındırma taleyimin aynasm,
Etmə bu ülfətə ar, sənə qurbanı.

İlk ovumda sən çıxımisan güzara,
Sənsən hər dərdimə eyləyən çara,
Məmmədsöyün uymaz özgə dildara,
Sənin tək qismətim var, sənə qurban.

OLAYDI

Yuxuda gördüyüm, nolaydı, birdən,
Gözümün önündə aşkar olaydı,
Açılaydı hava, çəkilyədi çən,
Qarşımda alagöz Gülzar olaydı.

O, maral duruşlu, o, ceyran gözlü,
O, işvəli-nazlı, o, şirin sözlü,
O, dünya gözəli, o ayna üzülü,
O, könlü qürurlu dildar olaydı.

Məmmədsöyün asılaydı boynuna,
Gizli, aşkar əl ataydı qoynuna,
Könül alıb çəkilyədi bir yana,
Bu möhüvü düzən o yar olaydı.

MOLLANIN

Ay hazarat, ar etmirəm deməyə,
Çatıbdır yalanı dizə molların,
Çox ustadır qara toyuq yeməyə,
Odur ki, sözü var sizə molların.

Evinə gedənin baxır əlinə,
Əl dolusa tez dən verir dilinə,
Xətri istəyəndə gətirdər yenə,
Çıxıbdır hiyləsi üzə molların.

Bir pitik duası min hoqqa bəzər,
İşdi az gəlibsə əl muzdu əgər,
Məmmədsöyün deyər, çəkəsiz həzər,
Xətəri dəyməsin bizə molların.

YAR ƏLİNDƏDİ

Can yığışib boğazıma yetişib,
Dərmanım alagöz yar əlindədi,
Neyləyər bu dərdə yüz loğman, təbib,
Əncamı o qızın xoş dilindədi.

Çox çalışdım, cəhdim əbəs puç oldu,
Həsərət könül qərai-qüssədən doldu,
Adam qoyun, yar gələn yol bu yoldu,
Gəlməsə, axtarın öz elindədi.

Məmmədsöyün düşüb eşqin oduna,
Yar yetişə bəlkə bircə dadına,
Qurban dedim, canı onun adına,
Gələr olsa vədəsi bu günədi.

TOVA

Sübh tezdən asılıbsan ocağa,
Nə olar ar edib bişəsən, tava.
Bu necə hörmətdi gələn qonağa,
Baxmaqdan yoruldum buxcaqda qova.

Qohum bildim bura mehman gətirdim,
Ac gəlmişdim özüm zorla yetirdim.
Hərə bir tərəfdə qeydə qalan kim,
Cənnətlikdi edən dərdimə dava.

Qaynənə də qalamayır altını,
Gorbagordur tanıyıram zatını,
Tuta bir də siz tək qohum adını,
Məmmədsöynə olsun min tova-tova.

MƏNİM

Ay ağalar, nə bəlalı qul oldum,
Tapılmır dərdimə dəvalar mənim,
Fitnəkər kəslərin hökmü ucundan,
Yığışır sinəmə yaralar mənim.

Baş götürüb çıxdım Göyçə elindən,
Yağı düşməən oynamasın yerindən,
Ay ellər, düşmüşəm haqq nəzəridən,
Gəlibdir başıma bəlalər mənim.

Şikəstə könlümün gözləri nəmli,
Sinəm dərdli, həm qəmli, həm vərəmli,
Bir mirzə istər ki əli qələmli,
Mən deyəm, dərdimi yazalar mənim.

Məmmədsöyün, dünya fanidir fani,
Taxtından endirdi çox Suleymanı,
Haraya çağırdım Şahi-Mərdanı,
Yetişsin dadıma ağalar mənim.

OLASAN

Məndən yara yaxşı-yaman qandırın,
Görüm yar üzünə həsrət qalasan,
Fel işlədib çıraqımı söndürən
Heyva kimi saralasan, solasan.

Mən ki, ona qurban dedim canımı,
Halal etdim, öldürsə də qanımı,
Aldım əldən şövkətimi-şanıımı,
Ay bədnəzər, odlanan, yanasan.

Bülbül gülsüz, gül bülbülsüz qan ağlar,
Üzər möhnət, gedər şirin can, ağlar,
Çəkiləydi sinən üstə bu dağlar,
Mənim kimi sən də nakam olasan.

Gecə-gündüz fəğanıma el gələr,
Ürəyimdə qanlar axar, sel gələr,
Yar həsrəti cavan qəddimi öyer,
Sən də belə qəm-qüssədən doyasan.

Məmmədsöyün qarğamasın, neyləsin,
Kim qıyar gülünü yadlar iyələsin,
Yağı düşməni yaxşı qurdu hiyləsin,
Fələk qoymur, kimdən qisas alasan.

KİMİ

Kim bilir çəkmədim nə intizarlar,
Alagöz yarım çatana kimi,
Dözdüm hər cəfaya, hər əziyyətə,
Hicranın daşını atana kimi.

Dar gündə də yar düşmədi dilimdən,
Ayrılmadım bu obamdan, elimdən,
Əğyar yaxa qurtarmadı əlimdən,
Qovdum əhvalım bulana kimi.

Məmmədsöyünə bir din-iman var olar,
Xudadan düzlərə xuda yar olar,

İbadət dilində hər vaxt car olar,
Gün tək qurub edib batana kimi.

SƏN

Deyirəm bəs, dostum, niyə düşübsən,
Demə urcahsanmış bədəsilə sən,
Aramamış sən əsilin, soyunu,
Uymusan o vaxtlar xoş cəmalə sən!

Söz deməmiş qabağından dönərmiş,
Alışanda çətin ki, o sönərmiş,
Utanmasa palanlayıb minərmiş,
Əcabə çatmışan xoş vüsələ sən.

Yumruq ilə sənə könül hörəndə,
Məmmədsöyünün yandı qəlbi görəndə,
Yazıq uşaqlar da pərən-pərəndə,
Batmışanmış tamam yağa, bala sən.

GÖRMÜŞƏM

Gizlətmə ay üzünə yaşmaq altında,
Qaymaq dodağında balı görmüşəm,
Qara qaş üstündə, a mələkzadə,
Tüfəndə bəslərsən xalı görmüşəm.

Qafil yan çevirdin bulaq üstündə,
Gördüm seni, girdim canım qəsdinə,
Xub yaraşır gəl gül verim dəstinə
Ağ bədəni, incə əli görmüşəm.

Məmmədsöyünə nə işvə sat, nə dağ çək,
At ürbəndi köklik kimi elə çək,

Bu səhər bulaqda nə yalan-gerçək,
Turunc məmələri dolu görmüşəm.

NAN VERİR (qıfilbənd)

İki yatmış gördüm bir dam içində,
Nəfəsi həm atəş, həm duman verir.
Necə qoca keçsə onun əlinə,
Dəyişib görkəmin çox cavan verir.

Hər elin, obanın olur gərəyi,
İki bəşər ona verir köməyi.
Zəhər olsa bənayəmin yeməyi,
Onlara dərmanı bu loğman verir.

Gah tərpenir, gah dayanıb dururlar,
Əziz qonaq kimi məskan qururlar,
Necə xanələrə ziynət vururlar,
Ziynətə çeşnini bir insan verir.

Arif olan bu mətləbdən söz qanar,
Ağzından od ələr, kürə tək yanar.
Yaşlıya rəhm edər, mərhəmət anar,
Ölünü dirildib təzə can verir.

Məmmədsöyün deyər, budu nişanı,
Gizlənməz heç kimdən, gəzməz pünhanı.
Dolanar vüqarla gəzər hər yanı,
Cəmi məxluq o, kəslərə nan verir.

KƏS-KƏS

Bir gözəl görmüşəm xub yaxasında,
Əyninə geyinib ətlazı, xas-xas.
Seyraqublar durub yol kənarında,
İşi ras gəlmədi nə oldu pəs-pəs.

Qorxum yoxdu nə sultandan nə xandan,
Bu dünyada olma könül yaxınan.
Cəhd eylə bir pis söz çıxmasın sənən,
Yazıqsan deyərler səsinə kəs-kəs.

Məmmədsöyünəm, mənle toylaşma,
Dərin-dərin dəryalarla boylaşma.
Bacarmazsan hər adamla, soylaşma,
Hər zaman güləşsən cəhd elə bas-bas.

GÖYÇƏ ELLİDİ (qıfilbənd)

(İrəvanda keşişə deyilib, açə bilməyib)

On altı paçalı o nə əlamətdi,
O nədir ki, dörd ayaqdan nallıdı?
Yay olanda özünü pünhan eyləyər,
Üç ay zimişanda qalmaqallıdı.

Səkkiz sümüyü var bir əndamında,
Yüz damarı qərar tutub canında.
Bir gözü kəllədə, isbat yanında,
Onu görənlerin adı bellidi.

Heç kəs ilə salam, səfa eyləməz,
Heç kəs ilə üzün tutub söyləməz,

Heç gedəni yoldan tutub öyləməz,
Bir səri dumanlı köksü yellidi.

Alimlə düşmüşəm çəngi-savaşa,
Tapılmaz xanədi zor vermə başa.
Deməynən şairlər söz deyir boşa,
Xəbər alsan əslim, Göyçə ellidi.

Gecələr gözümə vermədim xəbı,
Eşq atəşi məndə qoymayıb tabı.
Məmmədsöyün deyər bu beş cavabı,
Bir şəxsidi, sağı-solu qulludu.

TƏCNİSLƏR

A YANA-YANA

Bir Leyla saçlıya urcah olmuşam,
Məcnunam eşqindən, ay ana, ana.
Özü getdi saldı məni bu oda,
Qalmışam əlində a yana-yana.

Süzdürüb oynatdı ala gözünü,
Ya ölləm, ya canım ala gözünü.
Göz açdım, gəlmədi alagözünü,
Zülfün daramışdı a yana-yana.

Məmmədsöyün, yön çevirrəm, yaracan,
Qıbləgaham o qapıdı, yar açan.
Kim söyləməz belə gözəl yara "can",
Qalmışam adını ay ana, ana.

KÖNÜL

Yenə yada düşdü əhdi-peymanım,
Vəsfini sinəmə a yaza könül.
İstər idim sənə ömür-gün görəm,
Aldı çovğun, düşdü ayaza könül.

İş əyildi əldən çıxdı Güləndam,
Bir şirindil, lalə yanaq, gül əndam.
Zaman vurdu sevinən dəm, gülən dəm,
Həsərdi bahara, a yaza könül.

Fələk salıb üzən gəmim çəngələ,
Məmmədsöyün ha yapış, ha çəngələ.
Qəsdi buymuş duman gələ, çən gələ,
Eşqin dəryasında ay aza könül.

VAR İSTƏ MƏNDƏN

Dedim gir qəlbimə, düz ilqar ara,
Demədim, əl çirki, var istə məndən.
Utanma, yolunda gərəksə canım,
Belə xoş səxavət var, istə məndən.

Göründün gözümə təravətli sən,
Dedim eşqində də təravətlisən,
Saf bir eşqə bağlı təravəti sən.
Könlümün evinə var, istə məndən.

Məmmədsöyün yanar oda qaladın,
Peyman etsən var, ömrümdə qaladın.
Uymasın bu qədər qeyli-qal adın,
Çirgiməsin qəlbin var istə məndən.

PƏH-PƏH-PƏH

Səmadakı baxdım pərimi gördüm,
Baxdım da bəyəndim, dedim pəh-pəh-pəh.
Əvvəl büsat aldım o bir afitab,
Bilmədim əylənim gedim pəh-pəh-pəh.

Heyif ki, mən ya məni gördüm,
Həyana baxdımsa yəməni gördüm.
Hələbi, Misiri, Yəməni gördüm,
Qohumum, qardaşım, elim pəh-pəh-pəh.

Könül minib yenə öz ərbatını,
Ustasan, tanıyan o zər babını.
Hər kimi tanıyar o zərbabını,
Məmmədsöyündü mənim adım pəh-pəh-pəh.

ÇAT DADA

Nə dedim ki, elə kəsib incidin,
Qorxuram ki, bu dərd məni çatdada.
İlahidən yoxdu özgə köməyim,
Yarsız qalan canım indi çat dada.

Arxanca çox gəzdim, qurdum alaçıq,
Daha bəsdə, çəkmə məni ala, çıx.
Gəl barışaq, nə kəs, nə də al acıq,
Xəstə düşdüm, yetiş dada, çat dada.

Gəl yenə də işvə ilə, naz ilə,
De kim qıyar, yar qüssədən nazilə.
Məmmədsöyün çəkər qəmin, nazilə,
İntizarın bağrım yara, çat dada.

YAR ANDI

Can bir olub oynayasan, güləsən,
O gündən ki, əhdi-peyman yarandı.
Müqəddəsdir, toxunulmaz saxlasan,
Düz ilqarlı, qədir bilən yar andı.

Əyri yoldan qaçaq olar mərdana,
Pis atadan qeyrətlidir mərd ana.
Arlı adam sözün deyər mərdana,
Arsız kimə işi düşsə yarandı.

Məmmədsöynün saf eşqilə saz dinər,
Xəstə olsa dönüb olar saz dinər.
Qəlbindəki xoş avazlı söz dinər,
Desələr ki, bu qapını yar andı.

YASİNƏ BAĞLAR

Sin Allahdı, sin göndərdi, sin kəlam,
Sin püşü gətirmiş yasinə bağlar.
Yüz on dörd surədə tamamı tamam,
Onlar da ixlasın yasinə bağlar.

Sin günə həqq olmuş sinaya baxar,
Sinədə dəftərin, sin aya baxar.
Sin yaqub naməhrəm sinaya baxar,
Çəkib girdabını ya sinə bağlar.

Sin əlif, sin beyin, sin bənamısan,
Sin çıxar köklüdən, sin bənamısan.
Sin cümlə aləmin sən pənahısan,
Məmmədsöyün xilasın yasinə bağlar.

AY ÜZƏ-ÜZƏ

Hicran xəstəsiyəm alagöz pərim,
Yetiş imdadıma, ay üzə-üzə.
İntizarda qoyma, tükənər səbrim,
Həsretin könlümü ay üzə-üzə.

Əzəl gündən səni gördüm, yar dedim,
Ya mürvət et, ya bağırimi yar, dedim.
Sənə həmdəm dedim, sənə yar dedim,
Demədim sözümlü ay üzə, üzə.

Məmmədsöyün çətin eşqin daldalar,
Məhəbbət gölüne desən dal, dalar,
Dil ver oylağımız olsun daldalar,
Gəzim cüt narını ay üzə-üzə.

DOLANAR

Bir gözəl ki, qəsdə dura, can üzə.
Ömrə-günə, qəm kəsilər, dolanar.
Yar deməsə daldada "çor", "can" üzə,
Mehribandı, mehriban da dolanar.

Nola eşqin ovlayasan, çalasan,
Könlüm istər al sazımı, çal asan,
Bu ömrümü öz ömrünə çalasan,
Dodaq güler, can başına dolanar.

Yar yarını çətin gündə sınayar,
Bu mən, o sən, istəyirsən sına, yar.
Məmmədsöyünün qıyma qəlbi sına, yar.
Xəstəsiyəm, sinəm üstə dola nar.

GÖZ OLAR

Belə şux geyinib, şux gəzən gözəl,
Gözlerin tək çətin özgə göz ola.
Əndamını görə tez qoyar məhəl,
Qorxuram üstündə yaman göz ola.

Gəlsən, sağalaram olsam can üstə,
Canım qurban verrəm belə can üstə.
Həmdəmin ol, gündə min yol can istə,
O yerdə ki, sən tək ceyran göz ola.

O işvəndən, o nazından dad a dad,
Tez məst olar, kimsə onu dada-dad,
Ləblərindən deyər olsan dadhadad
Məmmədsöyün qul tək sənə göz olar.

ÜZƏ-ÜZƏ

Yarım, çıx görüşə, seyr edək bağı,
Gəzək çəməni boyu gül üzə-üzə.
Salma ürəyimə gəl yaman dağı,
Tökmə qaş-qabağı, gül üzə, üzə.

Bəsdir, çəkdin varlığımı sən dara,
Atma məni yaman günə, gəl dara.
Qara zülfə vur darağı, yar, dara,
Mən də mahnı deyim, gül üzə-üzə.

Məmmədsöyünün ol ömrünün yarağı,
Öz əlinlə ver içərəm, yar, ağı.
At qarını, geyin-kecin, yar ağı,
Sevincim çıxıbdı gül üzə-üzə.

YARA CANIMI

Qınamayın, ilqar, iman yolunda,
Mən qurban demişəm yara canımı.
Çəkərəm cəfasın lap bu yolun da,
Əyyub kimi basa yara canımı.

Vəfasıza uyan solar, saralar,
Qürurunu nadan alar, sar alar.
Sardan törəyənin özü sar olar,
Sar qapısın sadiq yar açanımı?

Məmmədsöyün təmiz yar aşığdı,
Düz əhd sevənlərin yaraşığdı.
O kəs ki, ömrümün yaraşığdı.
Of demərəm, şaqqa yara canımı.

BİR BAX

Dərdindən dəliyəm, mürvətin olsun,
Eşqini qəlbində yaz, yana bir bax.
Şeyda bülbüllər də gül fərağında,
Ətirli bir bahar, ya ana, bir bax.

Düşmür dildən o gül yanağın adı,
Lalənin cöhrəsi yanağındadı.
Gedərmi ağzımdan yanağın dadı,
Açılmış hüsnündə yaz, ana, bir bax.

Cilvələnilib çıxıb gülşən seyrinə,
Yarsız cənnət olsun, onun seyri nə?
Məmmədsöyünü xub salıbdı sehrinə,
Yaraşır al-əlvan yar ona, bir bax.

ÇAL, A ÇAL

Ağırdır cavanın işvəsi-nazı,
Sənə cahan nə gerekdir, çal, a çal.
Yolunu gözləyər, hörmət saxlayar,
Qismətdirsə əgər qoca çala çal.

Necə meyl etmişən belə gülə sən,
Açılarımlı eyni, min də güləsən.
Halın ki, qalmayıb təzə gül üzən,
Kəməndini özün kimi çala çal.

Sən yatırsan, onun fikri yazadı,
Şux qəlbi gizlicə işrət yazadı.
Məmmədsöyün deyər, bir də yaz adı,
Görəmməzsən çatır əcəl, çal, a çal.

YAR ALAN KÖNÜL

Qəm-qüssədən uzaq olur həmişə,
Qəlbinə nazənin yar alan könül.
Bir mina gərdənli, Züleyxa misal,
Dərd qanan, vəfalı yar alan könül.

Əzəl gündən yaranıbsan cəfadan,
Üzə salma yar çəkdirsə cəfa, dan.
Kim inci yər yar yolunda cəfadan,
Təki yar əlindən yaralan, könül.

Məmmədsöyün, at qüssəni, şad dolan,
Qocalarmı ömrü boyu şad olan.
Bir hurinin vüsalmı şad ol, an,
Solmaz gül cəmallı yar olan könül.

DARADI

Uydum bu dünyanın olan gəştinə,
Dedim ki, göstərməz mənə dar, adı.
Aldadıb, aldadıb axır günümdə,
Sındırıban qol-budağın daradı.

Atdı qürbət elə, saldı çənginə,
Naxələf kəslərin düşdüm çənginə.
Fələyin hökmü nə, onun cəngi nə?
Demə meyli bəd işədi, daradı.

Bir salıbsan, bir də salma azara,
Gəlmişəm əlindən zara, a zara.
Qara iqbāl Məmmədsöynü azara,
Yaman durub gözlərimə dar adı.

QALANAR

Beymürvət kəslərin olmaz kölgəsi,
Vəfalı dost, dost oduna qalanar.
Fitnə-fəsad ilə uyuşan insan,
Azar, yolun müdam qeylü-qal anar.

Xudam xələq eyləyib alışan məni,
Düz əhdə, ilqara alışan məni.
Dostum dar günümdə alış, an məni,
Sonra sinəm üstə istər qala nar.

Məmmədsöyün qananlara calanar,
Qanmaza ha cala heyva, cala nar.
Gədədan uzaq ol, axır calanar,
Tökülər arada olub-qalan ar.

SƏRA-SƏRİMİ

Mən qurban eylərəm uf da demədən,
Mətləblər anlayan sərə, sərimi.
Yoxsa anlamazın, nadan kəslərin,
Yanında bu canım sərə sərimi?

Bir qıy vurram sədam cahanı gəzər,
Qəlbim deyir ər tək cahanı gəz, ər,
Könül gecə-gündüz cahanı gəzər,
Yolunda payəndəz sərə sərimi.

Məmmədsöyün bir dərd bilən yara yar,
İncimərəm, lap cismimi yara yar.
Arif gözəllərə eşqim yarayar,
Nə duyar hoqqabaz sərə sərimi.

AY SÜZƏ-SÜZƏ

Bir bahar görsəndi gülşən içində,
Qara gözlərini ay süzə-süzə.
Atdı örpəyini göründü üzü,
Elə bildim keçir ay süzə-süzə.

Bir söz dedim, saldı məni dil dara,
İncimərəm, çəksin şirin dil dara.
Kim can deməz belə gözəl dildara,
Eşqin piyaləsin ay süzə-süzə.

Xəyalımdan huri qılman dolandı,
Dedim xoşbəxt o, qəlbinə dolandı.
Məmmədsöyün pak eşqinlə dolandı,
Dövrən açar sənə, ay süzə-süzə.

QALANDI

Gülsən də üzümə sən indən belə,
Qəlbimə vurdugun yara qalandı.
Hayıf ürəyimdə yanan məşələ,
Qədrimi bilməyən yara qalandı.

Qoy bəzəsin, yarım, yaşat, ar səni,
Belə keçməz bir gün yaş atar səni.
Var ömrüm özündə yaşadar səni,
Səninse varlığın yara, qal andı.

Qərib həsrət ilə baxar yerinə,
Vəfasız ilqarın əhdi, yeri nə.
Məmmədsöynü qoysan nadan yerinə,
Əlinə tənədən yaraq alandı.

AY YAZIQ-YAZIQ

Uçurdub ovunu xəstə düşübsən,
Halına yanan yox, a yazıq-yazıq.
Dağ çəkirdin özgəsinə bir zaman,
İndi sinən olub ay yazıq-yazıq.

Həsret qaldın baxar oldun daldadan,
Dərd-qəmini saxla pünhan, dalda dan.
Üzə çıxma təselli tap daldadan,
Nə bir də yolunu ay yazıq-yazıq.

Fikrin nəydi, gəldin düşdün haraya?
Çağır görüm, mal-qoyunu haraya.
Məmmədsöyün bənzər dağa, haraya,
Qoyuq kimi indi ay yazıq-yazıq.

YARALANANDA

Necə tab gətirsin belə ağrıya,
Könül sınan aşiq yaralananda.
Əl çirki sayılan vara-dövlətə,
Əzəlindən nazlı yar allananda.

Bağlıyam ilk gündən düzgün ilqara,
Batsam zimistana ay, gün, il qara.
Edibsən günümü bütün il qara,
Uğursuz nəzənin, yar aralan da.

Məmmədsöyün, azmı çəkdi sən anda,
Çəkməz bu xiffəti Məcnun, Sənan da,
Bir dəfə də gəl adımı sən an da,
Sevinim sən təkə yarar alanda.

ODDADI

Bənd oldum bir sərvə boyun hüsnünə,
Qatıb atəşinə məni oddadı.
Dedim: gün düşməsin mələk hüsnünə,
Dedi: gör necədi hələ od dadı.

Dedim: çox incitmə eşqə yananı,
Rəhmin gəlsin bəri yanhayan anı.
Könül ver, eşqimin olma yamanı,
Dedi: görəmməzsən məndə o dadı.

Dedim Məmmədsöynü gəl salma dara,
Qorxudammaz məni hər çətin, dar a!
Dönmərəm, dilimdən çəkdirəsən dara,
Dedi: Səməndərin meyli oddadı.

YARASA

Bir kəlmə sözümdən nə tez incidin,
Gəl apar ömrümü sənə yarasa.
Sən ki, sərraf idin, sən ki, incidin,
Vurmasın aranı, yolux yarasa.

Tənə dolu namən bağrım qanatdı,
Qıydı bizə, yad ortaya qan atdı.
Çəkdir dara eşqimizi, qanat di,
Təki məni şirin dilli yar asa.

Neynək, belə gəldi mənə il qara,
Gəldi çovğun, basdı məni il qara.
Öldür Məmmədsöyni, bəd, çıx ilqara,
Yaran bunla sağalan bir yarasa.

CAHANDA

Var-dövlət bir yana, haq bir yanadı,
Bizdən üz döndərib, dönüb cahan da.
Gör kimlər qınadı, kimlər yanadı,
Şahinlər sar oldu fani cahanda.

Gədəya sultanlıq yarayarmıdı?
Vəfasız o dilbər, yar, a yarmıdı.
Acı zəmanədə yarayarmıdı
Xilaf çıxdı əhdə, axır cahan da.

Məmmədsöyün sevdin gözəl anda sən,
İlqar, iman kəsib, çəkdi anda sən.
İşi müşgüldədi, indi an da, sən,
Deyim əhdi-peyman qalıb cahanda.

QAL-QALA

Adəm oğlu qat ülfəti araya,
Qıyma ki, qarışa bir də qal, qala.
Ömür vəfasızdır, dünya da fani,
Aralıqda niyə qeyli-qal qala.

Əzəl axır qismətimiz ağ olar,
Arif kəsin üzü hər vaxt ağ olar.
Dostluqda pozulsaq bu lap ağ olar,
Dost ocağın dost kimi də qal, qala.

Məmmədsöyün xoş ülfət vardı, var,
Könül ülfətiylə hara vardı, var.
Sorsalar etibar səndə var? De: var,
Umma heç bir zaman qeyli-qal, qala!

YARIMA

Mən qurban eylərəm şair qəlbimi,
Məni qıyqacıdan süzən yarımə.
Tutubdu dəstində, necə yaraşır,
Tər bənövşə, lələ, süsən yarımə.

Olmaz bu ilqarı şirin dil, əyən,
Yuyaq xoş cəmalı gətir di, ləyən.
Saf eşqimə yaman günü diləyən,
Paxıl gözlər ilə süzən, yarımə!

Məmmədsöyün, işi tutma sarınan,
O nə candı, əhdi danıb sar anan?
Qurbanam ömrümə qəlbən sarınan,
Ceyran yerişilə süzən yarımə.

YAZANDA

Atmaya mürvəti, insaf eyləyə,
Nainsaf olmaya yazı yazan da.
Urcah edə səni gül rüxsarəyə,
Bəxtini əzəldən kimə yazanda.

Vəfasız dilbərin nəfi, xeyri nə,
Alış bir vəfalı yarın xeyrinə.
And iç, uyma yadın bəli-xeyrinə,
Düzünə andmı bir də yazanda.

Məmmədsöynün düz ilqarda var əli,
Köməyidi Şahi-Mərdan, var Əli.
Bəd insanın axırına var, Əli,
Ömrü boyu qalsın yazan, yazanda.

DİL DİLƏ

Könül uyma hər yetənə, yad olar,
Ömrünə vəfalı şirin dil-dilə.
İstəmə ay üzlü türfə gözəli,
Ömrü boyu sənnən otə dil-dilə.

Gözəl gərək hər dərşini cəm ala,
Fikir verə mərifətə, camala.
Könül vermə bütün aləm cəm ola,
Toxunmasan yarla əgər dil-dilə.

Məmmədsöyün, axtar sənə yar olan,
Bağlan bir soyluya, ona yar ol, an.
Tap bütün ömrünə arxa, yar olan,
Dəm verməz heç zaman əhli-dil dilə.

GÖZDƏDİ

Az tənə vur mənə, ismarış elə
Ləngidən sən oldun, indi gözde di.
İlqarsızsan deyib, ün salma elə,
Meylim yenə, həməm qara gözdədi.

Adın əzbər oldu, yarım dilimdə
Doğrasalar mənə dilim-dilim də
Sən də az qəmzə at, şirin dilim də!
Möhnətin qəlbimi üzdü, gözdədi.

Ay demişdin, il də keçdi vədədən,
Vədinə düz çıxar düzgün vəd edən.
Əgər alsan hiylə ilə vəd edən,
Məmmədsöyün bəsdir səni gözdədi.

BAŞABAŞ

Anlamazı, nadürüstü, nadanı,
Dəyişsən bir qoyuna başabaş
Mərifət gözləsə, anlağın bilsə,
Kim qurban eyləməz belə başa baş.

Yaltaq üzə gülər, çapar arxada,
Üz bir olar, nə ki, çapar arxada.
Olma nanəcibə çapar, arxa da,
Budur nəsihətim sənə, baş, a baş.

Məmmədsöyün, uyma yaxşı-yamana,
Qoyma saxta dostlar sənə yamana.
Al bir gözəl, göz dağıdır yamana,
Ömr eylə onunla müdam, başabaş.

DE BİR ÜZ-BİR ÜZ

Camal ovçusuyam mən bu cahanda
Muştağam gəzirəm, de bir üz-bir üz.
Şadi-kam olmadım fani dünyada,
Fələkdə mənimlə de bir üz-bir üz.

Ülvən çaldı, kimdə dərgaya daldı,
Divi bəndə saldı, dər gəya qaldı,
Cəbrayıl qərq oldu dərgəya qaldı,
Yandırdı şapərin de bir üz-bir üz.

Musa səcdə qıldı Turu sənada,
Minacət eylədi Turu sənada,
Haqqa nə danışdı Turu sənada,
Gəlirdi kəlməsi de bir üz-bir üz.

Açıldı asimandan didar dər indi,
Pərdeyi hicabatdan didar dər indi,
Nuru təcəladan didar dər indi,
Göründü gözümə de bir üz-bir üz.

Məmmədsöyün deyər dərd azalımı,
Əhdim budur, düşə dərdə zalımı.
Davasız xəstədən dərd azalımı?
Loğman tək deyərəm de bir üz-bir üz.

YAŞA YAR

Cavan ömrüm bada gedir əlindən,
İnsaf eylə gözdən axan yaşa, yar.
Nola bir yol xoş söz çıxı dilindən,
Qürrelənib mən də deyəm – yaşa, yar!

Qurban dedim bu canımı yara mən,
Yar incitdi, aldım min cür yara mən.
Dodağından dərmanını, yar əməm,
Düşgün xəstə yüz illəri yaşayar.

Məmmədsöyün əldən verməz gülünü,
Sənin kimi xoş camallı Güllünü.
Sovur göyə intizarın külünü,
Solur ömür, artır bir-bir yaş, a yar.

YAN-YANA

Dara zülfün, hər hörüyün, at dala,
Düzülsün gördəndə qoşma, yan-yana.
En bulaq üstünə, gözlərəm yolun,
Dolaşaq qol-boyun, gəzək yan-yana.

Həsretinlə ahu-zarda qalanam,
Elə deyil mən inciklik, qal anam.
İstəsən ki, yar eşqinə qalanam,
Hökm elə qəlbimə, desən, yan-yana.

Bir danış, din, pünhan eşqim dil açar,
Qəlb evimi sən tək şirin dil açar.
Məmmədsöynün yanar qəlbə dil açar,
Atəşinə bu dağ-daş hər yan-yana.

CİĞALİ TƏCNİSLƏR

YANA-YANA

Baxışların bir od vurub canıma,
Qalmışam çarəsiz ha yana-yana.

Aşıq deyər ha yana,
Dara zülfün ha yana,
Eşqindən səməndərəm,
Cismin odda ha yana.

Ümidəm gözlərin baxa gözümə,
Nə isə hey baxır ha yana-yana.

Canan getdi bağçasından gül üzə,
Güllər baxdı, heyran qaldı gül üzə
Mən aşıqəm gül üzə,
Qoyma, xoryad gül üzə.
Bülbül fəğan eylədi,
Endi güldən gül üzə.

Kərəm yandı, həsrət qaldı gül üzə,
Əslə də oduna ha yana-yana.

Məmmədsöyün, yar yuxudan oyandı,
Səhər günəş cəmalından oyandı.

Aşıq deyər o yandı
Günəş kimi oyandı.
Mənim qəlbim onadı,
Onun qəlbi o yandı.

Bahar gəldi, ana dağlar oyandı,
Çiçəklər köksündə ha yana-yana.

YAXŞI SINA

Namərd dar günündə unudar səni,
Gen günündə ha düz, ha yaxşı sina.

Mən aşıq, yaxşı sina,
Yaxşını yaxşı sina,
Qiyma pis dura-dura
Yerinə yaxşı sina

Qədrini nə bilər nanəcib kəslər,
Dost olanda əzəl bir yaxşı sina.

Lazım budur, hər kəs dura yolunda,
Bilə qədrin düz çığırın, yolun da.

Mən aşığam yolunda,
Yol ərkanın yolunda,
Cızığından çıxanın
Saqqalını yolun da!

Yazıq canım, nadürüstün yolunda,
Azmi cəfa çəkdi, di yaxşı sana!

Məmmədsöynün düz ilqarı yaddadı,
Meyli pis qohumdan yaxşı yaddadı.

Mən aşığam, yad adı,
Əziz olmaz yad adı,
Ancaq elə yad gördüm.
Demək olmaz yad, adı,

Olmaz vəfasızın zövqü, ya dadı,
Könül ver vəfalı bir yaxşısına.

TƏRSİNƏ GEDƏR

Günahkar qul oldum fani dünyada,
Pozulub şövkətim tərsinə gedər.

Mən aşiq tərsinəyə,
Tər damar tər sinəyə.
Xəstənin gözü düşmüş,
Yetkin nar, tər sinəyə.

Heyf cavan ömrüm yetişdi bada,
Dönüb ruzigarım tərsinə gedər.

Tapdılar firəngi alim içində,
Oxudum dərsimi alim içində.
Mən aşiq alim içində,
Oxu dərsin alim içində,
Dəhan şəkər, dil inci,
Dodaq balın içində.

Arif məclisində, alim içində,
Xoş olan əzbərim tərsinə gedər.

Məmmədsöyün, oxu dərsin, yaz indi
Sevdiciyim, hanı gözəl yaz indi
Aşiq deyər yaz indi,
Oxu dərsin, yaz indi,
Ötür şeyda bülbüllər.
Budur, gəldi yaz indi.

Al qələmi, sal xəttini yaz indi,
Oxunan dəftərim tərsinə gedər.

DÜZƏ GƏL

Günah etdin, oldum illər xəstəsi,
Yaxşı-yaman bəd gətirər, düzə gəl.

Mən aşiq, düzə gəl,
At əyrini, düzə gəl,
Ağ boyuna inci, mərcan,
Sən də düzə-düzə gəl.

İlqar-iman, əhdi-peyman yad olsa,
Can yığışır topuqlardan dizə, gəl.

Geyinibsən ipək, qumaş, al yenə,
Yanaqların lalə kimi, al yenə.

Mən aşiq, al yenə,
Bir könlümü al yenə.
Ya göstər ay camalın,
Ya da canım al yenə.

Busə alım, de ürəkdən: al, yenə,
Şair könlüm vəsfən-vəsfə düzə, gəl.

Məmmədsöyün istər üzde xalını,
Gəl döşərəm yolun üstə xalını.

Mən aşiq xalını,
Göstər üzde xalını,
Möhnətin üzdü məni,
Gəl göstərim xalını.

Gecə-gündüz arzularam xalını,
Seyr etməyə çəmənə gəl, düzə gəl.

MƏNİ

Dərdi - hicran tapdağıdı bu könül,
Bir ara, bir axtar, yar sana məni.

Mən aşiq, yar sana,
Gəlməz dərdim yar sana.

Loğmanımsan, bağrımı,
Neşter alıb yarsana?
Sayılınam dərmanıma yox demə,
Bir arxa, bir kömək, yar sana məni.

Duman gələ, şər qovuşa, qarala,
Döndü yoxdu, ha yolumu qar ala.
Mən aşığam, qar ala,
Çatma qaşın qarala,
Sən mənimsən, mən sənin,
Yad çırağı qarala.
Yar uğrunda yüz çovğun, yüz qar ola,
Xudam yetişdirər, yar sana məni.

Söz vermişdin vaxtı gəlib yetişdi,
Məmmədsöynün harayına yetişdi,
Mən aşığam yetişdi,
Əhdə vəfa yetişdi
Mən gördüyüm şamama,
İl dolandı, yetişdi.
O gün əlin yad əllərə yetişdi,
Al qılıncı şaqqa yar, sana, məni.

DAMA-DAMA

Ruzinə kəm baxma, naşükür bəndə,
Göl olar deyiblər, a dama-dama.
Aşıq, adam adama,
Gərəkdir dam adama,
Yar erişdi qəlbimə,
Gəzdim qan dama-dama.
Namərdə tövlə də qırılan deyil,
Yaraşar cəvahir, ləl, dam adama.

Vaxt var idi, ay da məndim, gün də mən,
Hər anından cəh-calalı gül daman,
Aşıqam, bu gündə mən,
Can eşidən gündə mən.
Dost yolunda bolündüm,
Oldum kündə-kündə mən.
Bir kəsə qıymadım yandım gündə mən,
Həsret qaldım axır bir dama, dama.

Məmmədsöyün işi düşdü çapara,
Tez yetir naməni yara, çapar ha.
Mən aşıqəm, çapara,
Düzəldildi çəp ara.
Yaltağı yaxın qoyma,
Arxanca hey çapar, a.
Yaxşı dostu dağı-daşı çap, ara,
Yorulmaz, arıyar hey dama-dama.

HEY YAYA

Qası cəllad, gözü fitnə, cadıkün.
Bənzətmişəm məh camalın hey yaya.
Mən aşıqəm, hey yaya,
Çək xətəngin hey yaya.
Əsilə canım qurban,
Bədəsildən hey yaya,
İncimişəm dost zülfündə muy kimi,
Ustadımsan, çəksən məni hey yaya.

Sərvi boylu, mayıl oldum gül üzə,
Süsən üzə, sünbül üzə, gül üzə.
Mən aşıqəm, gül üzə,
Şeh düşübdü gül üzə.
Dara yasəmən zülfün,
Qoy yayılsın gül üzə,

Naşı xoryad bağa girdi gül üzə,
Tabım yoxdur mən dönürəm hey yaya,

Dörd kitabdı enib ərşin üzündən,
Katib oxur o kəlamı üzündən.

Mən aşiqəm, üzündən,
Çək ürbəndin üzündən.

Bədnəzəri kor olsun.

Uzaq düşsün üzündən,

Dedim, gözəl bir busə ver üzündən,
Baş buladı, cavab verdi hey yaya.

Dərdin Məmmədsöynə nümayən oldu,
Sirri bu könlümdə nümayən oldu.

Aşiq nümayən oldu,

Üzün nümayən oldu.

Açıldı məh cəmalın,

Bizə nümayən oldu,

Gözüm gözlərinə nümayən oldu,
Qaşlarının bənzəri var hey yaya.

DİVANILƏR

OLMASA

Bəzirganlar yük bağlamaz, gər xiridar olmasa,
Naməhşur qalmaq dünyada, zatında zad olmasa.
Səng ilə xanə yapasan bir biyaban səhrada,
Tapasan qəflət yuxusun, əgər şahmar olmasa.

İki mələk müqərrərdir baxıb əməlin yaza,
Onlar əməlinə baxıb sənə verərlər cəza.
O gündə nə eyləsin Məhəmmədən Mustafa,
Məhşəri görmək çətindi, əldə tutar olmasa.

Məmmədsöyün ölməklə bu dünya xalı olmaz,
Dərdin demə dərd bilməzə dərdindən halı olmaz.
Bu vergi haqq vergisidi, kimsəyə çalı olmaz,
Cəhd eyləmək bica şeydi, baxtında var olmasa.

NEYLƏRƏM

Ey cananım, səndən ayrı mən bu canı neylərəm?
Malı, mülkü, taxtı-tacı, gülüstani neylərəm?
Mən öləndə sən olarsan başım üstə ağlayan,
Şeyda bülbül fəğan eylər, gülüstani neylərəm?

Bir vəfalı həmdəm ilə ülfət qıl, ilqar eylə,
Dedim könül, dost kuyuna sən də bir güzar eylə.
Əl götürmə zəmanədən, can ona nisar eylə,
Yar özü zibə gərəkdir, mən zibani neylərəm?

Məmmədsöyün, vəsfən üçün məclisə saqi dolanır,
Qaşları yay, kipriyi ox, gözləri yaş dolanır.
Bu gün ömür başa çatır, ayrılıq çağı dolanır,
Beş arşın ağ lazımdır, zəri-nişanı neylərəm?

MƏRD

Analar oğlan doğanda,
Qoy doğsun oğlanı mərd.
Atası kamil olan
Tez apar dövranı mərd.
Aşşamadək ac da qalsa,
Bir tikə yalqız yeməz,
Gedəni yoldan qaytarar,
Gen açar sürfanı mərd.

Mərdlə durub oturan,
Axır bir gün mərd olar.

Namərdlə gözəne,
Çöl-biyaban gərd olar.
Namərd bir qonaq görəndə,
Onun gözü dörd olar.
Mərd çəkər alar əlindən
Xub saxlar mehmanı mərd.

Məmmədsöyün deyər,
Namərd beynişan olar.
Hansı məclisdə mərd olsa,
O məclis rövşən olar.
Hər yerdə bir xanə yanar,
Keşd eylər dünyanı mərd.

ŞƏRİƏTİN RƏHBƏRİ

Canışını mustafasan, ya Əli, fəryadı rəs.
Sadiqi şəhri vəfasına, ya Əli, fəryadı rəs.
Bəs sənün günəş camalın sureyi yasindimi,
Alimlər elm alarlar, ya Əli, fəryadı rəs.

Şövkəti ali əbasan, şəriətin rəhbəri,
Həsən, Hüseyin babasısan yerə qoydun şapəri
Mən ki sənün aşiqinəm, yada sal mən müstəri
Nə nazəh mübtəlasan, ya Əli, fəryadı rəs.

Cəbrayıl vəh gətirdi peyğəmbər tutdu rah,
Yetişdi ərşi zəmə, sanasan ki yüzdu şah
Burax zilə gəldi, gedə bilməm, çəkdi ah
Arıfdən səda gəldi, ya Əli, fəryadı rəs.

Cəbrayıl dedi, ya peyğəmbər, mehracın olsun qəbul,
Buyur gedək behişdə elin olmasın məlul.
Bax xudanın hikmətinə, çox əcaib orda dəlil,
Zalım-batıl səbəbkar, ya Əli, fəryadı rəs.

Məmmədsöyün kəmtərindi ya Abu Həsən, Abu Turab,
Ay ilə gün birləşəcək kimsə etməz onda xab.
Didələrdən qan-yaş axar olar həşti inqilab,
Fəqirlərin püşt pənahi, ya Əli, fəryadı rəs.

YA ƏLİ

Haq talanın Aslanısan,
Doğru billəm, ya Əli!
Kimsə bilməz sənün sirrin,
Sirri cansan, ya Əli!
Qəriblərin pənahısan,
Mehribansısan, ya Əli!
Abi-Kövsər saqisısən,
Həm səxasan ya Əli!

Getdim ol Merac üstünə,
Haqqa salam eylədin.
Sən xaliqşən, mən məxluqam,
Ol Xudayə söylədin.
Cəbrayıl ustad oldun
Tərifini eylədin;
Ustalara rəhmət gəldi,
Şiri-haqşən, ya Əli!

Məmmədsöyün sənə qurban,
Ya ərənlər sərvəri.
Fəth etdin Kuhi pulucu,
Neçə-neçə tilsimləri.
Öldurdun salsal tək şahı
Aldım o Şəhrizəri;
Kərəm eylə məhşər günü
Ağam sənşən, ya Əli!

OLMASA

Aşiq olan şövqə gəlməz, şövqü güzar olmasa,
Şeyda bülbül fəğan edər, gülmənazar olmasa.
Pərvanələr eşq odunna şam başına dolanar,
Səməndər oda yanmaz, nar intizar olmasa.

Aşiq olan görək bilsin məclisinin halını,
Danışanda xub danışsın tos etsin kamanını,
Ağılnan xırtd etsin, göstərsin öz malını,
Satmasın naşı sərraf yaxşı bazar olmasa.

Məmmədsöyün, sən dolandın el içində hər yanı,
Namərdlərə nifrət olsun, mərdə söylə dəsdanı
Yaxşı ilə yaxşı danış kişi özü utanı.
Mərd meydanda mərd görəkdi, mərdiməzar olmasa.

OLA

Fələk, sənnən əlləşməyə,
Bir belə meydan ola.
Tut əlim, ətək sənin,
Ədalət divan ola.
Mən dedim ki, bu dünyada,
Səfa sürrəm baş-başa.
Nə bilim ki, top vura,
Toz qopa, tufan ola.

Ey könül, sev xubları,
Dünya sənə dar olsa.
Bu fələyin yox vəfası,
Qoyma sənə yar ola.
Nə qədər ki, varın olsa,
Pay beş arşın ağ olsa.

Xub yaraşar tərlanlara,
Yuvasında xan ola.

Bir kəsə ki, yar dedin,
Yar deyib əğyar eyləmə.
Sən ki, ona yar dedin,
Aləmdə xar eyləmə.
Əcəl gəldi, Məmmədsöyün,
Dünyanı dar eyləmə.
İlahidən dilək dilə,
Bəlkə xoş məram ola.

AY AŞIQ

Ay aşiq, al sazını,
Bir gəl bu meydana varaq.
Danışaq həqiqətdən,
Demə ki, hədyana varaq.
Ariflər məclisinə,
Biz mərdi-mərdanə varaq.
Əgər xoş buyurmasan,
İstəməm pünhana varaq.

Sərraf tək ad alıbsan,
Eşitmişəm çox sədalar;
Titrəməsin dil-dodağın,
Göstər qarşında hünər.
Gur məclis qarşısında,
Çatmasa mərifətin əgər;
Haq bilən bir dehqana,
Razıyam mehmana varaq.

Təbib-i-dənədiləm,
Var elmdən xəbərim.
Babi elm aşiq mənəm,

Yüz aşığıdan yox kədərim.
Hər neqafil qarşısında,
Əyilmərəm, var hünerim.
Suxtəcək təhsil almışam,
İstəsən ürfanə varaq.

Vəsv etmə çox özünü,
Sən ki, saz rağibisən.
Ariflər qarşısında,
Bil ki, zəlilü xarisən,
Sallam cisminə vəsvəyə,
Baxma ki, çox türfəndəsən,
Əgər ki, etirazın olsa,
Hazıram bürhana varaq.

Məmmədsöynəm, özəl gündən,
Zəkavəti toplamışam.
Kamil usta sənətindən,
Dənə-dənə dərş almışam.
Çox sənin tək aşığıları,
Qəm oduna qalamışam.
Çıx görüm hüzuruma,
Meydana seyranə varaq.

ENDİRƏR

Aşiq olan üzde gözmez,
Dərinə baş endirər.
Hamı şagird qulluğunda,
Pirinə baş endirər.
Leyli Məcnunu sevdi,
Hər ikisi bir-birin.
Hər kəsin ki, yarı var,
Yarına baş endirər.

Binamus, biqeyrət kəs,
Xalis atadan əyri.
Ağacından gəl qarışan,
Budaq butadan əyri,
Nadürüstdə kərəm olmaz,
Əzəl xatadan əyri.
Hər kəsin namusu var,
Arına baş endirər.

Məmmədsöyün özəl gündən,
Yalan yoxdur dilində,
Söhbət saldın dövrən açdın,
Simli sazın, əlimdə.
Şeir dedin, hava qoşdun,
Onun hər bir telində.
Usta bağban əməlinin
Barına baş endirər.

GƏLMƏDİ

İki aləmin günəşi,
Şahı cahan gəlmədi,
Dolandı gəc rəftar,
Şahı-Mərdan gəlmədi.
Mən ki sənin aşiqinəm,
Tərifin dilimdədi,
Müşkülləri həll eyləyən,
Mərdi meydan gəlmədi.

Dünya oldu zimi pərəs,
Heydarı Səfdər hanı,
Xeybəri kafi-küf etdi,
Fot edən bərbər hanı
Düldülü Zülfiqar sahibi

Ağeyi Qəmbər hanı;
Bir adı Qəşəm-şəmdi
Şiri-yazdan gəlmədi.

Gəl, biçərə Məmmədsöyün
Bəs sənün halın nədi,
Zəlil qoydun din İslamı
Kafərin əlindədi;
Ərşin-gürşün sahibisən
İxtiyar kı səndədi,
Salsalı məhv eyləyən
Şahı rəvan gəlmədi.

BAX

Bu dünyaya gələn bəşər
Lətifi qurana bax.
Seymin yeddi yüz təmmüm elədi
Bir gecə mehmana bax.
Nuh gördü heyrət etdi,
Xızırda oldu qonax,
Aləmə lərzə düşdü
Bu gecə tufana bax.

İbtida mürsəl məhəmməd
Fəulatin – fəulat
Padşahın yekti cahan,
Həm vəkili kainat
Mustafadan, muştabatdan;
İstərəm ondan nicat,
Çağırırım Xeyrəl-nişanı
Şafeyi dövrana bax.

Şahı-Mərdan şiri-yazdan
Heydan Düldülü suvar,

Həm mərifət, həm təriqət
Bəxş edib pərvədigar;
Aleyi kəlmə içində
Şahı-şövkət onda var,
Müstəqimnən əmri marif
Lətifi Qurana bax.

Dadəyi pələng badə içdim
Mən fani saqিদən
Lafəta tilsim oxuyub
Hanı Xeybər dağıdan
Qıl şəfayət şahlar şahı
Qurtar bizi yağıdan
Əgah ol Məmmədsöyün
Ol şiri-yəzdana bax.

QIRMIZI

Dost mənə bir bağ bəslədi,
Bağı gülşən qırmızı.
Ağ əllərə əlvən həna,
Yaxıbdı qan qırmızı.
Sövdəgarsan, de qiymətin,
Müştəriyəm mən sənə.
Sərrafiyam sat alayım,
Ləli mərcan qırmızı.

Küfə xalqı bihəyalar,
İmam üstə gəldilər.
Onlar küftə qerq oldular,
Haqqı dildən saldılar.
Kərbəladı dava düşdü,
Tamam şəhid oldular.
Qan dəydi üzəngiyə,
Oldu meydan qırmızı.

Bütləri Əli qırdı,
İbrahim yanımadı nara
Oğlunu bıçaq kəsmədi,
Götdü çaldı mermərə.
Cəbrayıl bir qoç gətirdi,
İsmayıl Peyğəmbərə.
O səbəbdən al geyindi,
Şahi-Mərdan qırmızı.

Soruşdum Adəmnən qabaq,
İndi xəbərdən danış.
Yetmiş il dərya üzündə,
Yanan şəhərdən danış.
Yeddi yerdən halyam,
Lohu göylərdən danış.
Məhşər günü qurulacaq,
Haxdı divan qırmızı.

Gəl, biçərə Məmmədsöyün,
Bir neçə tu söylədi.
Axdı, axdı eynin yaşı,
Üzündən arx eylədi.
Yeddi qat yer, yeddi qat göy,
Xudam ki, xəlq eylədi.
Gün çıxdı qəsiridən,
Oldu cahan qırmızı.

YASINDİMİ

Səlli əla, ya Məhəmməd,
Bir ismin yasındimi.
Şəninə gəldi əbcət,
Süreyi yasındimi.
Bəndeyi-vicudun səxavət,

Zikr olunar dildə səməd,
Bir ustaddan dərs almışam,
Əlifdi yasındimi.

Səxavətin kəsmə məndən,
Ya Rəsul Allah əlin.
Mən sənin aşiqinəm,
Gələndə bədri himin,
Kafu-lam kəlmə içində,
Oxunar şahu səfin,
Mən sənin ismi şərifin,
Lahzeyi yasındimi.

Məmmədsöyün əndəlifdə,
Gülşəndə fəqan edər.
Zərrəcə görse camalın,
Can sənə qurban edər.
Ruzeyi-məhşər günü,
Şəffeyi üsyan sona yetər,
Əməlinə sal bir nəzər
Şafeyi yasındimi.

HAQQ VERGİSİ

Bəzirganlar yük bağlamaz,
Əldə xirdar olmasa.
Mərd həmişə qalib çıxar,
Zatında zər olmasa.
Siyah səngdən qala yapar,
Çöl-biyaban səhrada.
Taparsan qəflət yuxusu,
Əgər Şahmar olmasa.

İki mələk müqərrəmdi,
Əməli bir-bir yazı.

Əməlimizə baxıb,
Verəcəklər bil cəza,
Bəd əməliyyə neyləsin,
Şahı-Mərdan mürtəza.
Cənnətə getmək çətindir.
Əldə tutar olmasa.

Ey biçərə Məmmədsöyün,
Dünya xali olmasa.
Bu vergi haqq vergisidi,
Kimsəyə qail olmasa.
Dərdin demə dərd bilməzə,
Dərdinən halı olmasa,
Cəhd eləmək fana şeydi
Haqdan nəzər olmasa.

MÜXƏMMƏSLƏR

GÖZƏL

Kirpiyindən atılan ox,
Ürəyimə tuşdu, gözəl.
Bir dəfə baxdın mənə,
Canım oda düşdü, gözəl.
Yandırır eşq atəşi,
Söylə kimdi suşdu, gözəl.
Aşiqi yoldan eləyər,
Bu nə göz-qaşdı, gözəl.
Apardın olan aqlımı,
Qulac-qulac saşdı, gözəl.

Gözəllər gözəlisən,
Ol başımın sərvəri.

Geriyə qaytararsan,
Camalınla sən ölkəri.
Hansı səmtə var axarın,
Hurisən, yoxsa pəri.
Kim gəlməz ziyarətə,
Sənin kimi şux dilbəri.
Tərifin Rumu, Misri,
Firəngi də aşdı, gözəl.

Məmmədsöynəm iltimasa,
Gəlmişəm dərgahına.
Yandırıb kül eyləmə,
Düşərsən eşqin ahına.
Neyləsin yazıq könül,
Sən çıxdın ürcahına.
Qul ollam qulluğunda,
Gözəllərin bir şahına.
İnsaf et sensiz ömrüm,
Bu dünyada puşdu, gözəl.

GÜLXANIM

Afərin, səd afərin,
Sən təkə yara, Gülxanım.
Gözələrin piyalədir,
Qaşların qara, Gülxanım.
Xəstələr loğmanısən,
Hər dərdə çarə, Gülxanım.
Gözəllər hüsnünü görçək,
Gəlirlər ara, Gülxanım.
Eşqindən divanəyəm,
Bir halım sora, Gülxanım

Bər-bəzək sərvə boya,
Gör necə də tən yaraşır.

Qırçınlı xara tuman,
Əndamına gen, yaraşır.
Büzməli qoftan üstən,
Çəşnisi çin-çin, yaraşır.
Sultana, xana layıq,
Sənə dövrən, gün yaraşır.
Qovma qulu dərgahından,
Çək özün dara, Gülxanım.

Məcnun tək mənə niyə,
Dağı-daşı dolandırdın.
Eşqini salıb canıma,
Atəşinə sən yandırdın.
Gecə-gündüz, pünhan, aşkar,
Mənə adımı andırdın.
Bəs deyilmi bu qədər,
Əzab verdin, usandırdın.
İnsafa gəl, mürivət et,
Gəl xoş ilqara, Gülxanım.

Gəzsələr bütün dünyanı,
Heç diyarda tayın olmaz.
Yanaqların al qönçədir,
Qışı, yazı birdir, solmaz.
Cəmalındı aydan ötə,
Çənlə, dumanla tutulmaz.
Sür dövrənə fani dünya,
Gedərgidir bil ki, qalmaz.
Məmmədsöynü mehman eylə,
O bağça-bara, Gülxanım.

SƏNƏM

İşvə-nazın aqlım alır,
De, bu nə cəldə, Sənəm.
Şöhrətin gəzir eli,
Söylə nə kamaldı, Sənəm.
Hüsnünə baxdım, mənə,
İntizara saldı, Sənəm.
Dodağın incə, zərif,
Ləzzəti baldı, Sənəm.
Baxmaqla doymaq olmaz,
Gözüm səndə qaldı, Sənəm.

Ətirli bağça-bağın,
Xənzadə dövrəninin var.
Qullugunda müntəzəm,
Necə incəbel canın var.
Hatəm kimi xeyrixahsan,
Halal olsun, ad-sanın var.
Kim qıyar desin sənə,
Zərəcə nöqsanın var.
Həsretin güc eylədi,
Gül ömrüm soldu, Sənəm.

Bir dəfə üzün gülsə,
Canımı qurban verərəm.
Hər nə desən bu dünyada,
Eylərəm leysan verərəm.
Bilsəm ki görəyindi,
Baxışı ceyran, verərəm
Məmmədsöynəm, qəbul bilsən,
Torpağında can verərəm.
Bəxtim ol, cavanlığım,
İnan sənə quldu, Sənəm.

DEMİŞƏM

Canımı ay nazənin,
Yolunda qurban demişəm.
Görəndə ay camalın,
Mın dəfə əhsən demişəm.
Daldada, həm aşkarda,
Canı dildən can demişəm,
Hökm eylə çatır ərkin,
Sənə sultan, xan demişəm.
Al məni qucağına,
Busəni leysan demişəm.

Mürvəti yad eylə sən,
Aşiqinə vermə cəfa.
Zülm etmək günah işdi,
Əl götür gəl insafa.
Deyək, gülək ömür boyu,
Geşt eyləyək, sürək səfa.
Bu dünya beş günlükdü,
Olma onun tək bivəfa.
Gülər üz, ayna qabaq,
Sənə xoş lisan demişəm.

Gözəllik aləminə,
Təzəcə qoymusan qədəm.
İncitmə, ol qəlbimə.
Həm sevinc, həm də həmdəm,
Səninlə dövrən sürənə,
Bu dünyada nə dərd, nə qəm.
Məmmədsöynün düz möhüvün,
Həsərinə çək bir əncəm.
Quluna kərəm eylə,
Sənə şövkət-şan demişəm.

DEYİŞMƏLƏR

MOLLA ƏSGƏRLƏ DEYİŞMƏ

Molla Əsgər:

Səndən xəbər alım, ay Məmmədsöyün,
Nəydi ərşdən oraya gəldi.
Kimiydi meydanda durdu çağırdı,
Kimiydi bir şah suvara gəldi.

Məmmədsöyün:

Haqq-tala göndərdi Məhəmmədə Qurani,
Cəbrayıl ayə gətirdi, oraya gəldi.
Salsaldı meydanda durdu çağırdı,
Əli Döldül mindi oraya gəldi.

Molla Əsgər:

Kimiydi dünyanı bir qərar bildi?
Kimiydi səhrada gəzirdi, buldu?
Kimiydi buyurdu, kimiydi endi?
Kimiydi yanınca oraya gəldi.

Məmmədsöyün:

Müsəlləm dünyanı bir qərar bildi,
Abid səhrada gəzirdi buldu.
Haqq-tala əmr etdi, Cəbrayıl endi,
Salman da yaşınca oraya gəldi.

Molla Əsgər:

Əsgərəm, oxuram vallah-billahi,
Ayəti Qurani, səməndullahi.
Nədən zöhr olundu seyfullahi,
Onlar hardan çıxdı, oraya gəldi.

Məmmədsöyün:

Məmməsöynəm oxuram billahi,
Ayəmzi Qurani səməd ullaahi.
Bir almadan zöhr oldu seyfullahi,
Düldül daşdan çıxdı, oraya geldi.

MƏMMƏDSÖYÜNLƏ ÇOBANIN DEYİŞMƏSİ

Məmmədsöyün:

İtib mal qoyunum, sorağındayam,
Dövrən aman vermir, qəmxaram, çoban.
Ar bilirəm evə bom-boş qayıdam,
Kəsilibdi olan hər çarəm, çoban.

Çoban:

Şair xoş gəlmisən bizim ellərə,
Qəm yemə, nəyin var taparam bu gün.
Şöhretin düşübdü şirin dillərə,
Yolunda dağ-daşı çaparam bu gün.

Məmmədsöyün:

Bir kimsəyə yaxşı-yaman demədim,
Özgə malı, haram tikə yemədim.
Əyyaş zəmanədi, artır xiffətim,
Fələyin əlindən azaram, çoban.

Çoban:

Bu diyarda dağdan uca adın var,
Fəxrinə hamının, demə yadın var,
Qurbandı bu sürü, budu böl apar,
Oğru Qəhrəmanı tutaram bu gün.

Məmmədsöyün:

Məmmədsöynəm, mən ədalət istərəm,
Doğru yola düz dələlət istərəm.
Oğru, əyrədə də qeyrət istərəm,
Çətin tapıb evə aparam, çoban.

Çoban:

Seyfəddin çobanın düzdür hər sözü,
Verər dost yolunda əllini, yüzü.
Malını oğrular qaytarar özü,
Ovçu tək bərədə yataram bu gün.

AŞIQ ALI

Kökləri və qaynaqları dünyagörüş kimi əski türk inamlarına (əcdad kultuna, tanrıçılığa və islamın içində yaranan türk sufi təriqətlərinə), sənət kimi xalq musiqisinə, ədəbiyyat kimi el şairliyinə bağlanan aşiq sənəti (və müvafiq olaraq poeziyası) Göyçədə öz ilkinliyini və təbiiliyini daha çox qorumaqla yanaşı, həm də bütövlükdə Azərbaycan folklor arealında xüsusi seçilən zirvə məqamına yüksəlib. Təbii ki, bunu hər şeydən öncə təbiətin saflığı və cəmiyyətin səmimiyyəti, inamın və dinin kamilliyi, ədəbiyyat və musiqi ənənəsinin zənginliyi şərtləndirib.

Göyçə mahalı əsrlər boyu Azərbaycan xalqının saz və söz məbədgahlarından biri olmuş, onun yetişdirdiyi istedadlı sənətkarlar poeziyamızın iftixarına çevrilmişlər.¹

Göyçə saz və söz sənətinin hansı əsrdə yaranması haqqında qəti və dəqiq mülahizə söyləmək çətin olsa da, bu sənətin son 5-6 əsr ərzində daşıyıcısı olan görkəmli şəxsiyyətlərin adlarını sıralamaq mümkündür. Oxşar sənət hadisəsi kimi ozan sənətinin Göyçədə çox qədim zamandan mövcud olduğunu sübut edən faktlar və dəlillər də məhdud kəmiyyətdə deyildir; bir tərəfdən Göyçədə Ozanlar kəndinin mövcudluğunu, digər tərəfdən isə Ozan cəlif, Ozan Heydər, Ozan İbrahim kimi orta çağ oğuz sənətçilərinin yaddaşlarda saxlanması faktı Göyçədə sənət ənənəsinin məzmunca dəyişsə də, formaca fasiləsizliyindən xəbər verir. Göyçədə müasir tipli aşiq sənəti Tanrı sevgisi ilə, mənəvi kamilləşmə və ruhi saflaşma yolu ilə övliya, pir məqamına yüksəlmiş təriqət başçısı, mürşidlər mürşidi Seyid Hüseyn (Miskin Abdal) babadan və onun müqəddəs ocağından qaynaqlanır.

1. H. İsmayılov. Qüdrətli sənətkar. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 5 fevral 1985-ci il, № 16.

"Göyçə aşıqlarının səsi uzun zamanlar Bəsrə, Bağdad, Hələb, Tehran, Buxara üföqlərində gəzib-dolaşmış, hər yerdə sonsuz hörmət və məhəbbətlə qarşılanmışdır. Göyçə aşiq örnəyi Azərbaycan aşiq sənətini və ümumən aşiq-ozan sənətini bütöv bir ardıcılıqla təkmilləşdirmiş, onu yeni-yeni saz-söz tapıntıları ilə zənginləşdirmişdir".¹

Göyçə aşıqlığının əsas səciyyəsi onun qutsal mahiyyətli, inam, iman və dini-ruhani xarakterli olması, zaman-zaman kamilləşərək təriqət halını almış türk panteizmini əsas ideya mənbəyi olaraq daşmasıdır. Azərbaycanın başqa aşiq mühitlərindən fərqli olaraq Göyçədə saz musiqisi və aşiq poeziyası müqəddəs hadisə sayılır, aşiq şeiri qutsal mahiyyətli müqəddəs kəlam kimi (Ata sözü kimi danışılır) anlaşılır. Burada aşığın ustadla dinləyici arasındakı mediativ funksiyası sənətçi artistdən, aktyordan daha çox Tanrı ilə **bodun** arasında, Allahla insan arasında ruhi əlaqəni təmin edən türk övliyaçılıq (ata, baba və dedə) ənənəsinin təzahürü kimi seçilir. Ona görə də Göyçədə sifətləndirmə funksiyası daşıyan başqa aşiq mühitlərinin sənətçilərindən fərqli olaraq söz səviyyəsində aranyeman, musiqi səviyyəsində improvizasiya məqbul sayılır. Çünki Göyçədə çoxsaylı ustad aşıqlar səviyyəsində qəlibləşmiş, kanonik standartların ciddi şəkildə gözləndiyi saz və söz ənənəsi mövcuddur. Bu ənənə XIX əsrdə Ağ Aşiq (Allahverdi), Aşiq Alı və Aşiq Ələsgər kimi vergili şəxsiyyətlərin, qutsal simaların sənət təcrübəsində və ədəbi irsində daha da möhkəmlənib.

XIX əsr bütövlükdə Azərbaycan tarixində mürəkkəb bir dövrdür. Yaranışından azad yaşayan türk insanı bu əsrdə işğala məruz qalıb; türk eli dağıdılıb, türk xalqı yağı əlində qul edilib, türk mədəniyyət və mənəviyyatı ağır məhrumiyətlərə düşər edilib və nəticələri bu gün də müşahidə edilən mədəni-mənəvi, dini-ruhani deqradasiyaya uğradılıb.

1. M. Təhməzov (Elli). Ustad. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 17 noyabr 1981-ci il, № 138.

Müstəmləkə rejiminin doğurduğu ağır sosial şərait cəmiyyətin mənəviyyatında sarsıdıcı izlər buraxıb. Bu çətin şərait qədim Ağ Hunların varisi Göyçə oğuzlarının, qərbi azərbaycanlıların da həyatında öz təsirlərini göstərib.

Qərbi Azərbaycanın, o sıradan Göyçə mahalının "haylaşdırılması" prosesi də bu dövrdən başlanır və rus imperiyasının türkə qarşı nifrət siyasətinin, qeyri-mədəni, qeyri-intellektual rəqabət müstəvisində aparılan antitürk kompaniyasının nəticəsi kimi reallaşır. Azərbaycanda qeyri-millî idarəçilik cəmiyyətin bütün səviyyələrində öz eybəcər nəticələrini büruzə verir. Azərbaycanın Şərqdən ayrılması da, islamın "mürteceləşməsi" də, Avropaya meyillənmə də bu dövrə təsadüf edir.

Eyni zamanda Azərbaycan milli şüurunun oyanması və milli azadlıq hərəkatının ilkin rüşeymlərinin yaranması da XIX əsr Azərbaycan reallığının faktıdır. İmperiyanın şiddətləndirdiyi sosial-mədəni və dini-ruhani fikir və duyğuların realizasiyasını da sürətləndirmiş olur. Çünki sosial və mənəvi sıxıntıların doğurduğu ağır hökmən sənət və ədəbi fəaliyyət sistemində öz geniş ifadəsini tapmalı idi. Əsasən mənəvi-ruhani emosiyaların hiperbolik ifadəsi daha çox sosial rifahda və sosial düşkünlükdə reallaşır. Azadlıq ideyası və azadlıq mücadiləsi bir tərəfdən yad rejimə silahlı müqavimət göstərən Nəbi, Kərəm, Dəli Alı və b. kimi türk igidlərinin mübarizəsində geniş vüsət almış qaçaqçılıq hərəkatında, digər tərəfdən isə türk ruhunun azadlığını qoruyan, onu məhvədən xilas edən Ağ Aşığın, Aşıq Alının, Aşıq Ələsgərin və b. saz və sözdə reallaşan dini-ruhani və estetik informasiyasında yaşam hüququnu təmin edirdi.

XIX əsr Göyçə aşığı mühitinin görkəmli nümayəndəsi Aşıq Alının yaşadığı tarixi reallığın ümumi mənzərəsi belə idi. Qeyd edim ki, Azərbaycan xalqının ustad sənətkarı "sazın və sözün qüdrətli sərrafı",¹ Ələsgərin müdrik ustadı,

1. H. İsmayılov. Sazın və sözün qüdrətli sərrafı. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 17 noyabr 1981-ci il, № 138.

Göyçə aşığı məktəbinin ən qüdrətli nümayəndəsi Aşıq Alının həyatı və irsi yetərincə öyrənilməyib. Ona görə də Aşıq Alı şəxsiyyətini və irsini öyrənmək üçün aşağıdakı məsələlərin müəyyənləşdirilməsini zəruri sayırıq:

1. Aşıq Alının yaşadığı tarixi şərait. XIX əsr Göyçə reallığı və Göyçə aşığı mühiti. Biz bu bərdə yuxarıda bəhs etdik. Amma bu məsələ (mövzu) geniş şəkildə müstəqil araşdırma problemi kimi qalır. İ.Ələsgərin tədqiqatına kölgə salmadan qeyd edək ki, sovet dönməndə bu tipli araşdırmalar bir qayda olaraq birtərəfli aparılıb.

2. Aşıq Alının bioqrafiyası.

3. Aşıq Alının musiqi irsi.

4. Aşıq Alının ədəbi irsi; qeyd edim ki, Aşıq Alının adına saxta mətnlər tərtib olunur. Biz bunu yazılarımızda və aşığıla bağlı müxtəlif səviyyəli toplantılarda dəfələrlə qeyd etmişik.

5. Aşıq Alının sənətkar statusu.

6. Aşıq Alının sənət dünyası (toplanmış mətnlər üzrə sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi).

* * *

Aşıq Alı XIX əsrin lap başlanğıcında, təxminən, 1801-ci ildə Göyçə mahalının Qızılvoğ kəndində, sadə və yoxsul bir ailədə doğulmuşdur. Atası Mirzə kişi oğlunun dərrakəli və həssas bir uşaq olduğunu çox tez hiss etmiş və onu oxutmağı qərara almışdı. Alı mollaxanada təhsil aldığı müddətdə bir an belə sazi, aşığıların cövlan etdiyi məclisləri unuda bilmirdi. Gizli oxuduğu aşığı mahnıları, gözəl və mələhətli səsi haqqında el-oba, qohum-əqrəbə tez xəbər tutur. Onların təşviqi ilə Mirzə kişi oğlunu Ağ Aşığa şagird verir. Hələ ilk günlərindən şagirdinin fitri istedadı malik olduğunu duyan Ağ Aşıq ona böyük həssaslıqla yanaşmış, az bir müddətdə Alıya bütün saz havalarını öyrədərək ona sənət yollarında müstəqil addımlar

atmağı rəva görmüşdür. Qüdrətli saz ustasının yanında keçən illər səmərəsiz qalmır. Alının sədasi tezliklə Qızılvəngdən keçib Göyçənin hüdudlarından çox-çox uzaqlara yayılır.¹

Aşıq Alının həyatı ilə bağlı bizim əldə etdiyimiz məlumat təxminən yuxarıdakıları təkrarlayır. Məsələn, folklorşünas alim M.Həkimov yazır: “Tədqiqatçılar bu böyük saz-söz sərrafının 1800-1801-ci ildə Göyçə mahalının Qızılvəng kəndində yoxsul kəndli Mirzə kişinin kasıb komasında dünyaya göz açdığını, ailəyə səadət gətirdiyini söyləyirlər”.²

Mürsəl Həkimovun verdiyi bilgidən Aşıq Alının anasının Fatma, həyat yoldaşının adının Bəsti olduğu aydınlaşır. Eyni zamanda onun Göyçənin şərinə “Göyçə şərili”lərini bəstələməsi də bildirilir.³

Z.Məhərrəmovun da haqlı olaraq yazdığı kimi, “Göyçənin sazını-sözünü dünyaya yayan sənəkarlardan ən görkəmli Aşıq Alı Mirzə oğludur. O, 1801-ci ildə Qızılvəng kəndində anadan olmuşdur. Aşıq Alı 17 yaşında aşıqlığa başlamış, bir çox saz havalarının yaradıcısı olmuş, Aşıq Ələsgər, Aşıq Məhərrəm, Aşıq Qulu, Aşıq Məsim, Aşıq Meydan və Aşıq İsə kimi sənəkarlara ustalıq etmişdir”.⁴

T.Göyçəli Aşıq Alının ömür yolunu bir qədər də aydın şəkildə təqdim edir: “Ömrü, taleyi XIX yüzilliklə başa-baş gələn Aşıq Alı, təxminən, 1801-ci ildə Göyçə mahalının Qızılvəng kəndində yoxsul Mirzə kişinin ocağında dünyaya gəlmişdir. Ölənin günə qədər doğma kəndində yaşayıb-yarat-

1. H. İsmayılov. Sazın və sözün qüdrətli sərrafı. “Sovet Ermənistanı” qəzeti, 17 noyabr 1981-ci il, № 138.

2. M. Həkimov. Aşıq Alının sazlı, sözlü dünyası (anadan olmasının 180-ci ildönümü qarşısında). “Sovet Ermənistanı” qəzeti, 9 aprel 1977-ci il, № 46.

3. Yenə orada.

4. Z. Məhərrəmov. XX əsr Göyçə aşıq mühiti. B., 1997. s. 15.

mış böyük el nəğməkarı 1911-ci ildə dünyasını dəyişib, Qızılvəng qəbiristanlığında hörmətlə dəfn olunmuşdur”.¹

İ.Ələsgər də Aşıq Alını XIX əsrdə yetişmiş məşhur aşıqlardan sayır: “O, təxminən, 1800-cü ildə Göyçə mahalının Qızılvəng kəndində dünyaya göz açmışdı. Onun atası Mirzə əkinçiliklə məşğul olan kasıb bir kəndli imiş. Alı cavan vaxtlarından saza-sözə maraq göstərmiş, aşıq olmaq üçün Göyçənin Kərkibaş kəndində yaşayan Ağ Aşığa (Aşıq Allah-verdiyə) bir neçə il şeyirdlik eləmiş və bu sənətə yiyələnmişdir. O da özündən sonrakı bir çox aşıqlara müqəddəs saz sənətinin sirlərini, incəliklərini öyrətmiş, kamil sənətkar kimi püxtələşməsində mühüm rol oynamışdır. Məşhur Aşıq Ələsgər də Aşıq Alının yetişdirdiyi şeyirdlərdəndir.”²

V.Vəliyevin “Azərbaycan folkloru” kitabında qeyd etdiyinə görə, Aşıq Alı Şəmkirli Aşıq Hüseynin müasiri olmuşdur. O, 1801-ci ildə anadan olmuş, 1911-ci ildə vəfat etmişdir. Bundan başqa, Aşıq Alının 1894-cü ildən sonra kor yaşadığı göstərilir.³

Aşıq Ələsgərlə bağlı tədqiqatlarda onun ustası ilə deyişməsi əhvalatı müxtəlif variantlarda verilsə də, Aşıq Alı haqqında məhdud məlumatları bir qədər genişləndirir. Folklorşünas H. Əlizadənin yazdığına görə, Aşıq Ələsgər ustası Aşıq Alı ilə toy, nişan məclislərinə gedəndə bəzən onun dediklərinə qulaq asmaz, öz şeirini oxuyarmış. Ələsgərin bu hərəkəti ustasının xoşuna gəlməzmiş, bu hərəkəti tərgitmək üçün ona nəsihətlər edərmiş. Bir gün yenə böyük bir toy məclisində ustadla şagird arasında söz olur. Aşıq Alının sözü Ələsgərə deyir, Ələsgər acıqlanır. Ustası ilə deyişməyi qərara alır. Məclis iki tərəfə ayrılır: bir tərəf Aşıq Alını, o biri tərəf Aşıq Ələsgəri müdafiə edir. Ustad-şagird bir-birilə deyişir, arala-

1. T. Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998. s. 38.

2. Sazlı-sözlü Göyçə (toplayıb, tərtib edən və ön sözün müəllifi İslam Ələsgər). B., 1999. s. 16.

3. V.Vəliyev. Azərbaycan folkloru. B., 1985. s. 201.

rında çox hərbələr, ustadnamələr, divanilər, təcnislər və do-daqdəyməzlər deyilir. Nəhayət, Ələsgər bədahətən məşhur və indiyə qədər heç bir aşıq tərəfindən qabağı söylənməmiş, “A yağa-yağa” rədifli təcnisini söyləyir. Aşıq Alı Aşıq Ələsgərə cavab verə bilmir, məclisi buraxıb gedir. Bu hadisədən sonra Ələsgər ustadından ayrılır, özü müstəqil bir sənətkar olaraq aşıqlığa başlayır. Ələsgər ustadını bağlaması nəticəsində geniş kütlə arasında daha böyük şöhrət qazanır. Onun yanına yaxın-uzaq yerlərdən şeyirdlər gəlir.¹

Kitabın son nəşrində (1963-cü il nəşri nəzərdə tutulur – H.İ.) isə həmin əhvalat aşağıdakı kimi verilmişdir: “Aşıq Alı Ələsgəri tam yetirib hazırladıqdan sonra bir toy məclisində onunla dəyişir, el içində hörmətini qaldırıb şöhrətləndirmək məqsədilə məğlub olmuş bir aşıq kimi öz sazını da ona təhvil vermək istəyir. Ələsgər isə onun bu xeyirxah hərəkətilə razılaşmayaraq:

Bir şeyird ki, ustadına kəm baxa,
Onun gözlərinə ağ damar, damar –

təcnisini deyir”.²

Əhvalatın hər iki variantı “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı” dərsliklərində təkrarlanır.³

Başqa bir rəvayətdə isə Aşıq Alı ilə Ələsgər arasında üç gün dəyişmə getdiyindən danışılır. Bu dəyişmənin səbəbi Göyçə mahalında aşıqların çoxalması idi.

Həqiqi aşıqları meydana çıxarmaq, aşıqlıq sənətindən xəbərdar olmayanlara birdəfəlik saz götürməyə icazə vermə-

1. Aşıq Ələsgər. B., 1937, s. 5-6; P.Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. B., 1981, s. 213-214.

2. P.Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı B., 1981, s. 214.

3. Yenə orada, s. 213-214., İ.Babayev, P.Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. B., 1970, s. 188-189.

mək məqsədi ilə bir növ imtahan keçirilir. Aşıqları imtahan edən isə Aşıq Alı olur. Bütün aşıqlar imtahandan keçirilir, o məclisdə yalnız Ələsgər iştirak etmir. Aşıq Alıdan soruşurlar ki, siz şagirdlərinizdən kimə üstünlük verirsiniz? Aşıq Alı Ələsgərin adını çəkir, Ələsgəri məclisə dəvət edirlər. Ustad ilə şagird olduqca ehtiyatla, hörmətlə dəyişirlər. Onların dəyişməsi yalnız sənətkarlıq, şeir texnikasını bilmək yolu ilə gədir. Dəyişmənin qıfılbəndindən istifadə olunmur, dini tapmacalar işlədilmir. Aşıq Alı “Görəydim” rədifli bir qoşma deyirsə, Ələsgər də həmin rədifli qoşma ilə ona cavab verir. Məclis qızıdır, şairlər coşur, qoşmadan gəraylıya, gəraylıdan müxəmməsə və təcnisə keçirlər, bu zaman Ələsgər özü də bilmədən vaxtilə Qurbani, sonra isə Abbas Tufarqanlı tərəfindən yaradılan, “Şərxata” adı ilə məşhur olan bir təcnis deyir. Aşıq Alı onun təcnisinə cavab verə bilmir, öz sazını şagirdinə verir və onun alnından öpür. Bundan sonra Ələsgərin şöhrəti bütün Azərbaycana yayılır.¹

Aşıq Alının həyatı və aşıqlıq fəaliyyəti ilə bağlı məlumat verə bilən qaynaqlardan biri də folklorlaşmış şəkildə gəlib çatmış “Aşıq Alının Türkiyə səfəri”dir. Klassik məhəbbət dastanı tipi ilə “aşiq rəvayəti” arasında orta mövqedə dayanan və daha çox mətn strukturu, süjet və motivlər səviyyəsində birinciyə meyl edən (dastanda “buta motivi” iştirak etmir) bu dastan bioqrafik informasiya kontekstində aşıq haqqında yaddaşlarda saxlanan bilgilərlə səsleşir. Əslində aşıq haqqında həm dastanda, həm də hafizələrdə qorunmuş məlumatın hər ikisi eyni bir “mənəbə”dən – aşıq ənənəsində yaşayan, ustad-şagird şəcərəsində ötürülən ümumi yaddaş fondundan qaynaqlanır. Çünki konkret tarixi şəxsiyyəti tərənnüm edən folklor əsəri həmin şəxs tərəfindən yaradıla bilməz; ona görə də dastanın Alının şagirdləri tərəfindən yaradıldığını ehtimal etmək olar. Belə halda dastanın “aşiq bioqrafiyası”

1. V.Vəliyev. Azərbaycan folkloru. B., 1985, s. 218.

etibarlı mənbə sayıla bilər. Həm də nəzərdən qaçırmayaraq ki, Göyçə aşığı mühitinin spesifik cəhətlərindən biri də dəqiq və aydın sənət şəcərəsinin mövcudluğudur.

Göyçənin ustad aşığı Aşıq Hacıdan yazıya alınmış "Aşıq Alının Türkiyə səfəri" dastanını folklor örtüyündən çıxarsaq, onda mətn informasiyasının qısa məzmunu aşağıdakı kimi olacaq: Aşıq Alı Göyçə mahalının Qızılvəng kəndindən yoxsul Mirzə (Göyçə dialektində "İmirzə") kişinin oğludur. Həmin mahalın camurlu (Göyçə dialektində "camırrı") kəndindən Nifətli adlı varlı bir kişinin Bəsti adlı qızı ilə evlənmək istəyir. Lakin xeyir işin reallaşması üçün lazım olan "zəruri minimum" səviyyəsində maliyyə vəsaiti olmadığından məşğul olduğu sənətdən (aşılıqdan) istifadə etməklə pul qazanmaq məcburiyyətində qalır. Bundan ötrü o, Naxçıvana və oradan da Türkiyəyə gedir. Müxtəlif çətinliklərlə üzləşirsə də, nəhayət, tələb olunandan da artıq vəsait əldə etməyə nail olur, vətəne qayıdır və sevgilisinə qovuşur.¹ Dastanın mətn strukturu, səfər-sınaq-uğur modelində reallaşır. "Pul-para qazanmaq motivinin" poli-semantik funksiyalarının təhlilini dərinləşdirmədən qeyd edim ki, bu motiv geniş mənada sənətkar subyekt və mühit münasibətlərinin çeşidli spesifik əlamətlərini aydınlaşdırır. Buradan məlum olur ki: 1) Aşıq Alının ailəsi yoxsuldur; 2) Azərbaycan əhalisi yoxsuldur, çünki pul qazanmaq üçün El Osmana (deyiləndə Alosmana, Türkiyəyə) getmək lazımdır; 3) Azərbaycanın müstəmləkə şəraitində yaşaması əhalini müflisləşdirib. Ən başlıcası isə bu motiv aşığı sənətinin "sənətkarlıq mərhələsi"ni² işarələyir; yeni aşığın fəaliyyət sferası məclislərə gedərək pul-para qazanmaqla məhdudlaşır. Bu sosial kontekst Ələsgər haqqında rəvayətlərdə də qabarıq şəkildə təzahür edir.

1. Azərbaycan folklor antologiyası. III kitab. Göyçə folkloru (toplayanı, tərtib edən və ön sözün müəllifi: H. İsmayılov). B., 2000. s. 446-480.

2. H. İsmayılov. Aşıq sənətinin inkişaf mərhələləri. "Dədə Qorqud" jurnalı, №1 (2) B., 2002.

Qeyd olunan motivin informasiya ehtiyatından o da məlum olur ki, aşığı rəvayətindən dastanlaşmağa doğru gedən bu mətnin formalaşma mərhələsi də Azərbaycanın müstəmləkə olduğu dövrə (1828-1918) təsadüf edir. Ustad fenomeninin "mifləşdirilməsi", folklorlaşdırılması ustada ədəb-ərkan təlimi ilə işləyən Göyçəli şagirdin (məsələn, Ələsgərin) minnətdarlığının ifadəsi kimi də reallaşsa bilərdi.

Dastana "sənətçi – aşığı"nın mətn faktı prizmasından baxıldıqda, "buta motivi"nin iştirak etməməsinin səbəbi də aydın şəkildə görünür. Çünki aşığın sənətçiyə çevrilməsi funksiyası səviyyəsində sakral missiyanın profanlaşması ilə müşayiət olunaraq haqq aşığından keyfiyyətə fərqli bir hadisə idi. Mətdə süjetin invariant sxemi saxlansa da, hadisəvi informasiyanın sosiallaşması müşahidə olunur.

Dastanda təhkiyəçi subyektinin təhlili bəzi məqamlara aydınlıq gətirir. Belə ki, dastan ənənəvi şəkildə üç ustadnamə (Aşıq Musa, Aşıq Ələsgər, Qul Allahqulu) ilə başlanır və duvaqqapma ilə bitir. Ustadnamələrdən sonra ifaçı aşığı "bəli, mənəm əzizdərim, sizə haradan xəbər verim, Göyçə mahalının Qızılvəng kəndindən. Kimnən, Aşıq Alıdan"¹ məlumatını bildirəndən sonra, təhkiyəçi kimi Aşıq Alının özü çıxış edir: "Cavan vaxtımda orda-burda söhbət eliyirdilər ki, Aşıq Alı gələcəkdə gözəl sənətkar olacaq. Allah heş kimi kasıv etməsin. O zamannar elə kasıvıydı ki, oğru içəri girsəydi, bircə süpürgədən başqa əlinə bir şey keçməzdi. O vaxtın pulu bir abbasım vardı. Kəndin içinə çıxdım ki, mal öldürüf alışma eliyiflər. İki givrəngə ət aldım. Gətirdim evə, dədəm doğradı, anam tökdü qazana, qoydu ocağın üstünə. Kasıvın evində yemək olanda ev gülür, eşik gülür. Öydə bir ala pişiyimiz vardı. O da sevin-di-yindən tufara hoppandıf, yerə düşürdü. Dədəmən-anamın söhbəti də bir-birinə yaman xoş gəlirdi".²

1. Azərbaycan folklor antologiyası. III kitab. Göyçə folkloru (toplayanı, tərtib edən və ön sözün müəllifi: H. İsmayılov). B., 2000. s. 448.

2. Yenə orada, s. 448.

Təhkiyə Aşıq Alının dilindən verilir və “ana, mənim coravımı, ayağımın məstini gətir. Sazımı götürürəm, gedim. Mən də öz payımı düzəldim gətirim” mürəkkəb sintaktik bütövündə (MSB) tamamlanır.¹

Və beləliklə, mütəmadi olaraq Alı dastana təhkiyəçi kimi daxil edilir: “Düzü, qorxuf çəkinsəm də, yolunnan dönmədim. Bir azdan at məni endirdi həmin kəndə”.²

Təhkiyə səviyyəsində baş verən intensiv dəyişmələr bir tərəfdən türk epik ənənəsindən (məsələn, DQK-də “Dədə Qorqut soylamış” və “Ozan aydır” ifadələrinə diqqət et), digər tərəfdən isə əhvalat və rəvayətin, hadisə və süjetin, tarixi faktın və folklorun kontominasiyasından qaynaqlanır.

Görünür, dastanın mətn substratı oxşar hadisədən, real əhvalatdan yaranıb. Aşıq Durxan, Aşıq Yiğval, Əsmər xanım, qalyan-qorçu Əsəd, Mehdixan, Zilan qaçaqları, fraqmental şəkildə keçən Xudaverdi, Mustafa və s. adların konkret şəxsiyyətləri nəzərdə tutub-tutmadığını dəqiq söyləmək çətindir.

Təbii ki, dastan informasiyasının bütün elementləri folklor qəlibində çıxış etdiyindən onun real tarix kimi anlaşılması doğru deyil. Amma bununla yanaşı, burada tarixin də “payı” yox deyildir. Dastanda Aşıq Alının dilindən söylənen şeirlər əksəriyyət etibarilə sufi mahiyyətlidir:

Aşıx Alı təvəkküldü pirinə,
Sığınmışam o kərrari – kərimə.³

Mərifətdən kamal alan, ay aşıx,
Şəriəti neynən elərsən aşkar.⁴

Şahlar şahı, özün yetiş haraya,
Düşman bu günümdə ayaq almasın.⁵ və s.

1. Azərbaycan folklor antologiyası. III kitab. Göyçə folkloru (toplayanı, tərtib edəni və ön sözün müəllifi H. İsmayılov). B., 2000 s. 450.

2. Yenə orada, s. 451.

3. Yenə orada, s. 467.

4. Yenə orada, s. 459.

5. Yenə orada, s. 477.

Dəyişmə səhnələrində islamdan, “Quran”dan, tərifiyət-dən (ələvi tərifiyət, çünki “kərrari-kərim” Həzrət Əlinin adlarındandır) geniş şəkildə istifadə olunur.

Dastanda adı keçən yer adlarının Göyçə aşıqlarının fəaliyyət sferası çərçivəsində olduğunu söyləmək mümkündür. Və təbii ki, bu çevrənin mərkəzində aşığın doğma yurdu ulu Göyçə dayanır:

Camalın şövqündən dilim oldu tənq,
Çayda balıq olar, deryada nəhəng,
Mahalım Göyçədi, kəndim Qızılvəng,
Aşıx Alı birdi, birə-bir gerek.¹

Zərzivil, Xan Keyti, Daşkət baxarı,
Ağ sürülər Sarı yaldan yuxarı.
Gözəllər seyr edər o yaylaqları,
Yaylax, bizim yaylaxlara bənzərsən.

Deyər: Aşıx Alı daş Gözəldərə,
Şəqayiq-çiçəkli xoş Gözəldərə.
Əyricə, Vers dağı, baş Gözəldərə,
Oylax, bizim oylaxlara bənzərsən.²

Aşıx Alı insanata sirdidi,
Tozun qalxıf İrəvanı bürüdü,
Axşam üstü bir tərəfin yeridi,
Basdın Axurani, pir Ağrı dağı.³

1. Azərbaycan folklor antologiyası. III kitab. Göyçə folkloru (toplayanı, tərtib edəni və ön sözün müəllifi: H. İsmayılov). B., 2000, s. 468.

2. Yenə orada, s. 460-461.

3. Yenə orada, s. 474.

Aşıq Alı haqqında folklor məlumatının saxlandığı "Aşıq Alının Türkiyə səfəri" dastanı ustad sənətkarın həyatından fraqmental bəhs etsə də, sənət dünyası haqqında geniş təsəvvür yarada bilər. Alının dastandakı aşıq obrazı haqq aşığıdır. Bu, toy səhnəsində xüsusilə aydın şəkildə müşahidə olunur. O, sufi aşıqdır, ələvi təriqətinə mənsubdur. Amma onun təriqətdəki yeri dəqiq bilinmir.

"Böyük bir ədəbi irs qoyub gedən Aşıq Alı vaxtında axtarılıb tədqiq olunmadığından külliyyatı it-bata düşmüş, şeirlərinin çoxu təhrif olunmuş, bəzən də başqalarının adına getmişdir. Təsadüfi deyil ki, Alı irsinə ilkin üz tutanlardan Hüm-bət Əlizadə 30-cu illərdə çap etdirdiyi "Aşıqlar" kitabında Göyçəli Aşıq Alının yaradıcılığından çox az nümunələr qaldığına təəssüflənirdi".¹

Aşıq Alı irsinin öyrənilməsində H.Arifin ciddi səyləri olub. Xüsusilə "Aşıq Alını axtarıram" məqaləsindən sonra bu sahədə dönüş yaranıb. H.Arifin axtarışları nəticəsində böyük sənətkarın hafizələrdə yaşayan 54 şeiri yazıya alındı və 1975-ci ildə "Aşıq Alı"² adlı kitabçada nəşr olundu. Bu nümunələr bir daha çeşidlənərək aşığın 180 illik yubileyi ərəfəsində çapa hazırlandı və 1982-ci ildə yenidən nəşr olundu. Kitabın uğurlu cəhəti kimi təcnislərin nəşri xüsusi qeyd olunur.³

Aşıq Alının öyrənilməsində onun ustası Ağ Aşığın (Aşıq Allahverdinin) həyatı və fəaliyyətini araşdıran tədqiqatların da mühüm rolu vardır. Belə ki, Ə.Şamilov Kosacanlı (Şərur) Ağ Aşıqla Kərkibaşlı Ağ Aşığı bir-birindən ayırmaqla Aşıq Alının ustası haqqında məsələyə aydınlıq gətirmişdir.⁴

1. T.Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 38.

2. H.Arif. Aşıq Alı. "Azərbaycan" jurnalı, № 9, B., 1969.

3. T.Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 38.

4. Ə.Şamilov. Aşıq Alının ustası kimdir? "Sovet Naxçıvanı" qəzeti, 27 aprel 1983, № 98; Ə.Şamilov. Bir daha Ağ Aşıq haqqında. "Oğuz eli" qəzeti, 14 yanvar 1993, № 1.

Ağ Aşığın nəvəsi Allahverdinin söyləməsinə görə, şagirdləri içərisində ən çox sevdiyi və məclislərə özü ilə aparıldığı şagirdi Aşıq Alı imiş. Aşıq Alı olduqca həyalı, az danışan, ustad yolu gözləyən istedadlı şagird imiş. Ağ Aşığın "Koroğlu", "Misri", "Bozğu" havacatlarına ancaq Aşıq Alı qabaq oxuyarmış.¹

Qeyd edim ki, Alı irsinin toplanmasında, müəyyənləşdirilməsində ciddi problemlər vardır. Bu, bir tərəfdən obyektiv olaraq zaman baxımından söz yaddaşının hafizələrdən silinməsi, sözlə ehtiyatı daşıyan folklor subyektlərinin (informatorların) azalması və sənət nümunələrinin müəllif subyektinin müəyyənləşdirilməsindəki çətinliklərlə bağlıdırsa, digər tərəfdən subyektiv faktorla şərtlənən şəxsi maraq çərçivəsində reallaşan sün'i mətn tərtibi, mətn saxtalaşdırılması və qondarma "sənət nümunələri"nin nəşri ilə əlaqədardır. Bu baxımdan, istər "Aşıq Alı"², istərsə də, "Təcnislər"³ kitabı "bayağılığı, saxta-karlığı, üslubsuzluğu ilə təəccüb və heyrat doğurdu.

Ən dəhşətli isə kitaba ön söz əvəzi "Alının təcnis dünyası" adlı yazıda Göyçə saz-söz dünyasının qüdrətli nümayəndəsini Qızılvoğ kəndindən uzaqlaşdırıb Milliyyə çəkmək iddiası idi. Bu anlaşılmazlığın cavabı kitabı vərəqlədikcə aydınlaşmağa başladı. Görünür, Aşıq Alı ruhundan, deyimindən tamamilə uzaq olan qondarma cızma-qaraları kitaba doldurmaqla tərtibçi Əli Əmirov bir məqsəd güdüb: hər vechlə Aşıq Alını Göyçədən uzaqlaşdırmaq. Özünü Aşıq Alının simsarı kimi qələmə verən Əli Əmirov "vətəndaşlıq və qohumluq borcundan" irəli gələn canfəşanlıqla özü-özünü dolaşdırır".⁴

1. Ustad aşıqlar. (Şeirlər), (tərtib edənlər: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova. Ön sözün müəllifi: M.Həkimov). B., 1983, s. 51.

2. Aşıq Alı. B., 1982.

3. Təcnislər B., 1986

4. T. Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 39.

Məsələ təkcə ondan ibarət deyil ki, Aşıq Alının Azərbaycanın hansı yerindən olduğu təhrif olunsun. Çünki Aşıq Alı kimi qüdrətli sənətkarların vətəni bütün Türk dünyasıdır. Məsələ bundadır ki, səviyyəsiz saxta mətnləri Alının adına yazmaqla böyük sənətkarın ruhuna, milli-mədəni tariximizə və mənəvi dəyərlərimizə qəsd edilir. “Ərəb-fars, türkdilli sözlərdən geninə, boluna işlətməklə təcniyə xas olan bölgüləri, ritmləri, dilimizə xas olan saflığı qoruya bilməyən müəllif saza, havacata yatmayan, nəinki Alı, ümumiyyətlə, Göyçə deyim tərzinə tamamilə yad olan cızma-qaraları kitaba doldurmaqla böyük mübahisələrə səbəb olmuş, qəzəb və hiddət doğurmuşdur” (“Xalq qəzeti”, 5 mart 1996).¹

Aşıq Alı şəxsiyyəti və sənət irsi haqqında saxta məlumat daşıyan kitabların nəşri AMEA Ədəbiyyat İnstitutunda keçirilən xüsusi müzakirənin mövzusu olmuş, sözügedən kitabın ədəbiyyat kataloqundan çıxarılması ilə bağlı qərar qəbul olunmuşdur.

Qeyd edim ki, folklor mətni, o sıradan aşıq şeiri semantik strukturun alt qatında türk dünyası modelinin üfqi və şaquli strukturunu işarələyir. Türk düşüncəsinin modelləşdirici sistemi ilə işləyən spesifik sxemdə reallaşır. Bundan başqa, aşıq şeirinin ənənədə sabitləşmiş leksik fondu və metaforik sisteminin mümkün çərçivəsi mövcuddur. Ona görə də təbii və süni folklor mətninin müəyyənəşdirilməsi tamamilə mümkündür. Alının adına yazılan saxta mətnlər isə o dərəcədə səviyyəsiz düzəldilib ki, ümumiyyətlə və hər hansı şəkildə təhlil obyektinə olmağa layiq deyil. Çünki o şeirlərdə nə türk ruhu, nə də Alı nəfəsi duyulur.

Aşıq Alının ədəbi irsi məhdud kəmiyyətdə gəlib çatıb. Amma bununla belə, Alının poeziyası təbiiliyi, dilin, fikrin və sənətin imkanlarının sadə formullarda çox mükəmməl şəkildə təzahür etdiyi möhtəşəm sənət faktıdır. Aşıq şeirinin bezi şəkillərinin də Aşıq Alı tərəfindən yaradıldığı ehtimal olunur.

1. T.Göyçəli. Göyçə aşıq məktəbi. B., 1998, s. 40.

Aşıq Alı eyni zamanda musiqi yaradıcılığı və bəstəkar fəaliyyəti ilə də geniş şöhrət qazanıb. Onun yaratdığı saz havalarına “Göyçə şerili”, “Göyçөгülü”, “Ağır şerili”, “Göyçə qaytağı”, “Qəhrəmanı”, “El bayatısı”, “Gilənar” aid edilir.¹

Aşıq Alı “Koroğlu aşığı” kimi məşhur olmuş, “Koroğlu”nun klassik ifa tərzinin də ondan qalması ehtimal olunur.

Aşıq Alının ədəbi irsinin sağ qalmış nümunələrinin nəşr olduğu etibarlı mənbələrdən biri İ.Ələsgərin tərtib etdiyi “Sazlı-sözlü Göyçə” kitabıdır. Kitabda Aşıq Alının “Ağrı dağı”, “Bənzərsən”, “Bu gün”, “Dedi”, “Dolandırır”, “Düşər”, “Düzələ bilməz”, “İstər könlüm”, “Keçdi”, “Qızların”, “Qoca dünya çoxun yola salıbdı”, “Nə qaldı”, “Oldu getdi”, “Özgülərdən bizə xata yetişməz” qoşmaları, “Ay ağ almasın”, “Dalı dayansın”, “Başa-baş”, “Dal dala” təcnişləri, “Gözlə, gözlə sən”, “Qırmızı”, “Verir” divaniləri təqdim edilib.²

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatını araşdıran tədqiqatçılar bu və ya başqa şəkildə Aşıq Alı irsinə müraciət ediblər. H.Əlizadə, H.Arif, M.Həkimov,³ Q.Namazov,⁴ V.Vəliyev,⁵ E.Məmmədli⁶ və b. Aşıq Alının sənət dünyasından qismən də olsa bəhs ediblər.

Xüsusilə, Aşıq Alının 180 illiyi ilə bağlı keçirilən yubiley mərasimi həm də görkəmli aşığın sənət dünyasına yenidən baxılmasına və yeni araşdırmaların üzə çıxmasına təkan vermişdir. “Sovet Ermənistanı” qəzetinin 1981-ci il 17 noyabr tarixli sayında Aşıq Alı yaradıcılığına geniş səhifə ayrılmışdır.

1. M. Həkimov. Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı. B., 1983.

2. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayıb, tərtib edən və ön sözün müəllifi. İ.Ələsgər). B., 1999, s. 16-27.

3. M. Həkimov. Azərbaycan aşıq şeiri şəkilləri və qaynaqları. B., 1999.

4. Q.Namazov. Azərbaycan aşıq sənəti. B., 1984.

5. V. Vəliyev. Azərbaycan folkloru. B., 1985.

6. E.Məmmədli. Təcnis sənətkarlığı. B., 1988.

Qəzetin həmin sayında İ.Ələsgərovun ("Müqəddəs sənət, böyük sənətkar"), A. Bayramovun ("Aşığın mənəvi dünyası"), M. Təhməzovun ("Ustad") və bu sətirlərin müəllifinin ("Sazın və sözün qüdrətli sərrafı") yazılarında Aşıq Alının poeziyası geniş auditoriya üçün təqdim edilmişdir. Həmin il ADU-nun orqanı olan "Lenin tərbiyəsi uğrunda" qəzetində H. Əhmədov Göyçə mahalının Ağbulaq kəndindən İsmayıl Əhməd oğlundan yazıya aldığı iki şeir nümunəsini nəşr etməkdə ("Mənim", "Dağlarda-dağlarda")¹

Alı irsinin aşkarlanmasına və müəyyənələşməsinə, mətn faktı ilə reallaşmasına əhəmiyyətli yardım göstərmişdir. Təbii ki, Alı poeziyasından yaddaşlarda saxlanan bu tipli nümunələr məhdud sayda deyildir. Amma onların toplanması, yazıya alınması və həm də məhz həmin sənətkara mənsubluğunu təyin edən poetik-üslubi elementlərin aşkarlanması ilə mətnin müəllif subyektinin müəyyənələşdirilməsi üçün ciddi folklorşünas fəaliyyəti lazımdır.

Nəşr olunmuş mətnlərdə² və fraqmental da olsa, Aşıq Alıdan bəhs edən araşdırmalarda³ mətn faktının müxtəlif səviyyəli qüsurluluğu nəzərə çarpır.

1. H. Əhmədov. Qocaman el sənətkarı. "Lenin tərbiyəsi uğrunda" qəzeti: B., 1981, s. 4.

2. Aşıq Alı. B., 1975; Aşıq Alı. B., 1982; Təcnislər. B., 1996; Azərbaycan aşıqları və el şairləri. 2 cildə. I cild (tərtib edən: Ə. Axundov). B., 1983; Aşıq şeirindən seçmələr. (tərtib edənlər: H. Arif və M. Həkimov). B., 1984; Ustad aşıqlar (şeyrlər). B., 1983.

3. M. Həkimov. Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı. B., 1983; K. Mirzəyev, M. Hüseynov, H. İsmayılov. Şeyriyyət dolu tarixi keçmişdən bir səhifə. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 9 aprel 1977-ci il, № 43; İ. Ələsgərov. Müqəddəs sənət, böyük sənətkar. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 17 noyabr 1981-ci il, № 138; A. Bayramov. Aşığın mənəvi dünyası. "Sovet Ermənistanı" qəzeti, 17 noyabr 1981-ci il, № 138. H. Əhmədov. Qocaman el sənətkarı. "Lenin tərbiyəsi uğrunda" qəzeti, B., 1981, s. 4; H. Ələsgəroğlu. Söz incisi Göyçə. "Ulu Göyçə" qəzeti, 9 noyabr 1993-cü il, № 29; Q. Namazov. Azərbaycan aşıq sənəti. B., 1984; M. Həkimov. Azərbaycan aşıq şeir şəkilləri və qaynaqları. B., 1999; E. Məmmədli. Təcnis sənətkarlığı. B., 1998.

Göyçə dialektinə və Göyçə folklor mühitinə yaxından bələd olanlar yüksək təşəkküllü Göyçə aşıq poeziyasının ümumi şəkildə olsa da, səciyyəvi cəhətlərini müşahidə edə bilərlər. Məsələn, Aşıq Alının adına tərtib olunmuş saxta mətnləri göyçəli alimlər də, sənətçilər də birmənalı şəkildə rədd etdilər. Çünki Azərbaycan şeir sənətinin Göyçədə zəngin ənənəsi, tarixən formalaşmış kifayət qədər mükəmməl ədəbi mühiti və məktəbi mövcuddur. Bu mühitin nümayəndələri Turanı da, İranı da sənət səviyyəsində fəth edib:

Nə qədər dolandım Turan elini,
Yenə öz torpağım yadıma düşdü.
Sarıner yaylağı, Göyçə mahalı,
Öz gözəl oylağım yadıma düşdü,

– deyən Aşıq Alı sənət və estetik mücadilənin qlobal məkan çevrəsində Göyçənin mərkəzdə dayandığına da işarə vurur. Göyçə Azərbaycan türkcəsinin ən saf və ən təmiz poetik maksimumunun reallaşdığı sənət mühiti kimi seçildiyindən bu mühitin aşığına, el şairinə və ümumiyyətlə, sənət və ədəbiyyat adamına hər hansı qeyri – mükəmməllik, folklorun sınaq imtahanından "keçməmiş" örnek yaddır.

"Azərbaycan aşıqları və el şairləri" kitabında verilən örnəklər ("Yalan oldu", "Musa bəy" gəraylıları, "Gedirəm", "Qaldı", "Dolandırır", "Deyərsən", "Bənzərsən", "Getdi", "Gərək", "Gedirəm", "Nə qaldı?", "Dedi", "Ağrı dağı", "Çatarmı?" qoşmaları, "Almasın" təcnisi) Aşıq Alının gerçək sənət dünyasını əsk etdirə bilər. Həmin qaynağın verdiyi bilgiyə görə, Aşıq Alının qoşma, gəraylı, təcnis, müxəmməs, divani və s. onlarca şeiri, "Aşıq Alı və Əsmər", "Aşıq Alının Türkiyə səfəri" adlı iki dastanı vardır.¹

1. Azərbaycan aşıqları və el şairləri. İki cildə, I cild (tərtib edən: Ə. Axundov). B., 1983, s. 287-295.

Aşıq Alının ədəbi irsi məhdud kəmiyyətdə gəlib çıtsa da, onun Azərbaycan aşıq sənətinin ən böyük nümayəndələrindən biri olması şübhəsizdir. O, həm aşıq havalarını, həm də aşıq şeirini zənginləşdirmiş xüsusi seçilən sənətkar kimi məşhurdur. Aşıq Alı şəxsiyyət kimi kifayət qədər kamil insan, haqqı və ədaləti təbliğ edən ürfan sahibi (arif), sufi bir şair, qeyri-adi istedadlıdır. O, sözünü sənətin çətin yollarında sinamış, sazın, sözün və fikrin elə mükəmməl sintezini yaratmışdır ki, bunu yalnız haqq vergisi ilə mükafatlanmış şəxsiyyətlər təqdim edə bilərdilər.

Aşıq Alının təcnis sənətkarlığından bəhs edən E. Məmmədli yazır: "O, (Aşıq Alı – H.İ.) aşıq şeirinin əksər formalarında təcnis yaratmışdır. Biz aşıq poziviyasında ilk dəfə gəraylı təcnisə də onun yaradıcılığında rast gəlirik. Böyük sənətkar 3 bəndlilik, 5 bəndlilik kiçik şeir qəlibində cinas qafiyələrin köməyi ilə maraqlı süjet qurur".¹

Aşıq Alının təcnis sənətkarlığını təhlil edərək "dilən oynaqlığı, şirinliyi, cinas qəliblərin orijinallığını" qeyd edən tədqiqatçı onu da əlavə edir ki, "cinaslar Azərbaycan türkcəsinin kök sözlərindən və şəkilçilərindən düzəltdiyi məqamda cinaslanan söz birləşmələri öz dilimizin abi-havasından yaranır, o məqamda Aşıq Alı əvəzolunmazdır, əlçatmazdır".²

Qeyd edim ki, adı keçən araşdırmada Əli Əmirovun yazıya alınmış mətnlərdən istifadəsi (bax: 222 sayılı qeyd) qüsuru görünür. Məsələn, nümunə olaraq verilmiş gəraylı təcnis³ kifayət qədər səviyyəsizdir (hətta, hecanın sayı (sonuncu bəndin üçüncü misrası) "Alı ayırmaz dolaşanı" misrasında 9-a keçir) və qətiyyətlə Aşıq Alı irsinə uyğun deyil.

1. E.Məmmədli. Təcnis sənətkarlığı. B., 1998, s. 130.

2. Yenə orada, s. 131.

3. Yenə orada, s. 129.

Ustad sənətkar Aşıq Alının sənət dünyasından yadigar qalan ədəbi nümunələr məhdud kəmiyyətdə gəlib çıtsa da, forma və məzmun mükəmməlliyi baxımından kifayət qədər dolğun məlumat verə bilər. Müxtəlif məqsədlərlə tərtib olunmuş saxta mətnlər isə Göyçədə formalaşmış yüksək təşəkküllü musiqi və poeziya ənənəsinin məlum nümunələri ilə müqayisədə, mətn strukturunda işarələnmiş türk poetik sistemine uyğunsuzluqda, saflığını və sağlamlığını mühafizəkar şəkildə qorumuş Azərbaycan türkcəsinin Göyçə dialektini ifadə etməməsində və başqa parametrlər və kriteriyalar üzrə aşkarlanır. Aşıq Alı irsini öyrənən tədqiqatçılar nəzərdən qaçırmamalıdır ki, Aşıq Alının gəlib çatmış gerçək sənət nümunələri H.Arifin toplayıb nəşr etdiyi kiçik həcmli kitabçadan ibarətdir; təhlil məhz bu mətnlər üzərində aparılmalıdır. Sonradan qeyd alınan mətnlər isə Aşıq Alının və onun birbaşa sənət və mənəvi varisi Dədə Ələsgərin poeziyası, poetik nəfəsi, ruhu və dili ilə müqayisədə müəyyənəşdirilməlidir. Çünki Aşıq Alının ən böyük əsəri elə Ələsgərin özüdür.

Qeyd etdiyimiz bu tipli aspektlər ən yeni tədqiqatlarda belə müşahidə olunmur. Yeni elmi informasiya verməyən bəsit və elmi-nəzəri, xüsusilə kulturoloji baxımdan sənət xüsusiyyətləri aşkarlaya bilməyən tədqiqatlar təqdim olunur.¹

Aşıq Alı gözəl şeirlərin, misilsiz saz havalarının yaradıcısı olan istedadlı sənətkardır: Onun özəmətli və möhtəşəm poetik dühası insan gözəlliyini, mənəvi harmoniya və ahəngdarlığı mükəmməl sənət nümunəsində təqdim etməklə bütövlükdə onun irsi ilə tanış hər kəsdə yüksək emosional duyğular oyadır:

Süsənli, sünbüllü, tər bənövşəli,
Yaylaq, bizim yaylaqlara benzərsən.
İçən ölməz sənin gövsər suyundan,
Yaylaq, bizim yaylaqlara benzərsən.

1. N.Cabiroğlu. Aşıq Alının lirikası. "Azərbaycan", 2002, № 3, s. 179-182.

Əyricə, Vers dağı, Xangird baxarı,
Ağ sürülər Sarıyaldan yuxarı.
Gözəllər seyr edər oyaqları,
Oyلاق, bizim oyaqlara bənzərsən.

Aşıq Alı deyər, üç gözəl dərə,
Çiçəkli, şaqaylı, xoş gözəl dərə.
Əyricə, Vers dağı, Baş Gözəldərə,
Yayلاق, bizim yaylaqlara bənzərsən.

Təsvir etdiyi hər hansı bir hadisəni öz poetik nəfəsinin odu ilə isindirən, onu sənətin heyrətamiz dili ilə əks etdirən Aşıq Alı insan qəlbini ən ülvi duyğular qucağında əsrarəngiz gözəlliklər aləminə aparır, onu yüksək estetik ideallar, nəcib hisslərlə zənginləşdirir.

İnsan qəlbinin dərinliklərinə nüfuz etməyi bacaran, onun hissiyatının, lirik duyğularının canlı poetik tablosunu yaratmağa qadir olan Aşıq Alı səmimi insan hisslərini böyük məhərətlə qələmə alır. Bəşəri duyğuların təbii, real mənzərəsini yaradır:

Bir nişan istədim gülüzlü yardan,
Dirseyin göstərdi – alısan, dedi.
Dedim: ay qız, köçdüm, səndən əl çəkdim,
Həlbət bir yadına salısan, – dedi.

Dedim: ay bəxtəvər, bu nə büsatdı?
Dedi: nəzər eylə, gör nə sufatdı.
Dedim: çeşmim yaşı yeri islatdı,
Verrəm dəsmalımı, silisən, – dedi.

Dedim ay qız, qəmnən dəftər bağlaram,
Dedi: baxma, nişanını saxlaram.
Dedim: həsrətindən ilnən ağlaram,
Qorxma, yaxın vaxtda gülüsən, – dedi,

Dedim: ay qız, nə gözəldi şamama,
Dedi: dərmə, ömrün yetər tamama.
Dedim: ay qız, əl uzadım butama,
Özünü nüfuzdan salısan? – dedi.

Dedim: xəstələrin can dərmanısısan,
Dedi: aşıqlərin kərəm kanısan,
Dedim: ay qız, mənim adım tanısan?
Əzəldən bilirəm, Alısan, – dedi.

Folklorşünas M.Həkimov “Aşıq Alının sazlı-sözlü dünyası” adlı yazısında ulu sənətkarın yaddaşlarda yaşayan fiziki portretini də təqdim edir: “Dədə sənətkarı şəxsən görünlərdən Mir Hüseyn baba, Adil baba, Məsim baba, Murad baba, cahan nənə və başqaları söyləyirlər ki, Aşıq Alının boyu iki metrədən uca idi. Enlikürəkli, sarışın, qumral gözlü adam idi. Olduqca məlahətli səsi vardı. Ən çox təcnis, divani oxumağı sevdi. Olduqca şirin ləfisi ilə dastan söyləmək qabiliyyətinə malik idi. Məclis aparanda, eldə-obada ədəb-ərkanına söz ola bilməzdi. Yersiz danışmağı sevməzdi. Qocaların aşığa verdiyi bu şahidlik xasiyyətnamələri onun poetik yaradıcılığında da çox aydınlıqla görünür”.¹

M. Həkimovun yazdığına görə, Aşıq Alının öz dəstixətti ilə yazdığı üç kitab əlyazması şeirləri və ustadı Ağ Aşıqdan yazdığı bir kitab əlyazması 1938-ci ilə kimi Kəlbəcərdə “Dilsuz və Xəzəngül” dastanının müəllifi Aşıq Nəbinin şəxsi arxivində saxlanmışdır. Anlaşılmazlıq üzündən həmin nadir nüsxələr bir çox əlyazmaları kimi 1938-ci ildə yandırılmışdır.²

M.Həkimov onu da qeyd edir ki, “hazırda əldə olunan şeirlər və aşığın səfərnamələri, əsasən, Aşıq Alının qocalıq

1. Xalqımızın deyimləri və duyumları (toplayanı və tərtib edən: M.Həkimov). B., 1986, s. 58-59.

2. Yenə orada, s. 59.

illərində həmsöhbətləri olan Aşıq Həmid, Aşıq Şirin, və başqalarının o vaxt yazıya aldıkları əlyazmalardan götürülmüşdür".¹

Göyçə mahalını kəndbəkənd gəzmiş folklorşünas Aşıq Alının 20-dən çox şeyirdi olduğunu da yaşlı adamların yaddaşından yazıya köçürmüşdür. Onlardan Aşıq Ələsgər, Aşıq Mehdi, Aşıq Məhəmməd, Aşıq Hümmət, Aşıq Alşan, Aşıq Məhərrəmin adlarını çəkir.²

Adı keçən tədqiqatda göstərilir ki, Aşıq Alı böyük tənqis ustası kimi məşhur olduğundan ona el arasında "Tənqis Alı", "Loğman Alı", "Dədə Alı", "Şıx Alı" da deyərmişlər.³

Öz şagirdinin fitri iste'dada malik olduğunu duyan Ağ Aşıq ona böyük həssaslıqla yanaşmış, az bir müddətdə Aliyə bütün saz havalarını öyrədərək, ona sənət yollarında müstəqil addımlar atmağı rəva görmüşdür.

Qüdrətli saz ustasının yanında keçən illər səmərəsiz qalmır. Alının sədası tezliklə doğma Qızılvəngdən keçib Göyçənin hüdudlarından çox-çox uzaqlara yayıldı. Doğma Göyçənin füsunkar gözəllikləri, sevən bir qəlbin alovlu çırpıntıları gənc aşığın könül rübabını dilə gətirən ilk poetik duyğulardır:

Bir nişan istədim gülüzlü yardan,
Dirşəyin göstərdi: alısan, dedi.
Dedim: ay qız, köçdüm, sənnən əl çəkdim,
Həlbət bir yadına salısan, dedi.

canlı xalq dilinin sərrast ifadələri ilə yögrulmuş bu misralarda biz coşğun bir poetik ülvyyətlə yanaşı, böyük məharətlə rəsm edilmiş səmimi bir mənəviyyat tablosu ilə qarşılaşır, hissələrin təmizliyinə, onların sadə və özəmətli poetik ifadəsinə heyran qalırıq.

1. Xalqımızın deyimləri və duyumları (toplayanı və tərtib edəni: M.Həkimov). B., 1986, s. 59.

2. Yenə orada, s. 59.

3. Yenə orada, s. 60-62.

Sənətkarın yaradıcılığında ictimai motivlər getdikcə güclənməyə başlayır. O, cəmiyyətdə hökm sürən bərabərsizliyə qarşı öz e'tiraz səsini ucaldan müdrik bir el sənətkarı kimi çıxış edir:

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Yəqin bu dünyanı pul dolandırır.
Kəsilib məhəbbət, qalmayıb hörmət,
Dövlətli dalınca mal dolandırır.

Yoxsulluq Alının taleyinə elə bir acı damğa vurmuşdu ki, el sənətkarı bunu ömrünün son gününə qədər unuda bilmədi. Bu hadisə böyük bir ürək ağrısı, qəlb yanğısı ilə onun yaradıcılığında, sazının tellərindən qopan həzin melodiyalarda yaşadı, sənətkar üçün əbədi mövzuya çevrildi. Deyilənlərə görə, öz nişanlığına qovuşmaq üçün başlıq verə bilməyən Aşıq Alı qütbətə yollanmış, illərlə kəndlərdə, obalarda qəlbində vətən həsrəti, gözlərində sevgilisinin canlı surəti məclislər aparmış, qazandığı hər qəpik-quruş onun arzuları üçün qol-qanad olmuşdur:

Nə qədər dolandım Turan elini,
Yenə öz torpağım yadıma düşdü.
Sarınər yaylağı, Göyçə mahalı,
Öz gözəl oylağım yadıma düşdü.

Gəlib xəyalımdan keçdi o çağlar,
Yay fəsli atlanıb gələr qonaqlar.
O güllü-çiçəkli alısan dağlar,
O Qible bulağım yadıma düşdü.

Qızıl dağı, Məcidinin oylağı,
Doğma yurdun doğma odu-ocağı.
Alının köksündə hicranın dağı,
O qaymaq dodaqlım yadıma düşdü.

Öz sevgilisinə iki ilədek gələcəyinə söz verən Aşıq Alının həmin müddətdə qayıtması mümkün olmur. Qürbətdə həmyerlilərindən birinə rast gələn Aşıq Alı vədə verilən vaxtda gələ bilməyəcəyini sifariş etmiş, "Deyinən" rədifli qoşmasını yazıb ona vermişdir ki, sevgilisinə, qohum-əqrəbasına çatdır-sın. Lakin dərddli aşığın:

Qasid, gedər olsan bizim ellərə,
Bu naməni o canana deyinən.
Qohum-qardaş, dost-müsahib olanlar,
Göz dikməsin başqa yana deyinən.

– deyə Alosmandan doğma yurda, dövrün sıxıntılarından yana düşdüyü qürbət eldən xəbər göndərir. Yanıqlı sifariş və ürək dağlayan fəryadı nə sevgilisinə, nə də qohum-əqrəbasına çatdırılmadı. Bundan istifadə edən düşmənlər Aşıq Alının ölması haqqında müxtəlif şayələr uydurdular. Bu xəbərdən sonra ata-anası öz qızını, yəni Aşıq Alının sevgilisini zorla başqasına ərə getməyə məcbur etmişdilər. Məlumatlara görə, nakam aşiq doğma vətəninə sevgilisinin toyunun başlandığı gün gəlib çatmış, əhvalatı bildikdən sonra ağır ruhi sarsıntı keçirmişdir. İlk məhəbbətin uğursuzluğundan doğan kədər notları Alının şeirlərində tez-tez xatırlanan, yaradıcılıq taleyində dərin izləri olan hadisəyə çevrildi. Qeyd edim ki, məlumatların götürüldüyü "Aşıq Alının Türkiyə səfəri" dastanı bəzi mənbələrdə göstərildiyindən fərqli olaraq iki deyil, bir dastandır, "Aşıq Alı və Əsmər xanım" isə onun variantıdır.

Azərbaycan aşiq sənətinin və poeziyasının inkişafında əvəzsiz xidmətləri olmuş Aşıq Alının zəngin ədəbi irsi az öyrənilmiş, onun yaradıcılığının çox kiçik bir hissəsi nəşr olunmuşdur. Alının hələ nə qədər naməlum əsəri, könuüllərdə, ürəklərdə yaşayan, lakin işıq üzü görməyən qoşmaları, təcnisləri, təsnifləri, bayatıları, geraylıları, ustadnamə və deyişmələri folklor araşdırıcılarının yolunu gözləyir.

1. Azərbaycan aşıqları və el şairləri. 2 cildə. I cild (tərtib edən: Ə.Axundov). B., 1983.

BAYATILAR

Görmüşəm qoşa qarı,
Dağ qoşa, qoşa qarı.
Bəsdilə övladlı ol,
Qoşa göz, qoşa qarı.

Mən aşiq yar ağzından,
Dürr tökür yar ağzından.
Urfatı zay eyləmə,
Qələmi yar ağzından.

GƏRAYLILAR

OLDU

Cəfa çəkdim yar yolunda,
Heyif ömrüm hədə oldu.
Yar fıraqətı üzdü canım,
Ömrüm ah-vay, kədər oldu.

Cəhd elədi bir gecələr,
Ömrümə hicran seçələr.
Yol verməyin, dar küçələr,
Yar atlanıb gedər oldu.

Cida düşər, qaçar dağlar,
Gülsüz qalar bizim bağlar.
Alı tənha qalar, ağlar,
Dərdim dağlar qədər oldu.

OLDU

Yar yanında günahkaram,
Doğru sözüm yalan oldu.
Yeriş etdi qəm ləşkəri,
Könlüm şəhri talan oldu.

Bax bu qaşa, bax bu gözə,
Yandı bağrım döndü közə.
Keçən sözü çəkmə üzə,
Keçən keçdi, olan oldu.

Aşiq Alı sənə qurban,
Gəl eyləmə bağrımı qan.
Səni məndən ayrı salan,
Filan oğlu, filan oldu.

QOYNUNDA-QOYNUNDA

Ellər köçər, məskən salar,
Dağlar qoynunda-qoynunda.
Ana yatmaz, layla deyər,
Çağlar qoynunda-qoynunda.

Yaradanmı qərar qoyub,
Bağrımın başını oyub.
Çoxlarını ağlar qoyub,
Dağlar qoynunda-qoynunda.

Alı deyər, barlı bağlar,
Yarım görcək yanar, ağlar,
Sinəsini çarpaz dağlar,
Saxlar qoynunda-qoynunda.

UZAQ YOLLARA-YOLLARA

Badi-səba, ərzim budu,
Dəymə tellərə-tellərə.
Seyraqub gözü tutulub,
Düşsün əllərə-əllərə.

Qarşıdakı sarı laçın,
Fələk qoymur qəddim açım.
Gəl səni götürüm, qaçım.
Bizim əllərə-əllərə.

Alı deyər, bir gül əkdim.
Gülün çox cəfasın çəkdim.
Qürbət əldə gözümdə dikdim,
Uzaq yollara-yollara.

OLDU

Ay ağalar, ay qazılar,
Görün mənə nələr oldu.
Yeriş etdi qəm ləşkəri,
Dərd sinəmi dələr oldu.

Yığılıbdı bir neçələr,
İstərlər ki, mey içələr.
Yol verməyin, dar küçələr,
Yar atlandı gedər oldu.

Aşiq Alı sənə qurban,
Gəl eyləmə bağrımı qan.
İtkin düşdü tülək tərhan,
Sar da köklik alar oldu.

OLMUR

Bizim elin gözəlinin,
Camalından doymaq olmur.
Boy-buxunu can alandı,
Ləbləri tək qaymaq olmur.

Əydi budaq bar əlindən,
Dağ zinhardı qar əlindən,
Eşq badəsin yar əlindən
Alsın, yerə qoymaq olmur.

Bir söz dedim yada qandı.
Bu məkanda qada-qandı,
Sevmək nədi? – Qadağandı,
El-obaya yaymaq olmur.

Aralıyam sirdaşımdan,
Həbibimdi ilk yaşımdan,
Səxa süzür göz-qaşından,
Qeyrisinə uymaq olmur.

Bir əlif yaz qoy məddini,
Dağıstan qəmin səddini,
Alı aşdı dərd həddini,
Sənə çəkib saymaq olmur.

DAĞLAR QOYNUNDA-QOYNUNDA

Tənha qaldı nazlı yarım,
Dağlar qoynunda-qoynunda.
Cüt şamama peymanını,
Bağlar qoynunda-qoynunda.

Peşkəş olmaz nar gələne.
Meyvə qalmaz qar gələne.
Amanatı yar gələne,
Saxlar qoynunda-qoynunda.

El yox bizim ellər kimi,
Sadiq siyah tellər kimi.
Yarsız sular, sellər kimi,
Çağlar qoynunda-qoynunda.

Alını yarı şad eylər,
Bir kəs birini ad eylər.
Bülbül gülsüz fəryad eylər,
Bağlar qoynunda-qoynunda.

YALVARA-YALVARA

Yad olanda yar peymanı,
Qaldım yalvara-yalvara.
Keçən günü xəyalına
Saldım yalvara-yalvara.

Sonaları gölə çəkdim,
Cananımlı dilə çəkdim,
Telli sazı zilə çəkdim,
Çaldım yalvara-yalvara.

Bəyaz sinə, şəhla gözü,
Görən kimsə çətin dözü.
Alı deyər, bir "hə" sözü,
Aldım yalvara-yalvara.

DÜŞÜBDÜ

Nədən belə, nazlı yarım,
Dərd ucalıb, dəm düşübdü.
Nalan oldun nədən belə,
Yanağına nəm düşübdü.

Şəhla gözün fanar edim,
Sönən qəlbim yanar edim.
Gətir candan kənar edim,
Can evinə qəm düşübdü.

Gəl baxma Alı oynuna,
Bir əlim salım boynuna,
Birini də al qoynuna,
Ləb, ləb üstə kəm düşübdü.

TƏBRİZ GÖZƏLİ

Bir mişgünab, bir mavərra,
Gördüm Təbriz gözəlini.
Qıya baxdı, aldı canım,
Qoydu eşqin təməlini.

Qəmzəsi cismimi yarır,
Gədəndə ruhum aparır,
Duranda qəlbim qoparır,
Baxanda bağrım dəlini.

Xəzan olmaz o tər ləçək,
Boyu bəstə, üzü göyçək,
Görüb cünun oldum gerçək,
Dil dodağı məzəlini.

Şəninə qəsr yaparam,
Nə qüسسə, nə qəm taparam.

Fərhad olub dağ çaparam,
Gəl olunan anam gəlmini.

Od qaladı can içində,
Dedi, Alı, yan içində,
Qafil gördüm dan içində,
Deyəmmədim deməlini.

ÖLÜRƏM

Əlac eylə dərdimə gəl,
Mahi-tabanım ölürəm.
Sinə sədəf, ləbi əsəl,
Şəkər zabanım ölürəm.

Əhvalımın al xəbərini,
Ahım ümman, dərdim dərin.
Cahanda yox bərabərini,
Bilsin cahanı ölürəm.

Alının çeşmi-çırağı,
Tərk etmir qəlbim fərağı,
Təbiblərdən al soracağı,
Qönçə dahanım ölürəm.

EYLƏSİN

Peymanında qalan yarı,
Xaliq müdam var eyləsin.
Bəxt ulduzu şölələnsin,
Haqqı ona yar eyləsin.

Dağ dağ olmaz, qarsız ola,
Bağ bağ olmaz, barsız ola.

Bir gözəl ki arsız ola,
Dövrən onu xar eyləsin.

Zənən bəddisə ərinə,
Məzarın qazdır dərinə.
Qoyma Alının sərinə,
Bu dünyanı dar eyləsin.

SƏNƏ

Leyli-nahar fəraqından,
Yetmir nələm bəyəm sənə?
Ərz etməyə pünhan sözüm
İmkanım yox deyəm sənə.

Elimin tərən tavarı,
Ömrümün ilkin nubarı,
Qoyma qala intizarı,
Sənə yad kimsəyəm sənə.

Səmanın ayaz sabahı,
Sevən qəlbin yox günahı.
Olsan Alı səcdəgahı,
Xanəmdə baş əyəm sənə.

OLDU

Dəhrdə cəfa əlindən,
Əlif qəddim kəmə oldu.
Əhdə bəbəfa əlindən,
Hər gün haray, amən oldu.

Şah başında tac yaşadı,
Rəncbər əkdə, ac yaşadı.

Xoş sözə möhtac yaşadı,
Nə insaf, nə iman oldu.

Alı sözün dedi üzə,
Kül üfərdü dövrən gözə.
Fələk sitəm etdi bizə,
Əhvalımız yamən oldu.

DÖVRAN

Eli, elə saldı yadlar,
Matəm oldu elə dövrən.
Uydu əqildən kasadlar,
Düşdü fitnə-fələ dövrən.

Arif olan, qəmin artdı,
Piran imdaddan kasaddı,
Nə dövrəndi, nə heyatdı,
Viran qalsın belə dövrən.

Güllə atır hər bir naşı,
Oldu qəlbim qəm yoldaşı.
Qopur fəryad addımbaş,ı
Dönüb siyah telə dövrən.

Alı zəlil, yox hünəri,
Nə fitnədi, var xəbəri.
Qəm-qüسسəyə dözmür səri,
Necə etsin elə dövrən?!

BİRİSİN

Biri nani-nəmək tapmaz,
Gəzər qaymaq, bal birisin.
Gah növrəsti növrəst tapar,
Gah da tapar çal birisin.

Tuş olanda əqli kəmə,
Bil, düşsənsən dərdi-qəmə.
Özünü zinhar eləmə,
Boşa onu, al birisin.

Bir yaxşını yaman tapdı,
Bir nadanı qanan tapdı.
Bir qanan cavan tapdı,
Tapdı əhli-hal birisin.

Biri yedi, gıryan gəzdi,
Biri tapmaz, hər yan gəzdi.
Biri daim üryan gəzdi,
Qucar tirmə-şal birisin.

Birini mürvət ucaltdı,
Birini qeyrət ucaltdı.
Birini sənət ucaltdı,
Xoşhal etdi mal birisin.

Şadnak gördüm, sonu yaydı.
Ömür gördüm, qışı yaydı,
Gözel gördüm, hüsnü zaydı,
Gördüm mah-camal birisin.

Aşiq Alı belə yazdı,
Şan-şöhrəti telli sazdı,
Bir rəqib çox, yüz dost azdı,
Demə gözdən sal birisin.

QAZANAR

Cəm eyleyib xəsis malı,
Bəhrəsini yad qazanar.
Aqibətdən deyil halı,
Yeməz, içməz şad qazanar.

Dövrən keçsə boran, qarda,
Səxa əhli qalmaz darda.
İnsaflığı görmə varda,
Hörmət əhli ad qazanır.

Dağlar bəlli vüqarından,
Alı qəlbi qubarından,
Ehsan eylər öz varından,
Dahanından dad qazanar.

ELLƏRDİ

Dolananda yad diyarı,
Müdam soracağım ellərdir.
Qəmli qəlbin növbahardı,
Qürurlu dağım ellərdir.

Gül dərdim, gülə bənd oldum,
Bir tuti dilə bənd oldum,
Geşt etdim, elə bənd oldum,
Eşqim, marağım ellərdir.

Bu Alıyla qada yetə,
Cəm olarlar, səda yetə.
İgidləri dada yetə,
Zağlı yarağım ellərdir.

ETİBARINNANDI

Ay ağalar, ay qazılar,
Mənim işim zarınandı.
Dil büzmə canan əlinnən,
Mənim dərdim sarınandı.

Zərgər də zərinən oynar,
Göhər də kanınan oynar,
Hərə bir xarınan oynar,
Mənimki də xarınandı.

Aşiq Alı boyu bəsdə,
Dərdinnən olmuşam xəsdə,
İlqar verə dura üstə,
O da etibarinnandı.

QOŞMALAR

SÖZ OLDU

Fələk mənə cövr eylədi dünyada,
Yaxşı günüm yaman gündən az oldu.
Bəydən nəmər aldım, ağadan ənam,
Müxtəsəri, qazandığım bez oldu.

Mən xəbı qəflətdə yatıb qalmadım,
Nakəs adamlarla ülfət qılmadım.
Mülkə, vara zərrə tamah salmadım,
Çox gördüm zər-ziba bir gün toz oldu.

Cavanlığım qeybə çıxdı əlimdən,
Hələqə oldu gündən-günə belimdən.

Yaxın, uzaq incimədi dilimdən,
Şükür həqqə, əməllərim düz oldu.

Bir mürğ tək leyli-nahar hey uçdum,
Bilənlərdən bilmədiyim soruşdum.
Müxənnətlə, bimürvətlə vuruşdum,
Nakəslərin dərdi artıb yüz oldu.

Gəlib gedir yaxşılar da, yaman da,
Qu tükündə, saman üstə yatan da.
Aşiq Alı, nə qazandın cahanda?..
Səndən qalan qatar-qatar söz oldu.

BU GÜN

Dərs alanlar gəlib məndən dərs alsın,
Sinəmin dəftərin açıram bu gün.
Bir quş idim, dayanmışdım yuvada,
Dövr edib havada uçuram bu gün.

Necə oldu atam, necə oldu anam?
Dağıldı hasarım, pozuldu binam.
Yüklənibdir qəflə, qatır, barxanam,
Bu yurddan o yurda köçürəm bu gün.

Aşiq Alı mindi şəcərdən atı,
Oxundu üzümə əcəl baratı.
Qıldan çox nazıkdir, qılıncdan iti,
Sırat körpüsündən keçirəm bu gün.

NƏ QALDI

Gəşt eylədim, bu dünyanı dolandım,
Əllini aşırıdım, yüzə nə qaldı?
Ayaq getdi, əl gətirdi, diş yedi,
Baxmaqdan savayı gözə nə qaldı.

Ölüm haqdı, çıxmaq olmaz əmirdən,
İpək tora həlqə salma dəmirdən.
Aydır, gündür gəlib gedir ömürdən,
Tələsirik, görən yaza nə qaldı.

Nəhlət gəlsin pis arvadın pirinə,
Cəhd eylər ki, ərin sala dərinə.
Yetən söyər mazarratın goruna
İrəhmət yaxşıya, pisə nə qaldı?

Bilmək olmaz təqdir yazan yazını,
Biri elmin arar, biri nazını.
Bilmirəm ömrümün çoxu-azını
Doxsana yetmişəm, yüzə nə qaldı.

Eşiyə çıxıram, hava məxsuşdu
Gəzdiyim oyaqlar yadıma düşdü.
Bir gün eşidərsiz Alı da köçdü,
Sındı telli sazı, təzənə qaldı.

GETDİ

Ay həzarat, gəlin sizə söyləyim,
Axdı eynim yaşı, çay oldu getdi.
Nə ağa, nə nöker, nə bəy, nə paşa,
Hamsı bir-birinə tay oldu getdi.

Kimi ay qabağa cığa tel düzər,
Kimi qaş altından gözlərin süzər.

Kimi yeyib, içib, sallanıb gəzər,
Kiminin axırı vay oldu getdi.

Aşıq Alı, dərdi canda saxlaram,
Bağrım başın çalın-çarpaz dağlaram,
Gecə-gündüz nalə çəkib ağlaram,
Hayıf, gözlərimə zay oldu getdi.

DÜŞƏR

Ərzəyin yaylağı, Gözəl oylağı,
Bir zaman yadıma Başdıbel düşər.
Ovqanın yaylağı, Şahmar bulağı,
Ağmanqal, Mıxtökən, Alagöl düşər.

Yaxşı olar bu dağların havası,
Yaylamağa gəlir gözəllər xası.
Zərzibil, Daşkörpü, Gəlin qayası,
İstisudan bəri bizim el düşər.

Ləli-gövhər bu dağların tayıdı,
Xublar gəlib orda yaylar qayıdı.
Bərkimin, Ağrının Arpa çayıdı,
Bir zaman ellərə gəlhağəl düşər.

Zülm əlindən köçürdülər bineyi.
Tik pilləkəndədir köçün ileyi.
Qaraxal, Ağmanqal, Dəniz Güneyi
Qalxıb qonar ellər, Cada yol düşər.

Alı söylər, yarın qaş-gözündən,
Dindirəndə dürr tökülər sözündən,
Uçdu könlüm quşu dağlar gəzindən,
Ay qabaq üstündən siyah tel düşər.

İÇƏCƏK

Qoca dünya çoxun yola salıbdı,
Köçən köçüb, köçməyənlər köçəcək.
Qafil, içmə bu gün əcəl şərabin,
İçən içib, içməyənlər içəcək.

Necoldu var üçün qanlar tökənlər?
Əziz canın al qumaşa bükənlər,
Unutmasın şərmi-xəta əkənlər,
Biçən biçib, biçməyənlər biçəcək.

Yazıq Alı, nə tez düşdün həvəsdən,
Sərraf olan seçər qızılı misdən,
Arif olan kəslər yaxşını pisdən
Seçən seçib, seçməyənlər seçəcək.

BİLMƏZ

Çoxu aşığı iqdam eylədi,
Əlində çaldığı saz ola bilməz.
İstəyir ki, mətahını xırd edə,
Hərifi dəhanda düz ola bilməz.

Qulluq eyləməyən ustad pirinə,
Nədən bilməm özün salar dərinə?!
Ala qarğa düşsə su kəmərinə,
Silkinər, çalxanar, qaz ola bilməz.

Göyçə mahalımdı, Alıdır adım,
Ümidim, pənahım, mənim imdadım.
Atəşliyəm, səni yandırar odum,
Eşq əhlində atəş az ola bilməz.

OLMADI

Nə həkim, nə loğman, nə cərrah qaldı,
Mənim bu dərdimi bilən olmadı.
Qohumdan, qardaşdan, dost-müsaibdən,
Bağlandı yolları, gələn olmadı.

Alçaqlı, ucalı dağlar görmüşəm,
Süsənli, sünbüllü bağlar görmüşəm,
Dünyaya gələni ağlar görmüşəm,
Dili deyib, üzü gülən olmadı.

Görüm xarab olsun belə zamana,
Dərdi-möhnət məni gətirdi amana,
Axdı eynim yaşı, döndü ümmana,
Ağlar Aşiq Alı, silən olmadı.

DOLANDIRIR

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Yəqin bu dünyanı pul dolandırır.
Kəsilib məhəbbət, qalmayıb hörmət,
Dövlətli dalınca mal dolandırır.

O dünyanın şərbətindən içməyən,
Körpü salıb üstən karvan keçməyən,
Evdə arvadına sözü keçməyən,
İndi koxa olub el dolandırır.

Aşiq Alı, halın oldu pərişan,
Ağ üzündə xalları var hər nişan,
Binamus qohumdan namuslu düşman,
Öldürsə, qəbrimdə gül dolandırır.

KEÇDİ

Ötüşdü zımiştan, gəldi nobahar,
Yetirdi qərinə, sənələr keçdi.
Dəli könül gündə yüz xəyal eylər,
Dolandı ruzigar, havalar keçdi.

Mən sana nə deyim, ey şahi-şonqar,
Ağlımı apardı bir çeşmi-xumar.
Könlümə olmadı bir münasib yar,
Gəldi məlakələr, sonalar keçdi.

Yazıq Alı, pürğəm səni bürüdü,
Eynim yaşı sel-sel oldu, yeridi.
Qürbət eldə yazıq canım çürüdü,
Neçə çərşənbələr, cümələr keçdi.

DEDİ

Bir nişan istədim gül üzlü yardan,
Dirşəyin göstərdi: alısan, – dedi.
Dedim: ay qız, köçdüm, sənən əl çəkdim,
Həlbət bir yadına salısan, – dedi.

Dedim: ay bəxtəvər, bu nə büsatdır,
Dedi: nəzər eylə, gör nə sufatdır.
Dedim: çeşmim yaşı yeri islatdı,
Verrəm dəsmalımı, silisən, – dedi.

Dedim: ay qız, qəmnən dəftər bağlaram,
Dedi: baxma, nişanını saxlaram.
Dedim: həsrətindən, bilnən, ağlaram,
Qorxma, yaxın vaxtda gülüsən, – dedi.

Dedim: ay qız, nə gözəldir şamama,
Dedi: dərmə, ömrün yetər tamamama.
Dedim: ay qız, əl uzadım butama,
Özünü nüfuzdan salısan, – dedi.

Dedim: xəstələrin can dərmanısısan,
Dedi: aşıqlərin kərəm-kanısan.
Dedim: ay qız, mənəm adım tanısan,
Əvvəldən bilirəm, Alısan, – dedi.

BƏNZƏRSƏN

Süsənli, sünbüllü, tər bənövşəli,
Yaylaq, bizim yaylaqlara bənzərsən.
İçən ölməz sənin kövsər suyundan,
Bulaq, bizim bulaqlara bənzərsən.

Əyricə, Verst dağı, Xankirt baxarı,
Ağ sürülər Sarıyaldan yuxarı.
Gözəllər seyr elər o oylaqları,
Oyلاق, bizim oylaqlara bənzərsən.

Cənnət olur bizim yerin bu çağı,
Ağ lavaşı, kərə yağı, qaymağı,
Qızlar dəstələnib gəzər oylağı
Oyلاق, bizim oylaqlara bənzərsən.

Aşıq Alı deyər, üç gözəl dərə,
Çiçəkli, şaqaylı, xoş gözəl dərə,
Əyricə, Verst dağı, Baş gözəl dərə,
Üç dağ, bizim üç dağlara bənzərsən.

QIZLARIN

Axşamdan yağan qar yağdı, bağladı,
Kəsildi bulaqdan yolu qızların.
Səhər tezdən çeşmə üstə varanda,
Üşüyər ayağı, əli qızların.

Səhəngin doldurub qoyar görkəndə.
Nə ki gözəllər var yığılıb kəndə.
Kəmərin bağlayıb gərdən çəkəndə,
Əyrəmçədən keçər beli qızların.

Aşıq Alı vəsfin söyləyər saza,
Həmişə müştəqdır şahin şahbaza,
Başlayanda kəklik kimi avaza,
Şəkərdən şirindir dili qızların.

KÖNÜL

Bahar fəsli, yaz ayları gələndə,
Uca sərt dağlardan qar istər könül.
Gözəllər sallanıb sıra vuranda
Xəstəyəm, onlardan nar istər könül.

Bu dünyada mərdüməzar çox olub
Mərd iyidin gözü, könlü tox olub.
Qonşu yox istəyən özü yox olub,
Onunçun elləri var istər könül.

Mən gələli xeyli qəddin ucalıb,
Sənin dərdin məni çöllərə salıb,
Fikr etmə ki, aşıq Alı qocalıb
Gen tuman, çəpgəni dar istər könül.

SƏNİN

Bahar, yazda qızılgüllər açılır,
Behiştə bənzəyir bu bağın sənin.
Uzaqdan eşidib səsin anladım,
Çıxıbdır hər yana sorağın sənin.

Oğrun-oğrun daldalardan baxarsan,
Gərdəninə həmayıllar taxarsan,
Durna kimi seyrangaha çıxarsan,
Hərdən ətir verir buxağın sənin.

İnnabı ləblərin şərbəti-loğman,
Gəzdir, dərdlilərə sən eylə dərman.
Bir zaman gəlmişdim mən sizə mehman,
Bəzənmiş al-yaşıl otağın sənin.

Siyah zülfün dal gərdənə dolaşır,
Xırda qızlar sağ-solunda boylaşır,
Gülgöz bədən ağ libasa yaraşır,
Aləmi yandırır fərağın sənin.

Alı deyər: gördüm dünya ləzzətin,
Bu sazın, söhbətin, xoş hekayətin,
İzzətin, şövkətin, bu mərifətin
Hər yerdə söyləyər dodağın sənin.

AĞRI DAĞI

Havalanıb ərş üzünə qalxıbsan,
Dağların sultanı nər Ağrı dağı.
Payızın, baharın olub zimistan,
Səndən əskik olmaz qar, Ağrı dağı.

Ətəyində xan atlanır, xan düşər,
Leşkər vurur, mahallara qan düşər.
Hər dağdan irəli sənə gün düşər,
Səhər ağaranda dan, Ağrı dağı.

Yenə yada düşdü cənnətin bağı,
Neçə qapısı var, neçə otağı.
Nuh gəmisi, peyğəmbərin bulağı,
Səndə hər nişanə var, Ağrı dağı.

Aşiq Alı insanatın sirridi,
Tozun qalxıb İrəvanı bürüdü.
Axşam üstü bir tərəfin yeridi,
Basdı Axuranı tar, Ağrı dağı.

İNCİMƏSİN

Dedim, könül, nə düşübsən həvəsdən,
Şamama dərərəm, tağ inciməsin.
Bu fani dünyadan bir köç eylərəm,
Aran qəmgin olub, dağ inciməsin.

Bağban oldum öz könlümün bağına,
Təbib dərman edə sinəm dağına.
Uçurdum bülbülü dostun bağına,
Oxusun bülbüllər, bağ inciməsin.

Alıyam, gileyim nadan əlindən,
Yarımçıq qalandan, nadan əlindən,
Bir güldür, almışam nadan əlindən,
Yarpaq titrəməsin, şax inciməsin.

GÖZÜMÜZ

Özgələrdən bizə xəta yetişməz
Eləməsək özümü zə özümüz,
Alışmışam, öz oduma yanırım,
Qoy söykənsin üzümü zə özümüz.

Bəsə düşdük, məqsədini yeritdin.
Əyib qəddim, cavan ömrüm çürütdün.
Bir başa düş, nə iş tutdun, nə etdin,
İndi yoxdu sözü mü zə sözü mü.

Alıyam, əl çəkdim yəqin biləsən,
Yaylıq alıb göz yaşını siləsən.
Öyünmə dünyada cavan qalasan,
Dürüst baxsın gözümü zə gözümü.

GEDƏK

Qohum-qardaş yenə düşdü yadıma,
Dedim, könül, bir səfərim var, gedək.
Heç görmədim əhdə peyman olanı,
Nadan qurdu tər lan üçün tor, gedək.

Onu gördüm atdım dərdi, vərəmi,
Mübarək dəstindən aldım salamı,
Götürdüm əlimə dəftər-qələmi,
Könlüm istər o dağlardan qar, gedək.

Alı təkdi, qürbət əldə dolanır,
Oğrun-oğrun yar oduna qalanır,
Ağ əllərə toy xınası bulanır,
Xoryad üzdü güllü bağdan nar, gedək.

OLMADI

Bayram oldu küllü aləm bəzəndi,
Heç mənim halımı bilən olmadı.
Dost dostu çağırdı, qohum qohumu,
Mən qəribi yada salan olmadı.

Al geydi, sallandı xublar dəstəsi,
Kəklik tək dağlara düşdü sədasi,
Hicran xəstəsiyəm, qəm şikəstəsi,
Heç yanıma gedib gələn olmadı.

Kimi dostnan gəzdi, kimi yoldaşnan,
Aşiq Alı qaldı gözü qan-yaşnan,
Analar oğulnan, bacı qardaşnan
Heç mənim halıma qalan olmadı.

GƏRƏK

Yaxşı yerdə düşdün mənim cəngimə,
Cəngimdən çıxmağa bir hünər gərək.
Maya dura bilməz nər qabağında,
Meydana girməyə nərə nər gərək.

Saxla dilin özün üçün qadağa,
Əlimdən gedərsən arana, dağa.
Şahin kimi göydə qanad açmağa.
Havada süzməyə balü-pər gərək.

Camalın şövqündən dilim oldu təng,
Çayda baltıq olar, deryada nəhəng.
Mahalım Göycədir, kəndim Qızılvang,
Aşiq Alı birdir, birə bir gərək.

DEYİNƏN

Qasid, geder olsan bizim ellərə,
Bu naməni o canana deyİNən.
Qohum-qardaş, dost, mühasib olanlar,
Göz dikməsin başqa yana deyİNən.

Durub o yollara varandan sonra,
Sən bizim elləri görəndən sonra,
Bu dilsiz naməni verəndən sonra,
Dil cavabı yana-yana deyİNən.

Bülbüləm, qonmaram qeyri güllərə,
Yarım əl verməsin özgə ellərə.
Aşiq Alı düşdü tozlu yollara,
Yolum düşdü Alosmana deyİNən.

YADIMA DÜŞDÜ

Nə qədər dolandım Turan elini
Yenə öz torpağım yadıma düşdü.
Sarıner yaylağı, Göyçə mahalı,
Öz gözəl oylağım yadıma düşdü.

Gəlib xoyalımdan keçdi o çağlar,
Yay fəsli atlanıb gələn qonaqlar.
O güllü, çiçəkli alışan dağlar,
O qible bulağım yadıma düşdü.

Qızıl dağı, Məçiddinin oylağı
Doğma yurdun doğma odu, ocağı.
Alının köksündə hicranın dağı,
O qaymaq dodağım yadıma düşdü.

KOR AŞIQ ALI

Çəkmə xəcaləti, unutm arı,
Saxla bu sinədə ar, aşiq Ali.
Bir zaman açıldım başda əyləşən,
İndi də ayaqda kor aşiq Ali.

Bədəsil şeyirdlər çəkibdir dağı,
Yetirdim peyvəsti, bəslədim bağı.
Ömrümün, günümün soldu növrağı,
Nə saz oldu, nə də tar, aşiq Ali.

Bəlkə də beləymiş yazım özəldən
Qəm yedim aşnadan, yardan, gözəldən.
Tülək tərhan kimi uçmuşam əldən
Qismətim ah-aman, zar, aşiq Ali.

DEYƏR

Aman Allah, necə dözümlü bu dərde,
Hər yetən gədələr mən xanam deyər.
Hərcayı danışar, həddindən aşar,
Alışdım, tutuşdum, sultanam deyər.

Arif məclisində sayılmır insan,
Tülküdən törəyən olarmı aslan?
Misalı, forması görünmüş insan
Duruşu çaqqaldı, aslanam deyər.

Ali, sözümlü əzəl başdan yazılar,
Şeytandır, iblisdir molla, qazılar.
Bir gözəl görsələr yolun azarlar,
İmamın yolunda qurbanam deyər.

YAVAŞ-YAVAŞ

Möhnəti-zəmanə, fani dünyada,
Yol tutub dağlara gəl yavaş-yavaş.
Kərəm də Əslinin dərini çəkdi,
Əsli də deyirdi gül yavaş-yavaş.

Bəzirganam, mətahım var, alan yox.
Ürəyimdə atəşim var, yalan yox.
Dərd əhlidir, əhli dildən qanan yox,
Ürək coşar, deyər dil yavaş-yavaş.

Rüstəm qəhrəmanı, Zalı deyirəm.
Səxavətdə Hatəm-kanı deyirəm.
Deyər Aşiq Ali nani deyirəm,
Düşəcək qoxaya, bil, yavaş-yavaş.

DEYİRƏM

Mənim dostum, keçən günü yada sal,
Sən gəlginən bizim elə deyirəm.
Bir gün olar tərəqqidən düşərsən,
Uğrayarsan tənəzzülə deyirəm.

Gedər cavanlığın, düşgün olarsan.
Tayından-tuşundan seçkin olarsan,
Lalə kimi səhralarda qalarsan,
Eşit nəsihətim, üzə deyirəm.

Alının yanında heç olmaz sözlün,
Cırılar ipəyin, tərək olar bezin.
Daldadan baxmaqdan soğular gözün,
Yandırma kababı gözə deyirəm.

VƏTƏNİMDƏ

Könül tələb edir, ürək atlanır,
Keştlə, dünyanı göz vətənimdə.
Zəhmət çəkən bu dərdlərə qatlanır,
Coşur ürəyimdə söz vətənimdə.

Qürbət vətəndəyəm, bilinməz yurdum.
Həkimlər, loğmanlar bilmirlər dərdim.
Alagöl yaylağı, vəfalı yurdum,
Alırdım əlimə saz vətənimdə.

Alıyam, söz deyib, yaza bilmərəm,
Şad olub, qürbətdə gəzə bilmərəm
Hərcağı sözlərə dözə bilmərəm,
Alışsam, yanmaram öz vətənimdə.

TƏK-TƏK

Bir şeyird ki, ustadına kəm baxa,
Mövlam etsin ona nasağı tək-tək.
Qohumdan xəcalət, eldən şərmdə,
Dili cida etsin uzağı tək-tək.

Qətrəsi xəyatı, bədəni dürdən,
Xudam xəlq eyləyib bir qətrə nurdan.
Fincanlar bəzənib ləli-gövhərdən
Qaynayır zülaldan bulağı tək-tək.

Aşıq Alı eylər canı sadağa,
Neçə min Məleykə dönmədi bağa,
Behiştin meyvəsi başdan-ayağa
Yetişdi Səncərin budağı tək-tək.

BAX

Bu dünyanı mən tərcuman eylədim.
Bu çərxi-gərdeşin yollarına bax.
Saticılar yalan yerə and içir,
Ortada oynayan dillərinə bax.

İnanmayın boyaqçının dilinə,
Cövhər, aşqar yaman qatır liline.
Baxmayın hacının yoğun şalına,
Gedib evlərində günlərinə bax.

Dövlətlilər əzrayılsız can alır,
Pulun sələminə ot, saman alır.
Əvvəlcə beş verib, sonra on alır,
Qiyamət günündə hallarına bax.

Bənnalar da divar çəkir hər yana,
Axşamacan danışirlar əfsanə.
Nəccarlardan var yaxşısı bir dənə
Zoddu İbrahimin kamalına bax.

Əllaf ilə baqqal nə işlər görür?...
Haqqını düz alıb yarımçıq verir.
Bir arşında yarım çərək qol vurur,
Sən onların fəndi-fellərinə bax.

Gör neyləyir qalayçıyla, dəmirçi,
Xalqın evin yıxdı papaqçı, kürkçü.
Arvadları soyur pinəçi, çərçi,
Sövdadakı qeylü-qallarına bax.

Nalbənd də çəkici çox döyür nala,
Tayı düz almamış salmayır yola.

Tez-tez mıxa salır, haqqı bol ola
Üzünə tüpürür, yallarına bax.

Dəyirmançı neylər, söyləyim sənə,
On yol şahad alıb doymayır yenə
Altından ling qoyur, üstdən dəndənə
Qabaqdan paylayır, dallarına bax.

Pirim Şahi-Mərdan, Heydəri-kərrar
Dadıma yetişsin Əhmədi-Muxtar.
Aşiq Aşiq üzü qara günahkar
Cəhənnəm odunun küllərinə bax.

İSTƏRƏM

Elçi Qənbər, xətrin məndən qalmasın,
Bu adətlə elin işin istərəm.
Əbrudan, atlasdan, ipəkdən, şaldan,
Xara parçaların başın istərəm.

Gətir başlığına üçcə min manat.
Üç qızıl bilərzik, bir qızıl saat.
Bircə "həl!" sözünə iki köhlən at,
İpək heybə, yəhər qaşın istərəm.

İki dəvə gətir yanında köşək,
Gələn töhfələr də olduqca qəşəng.
Ətliyinə gətir iyirmi beş şişək,
Kabab çəkmək üçün leşin istərəm.

Put yarım çay gətir, iyirmi put şəkər,
Samavar qaynasın hər axşam, səhər.
On beş gün kef çəkək burda sərəsər,
Qısır inək səndən beşin istərəm.

Mən Alıyam, budur sözümün yeyi,
Çağır ram toyuma rəyəti, bəyi.
On beş put yağ gətir, qır beş put düyü,
El yeməyə əppək, aşın istərəm.

DAL-DALA

Yaz açılacaq gəl çiçəyin seyrinə,
Şeyda nalə çəkər deyün dal-dala.
Əgər yarsan qatlaş yarın qəhrinə,
Təhr eylədin nə gəzirsən dal-dala.

Təşnə ciyər yar əlindən yaralı,
Çağır haqqı, yara yetsin yar əli.
Sarı telin yana salsın yar əli,
Çəkər şana, çin-çin eylər dal-dala.

Gecə keçdi səhərəcən yara sən,
Qəza işin həsrət qaldın yara sən.
Şövqin sədri sayə eylə yara sən,
Hər sirrini hərcayidən daldala.

Aşiq Alı axirətdə hey yatı,
Al qazıdan həqiqətin həyatı.
Çərəkənin əzəl sətri heyatı,
Heydi, xeydi, zal altından dal-dala.

BƏSDİ

Sən şəmsi, mən kənarında sitarə,
Rüsxət ver sərinə dolanım, Bəsdİ.
Can fəda eylərəm, ey mahiparə,
Budur sərməyədən olanım, Bəsdİ.

Kərəməm, Əslisiz giryan neylərəm?
Məcnunam, dəştidə uryan neylərəm?
Nainsaf, halıma bir yan, neylərəm?
Sənsən canı verib, alanım, Bəsdı.

İqbalım dadıma yetmədi bir an,
Sitemindən oldu can evi viran,
İstərsən gəzərəm İrani, Turan
Qürbət diyarlara yollanım, Bəsdı.

Umma mərhəməti qəni daradan,
Əgər sevirənsənə, çıxacaq aradan.
Kərəm hasil olar nadir çaradan,
Tərsinə odlara qalanım, Bəsdı.

Dəhri cifə çoxlarını tovladı,
Uydu baban rəsulları qovladı,
Alı sənə bir diyarın övladı,
Qoyma yad ellərə calanım, Bəsdı.

OLA BİLMƏZ

Gözəllər şahıdı nazlı nigarım,
Heç kim bu Bəsdimə tay ola bilməz.
Xilqətinə xudasından verilən,
Bundan qeyrə cəlil pay ola bilməz.

Buğdayıya qara dedin, a zalım,
Bir an görməyəndə pozulur halım.
Odu pəri nisbət şəmsi-cəmalım,
Nisbətinə ulduz, ay ola bilməz.

Şəms oldum aləmə aqıl sözümlə,
Ucalmışam, cəfalara dözümlə.

Nainsaf, seyr eylə yarı gözümlə,
Hilal qaşı kimi yay ola bilməz.

Kənaram qüssədən başdan-binadan,
Cəlil xilqət törər, cəmil anadan.
Alı gövhər sərrafıdı, a nadan,
İnşallah, cəfası zay ola bilməz.

YETİŞDİM

Min cövri-cəfayla yarımə çatdım,
Ömrümə nəqş olan sana yetişdim.
İqbalımı xab evindən oyatdım,
Vəsli yarla bir zamana yetişdim.

İlqarına sadıq yarımə əhsən,
Yaraşır şəninə yüz dastan desən.
Hicran anlarıydı ömürdən keçən,
Vəsli yarla mən amana yetişdim.

Sərvi qəddi, gül camalı tamaşa,
Şəhla göz yaraşır hilalı qaşa.
Təkrarsız xəlq olub ayaqdan başa,
Kamallı kamilə cana yetişdim.

Bəstidi Alının həyat növrəği,
Bəyaz sinəsidi cənnətin bağı,
Açıldı üzümə vüsəl otağı,
Sanki taxtı-Süleymana yetişdim.

GƏTİRMƏ

Məcnunun məskəni səri küf olar,
Səcdəgaha sən divanə gətirmə.
Əhdə vəfalyam, peymanə mərdəm,
Min bəhanə qaibana gətirmə.

Əl götürməz gözümlə gözlə savaşdan
Geyin əndamına aldan, qumaşdan.
Bir seyərə çıx laləzəri o başdan,
Pünhan gəzib, məni cana gətirmə.

Tənə gəlməz pərvanəyə yanmaqdan,
Al canımı, qurtar məni dannaqdan.
Sədaqətdə Alı çıxıb sınaqdan,
Əbəs yerə imtahana gətirmə.

GEDİRƏM

Çox-çox salam-duva qohum, qardaşa,
Biləsiniz Alosmana gedirəm.
Bir mətəlb istədim şahlar şahınnan,
Sığınmışam o sübhana, gedirəm.

Sinəmdə alışır qəmin ataşı.
Düşəndə yadıma dostum, sirdaşım.
Yolumu gözləsin yarım, yoldaşım,
Sizə verib bir nişanə gedirəm.

Aşıq Alı gəzir İrannan Turan,
Mənim uğuruma açıqdı hər yan.
Mənə sirdaş olub aşıq Duraxan,
Yoldaş olub gövhər-kana gedirəm.

KÖNÜL

Bəd gəldi ruzigar, döndü zamana,
Baxmaynan yaxşıya, yamana, könül,
O vaxt bəna idin burc hasarında,
İndi də yatıbsan nə xanə, könül.

Kəsildi möhübbət, hörmət azaldı,
Uşaq da böyükə üzübüz oldu,
Tərg oldu mərd iyid, qurğu pozuldu,
Zaya getdi ilqar kamana, könül.

Hanı ağ sürülər, daşqınlı sellər,
Əcəb tamaşalı sonalı göllər,
Səddi qəhrəmana bənzəyən ellər,
Qərğ oldu dəryayə, ümmana, könül.

BİLİNMEZ

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Nanəcibin düz ilqarı bilinməz,
Xəsis gec-tez öz varını itirər,
Onun namus, qeyrət, arı bilinməz.

Can yanmasa gözdən axan yaş olmaz,
Qohum-qardaş çətin vaxdı yad olmaz,
Dosdu büdrəyənin qəlbi şad olmaz,
Kisəvar insanın varı bilinməz.

Dosdumun dosduna sayıl olmuşam,
Təmiz gözəllərə mayıl olmuşam,
Çəkdiyim zillətə qayıd olmuşam
Beybafa gözəlin yarı bilinməz.

Mən isdərəm gözəlləri şad olsun,
Dodax nazik, incə belli dad olsun,
Xoş xasiyyət, güler üzli ad olsun,
Əl uzatsan onun narı bilinmez.

Aşıq Alı, hər cəfaya dözüfsən,
Həm ucanı, həm alçağı görüfsən,
Bu fəni dünyadan əlin üzüfsən
Fələk beybafadı barı bilinmez.

DÜŞƏRSƏN

Kəndi laf eyliyib aşığam demə,
Sən də olar bir gün dara düşərsən,
Nə gəzirsən çöl-biyaban səhrada
Dağlarda borana, qara düşərsən.

Gəl özün özüne verməginən boy,
Özgədən pay umma öz qabınnan doy.
Qırxi b yal quyruğun eylərəm bir day,
Yal-quyruğu qırxiq hara düşərsən.

Usdadam, Alıyam tanısan məni,
Dürün mədəniyam, göhərin kanı,
Bir kərə götürüb ataram səni,
Gedib cəhənnəmdə nara düşərsən.

GÖZƏLDİ

Gözəllər səfinə səcdə eylərəm,
Cümlədən birisi necə gözəldir.
İltimas eylərəm ürbəndin ata,
Mahi münəvvərsə, gecə gözəldi.

Boyu sürəhdı, özü baxtavar,
Tapmazsan tayını ələmi axtar.
Peymanda yarandı faili muxtar,
Yaxşını yamandan seçə, gözəldi.

Viran etmə könlü, savabdı hörsən,
Yarını Alının gözüylə görsən.
And-aman içində, özün deyərsən,
Yanında Züleyxa, bica gözəldi.

VERMƏRƏM SƏNİ

Başına döndüyüm, a nazlı dilbər,
Cismidə min cana vermərəm səni.
Aləmin malını cəm eyləsələr,
Çəksələr bir yana vermərəm səni.

Boyun sürəhdı, əndamın şüşə,
Sorağın mahaldan mahala düşə,
Fərhada, Şirine yüz möhlət keçə,
Behişt-i qılmana vermərəm səni.

Dağlarda maralsan, düzlərdə ceyran,
Dərələz, Naxçıvan boyuna heyran.
Nə Gəncə, Qarabağ, Şamaxı-Şirvan,
Küllü Gürcüstana vermərəm səni.

İqbalda Senanı, Xumarı seçək,
Peymanda Kərəmi-Əslini seçək.
İmana, ilqara bahəm and içək,
Təxti – Süleymana vermərəm səni.

Alı qurban o qamətə, o boya,
Baxdıqca çöhrəndən çətin ki, doya.

Tehrana, Təbrizə, Mərəndə, Xoya,
Tamam ol İrana vermərəm səni.

DÜŞMÜŞƏM

Əziz mehribanım, gözümün nuri
Yeni qaçıldan bir balaya düşmüşəm.
Qəza yazdı, qədər gördü işini
Alışıb ataşa, nara düşmüşəm.

İtirdim irahı, gözdüm düzünü,
Mən görmüşəm nainsafın yüzünü,
Gəl sənə söylüyüm sözün düzünü,
Ah çəkibən ahı-zara düşmüşəm.

Ahyam sərimnən gedib xiyalım,
Nə loğman tapmadım, nə də ki, alim,
Mən sənə neylədim, a qəddar zalım,
Məcnun oluf dağa-nara düşmüşəm.

BƏSDİ

Nabina eynimə nəzər eyləyib,
Duyuram, ahəstə ağlama, Bəsdİ.
Çarəsiz dərdimə çarə olmadı,
Yas tutub qaralar bağlama, Bəsdİ.

Nadan olub, fərəh umma fələkdən,
Ah əhlidi, əl götürməz kələkdən,
Kənar etdi məni arzu-diləkdən,
Dağ üstən sinəmi dağlama, Bəsdİ.

Alı bülbül oldu, dünya qəfəsi,
Çərxi cəfadardan kəsilər səsi,

Zəngüledə yerin verməz özgesi,
Daşqın çaylar kimi çağlama, Bəsdİ.

MƏNİM

Dost həmdəmin yetən kimi vətənə,
Gör bir gözləyirmi yolum yar məni.
Söylə o canana qoy inciməsin,
Yolumu tutubdu boran, qar mənim.

Yerim pünhan, yurdum pünhan, qərib mən,
Didərgin düşmüşəm nə vaxtdır eldən.
Dərdimi özün de, göz yaşım eldən,
Sinəmə dağ çəkib yağılar mənim.

Hicran dəryasında üz aşiq Alı,
Bu da bir səfərdi göz, aşiq Alı.
Fələyin qəhridi, döz, aşiq Alı,
Vaxt olar möhnətim dağılar mənim.

İTİFDİ

Bülbül fəqan eylər hey gəlir səsi
Güllər soluf, o bağmanlar itifdi.
Oxuyub qumru tək köklik ləhcəli,
Mən gördüyüm nə cavanlar itifdi.

Oxumamış mən əbcəti bilirəm,
Dərya kimi təlatümə gəlirəm,
Bey peyğəmbər əlif allah qanıram,
Dil tərğ oluf, yol-ərkanlar itifdi.

Göydə bir quş vardı, adı dolaşix,
Nitqi yoxdu, sözün söylər dolaşix,

Hər saz çalan deyir mənəm da aşix,
Alı kimi gövhər-kanlar itifdi.

AY İLƏ-İLƏ

Səhər çağı səyyad gəzər səhrada,
İllər ayrısıdır, nazlı yar gələ.
Qəza-qədərindən, ay yazıq ana,
Qalarsan intizar ay ilə-ile.

Yetişcəyin nazlı yarın yanına
İstəyər ki, qanın qatsın qanına,
Naşı səyyad gəlsə tər lan yanına,
Tez çaşar xəyalı ay ilə-ile.

Aşıq Alı, dastan eylə dilində,
Həyatında, sənətində, əlində.
Qəza gəlsə səni alsə elində,
Dil aşkar eyləyər ay ilə-ile.

KEÇİBDİ

Dağlar sinəsindən, yaylaq yolundan,
Neçə-neçə pasibanlar keçibdi.
Arxada ləşgəri, başında əyan,
Neçə sultan, neçə xanlar keçibdi.

Ən uca zirvədi dağların başı,
Heç kəs aparmadı zəri, daş-qaşı.
Gələnin, gedənin neçədi yaşı,
Neçə illər, nə zamanlar keçibdi.

Çox fatehlər burdan salıb izini,
İsgəndərdən bəri sayım yüzünü.

Çox aqillər burda deyib sözünü,
Nə cəh-cəlal, nə insanlar keçibdi.

Məğribdən-məşriğə hökm verənlər,
Gəldi, getdi Mehrac evin görənlər.
Neçə həbibullah, neçə ərənlər,
Neçə-neçə Süleymanlar keçibdi.

Səhərin sübhündə səba yelində,
Niqabı üzündə, yaqut telində,
Köhlen at döşündə, nəqa belində,
Bəyaz buxaq necə canlar keçibdi.

Loğman köçdü ehtiyacı dərmanda,
Ər oğlu ər gördüm başı fərmanda.
Cəng eylədi səri qaldı meydanda,
Dadü-fəryad, ah-amanlar keçibdi.

Açıldı neçəsi, soldu neçəsi,
Boşaldı neçəsi, doldu neçəsi.
Qan eylədi qanlı qaldı neçəsi,
Alınmamış neçə qanlar keçibdi.

Şamınan köçəni səhər görmüşəm,
Necə zülm, necə qəhər görmüşəm,
Neçə diyar, neçə şəhər görmüşəm,
Aşıq Alı biyabanlar keçibdi.

DAĞLAR

Sədrin səfalıdı, sər in sövdalı,
Aləmi imkanda sədalı dağlar.
Tufana yenilməz, şaha baş əyməz,
Vüqarlı, cüssəli, ədalı dağlar.

Tələtüm zərbindən olundun bina,
Müqəddəs yeridi Turunan Mina.
Haziranda döndü rövzü rizvana,
Zimistanda qəfil-qədəli dağlar.

Altı ay zülcəlal, altı ay kəmin,
Ellər yığnağından yaranar dəmin.
Dəyişsə halını asiman, zəmin,
Çəkər bir-birindən bad alı dağlar.

Səxanı, sayəni bimürvət danı,
Yeyildi qoynunda min elin nani,
Abı gövsər üstdə zənburun şanı,
Nemətindən doyan dad alı, dağlar.

Bahar el məkanı, xəzandakanı,
Xotkarın, sərdarın, sultanın hamı?
Vəsfikarı köçən bir bülbül tanı,
Qalmaz nə Ağ Aşıq, nə Alı dağlar.

EYLƏMƏ (qoşayarpaq)

Vüsəlını hər il yubatdın, ey dil,
Zülmü yara, çeşmi-çıraq, eyləmə.
İlqarında xəlil, kalamım dəlil,
Arama pəjmürdə varaq eyləmə.

Əhvalındı dəmli, dolan həmdəmli,
Ləbindi məlhemli, əqlin ələmli,
Gözlerim də nəmli, rüzgarım qəmli,
Mah camalın məndən iraq eyləmə.

Gözəllərin xanı, dövrən sultanı,
Kərəmətinkanı, etmə üsyanı.
Tərk edib məkanı, tutaramkanı,
Behuda arama, soraq eyləmə.

Diyarım xanımı, alma canımı,
Sevənin zalımı, gör inamımı.
Alıb kamanımı, axıt qanımı,
Mərhəmətin məndən uzaq eyləmə.

Sən ey hilal qaşdı, Alı sirdaşdı,
Qəm həddini aşdı, huşum dolaşdı.
Məramın araşdı, bu nə talaşdı,
Ömrümü qəm-qüسسə, fəraq eyləmə.

BƏSDİ

Cana gəldim bu hicrandan, hicrətdən,
Nəhayət son həddə çatmışam, Bəsdİ.
Əl-aman eylərəm səfil dövrəndən,
Qürbət güzarlara atmışam, Bəsdİ.

Bəşər deyil, məlakəsən surətdən,
Nə incidin, nə usandı firqətdən.
Xəyalda görürdüm səni qürbətdən,
Gecəni gündüzə qatmışam, Bəsdİ.

Əməlimdə var peymanə dələlət,
Sən məndən sadıqsən, ey mahi tələt,
Yubandım yanında qaldım xəcalət,
Nə dincəlib, nə də yatmışam, Bəsdİ!

Aran qəl evini aşikar baxın,
Sədaqət leşkəri eylədi axın.

Ara uzaq oldu, könülsə yaxın,
Sanki günahlara batmışam, Bəsdİ.

Alının iqbali yeyindi, yeyin.
Yoxdur qəm-qüssəsi, aləmə deyin,
Eşitməyim nazlı yarın gileyin,
Dəm alıb qəmləri satmışam, Bəsdİ!

BİLİN SİZ

Qohum-qardaş, dost-müsaib yanında,
Günahkaram, günahkaram, bilin siz.
Bülbül fəğan eylər öz gülşenində,
Qızılgül həmdəmdi xara, bilin siz.

Sinəm yara oldu dağı-düyünən,
Könlüm ayrılmağı öz miskinimdən.
Kişi də dönərmi öz dediyindən?
Sinəm döndü nara-nara, bilin siz.

Aşiq Alı deyər sözün əşkara,
Heç vaxt güvənmədim dövlətə-mala.
Düz oldum dostluğa, əhdə, ilqara,
Mənim bu dərdimə çarə, bilin siz.

GÖRMÜŞƏM

Qərİbliyə gəzdim diyarbadıyar,
Əzəl əldə İrəvanı görmüşəm.
Ürəyimdə min bir dürlü dərdim var,
Araz kimi nur ümməni görmüşəm.

Türkiyədən keçdim Sarıqamışa,
Ərzurumdan keçdim mən şahİ Muşa.

Türküyəni gəzdim mən başdan-başa,
Həm yaxşını, həm yamanı görmüşəm.

Yaxşılıq edənə eylik dedilər,
Yamanıq edənə köylük dedilər.
Orda bir şəhərə bəylük dedilər,
Qarsı gəzib, Qağızmanı görmüşəm.

Deyər sözlərini bu aşiq Alı,
Mən fağır olmuşam başı bəlalı.
İstəməm dünyada cahü-cəlahı,
Hər mahalı, hər bir yanı görmüşəm.

AĞLAMA

Aylar, illər mən yolunu gözlədim,
Düz ilqarlı Bəstİ xanım, ağlama.
Yandırdın sən mənİ kabab eylədin,
Sana qurban şirin canım, ağlama.

Bu dünyada belə olubdu adət,
Varlılar yoxsula verir əziyyət.
Bizə də bir qapı açılar əlbət,
Varım, yoxum, din-imanım, ağlama.

Mən aşiq Ahyam, illər ayrısı,
Məcnun tək gəzirəm çöllər ayrısı.
Bülbüləm bağlar tək güllər ayrısı,
Ey munisim, mehribanım, ağlama.

DÖNÜBDÜ

Pozuldu dövrənəm, nəş gəldi ilim,
Mən gördüyüm o zəmanə dönübdü.
Uçubdu bülbülüm, boş qalıb gülüm,
Bahar-yazım zimistana dönübdü.

Solubdu bağçamın gülü, şəbnəmi,
Bürüyüb sinəmi möhnətin qəmi.
Yavaş-yavaş çatır ayrılıq dəmi,
Dərdim artıb bir ümməna dönübdü.

Dolanıb dövlətim, tükənib varım,
Arif məclisində görünür yerim.
Ərsə çəkilibdi yuxum, qərarım,
Rəxti-xabım şahmarana dönübdü.

Etibar qalmayıb qohum, qardaşda,
Günah çoxdur eli qatan əyyaşda.
Mərdlər batındədi, gədələr başda,
Baxtı qalxıb Temirxanə dönübdü.

Fələyin felindən olmadım halı,
Gətirdi başıma min qeylü-qalı.
Mahalım Göyçədi, öz adım Alı,
Qapı-bacam dəyirmanə dönübdü.

OLDU

Qafil gördüm Ərzurumun elini,
Bizim yerlər gözlərimdə cəm oldu.
Çox çətin ki, bu sövdədən qayıdam,
Yüküm hicran oldu, nəfim qəm oldu.

Müniş buldum bir sevdanın qəhrini,
Boyladım dəryanı, keçdim nəhrini.
Alosmanın cəmi gəzdim şəhrini,
Mənim kimi eldən düşkün kim oldu.

Bu ayrılıq məni gətirdi amana,
Görüm viran qalsın çərxi-zamana,
Aşiq Alı həsrət qaldı canana.
Səryaqub küyində dəmhadəm oldu.

DÜŞƏR

Bu dünyanın get-gəlini qananın,
Ölçər, biçər üreyinə xal düşər.
Cahil uyar bir fitnənin felinə,
Şux gözəlin qismətinə cal düşər.

Qurtarmadıq padışahın baçından,
Gözü doymaz öz təxtindən-tacından,
Müxənnətin, səryaqubun ucundan,
Bu gözəl ellərə qalmağal düşər.

Özü öz halını annamayan kəs,
Alı üçün libas biçir dəsbədəs.
Müxənnətə qənim olar müxənnəs,
Əhli-hal əhlinə əhli-hal düşər.

İNCİMƏRƏM

Mərifətli, qabiliyyətli yar olsa,
Alsam da qoynuma dil incimərəm.
Qızılgülün ətrafında xar olsa,
Axıtsan eynimnən sel incimərəm.

Məqsədini yaxşı-yaman qanıram,
Həsətinnən alışıram, yanıram,
Əsil gözəlləri mən də tanıram,
Saxlasın yanında bil incimərəm.

Alıyam, sinəmdə olubdu yara
Mayılam könlümü bağladam yara
Yetirin cərraha, o loğman yara
Ölsəm də yanında bil incimərəm.

GÖZƏLDİR

Təşrif buyur gedən bizim ellərə
Zülal suyu, çeşmələri gözəldir.
Qız-gəlinlər gül bənövşə dərəndə
Şümşək bilək, bayaz əllər gözəldir.

Dik biləkən, sarı yalnan o dağlar,
Həsət çəkir çeşmələrin qan ağlar,
Sərasər qaynayır çeşmə bulaqlar,
Dahana dəyəndə dadı, gözəldir.

Baş aşmadım müxənnətin felinnən,
Fitnə-fəsatınnan, şirin dilinnən,
Mən Alıyam, cida düşdüm elimnən,
Əlvan-əlvan çiçəkləri gözəldir.

ƏLİF-ƏLİFA

İbtida xəlq oldu külli kainat,
Oxudum dərsimi əlif-əlifa.
Sirri haq yanında eylə aşkar,
Xişminən buyurur əlif-əlifa.

Divanə deməyin yazıq Məcnuna,
Bulunmaz dərdimə, tapılmaz dava,
Demərəm cərraha, həkim-loğmana,
Qaşdarın yay kimi əlif-əlifa.

Alıyam, qurbanam haqqın özünə
Onun göndərdiyi həqqi sözüne
Tab gətirmək olmaz eşqin gözüne
Əbcətdən dərs aldım əlif-əlifa.

AĞLARAM

Səni xəsdə gördüm, qəlbim qan oldu,
Ayıl bu qəflətdən, ellər, ağlaram.
Ox dəydi sinəmə, yaram deşildi,
Tökərəm didəmnən sellər, ağlaram.

Coşanda ürəyim aşırıdım dağlar,
Düşəndə yadıma o keçən çağlar,
Bu günü görəndə dostlarım ağlar
Tutulub dizlərim, bellər, ağlaram.

Alıyam, dərdimi yetirdim yüzə,
Gəzirdim səhrada, enmişəm düzə,
Bir gözəl isdərəm gözümlə süzə
Deyirəm sözləri, dillər, ağlaram.

ƏZBƏR-ƏZBƏRİ

İbtida əlifdən dərsim almışam,
Oxudum dərsimi əzbər-əzbəri.
Sən yetiş dadıma, ya sirri-xuda,
Sənsən ərşin, ürşün əzbər-əzbəri.

Yaratdı dünyanı külli-kainat,
Darda qalanlara o verir nicat.
Xişminən xeybəri eylədi bərbat,
Çağır ram dilimdə əzbər-əzbəri.

Mehdiyi peyğəmbər, Sahibi zaman,
Sən yetiş dadıma, on iki imam,
Aşıq Alı deyər, ya Şahı-mərdan
Oxudum dər simi əzbər-əzbəri.

YETİŞDİ

Bu dünyada heç şad olub gülmədim,
Hər vaxt işim ahı-zara yetişdi,
Mansır cəhd elədi murada yetə
Axırda Hələfdə dara yetişdi.

Ağladım, gözlərim qan ilə doldu,
Dost-mühasib tamam mənən yad oldu,
Bağ pozuldu, xəzan oldu, gül soldu,
Bülbül öldü, qonça xara yetişdi.

Sərban ollam, qəm ovsardı çəkərəm,
Hicrana müştəğam, dərdə nökerəm,
Ah çəkərəm, verəm yükün tökerəm,
Görən deyər, Alı vara yetişdi.

MƏNƏM

Əsli-Kərəm çoxlarına misaldı,
Əyyub tək sinəsi yaralı mənəm.
Necə dərd çəkmiyim, fəğan etmiyim,
Elimnən-ünümən aralı mənəm.

Dörd kitabdı yazılıbdı minayə,
Min nəsihət, min dəlil var, min ayə.
Yazıq canım, qurban dedim Minayə
Yüz dərdədən, ələmnən yaralı mənəm.

Yaradanım yaradıfdı günahkar,
Ömür boyu zülüm verib nə ki var
Alıyam, dərdimə yoxdu xiridar,
Günahkar-günahkar yaralı mənəm.

QURBANDI

Əhdi-peymanında dayanan yarın,
Şəninə Minada quzu qurbandı.
Ellər sənə etsə qeyrət, arına
Min sərrafın söhbət, sözü qurbandı.

Dağların nərgizi, çölün lələsi,
Saqilər əlində mey piyaləsi,
Ceyranın, cüyürün körpə balası,
Ormanda maralın gözü qurbandı.

Əhdə peyman ara eşqin yolunda,
Olmaya qəlb qara, eşqin yolunda,
Bir vəfalı yara, eşqin yolunda
Bivəfa aşiqin yüzü qurbandı.

YAZDIM

İçdim mərd əlindən eşqin badəsin,
Bais oldu canda marağa, yazdım.
Canan eşqi can evində düşəndə,
Düşdüm diyar-diyar sorağa, yazdım.

Biri qiya baxdı, saldı ataşa,
Biri süzdü məni ayaqdan-başa.
Biri məhbub oldu, döndü sirdaşa,
Biri şəstin çəkdi darağa, yazdım.

Biri saldı məni qafil inada,
Biri cəlil oldu həmdi-sənada.
Bir əyal atıb uyandı yada,
Biri sirr verəndə qırağa, yazdım.

İqbal rast olanda vəfalı yara,
Vəsfini söylədim lələ rüxsara.
Birini görəndə əsil məhpara,
Birini bir çeşmi-çırağa yazdım.

Əlim üzüləndə ata-anadan,
Alı qəmnak oldu başdan-binadan.
Vəfı aparmadı dəhri-fənadan,
Nə vardı sinəmdə varəğa yazdım.

SORUŞMA

Qasid, yarım məni səndən sorarsa,
Söylə, Məcnun çıxdı dağa, soruşma.
Sorğu-sual çox dərinə vararsa,
De, ahından odlar yağa, soruşma.

Dilim tutmaz bımürvəti soruşam,
Baxçasından cida düşən bir quşam.
Ucbatından qəhərlənib uçmuşam,
Tənha qondu de budağa, soruşma.

Alı neynər biilqarı görəndə,
Tərhan oylağında sarı görəndə,

Bülbül gül üstündə xarı görəndə
Əsla dönməz bir də bağa, soruşma.

GETDİ

Yarsız yenə qan ağlarım demadəm,
Kəsilibdi səbri-qaralım, getdi.
Bir kimsənə əlac etməz dərdimə,
Yoxdu, ləbi-məlhəm maralım, getdi.

Ahu əfqanımda kara gəlmədi,
Neçə tor qurdumsa, tora gəlmədi.
Salıbdı cismimi nara gəlmədi,
Sədaqət oxundan yaralım getdi.

Düşdü Məcnununundan aralı Leyli,
Kərəm oda yandı, Əslidə meyli.
Alı giryən qaldı, yarıdan gileyli,
Köç etdi ceyranım, maralım getdi.

QABAQDA

Cəm oldu bu cəmdə nuri ərənlər,
Agah idi xəttü-xalı qabaqda.
Pirim aşkar etdi şah məkanını,
Kaş olaydım mən də halı qabaqdan.

Yahu-yahu deyib haqqa uydular,
Yaman hu... dedilər təam qoydular.
Cümlə məxluq loxma ilə doydular,
Məcmeyilər dolu qaldı qabaqda.

Müstəcəbdi sovma-səlat səbatdan,
Kəsirimiz qalmaz xumsu-zəkətdən.

Alı xof eyləmöz püli-siratdan,
Cənab Əmir şölə salı qabaqda.

ÇÜRÜDÜ

İsdiyirəm qələm alım, söz yazım,
Sel-sel oldu sinəm başı çürüdü.
Qohum-qardaş, dost-mühasib yad oldu,
Vaxt da keşdi cavan ömrüm çürüdü.

Fələk qəhr eylədi saldı çöllərə,
İntizaram göz tikərəm yollara,
Yazaram vəsmimi düşər dillərə,
Qəza gəlib ətrafımı bürüdü.

Alıyam, sinəmdə eşqin sövdası,
Ətlaz min tənəsi, gümüş bafdası,
Çalxanır dəryada suyun sonası,
Bilmirəm mələkdı, yoxsa hürüdü.

QALMADI

Dedim, könül, gəl al məndən nəsihət,
Zay oldu bədənim, sağ da qalmadı.
Qohum-qardaş hərə düşdü bir yana,
Əridi ürəyim, yağ da qalmadı.

Dünya çarxı-gərdiş vurdu dolandı,
Könül baxdı hər tərəfə bulandı.
Ellər gəldi yaylağında dolandı,
Qayıdanda heç kim dağda qalmadı.

Yazıx Alı nə çəkirsən fərağı,
Ayrılib vətəndən gezmə irəğı,

Xayının başatan yanmaz çırağı,
Pozuldu bostanlar, tağ da qalmadı.

OLGUNAN

Bir söz deyim xətrin mənən xoş olsun,
Bir busa isdərəm, qayıllı olgunan.
Acıxlanıb mənə hədyan deyəndə,
Düşgünən çöllərə, sayıl olgunan.

Üzümə baxanda qoca görürsən,
Siyah zülfün dal gərdanda hörürsən,
Qəlbini əğyara kara verirən,
Baxınan hikmətə mayıl olgunan.

Minə gərdən; nəzik bədən ala sən
İncə belə gümüş kəmərlə dola sən
Alıyı çəkməyənən nara, ala sən.
Könlünən könlümə qayıllı olgunan.

AY ÜZƏ-ÜZƏ

Qəm mənı çuğlayıb saldı dəryaya,
Cəhd eylədim çıxam ay üzə-üzə.
Oğrun-oğrun öz oduma yanırım,
Qəza vurub saldı, ay üzə-üzə.

Yarananda borclu olub bir cana,
Bənzəmədim nə sultana, nə xana.
Dolandım dünyanı, bildim əfsanə,
Bu cavan canımı, ay üzə-üzə.

O gün olarmı ki, şad olub gülək,
Sən əydin qəddimi, bay, qoca fələk.

Alı, yaradandan sən eylə dilək
O, deyər dərđini, ay üzə, üzə.

NARIN ÜZ

Yaradanım qələm çalsa gözələ
Sən sürtəsən narın üzə narın üz.
Məni kimi yazın dönsə tərsinə,
Həsret olar narın üzə narın üz.

Həsret oldum o bağçıya, o bağa
Sinəm yanar bu düyünə, bu dağa.
Qəza vurub yoldan çıxsan qırağa
Həsret olar narın üzə narın üz.

Bacarıram qabağında söz deyəm,
Bülbül olub bu bağlarda gözdəyəm.
Alı deyər, gözəl yara söz deyəm,
Sən sürtəsən narın üzə narın üz.

DEYİRƏM

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Atəşin ürəkdə yanar deyirəm,
Qəvi düşmən pis fikirdən çəkinməz,
Od vurub sinəmə yanar deyirəm.

Ürəyim dərddidi, qəlbim fikirdə,
Tab edə bilmirəm bir belə dərddə,
Sayıl tək səhrada qaldım şərmdə
Əl vurma, şüşəyəm, sınar deyirəm.

Alıyam, unutmam vəfalı dosdu,
Vurubsan sinəmə kamamı qəsdı,

Dedim əl çəkəsən, demədin bəsdı
Qalmışam zülmətdə kənar deyirəm.

NEÇƏDİ (qıfılbənd)

Bizdən salam olsun, ay Əsmər xanım
Sureyi yasində ayə neçədi.
Neyidi içində olan mənası,
Elçisi Mürsəli daha neçədi.

Hələta surəsi kimə gəlirdi
Kim öyrənib, kim mətləbi bilirdi,
Kimlər idi bu əmmanı görüfdü
Neyçün bərin əhli beyti neçədi.

Cəhd eylədi Musa elmə yetişə,
Kimdi ona dedi çətindi peşə.
Səbir eylə səbirli ol həmişə,
Musa öyrəndiyi elmi neçədi.

O kimidi adı əvvəlcə əlif,
O kimidi ata mədəri bilif,
Hansı Peyğünbərdi pədərsiz gəlif,
Göydəki burcların sanı neçədi.

Kimləriydi kimnən harya qaşdılar,
Neçə il yatdılar Kəhfi aşdılar.
Sutqa bilif bu hikmətə çaşdılar,
Cəhənnəmdə ol maliklər neçədi.

Aşığı Alı pak yaranıf, pak duruf,
Kəbənin öyünü kimlərdi quruf.

Qiyamət günədək hardadı uruf,
Quranda oxunan aye neçədi.

AMANDI

Başına döndüyüm ədalət şahın,
Şahım, bu yollara düşmə, amandı.
Çuğul, şeytan sənə tələ qurufdu,
Şahım, bu yollara düşmə, amandı.

Bu yolların içi dolu lil olar,
Üstü bulut, altı quyu, lil olur.
Görürsənmi şəmsi-qəmər ləl olur,
Şahım, bu yollara düşmə amandı.

Əysiklərin sözü keçməz arada,
Mərd iyitdər tez yetişər murada,
Yazıq Ah ilqar qoydu burada
Şahım, bu yollara düşmə, amandı.

DƏYMƏMİŞ

Kənardan qəlbiylə gəzirim səni,
Dodax gəlib gül yanağa dəyməmiş.
Çəkirim əziyyət göz qabağında,
Əl uzadıb gülün xara dəyməmiş.

O ala gözlərə mayıl olmuşam,
Gül yanağa bil ki, sayıl olmuşam,
Çəkirsən dara da qayıll olmuşam,
Ox da gedib öz ovuna dəyməmiş.

Deyər Aşiq Ahı, ay qoşa xallı.
Əmərəm ləbinnən, ləblərin ballı,

Dərdini çəkirəm çox qiyli-qalı,
Cənnət sənən, səndə bəra dəyməmiş.

GÜLƏ-GÜLƏ

İstəkli sövgülüm gəldim üz-üzə,
Əlimi əlinə al, gülə-gülə,
Çox gəzdim dünyanı seçə bilmədim,
Sənin tək gözələn bil, gülə-gülə.

Ürəyim titrəyir, durma uzaxda,
Külək olsun, telin əssin sazaxda
Gözüm qalif lələ yanax, buxaqda,
Qolunu boynuma sal, gülə-gülə.

Mən zərgərəm, səni dürrü bilirəm,
Aləm nədi şöylə kimi görürəm,
Türkiyə elindən indi gəlirəm,
Minnət qoy Alıya, gəl gülə-gülə.

DEYƏRSƏN

Hasan əmi, bir Allahın eşqinə,
Mənim ərzim o canana deyərsən.
Ey mənim qasidim, dərdədən xəbərdar,
Mən tək dərdi o tüğyana deyərsən.

Gedif ol vətəna vərənnən sora,
Sən bizim elləri görənnən sora,
Götürüb naməni verənnən sora
Mən cavabı yana-yana deyərsən.

Kəməli bağban, pasiban ol güllərə,
Tapşırıdım gözünü diksin yollara.

Deynən yola düşdü uzaq ellərə,
Keçdi Alı Alosmana deyərsən.

MƏDİNƏ

Gözəl qiyafəli, Leyli kamallı,
Sənsən gözəllərin şahı, Mədinə.
Sevənlərdən gəl birinə könül ver,
Çəkdirmə amanı-ahı, Mədinə.

Bəyaz sinə dağda qarı andırır,
Hüsnün möminlərə dinin dandırır.
Mübtəlanı eşq atəşi yandırır,
Kəc dolanır rəvan-rahı, Mədinə.

Bir an firqətinə tab etmir ürək,
Əsli mələkəsən, hüsnün mübarək.
Camalın şölədi, şəmsi nə gərək,
Heyran qoydun ərşdə mahı, Mədinə.

Sevəmindən seyrə çıxma aralı,
Zamanın hökmüdü, vədə daralı.
Kamil səyyad ram eyləyər maralı,
Sən səyaqi, zülf siyahı, Mədinə.

Şanə bil zülfünə badisəbanı,
Qoyma qeyli-qalda eli-obanı.
Tədbirdə aqıl bil Alı babanı,
Seç birini, ol pənahı, Mədinə.

GÖZƏLLƏR

Olam pasibanı seyrangahların,
Seyr edə yaylağı, yazı gözəllər.
Çəsmə kanarında gərdən çəkəndə,
Heyran qoyur quba-qazı gözəllər.

Əbrişin libasdı, ahu baxışdı,
Qüdrətindən pür boyalı naxışdı.
Fərq eyləməz ya bahardı, ya qışdı,
Müdam eylər işvə-nazı gözəllər.

Nurdan xəlv olunuf, qəddi-qaməti,
Huriyə, qılmana var dəlaləti.
Nəğmədə dolanır şan-şöhrəti,
Yoldan eylər dayanmazmı gözəllər.

Gördüm sizi dərdə məlbəm, çaralı,
Düzlərin ceyranı, dağın maralı.
Hicran çəksə gül rüxsarı saralı,
Növcavanlar qəlb həmrəzi gözəllər.

Mina gərdən, incə beli görməsəm,
Qönçə dəhan, şəkər dili görməsəm,
Qələm qaşığı, siyah teli görməsəm,
Tərk eylərdim bu avazı, gözəllər.

Sərrafı olmasam şəhla gözlərin,
Seyrinə çıxmasam şəmsi üzlərin.
Vəsfı olmasaydı ay bənizlərin,
Yad etməzdim əsla sazı, gözəllər.

Qəlbə şölə verən siz çəsmi-çıraq,
Amandı olmayın gözümdən iraq.

Bir əlində qələm, birində varaq,
Alı sizə dastan yazı, gözəllər.

NEYNƏR

Cümlə xilqət bu cahənə mübtəla,
Cahani sevməyən cananı neynər?!
Eşqdən bexəbər naşı, nadandı,
Əhli-ruh aləmdə nadanı neynər?

Huri-rüxsar, hilal qaşlı, siyah tel,
Boyu mina, əndam büllur, incə bel.
Diyarının zibasın əsil mələk bil,
Bizim mah camallar ədanı neynər?!

Səslə hüzuruma aqıl kəsləri,
Hikməti dərk edən pür həvəsləri.
Qovla məclisimdən kənar kəsləri,
Alı mərəkədə gədanı neynər?!

YAYLAQ

Min büsata, min sovqata məkansasın,
Əlvansasın bu başdan-o başa, yaylaq.
Doymur cəlalından türfə gözəllər.
Eyləyir hüsnünə tamaşa, yaylaq.

İntizarda qoydun qışlaq elini,
Məftun eyləmirsən siyah telini.
Almısan qoynuna incə belini,
Girmisən aranla savaşa, yaylaq.

Bir mələk misallı atsa oxunu,
Kənar olmaz, can evimə toxunu.

Yağdı yağış, şirinlətdi yuxunu,
Büründü mehmanın qumaşa, yaylaq.

Alı divanədi, orman dolanır,
Gözəllər hüsnündə dərman dolanır.
Köçürəm, qətlimə fərman dolanır,
Yaşat gözəlləri, həm yaşa, yaylaq.

YARATDI

Küllü yaranmışın püştü pənahı
Əvvəl əldə iki dürrü yaratdı.
Dür tərredə rəyşan etdi aləmi,
Beş pəncinən ali-əba yaratdı.

İki nurdu Məhəmməddi, Əlidi
Cəbrayıla yol gösdərən Vəlidi.
Fatimədi iki nara bəllidi,
Xudam nurdan on bir İmam yaratdı.

İmam Həsən gözəllərin gözüdü,
İmam Hüseyin şəfaətçi özüdü.
Zeynəlabid zindan çəkdi düzüdü,
Yəzidə Müreyyib talan yaratdı.

Məhəmməd Bağıra nöker olasan,
Cəfərnən Kazimə qonaq qalasan.
Qərib İmammirzə şahı Xorasan
Təqi-Nəqi ol İmamı yaratdı.

Qəlbimin nuridi Həsən əskəri,
Sahib zöhr edəcək qiyamnan bəri.
Alıyam, çağır ram şahı-Heydəri,
Adəmnən Həvvanı xəndan yaratdı.

SEVDİYİM

Əlif qəddin, şəmməd belin, bey incə
Tey telinə şana vurma, sevdiyim.
Sey asarı səndə iman bulunmaz
Cəm camala şöylə vermə, sevdiyim.

Hey həlak eylidir incidir məni
Xey xəlq eyliyibdi bir xudam məni.
Dar dərdin eyliyib divanə məni
Sal zülfün gərdənə sürmə, sevdiyim.

Rey rəngin zərda zey kimi xəndan
Sin sərvə qamətin xətti gülüstan.
Şin şad eylə məni qurtar sövdadan,
Bir busə ver, üz döndərmə, sevdiyim.

Zat saxla, qulunam, zat bazarında
Tey-telin cığadı yar qabağında.
Zey zəlil qalmışam yarın əlində,
Ayın eşqi yara vurma, sevdiyim.

Çayın qulun ollam sana kəmtərin
Fey fələkdi gəy sonalı göllərin.
Qaf kəməz üzündə şoqu ənbərin,
Kaf kaffardı üzə vurma, sevdiyim.

Lam lala açılıf yar yanağında,
Mən mərcan olaydım yar qolbağında.
Alıyam, tab etməm mən fərağında,
Hey-haraya gəl göndərmə, sevdiyim.

ÇƏKİFDİ

Ay ariflər, gəlin sizə söyləyim,
Varlılar yoxsulu dara çəkifdi.
Cəhd edirlər bu dünyanı tutalar,
Nökərə, dehqana qara çəkifdi.

Mollaynan, varlılar uyufklar felə,
Koyxaynan birləşif qurullar tələ.
Ağaynan bəyləri demirəm hələ,
Zülmü gəlif ol üqbayə çəkifdi.

Fağırın, miskinin əlləri qavar,
Beş ilə alammır bir axsax davar.
Yeməyi, geyməyi deyirəm havar,
Aşiq Alı qiylu-qalı çəkifdi.

QOJALMIŞAM

Ala gözlüm, sən nə mələl durursan,
Sən görəndə döyüləm, yar, qojalmışam.
Qaymax dodax, gül yanaxlı baxdax,
Gəlifdi gözüme tor, qojalmışam.

Dahanda dişlərim gəlif amana,
Qədd əyilif, belim dönüf kamana.
Dolanıf ürüzgar, dönüf zamana,
Tərlandı baxdım oluf sar, qojalmışam.

Bu fani dünyadı, heç kəsə qalmaz,
Səryaqub çırası başatan yanmaz.
Heç kəsə qalmıyıf, xana da qalmaz,
Arıyıf-axdarıf kar, qojalmışam.

Könül qubarlarıf tutanda bəhsi,
Gələndə güşuma müxənnət səsi.
Müddahı eyləyif hər işin tərsi,
Çox zülüm eyləyif çar, qojalmışam.

Tüstü qalxıf duman gəzir başımda,
Ataş qaynar ürəyimdə, döşümdə.
Alıyam, olmuşam doxsan yaşında,
Ağarıf saqqalım çal, qojalmışam.

DOLANDIRIR

Hər yetən hərəcayı deyir aşığam,
Setayıya simi tel dolandırır.
Adam var başını saxlıya bilmir,
Adam var camahat, el dolandırır.

Adam var kı fikir-zikir eyliyin,
Adam var kı Haqqa şükür eyliyin.
Adam var kı hiylə-məkir eyliyin,
Adam var kı fitnə-fel dolandırır.

Aşıq Alı, şər işindən çaşqındı,
Adam var kı el içində şaşqındı.
Adam var kı çörək versə düşkündü,
Adam var dünyada dil dolandırır.

GƏLƏJƏKDİ

Dövlətlilər nə uyumsuz dünyayə,
Dünya malı sizə dar gələjəkdi.
İncitməyin fağırarın pirini,
Nəticəsi sizə ar gələjəkdi.

Köyxa deyir dünya mənim, var mənim,
Torpax mənim, cənnət mənim, sar mənim.
Göydən düşən o çalroylu qar mənim,
Ədalət olacaq, dar gələjəkdi.

Həqiqət, axirət vardı, deyirəm,
Yeddi cəhənnəmi vardı deyirəm.
Yoxsulun Allahı vardı deyirəm,
Siratın körpüsü, var gələjəkdi.

Nökər saxlamağın çoxdu günahı
Aləmə yetəcək misginin ahı.
Zülm edənə zülm eliyər İlahı,
Yoxsulun üzünə var gələjəkdi.

Aşıq Alı, sığın şahı-Heydəre,
Ədalətsiz, mərifətsiz bəylərə.
Lütfəsiz, loxmasız olan səylərə,
Axirət tufanı, qar gələjəkdi.

ƏLLƏR

Küllü-kainatın püştü pənahı,
Pirinci əl üstə gətirən əllər.
Beş yaşında ol kafəri səmaya,
Əntəri qeyz ilə itirən əllər.

Dünya abı ikən xakə vuruldu,
Altı gündə hökm olundu, quruldu.
Abı-kösər, xakı baddan duruldu,
Tifilkən ağ devi bənd edən əllər.

Xizir Peyğəmbəri elmi dəryadı,
Musanın ürəyi, qəlbi oryadı.

İsanın anası adı Maryadı,
Xızirlə Musaya yol verən əllər.

Xavəri-saili cəmə gələndə,
Yetmiş oğlu ol Salsalın öləndə.
Malik Əbülmcəcn Salsal əlində,
Salsalla şəmame götürən əllər.

Yer altında şəhrizərə getdilər,
Büstü dala ol şəmame yetdilər.
Gülabı-Malikə qardaş etdilər,
Salsalı dəryayə qərg' eden əllər.

Adəmnən xəmə Merac mehmanı
Onunla getmişdi bilin pühanı.
Aşiq Alı, sən ağanı tək tanı,
Almanı, üzüyü götürən əllər.

NEÇƏ DİLİ VAR (qıfılənd)

Mərifətdən kamil olana aşiq,
Şəriyəti nəylə edərsən əşkar.
Bey altınan o nöqtəni bəyən et,
O nöqtədən eyle məni xəbərdar.

Yeddi daşın səkkiz cənnət yaşı var,
Yerdədi-göydədi hardadı əğyar.
Ərşdə iki quş var – orda dən dənələr,
Gahdan pünhan olur, gah da aşikar.

Deməynən ki, bu sözlərim yalandı,
Zümrüd quşu gün başına dolandı.

Zatı zülcalaldı, sözü qalandı,
Peyğəmbərdən qalib bizə möhtəbər.

Mərifətdən, təriqətdən gəlmişəm,
Təriqətə yol-ərkanı bilmişəm.
Alı deyər özüm mətəl qalmışam,
Çarxı davvarda neçə dili var.

EYLƏR-EYLƏR

Bir ele mövlanın ətəyindən tut,
Aləmə imdadı o eylər-eylər.
Zərəcə nəzəri olsa üstündə,
Yerdən daş götürsən, ləl eylər-eylər.

Böhdan demə, böhdan tutar adamı,
Mənim bu sözdərim göhər mədanı.
Cəhənnəm odunna betər adamı,
Yoxsulluq yandırır kül eylər-eylər.

Alıyam, sözdərim safadır safə,
Dünya müxənnətdir, insan beybafə.
Ağrı ilə qoşa duran o Qafə,
Tökər dəryalara sel eylər-eylər.

YAVAŞ-YAVAŞ

Möhübbət əhliyəm çeşmi xumara,
Keşt eyle dünyanı göz yavaş-yavaş.
Unutma dostunu peşman olarsan,
Dostunən düşməni seç yavaş-yavaş.

Nə aqlın var, nə huşun var, kamalın
Mən danışım, qulaq asın, dəm alın.

Cəm eylə idrakın, ağıl-kamalın,
Yolunla getginən düz yavaş-yavaş.

Alıyam, çağırram sirri-xudanı,
Unutmam duz-çörək, həmi də nani.
Fələk üz döndərər, haqqını tanı,
Elini, gününü bil yavaş-yavaş.

BİZƏ GÖNDƏR

İstəkli sövgilim, qəlbimin pəri,
Qaymax dodağından bal bizə göndər.
Əqlimi alıfdı sənin camalın,
Zilfinin ucundan bar bizə göndər.

Mən səni sevmişəm dünya üzündə,
Qəlbim qaldı sənin şəhla gözündə,
Vədə verdin düz olmadı sözün də,
Sözün düz olmasa, nar bizə göndər.

Ürəgim şüşədir, sındırma, əzmə,
Dolanıb dünyanı əğyarla gəzmə,
Əlimi uzatsam əlini üzmə,
Üzsən də əlini, qar bizə göndər.

Bu dünya fanidir, kimə qalıfdı,
Dil bilməzin dərdi məni alıfdı,
Bağman da olmasam, bağa salıfdı
Qızılgül olmasa, xar bizə göndər.

Aşiq Alı çəkmə işvəli nazı,
Götür əllərinə sədəfli sazı.
Neynərəm var-dövlət, varımdı azı,
Əsəldə tapmasan şan bizə göndər.

GƏTİRMİŞƏM

Gecə-gündüz vird etdiyim, ay Bəsdi,
Qəlbimnən qəlbinə tel gətirmişəm.
Gəzdim İstanbulu, Qarsı, İzmiri,
Türkiyə elindən bar gətirmişəm.

İpəyin ən xası layiqdir sənə,
Torpaq çox şirindi bilginən mənə.
Anamın göz yaşın demirəm hələ,
Koroğlu dağınnan qar gətirmişəm.

Deyişdik, bağladım aşiq Yığbalı,
Əsmər isdiyirdi həm qiyli-qalı.
Axırda utandı, bəd gəldi falı,
Əsmərin töyfəsi var, gətirmişəm.

Dağlardan ucadı o Ağrı dağı,
Nə qədər dost tutdum Əsəddir sağı.
Çimən kənd olufdu behişdin bağı,
Behişt bağçasından bar gətirmişəm.

Alıyam, mən gəzdim tamam hər yeri,
Türkiyə elinin gözəl dilbəri.
Osmanlı sultanı dillər əzbəri,
Onların salamı var, gətirmişəm.

NƏDƏN ÖLDÜ

(bağlama)

Yeri, göyü insi-cinsi yaradan,
Haqq omür eylədi yer nədən gəldi.
Tərdeyi hicabdan bir dəsti gəldi,
Onun dəstəsində sirr nədən oldu.

Haqq  mir eylədi gövhər t rl di,
Bir q br ni dərya-ümman söylədi.
Kimnən səda geldi, kimnən söylədi,
Yandırıb  ahb rin nar nədən oldu.

Aşıq Alı yuva istər pirind n,
Haq m rh m tind n, qüdrət  irind n.
Bir d r xəlq eylədi  z qüdrətindən,
O d r n i ində s rr nədən oldu.

OLMAZ

Q m yemə, q m yemə divan  k nt l,
Həmişə r zigar belə dar olmaz.
 z n  bilm zl  durub oturma,
Belesind  namus, qeyrət, ar olmaz.

 nsan gerek namusunu atmaya,
Halal mayasına haram qatmaya
Bir oğlu ku ata s z n tutmaya,
B d  vladdı,   hr sind  nur olmaz.

Yamanı götürüb, yaxşını atma,
 lqarı unudub, imanı satma.
Oruc tut, namaz qıl, duasız yatma,
Alı, dünya malı sənə var olmaz.

G RM D M

Virana bağlara mən oldum bağban,
Almasın, heyvasın, narın görmədim.
Çox ağac bec rdim şoran   ll rd 
B sl dim budağın, barın görmədim.

Dünya biyv fadı, etibar olmaz,
Say sız igidd  giridar olmaz.
Hər sevən kims d  d z ilqar olmaz.
 oxu çox danışdı, karın görmədim.

Alıyam, m tl bim veribdi xudam.
Məğribdən m  ri   yayılıb s dam.
Hərcayı gözələ can verdim tamam,
Namusun, qeyrətin, arın görmədim.

ZEYNALIN

Yan axda bir iyid gəlib ərsəyə,
Yoxdur bərabəri tayı Zeynalın.
Qar sına çıxan görünmür hələ,
Qüdrətdən verilib payı Zeynalın.

Mərcan Qamı lıda atdığı g ll ,
Gilas budağından saldı bir gilə.
Yazdım tərifini, yayılısın elə,
Ucalsın qoy haqqı-sayı Zeynalın.

Aynalısı xub yaraşır boyuna,
Qoymaz ovu nəzərindən yayına.
Arzum budur: gülüm oğlu toyuna,
  n dolansın yazı, yayı Zeynalın.

Kamil səyyad oldu, sərrast kamandar,
Murovun s rini eylədi  ikar.
Seyr ngahı oldu o qoca dağlar,
Oyla ıdı Meydan  ayı Zeynalın.

Aşıq Alı saldı hər yerdə b hsin,
Al m    ms etdi s dasın, səsin.

Dörd pələngə qalib gələn qəməsin,
Eşidilməz hay-harayı Zeynalın.

DİYARIMDA

Könül tələb edir, ürək atlanır,
Keştlə dünyanı gəz diyarımda.
Zəhmət çəkən bu dərdlərə qatlanır,
Coşur ürəyimdə söz diyarımda.

Qürbət diyardayam, görünməz yurdum,
Həkimlər, loğmanlar bilmədi dərdim,
Alagöl yaylağı, vəfalı yurdum,
Alardım əlimə saz diyarımda.

Alıyam, söz deyib, yaza bilmərəm,
Şad olub, qürbətdə gözə bilmərəm,
Hərcayı sözlərə dözə bilmərəm,
Alışsam, yanmaram öz diyarımda.

YAXŞIDI

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim,
Nə cür olsa genə vətən yaxşıdı,
Qohum, qardaş, dost, müsahib görəndə,
Şəfa tapar yaralarım, yaxşıdı.

Beybafaynan sən dost olma, kənar gəz,
Şam, çırağ olmasa, əldə fənar gəz.
Başa düşər öz hesabın qanar, gəz
Min qarğadan bircə qırğı yaxşıdı.

Bıçara Alıyı gətirdin dilə,
Bülbül də müştəqdi budaqda gülə,

Sar quşları şikar etsə yüz ilə,
Qoca olsa genə tərhan yaxşıdı.

ZAMANIDI

Ay ağalar, gəlin sizə söyləyim
Bafasız ömrümün heç zamanıdı.
Bu fani dünyada kama yetmədim
Dostunan düşmanı seç zamanıdı.

Arif odu, dediyimi tez qana
Hər sözü izliyə keçib gün sana.
Ömrüm azalıbdı, çatıbdı sona,
Ağlayın üstümdə, köç zamanıdı.

Alıyam, baxtımmın çox intizaram,
Başım çayxalıda çox intizaram.
Gəzdiyim yerlərdən çox intizaram,
Fələk kəməndindən düş zamanıdı.

HAYIFSAN

Özün üçün sən aşıqsən, ay Əsmər
Başın çatma qalmağala, hayıfsan.
Şairlik deyəndə özünü öymə,
Beylə adı üzə salma, hayıfsan.

Qullar boyda sən özünə hörmət et,
Gələnin, gedənin əhvalına yet,
Aşıqlıq edənin pişvazına get,
Məni salma qiyli-qala, hayıfsan.

Etibar eyləmə fəni dünyaya,
Elmin yoxdu özün atma dəryaya,

Məcnun kimi düşmə çölə, səhraya,
Sən düşüfsən bəd xəyala, hayıfsan.

DÜŞDÜ

Bir dəzgah qurmuşam, yüz min teli var,
Hər telinə dilbər düzənə düşdü,
Yüz yaşadı, cavan qəddi büküldü,
Yasəmən zilfinə nişanə düşdü.

Əldə şana zülfin dara bir yana,
Hürülər, pərilər, dilbər bir yana,
Dərdimi yük tutdum, getdi bir yana,
Dəryada nəhəngə, ümmana düşdü.

Dibi dərya, başı qubara bir bax,
Yar sinəsi səmər vermiş nara bax,
Deyər Aşiq Alı, sən bu nara bax,
Kafəri açdılar, rizvana düşdü.

GÖZƏLLƏR

Səhər çağı çıxdın mənim qarşıma,
Göründü gözümə dəsdə gözəllər.
Aylar, illər həsrətini çəkdiyim
Olmuşam dərdinnən xəsdə, gözəllər.

Əflatun loğmana getdi dərmana,
Yanıram oduna mərdi-mərdana,
Dolanım başına, olum pərvana,
Qoymuyun könlümü yasda, gözəllər.

Alıyam, dünyada xam xəyal oldum,
Baxdım gözəllərə kəm xəyal oldum.

Düşəndə yadıma mən bihal oldum,
Al sinən üstündə bəsdə gözəllər.

AY ÜZƏ-ÜZƏ

Hicranım, möhnətim, dərd ilə qədim,
Az qalıb canımı ay üzə, üzə.
Namərdin fitnəsi alır canımı,
Heç demir canımı ay üzə-üzə.

Qəvvas kimi dəryalara dalmışam.
Şirin canım kəməndinə salmışam.
Qərq olmuş gəmiyəm, burda qalmışam,
Sonalar çalxalanır ay üzə-üzə.

Alıyam, axtarram həqiqi dostu,
İlqarın bütünü, həqiqi dostu.
Müxənnət olmasa, həqiqi dostu,
Dost deyər sözünü ay üzə, üzə.

NƏDƏN OLDU

Səndən xəbər alım, ay Əsmər xanım,
Haqqın təqdirindən yer nədən oldu?!
Pərdeyi nicatdan bir dəsti gəldi?!
O dəstin üstündə sirr nədən oldu?!

Bir nəzər eylədi gövhər tərledə,
Hansı qətrəsindən ümman söylədi,
Kimdən səda gəldi, kimə söylədi,
Şapərin yandıran nar nədən oldu.

Aşiq Alı duva istər pirindən
Mərhəmət diləyər xaliq rəhmindən,

Hansı dürrü xəlq eylədi nurundan,
O dürdən yaranan nur nədən oldu?

DÜNYA

Yoxsulu, ərbabı dolandırırısan,
Dolandır karı da, kuru da, dünya.
Bir sirli qüdrətsən, dərinliyində
Gördük zəhməti də, zoru da, dünya.

Bələdəm, işindən deyiləm naşı,
Qurumaz didəmdən eynimin yaşı.
Yandırır çeşmini məşhər ataşı,
Mənə çox görürsən kuru da, dünya.

Bir gün yarananlar köçəcək bir gün,
Can torpaq altında qalacaq sürgün.
Dannaqda, tapdaqda qalan ömür-gün,
İnanma Alını yarıda, dünya!

DÜZƏLƏ BİLMƏZ

Dərmansızdı bədasıldan gələn dərd,
Bu dərd əyən ata düzələ bilməz.
Dilin yarasından gəc olan könül,
Gedər qiyamata düzələ bilməz.

Bu dünyanın işin bilməyə nə var?!
Tüfansız dəryadı üzməyə nə var?!
Mərdin cəfasına dözməyə nə var,
Namərd vuran xata düzələ bilməz.

İnsafdımı Aşıq Alı qocala,
Mürdəşirlər gəlib ondan bac ala.

Bir adam ki, mayasından ac ola,
Başı ərşə çata düzələ bilməz.

DÜZ YERİ

Sallana-sallana gedən, Salatın,
Əyri getmə, doğru yolu düz yeri.
Aylar, illər həsrətini çəkdiyim,
Ömrümün ən gözəl gülün üz, yeri.

Can qurban eylərəm vəfalı dostu,
Həsrətin çəkməkdən olmuşam xəstə.
Qazdır məzarımı sən bulaq üstə,
Sal sinəm üstündən yolu, qız, yeri.

Mən Alıyam, eldən elə gəzərəm,
Vəfasız dərdlərə dərman yazaram.
Çalışanda şal çuxada gəzərəm,
Sən yaxana qızıl düymə düz, yeri.

MƏNİM

Dost həmdəmə, yenən kimi vətənə,
Gör bir gözləyirmi yolun yar mənim.
Söylə, canan məndən qoy inciməsin,
Yolumu alıbdı boran-qar mənim.

Yerim pünhan, yurdum uzaq, qərib mən,
Didərgin düşmüşəm nə vaxtdır eldən.
Dərdimi yumağa göz yaşım seldən,
Sinəmi dağlayıb yağılar mənim.

Hicran dəryasında üz, aşiq Alı,
Bu da bir dövrəndi göz, aşiq Alı.

Fələyin qəhridi döz, aşiq Alı,
Vaxt olar möhnətim dağılar mənim.

VAR

Baxdı-yığval bu diyara gətirdi,
Talehin olmasa, nə mənası var?
Əjəl gəldi, kəsdi sənin üsdünü,
Döyünsən, çırpınsan nə mənası var?

Qəssəl yuyar, qəddim bükər bir ağa,
Bu günümdə yetiş dada bir ağa,
Mən qulunam, nökrinəm bil, ağa
Nökrin ağadan təmənnası var.

Alıyam, çağırram sirri-xudanı,
Bu dünya fanidi, köçəcək hamı,
Tamam müəmmadı haqqın "Qurani",
Oxuyub bilənə çox mənası var.

AY EYLƏR QIJ-QIJ

Yağar leysan, dağlar qanı əridər,
Sel gələr dərədən ay eylər qij-qij.
Çaylar axıb bir-birinə qarışar,
Səslənib, çağlayıb ay eylər qij-qij.

Leylinin sinəsi ha qaşa dəyər,
Aşığın sinəsi ataşa dəyər.
Daşib sellər, sular ha daşa dəyər,
Qayalar dil açıb ay eylər qij-qij.

Alı deyər, sel gətirər lil qalar.
Axar Araz dalğalanar, lil qalar,

Yel əsəndə deryalarda dalğalar
Çalxalanar, bulanar ay eylər qij-qij.

DAL-DALA

İsmin üç hərifdi elədim böyan,
Cimdi, mimdi, yazılıbdı dal-dala,
Seyraquba, müxənnətə qoşulma,
Əlif qəddin bəd nəzərdən daldala.

Səyyadısən, dağlar sənini, göz dolan,
Alışarsən öz oduna, az qalan,
Maral gəldi, keç bərədə daldalan,
At oxların, peykanımı dal-dala.

Deyər aşiq Alı meydan içində.
Oxudum dərşimi meydan içində.
Doxsən min kəlməni meydan içində,
İsbət eylə, sübut eylə dal-dala.

BİRİSİN

Apardın əqlimi, ay mələkzadə,
Söyləsən dərşimin yara birisin.
Təbib gəldi, neştər vurdu yarama,
Loğman gəlsə, söylə yara birisin.

Qaf qəhardan dərşim aldım mən də hey.
Kaf kafərdi bu dünyada, sən də hey.
Təbib gəlsə dərman qaldı səndə hey,
Sən bilirsən bu dərşimin birisin.

Alıyam, çağırram gözəl Allahı,
Dilindən tərək etmə simi billahı

Əliyyə l mürteza-şahların şahı
Şahi-Mərdan açar dərdim birisin.

DAĞLAR

Keçdim İstambuldan, İzmirdən, Qarsdan,
Gəlmişəm dolana-dolana, dağlar.
Duman-çən libasın qaldır səmaya,
Aman ver müsafir dolana, dağlar.

Leylim olmaz el malında qoynunda,
Yaz iqbalım bir təmti də qoy "nun" da.
Yar firqəti qoymaz qalam qoynunda
Hicranla kədərən dol, ana dağlar.

Aşiqin Aliyam boylu, busatdı,
Bir dürrüydüm "Həcər" – deyə bu satda,
Üç ay dolanarsan toylu-busatdı,
Xəzanda boş, yazda dolan, a dağlar.

TƏCNİSLƏR

AY AĞA HARAY

Əyildi qamətim, büküldü belim,
Sən yetiş dadıma, ay ağa, haray,
Könül çöşdü qanadlanıb uçmağa,
Yanıfdı şapərim ayağa, haray.

Balıq olan suda gözməz lələksiz,
Tər lan olan göyde uçmaz qənətsiz
Aslan olan sözü ötməz köməksiz,
Sən yetiş köməyə, ay ağa, haray.

Çağır ram qulunu qoyma sərgəndar,
Düşmüşəm qovğaya, gəl mən i qurtar,
Ağalar ağası, ya şahı suvar,
Sən yetiş imdada, ay ağa, haray.

TƏRK ELƏ

Əbrü çəkmə bədirlənmiş aye sən,
Qəm yaradan o yaşmağı tər k elə.
İnsaf eyle sal üstümə sayə sən,
Tez ürbəndə yanaşmağı tər k elə.

Giryanam gözəllər xası ucundan,
Qəhərlənib tutdum yası ucundan.
Bir busənin təmənnası ucundan
Məhrəm ilə savaşmağı tər k elə.

Alını qəm canda bikar edəndə,
Qəlbi xoşhal olar, şıkar edəndə,
Hərdən təmənnasın aşkar edəndə,
Gülə-gülə o qaçmağı tər k elə.

DAMI DA YANSIN

Uçubdu könlümün dəri, divarı,
Bir sütun vurginən damı dayansın,
Hər kim dostdan dosta yaman qandırsa,
Qiyamət oduna damı da yansın.

Dedim: könül, bir qayıtsan özünə,
Bir baxginən mənə, bir də özünə,
Axirətdə bir ev tiksən özünə,
Uçmasın başına, damı dayansın.

Deyər Aşıq Alı ajar ovluya,
Zənbür şirə çəkə, ajar ovluya,
Bir dost seni qoyub ajar ovluya,
Od vur qapısına damı da yansın.

DE BİR ÜZ-BİR ÜZ

Vaxt məni tulladı qəm deryasına,
Ovcuyam, gəzirəm de bir üz-bir üz.
Leyli müştəğyam düşdüm ödlərə,
Yetirin loğmana, de bir üz-bir üz.

Fərhad sevdi Şirin yarın kamalın,
Kərəm sevdi Əsli yarın kamalın,
Ürək istər, könül deyər kam alım.
Göz-gözə baxanda de bir üz-bir üz.

Alıyam, xəyalım kəc dolanırdı,
Xosrov da başında tac dolanırdı,
Məcnun Leyli deyib ac dolanırdı,
Almadı Leylidən de bir üz-bir üz.

DAL-DALA

Yaz açılcaq gəl çiçəyin seyrinə,
Təbib deyər qoy tökülsün dal-dala.
Bu dünyada şir də yalqız olmasın,
Qardaş gerek cüt dayana dal-dala.

Müxənnət göz qoymaz dala, qabağa,
Hərçayılar heç çıxmasın qabağa.
Yaxşı köhlən cəhd eləyər qabağa,
Yaxşı igid fikir verər dal-dala.

Xudam məni tək yaradıb, təkbətək,
Gecə-gündüz fikr elərəm, təkbətək.
Aşıq Alı çək döşünə təkbətək,
Müxənnətdən çək ətəyin, daldala.

AYA QALMASIN

Beymürvət yar məni candan eylədi,
Tutufdu dəsdində ayaq almasın.
Girdim dosdun baxçasını seyr etdim,
Görmədim bağında əyaq almasın.

Mirzəsisən oxu dərsin hər aya,
Bayram ayı demək olmaz hər aya.
Şahi-Mərdan, özün yetiş haraya,
Düşməni bu günündə ayaq almasın.

Deyər Aşıq Alı yara bağlıya,
Yaxşı təbib gerek yara bağlıya.
Bir yar meylin qeyri yara bağlıya,
Həftə tamam olsa, aya qalmasın.

AYƏ MƏNDƏDİ

Bu gün seyraqubdan bir söz eşitdim,
O söz dostdan deyil, ayə məndədi.
Dedim: Nədir sədrin üstə bəslərsən,
Dedi: Tifil ikən, ay, əməndədi.

Sevdicəyim təzə geymiş buxara,
İnsafdımı bülbül baxa bu xara.
Geştləydim Bəsərə, Bağdad, Buxara,
İndi də gəlişim ay Yəməndədir.

Aşıq Alı pirdən içdi nə cami,
Nə axundu, nə molladı, nə cami.
Nə Firdovsi, nə Səyyadi, nə Cami
Təcnis, sinədəftər, ayə məndədi.

AYAĞI BELƏ

Bimürvət yar mənə candan eylədi,
Tutubdu dəsdində ay ağı belə.
Can deyən dostlarım, can qardaşlarım
Olubdu canıma a yaği belə.

Dar günümdə yetiş dedim, ay ağa,
Müxənnətə göydən bala a yağa.
Bir igid ki, enə başdan ayağa,
Kəsilər dostların ayağı belə.

Alı deyər ömrüm sinə yetəndə
Oxudum dərsimi sinə yetəndə.
Vədəm tamam olub, sinə yetəndə
Bükəllər qəddimə ay ağı belə.

CİĞALI TƏCNİSLƏR

AĞ DAMAR-DAMAR

Dört çahar fəslində ovum ovladım,
Tor gəldi gözümə ağ damar-damar.
Mən aşıqəm yağ damar,
Pilte yanar, yağ damar,
Ürəyimə od düşər,
Sinəm başı sızıldar.
Dedim, könül, müxənnətdən kənar göz,
Qatar xərəyinə ağ damar-damar.

Çəşmin cəllad, qaşın almaz olubdu,
Hayva tək saralıbdı, solubdu,
Mən aşıqəm solubdu,
Saralıbdı, solubdu
Yarı yardan ayırmaq,
Müxənnətdən olubdu.

Mən çəkdiyim cəhənnəmin odudu,
Yanar ürəyimdə yağ damar-damar.

Ahyam, sinəmi çarpaz dağlarım,
Loğman olub yaraların bağlarım.
Mən aşıqəm yara mən,
Yetirmədim yara mən
Dərdə dərman olmadı,
Eyləmədim çara mən.
Bahar buluduyam coşub ağlarım,
Bağman da bəsləyir bağ damar-damar.

BAŞA-BAŞ

Dost odur ki, öz dostunnan dost ola,
Düşməninən düşmən ola başabaş.
Əzizinəm başabaş,
Oxu dərsin başabaş.
Bədəsildən qaç qurtar,
Ayaq götür başabaş.
Can! deyənə, "can" – deyənən mərdana,
Baş qoyanınnan qoy yolunda başabaş.

Aşıq görək bu meydanda bir qala,
Oxugunan bu dərşini bir qala.
Mən aşıq qala-qala,
Dikilib qala-qala.
Cavan ömrüm çürüdü,
Qürbətə qala-qala.

Ağlayana can vermərəm nə qala,
Baş verənə mən verərəm başa baş.

Aşıq dərdin kim yetirər sənə, yar,
Oxudunmu bu dərdimi sən, a yar?

Aşıq deyər sənə, yar,
Səndən iraq düşmüşəm
Neçə aylar, sənə, yar.

Qurban olum sənə, yar.

Tarix keçsə, qoy keçsin ömür elə sən, a yar,
Əl çəkmərəm, olsam candan başabaş.

Aşıq Alı, həzar dərdə davadı,
Bir dərdim var həzar dərdə davadı.

Yox, aşıq, dava gəzər,
Xəstələr dava gəzər.
Əsil çay-çörək verər,
Bədəsil dava gəzər.

Davaçısı bu meydanda davadı,
İstəyirsən köllə vuraq başa-baş.

DİVANILƏR

NƏDİR

Havalanma, dəli könül, zorunan işin nədir,
Mansur tək Hələbdə darınan işin nədir,
Oruc tut, namaz qıl, şükr et allahına,
Yoxsulsan alçaxdan yeri, varınan işin nədir.

Mənəm deyən başa varmaz, mənəm demə gərdə dur.
Əl ki gördün qan içində, çək etəyin gərdə dur.

Həqiqət, mərifət haqdır, təriqətdə yerdə dur,
Kəc baxma ustad yoluna, piriñen işin nədir.

Gəl, biçərə Aşıq Alı, qafil olma dilindən.
Şükr eylə iqbalına, cida düşmə elindən.
Əl uzatma hər deşiyə, şahmar vurur elindən,
Sən ki ovsunçu deyilsən, marınan işin nədir.

DANIŞ

Yaranannan bu dünyada,
Nə başarsan az danış,
Meyl eyləmə əyriliyə
Həmişəlik düz danış,
Dalda qalma bir adam ol
Sananda az danış,
Alimlərə meydan oxu
Dərdə dərman yüz danış.

Ataların misalıda
Bu dünyada beş günlük,
Qapılarda yetim qalır
Yaman dərtdi düşgünlük,
Elə ki, ölüb gedəndə
Yas tutanlar üç günlük
Paya düşən bu dünyada
Beş ərşindi bez, danış.

Çox düşünmə, Aşıq Alı
Qohumlar da yad kimidi,
Əmi-dayı, qardaş-bacı
Can yandıran od kimidi,
Hamısı başa qaxı olub
Bir quruca ad kimidi,

Nə olsun ku, ay beçara
İstəyirsən yüz danış.

VERİR

Bu gün bir hikmət görmüşəm aləmə iman verir,
Yediyi təkrar yeyilir, hamsını tamam verir.
Özü aləmi doyurur, nalə çəkir acam mən,
Onun nə ki, yeməyi var, cəmini insan verir.

Bir başı var, bir ayağı qəfəsi göydə durur.
Çəkilibdi kamanıya dabanı ayda durur.
Nə vaxtı var, nə vədəsi, hesabı sayda durur,
Hər gələndə xərac alır, hesabınan san verir.

Gəl, biçərə Aşiq Alı, qoyma ola sözüñ kəc,
Onun bir adəti vardır, gah tox olur, gah da ac.
Özü elə hökm eləyir hər gələndən alır bac,
Doğruluğnan hesab alır, düzlüyüñnən nan verir.

ÜSTƏDİR

Bu gün bir əcayib gördüm
Əqli kamal üstədir,
Nə ətə var, nə qanı
Bəni insanın üstədi,
Özü yaşıl, taxtı sarı
Gecə-gündüz üstədir.
Altmış-altmış hesab çəkir,
Çarxı gərmiş üstədir.

O şeyi ki mən deyirəm
Nə diridir, nə ölü,
Ey arifə üzaq düşmə,
Gizgahında vardı qulu

Sutqada bir yeməyi var
Həm də edir qiylı-qalı,
Üç tərəfdən şeyhə çəkir
O da elmin üstədir.

Girvənkənin dördəndə biri,
Bilin onun çəkisidir
On iki ilə iyirmi dörd,
Onun əksi quvvəsidi,
Misnən polat qarışığı
Onun həm də quvvəsidi,
İl uzunluğ gərmiş edir
Qızıl-gümüş üstədi.

Qubernada az tapılar,
Tapmaq üçün çox gəzəsən,
Gecə-gündüz dövrən vurur
Bir min dörd yüz qırx görsən,
Çarx üzündə tək yaranıf
Sən əqlini cəm verəsən,
Bu hikməti kim bilərsə
Huş kamalın üstədi.

Bütün millət heyran olur,
Onun perli budağına,
Səkkiz min yeddi yüz altmışında
Bu fəhimə qol bağına
Alı deyər mən deyirəm
Yeddi əza gül çağına
On dörd yerdən nəfəs alır,
Cahı-cəlal üstədi.

VAR

Ey dilim, qafil olma, bir sirri sübhan da var,
Müşgülə kömək olan dərdinə dərman da var,
Namərdi başa qaldıran, mərdi zəlil eyliyən,
Ol sərdən əyağa salan gərdişi dövrən da var.

Bu dünyanı viran yazır, bəs abadan hardadı,
Bülbülə safa verən ol gülüşən hardadı
Bu dünyaya sahib olan ol Süleyman hardadı?
Məşhərətən bir üz deyən hakimi loğman da var.

Göz gəzdir müşgül Alı gör hardadı şahı Nəcəf,
Ərəbi qiblə səmtinnən gəldi bir şeyxi ərəb,
Əyləşdi Mehrac yolunda Mustafa atdı xitab
Həbibinə seyrə çıxan çox əziz mehman da var.

NƏDİ

Bar ilahim divan budu yetişə dada, nədi?
Müxənnət haqqı unudub heç salmaz yada nədi,
Girmə nadan məclisinə qədir bilən olmasa,
Hərçayı hədyan deyər bəy nədi, gəda nədi.

Zatı, pakı halal olan çaşqın olmaz xanadan,
Mətləbini tez yetirər yeri-göyü yaradan.
Tər gedibdi sumu salat əlin çəkər üqbadan,
Titriyə pulu siratdan heç tapmaz cida nədi.

Alı dosta özün yetir, dostdan dostu al olmaz,
Həqiqətdən dərs almıyan şəriyətdən hal olmaz,
Şəriyətdən kamıl olan yetgin olar, kal olmaz
Geşd eyliyə dəryalarda çay nədi, ada nədi.

YUXUSUZ

Aləmi yaradan Allah,
Xuda yeydi yuxusuz,
Laşərikti, şeriki yox,
Kimsə taydı yuxusuz,
Abı rəvan can olundu
Səgki, siyah yuxusuz,
Aydı, gündü gərdis edər
Gecə-gündüz yuxusuz.

Xudam bir dür xəlq eylədi
Dürdə iki nurudu,
Birisi Heydər idi
O birisi Hürriüdü
Altı gündə hökm eylədi,
Dür dedi dünya durdu
İlahidən qərar budu
Yerə endi yuxusuz.

Gəl beçara Aşiq Alı
Düşmə özgə xiyala,
Tut orucu, qıl namazı
Qulluq eylə imana,
Kəndinə aşiqəm deyən
Arif ola tez qana,
Onnan başqa üç şey də var
O nə sandı yuxusuz.

YALVARIRAM

Sidqinən sığınmışam sübhana yalvarıram,
Məhəmmədə tabe olub Qurana yalvarıram.
Məssəvimdi Cəfər Sadiq, qibləmdə Kəbəm mənim,
İlqarımda çox möhkəməm, imama yalvarıram.

Atdı şəhadət barmağın zəbun etdi Xeybəri,
Çəkəndə Allahu Əkbəri qırdı yüz min leşgəri,
Alimlərin ümidvarı, möminlərin pənahı,
Şahi-Mərdan, şiri yəzdan mən ona yalvarıram.

Dar günümdü dada yetiş, ey ədalət şahım mənim,
Ey böyük ümidgahım, bir sənən pənahım mənim,
İsmimdü Aşiq Alı, çoxdur günahım mənim,
Günahkarı sən aparma divana yalvarıram.

QIRMIZI

Həzrət əmir bayram günü don geyinif qırmızı,
İsmayla gəldi qurban töküldü qan qırmızı.
Oxudu ismi əzəmi bağladı Zilfiqarı,
Çaldı qılınıcı Əntərə, oldu meydan qırmızı.

Buyurun mirzələrə belə yazsın yazını,
Öz-özünə fikir eylesin, xub danışsın sözünü.
Aşiq gerek püxtə olsun, xam bilməsin özünü,
Girsin eşqin kürəsində pişsin büryan qırmızı.

Deyər Aşiq Alı uçuf könlüm pərgarı,
Usdada qulluq eyləməyən nolar onun xirdarı.
Mənnən bəsə duran aşiq gəlsin dursun üz barı,
Sərraf mənəm, istiyirəm ləli-mərcan qırmızı.

BİZDƏDİ

Şükür olsun ol xudaya ədil divan bizdədi,
Dini məssər, yolu ərkan ilqar, iman bizdədi.
Neyliyirəm o məshəbi yoldan xarici ola,
Məhəmmədə nazil olan ayeyi Quran bizdədi.

İncil İsayə gəlif, Töhrat Musaya ay dil,
Quran Məhəmmədindi, həqiqəti yəqin bil,

Dörd çeşmədən ponqar axar, həqiqətdə durar göl,
Girməynən ki, qerq olarsan dəryeyi umman bizdədi.

Göyden dörd kalam endi, Məhəmmədə Qurandı,
İnşallah kı, mominləri o dardan qurtarandı,
Qəm çəkmə Aşiq Alı, ağan Şahi-Mərdandı,
Pənci-ali əba Sahib zaman, on iki imam bizdədi.

GƏLƏCƏK

Qövlü belə belə quruluf
Həqiqət dövrən gələcək.
Mən deyirəm yəqin bilin
Qiyamət tufan gələcək,
Çalışınan savab qazan,
Savabsıza yan gələcək,
Somu Salatınnan bezən,
Qətranı qazan gələcək.

Anadan olduğun günü,
Bilginən ki, ölüm vardır.
Nə iş tutsan bu dünyada,
Xeyir-şəri yazan vardır.
Sağır-fağır incitməsən
Yaxşı əməl düzən vardır.
Torpax altı lət içində
Nəkreylə can gələcək.

İnsi-cinsi ol yaranmış
Çəkəcəkdı qəhri-qəza.
Onun tutduğu əmələ
Verəcəkdı əhli ceza;
Çalışınan yetim doydur
Pis əmələ uyma əsla;

Uruhlar da cəm olacaq,
Qıl körpüyə can gələcək.

Tam uruhlar ərəfəyə
Tamam orda cəm olacaq.
Nameyi əməl əllərində
Sorğu-sual qurulacaq;
Yaxşı əməl ol cənnətə
Pis əməlli tam yanacaq,
Ərəsət mənşər olacaq,
Sahib əzzaman gələcək.

Cəm olarlar ərəsətə
Məhəmməd Mustafa gəli,
Aşiq Alı, sənin ağan
Əliyi Mürtəza gəli.
Fatimeyi Zəhra ilə
Həsəni Müştəba gəli.
Zülüm ərşə dayananda,
Şafeyə Hüsen gələcək.

QOCALIQ

Axtarıb tapdı məni
Bilmirəm hardan qocalıq?..
Ağlımı əldi əlimdən,
Huşumu sərdən qocalıq.
İşimi əskik eylədi,
Lap yerbəyerdən qocalıq.
Müxtəsər qoydu məni,
Xeyirdən, şərdən qocalıq.

Dən düşdü saqqalıma,
Əzəl xəbərdar eylədi.
Hər iki yan qırovladı,

Ölkələrə car eylədi.
Arvad görüncə tüpürüb,
Hamısını murdar eylədi.
Axırda ayrı saldı,
Yarı yavərdən qocalıq.

İstədim duram gedəm,
Qaranlıq çökür gözümə.
Keçən günlər yada düşür,
Əlimi vurram dizimə.
Oğul-uşaq qulp eləmir,
Daha baxan yox sözümə.
Üzümü soyuq eylədi
Borandan, qardan qocalıq.

Söyləyər aşiq Alı
Mən neyləyim qocalığa?..
Deyirlər ki, sərgi gözle,
Quşu qoyma yarmalığa.
Hər kəs gördü götürmədi,
Döndüm köhnə yamalığa.
Müxtəsər qoydu məni
Xeyirdən, şərdən qocalıq.

DEYİŞMƏLƏR

TÜRK AŞIĞI İQBALLA DEYİŞMƏLƏR

1.

Aşiq Alı:

Kəndinə aşığam deyən, aşıqsan meydana gəl,
Namərd girməz bu meydana, mərd isən meydana gəl.
Kəndi olan kəndisini öyməyi layix deyil,
Al əlinə çonqurunu bu cəngi-dövrənə gəl.

Aşıq İqbal:

Sən ki varsan, bir adasan, axırsan ümməna gəl,
Mən danışım, sən qulaq ver, mərfətə, kəməla gəl.
Sən satansan, mən alanam, açginən tükənini,
Malını nadana satma, mətahın alana gəl.

Aşıq Alı:

Şəriəti, təriqəti, açginən həqiqəti,
İsayısan İncili sev, Musayısan Tövretti.
Mərifəti, şəriəti, innəqan haqdı, təriqəti,
Məhəmmədə hümmətisən, boyun əy "Quran"a gəl.

Aşıq İqbal:

Musayıyam, İsayıyam, hər nəyəm öz yolumda,
Mərifətdən xəbər verrəm, mərifət kəlamında,
Şimdi paşa qulluğunda, sədri-əzəm yanında,
Haqqınan divan kəsilər, ədalət divana gəl.

Aşıq Alı:

Mən Aliya bir salam ver, soruşum halın görüm,
Həqiqi haqq aşığısan, söylə, kamalın görüm,
İncil, Zəbur, Tovrat, Quran göstər kitabın görüm,
Dostum, əgər bütperəssən, bu nari-pirane gəl.

Aşıq İqbal:

Aşıq İqbalam, bilin fərzi-sünnət qanıram,
Əlif Allahın adıdı, bey peyğəmbər tanıram,
Tey Tabərrah əni Allah, ona səcdə qılıram,
Xilqətim Adəm atadı, key-xaki yeksənə gəl.

2.

Aşıq İqbal:

Eldə ustad ölməyib ki, yetəni dövran verə,
Qərib getse qürbət elə, mərifəti san verə.

Yolun azan xərac verər, mərd meydanı sulamaz,
Öz xoşuna verməse də zülmənə danan verər.

Aşıq Alı:

Bir kimsədən xaliq ala, gündüz ona gecədir,
Bir kimsəyə qarğış keçə salımlığı becədir.
Bir kəsə ki, alxış keçə, onun haqqı ucadır,
Bir kəsə ki, xaliq verə, görərsən hər yan verir.

Aşıq İqbal:

Bir kəs ki eli ata, həsrət qalar camala,
Bir kəs ərkan bilməyə, çata bilməz kamala
Bir kəs ki, gecreftar ola, dərdi satıb qəm ala,
Bir kəs ki, həddin aşa, qəza tuta qan verə.

Aşıq Alı:

Davud kimi Nəbi hanı, qəmləri dəm eyləyə,
Həmzə kimi igid hanı, rəqibi rəm eyləyə.
Süleyman tək Süleyman yox, aləmi car eyləyə,
Kişi gərək el yolunda canını qurban verə.

Aşıq İqbal:

Bir kəs haxdan əl üzməyə, aqibətdə şad ola,
Bir kəs qaça nairzaya, səadətdə yar ola.
Bir kəs qaça gec bəhrəyə, xanəsi bərbad ola,
Bir kəs Qasım qismindəsə, ruzisini asan verə.

Aşıq Alı:

Gəl biçərə Aşıq Alı sığın haqqın adına,
Əta eylə namazını, xaliqi sal yadına
Harda dara düşər olsan yetişər imdadına,
Mətləbinin qulu qənbər, o Şahı-Mərdan verə.

Aşıq İqbal:

Bir kəs özün şahi bilə, haxda görsün əlim,
 Bir kəs eldə məğrur ola, tez də uça təməli.
 Əsla kütah olmaz sözü, xeyli vardı deməli,
 O hax ki, İqbal dostudu, dərşini nihan verə.

3.**Aşıq Alı:**

Bir mərdə qonaq gələndə gülə-gülə naz verə.
 Namərd bir mehman görəndə, görərdi ki, yan verə.
 Hanı Hatəm kimi Hatəm, sufra aç ad ala,
 Hanı loğman kimi loğman, xəstələrə can verə.

Aşıq İqbal:

Sən damlasan, mən dəryayam, axıban ümmana gəl,
 Mən ərz edirəm, sən də dinlə, mərifət kamala gəl.
 Mən satanam, sən alansan, açmısan bazarını
 Sərraf mənəm, xırd eylərəm, mətahım alana gəl.

Aşıq Alı:

Laf eyləmə məğrur aşıx, mərdanə meydana gəl.
 Avazım xoş, dərşim dərin, bax bülbül şeydayə gəl.
 Bihudə öymə özün, səni salar qiymətdən,
 Buyur al sazın əlinə, mərd tək meydana gəl.

Aşıq İqbal:

Təriqətdən var xəbərim vacibi sünnəm qanıram,
 Əlifə allahı yazdım, beylə peyğəmbər tanıram.
 Toy, tədarük, qəni allah, hər anda səcdə qılıram
 Xilqətim Adam Atadı, xey xalı yeksana gəl.

Aşıq Alı:

Arıfsənə salamım var, soruşum həlın görüm,
 Hikməti kimdən öyrəndin, söylə kəmalın görüm.

İncil, Tövrət, Zəbur, Quran, hansı kitabın görüm,
 Əfəndim həm bütərəstsən bu nari nirana gəl.

Aşıq İqbal:

İsayiyəm, Musayiyəm, hər nəyəm öz yolumda,
 Həqiqətdən kələmim var, mərifət kələmında.
 İqbal paşam qulluğunda, sədri-əzəm yanında,
 Sənə bir divan kəsəcəm, ədalət divanə gəl.

Aşıq Alı:

Mən Alıyam, sözüüm mənim, anla təriqət şeryəti,
 İsayisən İncili sev, Musayisən Tövrəti,
 Dinsiz dolanma dünyada, köç et çəkmə ziləti,
 Gər Məhəmməd hümbətişən, boyun əy, Qurana gəl.

4.**Aşıq İqbal:**

İki sifət bir xilqətdə cəm oldu,
 Otuz olan on beşində uludur.
 O nədir ki, dili ayrı, sözü bir,
 Hansı dərya hər dəryadan doludur?!

Aş..q Alı:

Eşit cavabını paşa aşığı,
 Ay otuzu cavan on beş uludur.
 Qələmlərdi dili ayrı, sözü bir,
 Elm dəryası hər dəryadan doludur.

Aşıq İqbal:

Hansı tədbir səbir ilə görülür,
 Hansı məğbər məhəbbətlə hörülür.
 Nə canlıya əmanətə verilər,
 Hansı hikmət əmanətin quludur.

Aşıq Alı:

Haqq tədbiri səbir ilə görülər,
Könüllərdi məhəbbətlə hörülər.
Ruh canlıya amanata verilər,
İman-ilqar amanatın quludur.

Aşıq İqbal:

O nədi ki, hax yanında nahaxdı,
O nədi ki, yarda gözə daraxdı.
O nədi ki, yata bilməz, oyaxdı,
Aşıq İqbal hər elimdən halıdı.

Aşıq Alı:

Şərm-şərrat Hax yanında nahaxdı,
Hax nəzəri yerdən göyə dayaxdı.
Xaliqimiz yata bilməz oyaxdı,
Tapbacanı açan aşıq Alıdı.

İRANLI AŞIQ ZƏKİ HƏ DEYİŞMƏLƏR**1.****Aşıq Zəki:**

Qəza tutub sən İrana gəlmişən,
Göstər zərbi dəstin, giridar eylə.
Elmi ənasirdə hünərin olmaz,
Kim dedi təklifsiz xana dar eylə.

Aşıq Alı:

Satmışan mətahın nədanə, aşıq,
Arif məclisində xiridar eylə.
Vecsiz mətahını araya çəkmə,
Nə çəkin, nə utan, nə də ar eylə.

Aşıq Zəki:

Neçələri imtahana gəlibdi,
Əlimdən amana, cana gəlibdi.
Min höcət nər insana gəlibdi,
Qəmnak ol, ömrünü ahu-zar eylə.

Aşıq Alı:

Hax məşhərin bir anıdı bu meydan,
Fəzl əhlini bil, tanıdı bu meydan,
Ölüm-dirim meydanıdı bu meydan,
Ya aşkar ol mənə, ya şikar eylə.

Aşıq Zəki:

Zəkiyəm, sənətdə nər oğlu nərəm,
Amana gələsən, eyləməm kerəm.
Elimdə dəryayam, helimdə pərəm,
Gəl baş vur bu xana, tarimar eylə.

Aşıq Alı:

Elmi mən Aliya pak nəzər oldu,
Kamaldan kəsadlar dəsti-zər oldu.
Alim, ulamalar müntəzir oldu,
Sına qüdrətini, aşikar eylə.

2.**Aşıq Zəki:**

Əbcət ilə səni sallam hesaba,
Sorağını günü qara aparar.
Nadan cəm eyləyər küllü sərvəti,
Vurur sinəsindən dara aparar.

Aşıq Alı:

Ərəbi əbcətlə çəkim hesaba,
Gör gəc yol sarvanı hara aparar?.
Qərq ollam xuri-xudbin sərində,
El cəsətin parə-parə aparar.

Aşıq Zəki:

İstəmərəm gətirdiyin sursatı,
 Alaram əlindən güllü baratı.
 Tufana baş əyər xurd Əfatı,
 Bimar aşiq məndən çarə aparar.

Aşıq Alı:

Həfti-səma, həfti-kişvərdən həvəsim,
 Çərxi-dəvvər elmindən həvəsim.
 Rəsulümdən hikmət, Davuddan səsim,
 Zərbim səni min azara aparar.

Aşıq Zəki:

Zimistana dönər əlimdə yazın,
 Alınar əlimdən bər-bəzək sazın.
 Ver qurtar əlindən nəzir-niyazın,
 Mur çəkər əzanı mara aparar.

Aşıq Alı:

Ər oğlundan ər oğlu da töreni,
 Aman verməz, kəsər bəndi, bəreni.
 Çallam cəngi, ucaldaram nərəni,
 Anan səni bağı yara aparar.

Aşıq Zəki:

Xam xəyala düşdün keçdin Arazı,
 Gəc rəftarın hasil olmaz murazı,
 Sənsiz gəzən ömrü boyu yol azı,
 Rəvən rahı bəd əfkara aparar.

Aşıq Alı:

Nadan qeyli-qaldan cövr qazanı,
 Zülm islahat eyləyər yoldan azanı,
 Puli sirat qurram qaynar qazanı,
 Əzabını sən biçərə aparar.

Aşıq Zəki:

Zəkiyə dərşini bərabər tutma,
 Cövr eyləyim qiyamətə unutma.
 Dərdə salım, nə oyaq qal, nə yatma,
 Xilqət səcdə zülümkarə aparar.

Aşıq Alı:

Bihudə bilməsin aləmi xalı,
 Xar edər xilqətin, dəyişməz halı.
 Səni caynağına göttürər Alı,
 Bu diyardan o diyara aparar.

3.

Aşıq Zəki:

Söylə cavabını, ey gözəl aşiq,
 Hansı küfdü-kudu kəlamdı yoxdu?
 Hansı xuda sirri aşiqar oldu,
 Nə səndə, məndə var, aləmdə yoxdu.

Aşıq Alı:

Deyim cavabını, möhtərəm aşiq,
 Mehraq əhvalatı kəlamda yoxdu.
 Heydər sirri xuda aşiqar oldu,
 Ruh səndə, məndə var, aləmdə yoxdu!

Aşıq Zəki:

Hansı kar bicadı, mən usanmaram,
 Əqlimdə yox nədi, amma danmaram,
 Hansı möhtərəm yox, ona yanmaram,
 Şəninə göz yaşı naləmdə yoxdu?

Aşıq Alı:

Bu dövran bicadı, heç usanmaram,
 Ölüm əqlə gəlməz, sorsan daiman.
 Mehdi zühur edər, ona yanmaram,
 Şəninə göz yaşı naləm də yoxdu.

Aşıq Zəki:

Neçə xilqət tutuşdular əl-ələ,
İbtida kim düşdü bir fəndi-felə.
Məşhər yaranacaq neçə min ilə,
De Zəkiyə nədi, sələm də yoxdu?

Aşıq Alı:

On səkkiz min aləm verdi əl-ələ,
Həvvaydı düşən ilk fəndi-felə.
Xəliqim almayıb məhşəri dile,
Alıda xums-zəkat sələm də yoxdu.

4.

Aşıq Alı:

Aşıqsənsə, söylə çərxi dəvvarın,
Nə qismiyə pir dəryası neçədi?
Nə sinnidə bəni insan yarandı?
Ol çərxiyədən təmənnası neçədi?

Aşıq Zəki:

Al cavabın deyim novrəs aşiqim,
Bu qəbildən çahar adı bilirəm.
Bəni insan qırx günündə can aldı,
Ənasiri təmənnadı, bilirəm.

Aşıq Alı:

Kim nəqş etdi qələm nohu libası?
Nə sirridi şahi Cəmşid kasası?
Xilqəti nədədi Musa əsası,
Dərkiyatsız, müəmmasız neçədi?

Aşıq Zəki:

İdris idi əməlləri işlətdi,
Cəmşidin kasası ənnak xilqətdi.
Musanın əsası sehri illətdi,
Cümlə karı müəmmadı bilirəm.

Aşıq Alı:

Nuh fənadan köçdü neçə yaşında?
Qərar tutdu hankı kuhun başında.
Neçə qəm var xaki zülmət daşında,
Həqiqəti, həm xülyası neçədi?

Aşıq Zəki:

Nuh köçdü min doqquz yüz yaşında,
Qərar tutdu Nuh dağının başında.
Bir qəm vardı xaki zülmət daşında,
Peşimanı zər tanıdı, bilirəm.

Aşıq Alı:

O kimdi ki, xəlq olandan ucadı?
Hansı tayfa xəlq olandan qocadı?
O kimdir ki, kafi-gürzü haçadı?
Nəqş olunan pür boyası neçədi?

Aşıq Zəki:

Rəsulumuz xəlq olandan ucadı,
Can tayfası ibtidadı, qocadı,
Firudinin gümüş güzü haçadı,
Dörd sifətdə doğar yadı bilirəm.

Aşıq Alı:

Asimanın nə saydadı dünyası?
Özündə yox, hardan oldu ziyası?
Sanma bunu sən Alının rəyası,
Nəbilərin söylə xası neçədi?

Aşıq Zəki:

Asimanda aşkar yeddi dünya var,
Qüdrətli şəmsimiz surətin boyar.
Zəki müəmməna heç qiymət qoyar,
Nəbi xası altı adı bilirəm.

Aşıq Zəki:

Süvaram səməndə, dövreyi kərdəm,
Şəms ətrafı haçan kana çataram?
Sarvanı saxlaram neçə mənzildə?
Necə kara gölləm, necə yataram?

Aşıq Alı:

Ərz bir səməndi, sən də süvari,
Şəms ətrafı dörd fəsildə çatarsan.
Üç yüz altmış altı mənzil eylərsən,
Günüzü kar edib, gecə yatarsan.

Aşıq Zəki:

Şah sərinə yek zibası dolanır,
Şam çıraqı nə sirr ilə qalanar?
Şəm ahusu ovlağında yalanar,
Göstər mədarımı, mətah sataram.

Aşıq Alı:

Aydı yer başına müdam dolanır,
Şəmsin qüdrətindən şamı qalanır.
Altı ulduz ziyasına qalanır,
Mədarın xak, cəsətini satarsan.

Aşıq Zəki:

Qəmər-şəms hesabı neçə itirdi?
Nə zamana kəsri salı bitirdi?
Abı-həyat kim zülmətdən gətirdi?
Zəkiyəm ruzini şama qataram.

Aşıq Alı:

Qəməri şəmsdən on bir itirdi,
Qərinədə kəsir-salı bitirdi.

Xızır abi-həyat şaha gətirdi,
Alı bildi öz sərinə xatasan.

ƏSMƏR XANIMLA DEYİŞMƏ

1.

Əsmər xanım:

Aşıq olub tərgi diyar olanın,
Elmi dərin, əmələri düz gərək.
Qəhr eyləyib nə dal-dala gəzirsən,
Rəqib rəqibinnən üzbəüz gərək.

Aşıq Alı:

Əbəs sövq eylədin zənən cənginə,
Bihünər cənginə bihünər gərək.
Maya tab eyləməz nə meydanında,
Nərin meydanında nə nə gərək.

Əsmər xanım:

Fərzənd xar olanda çəkər dərd ana,
Ha cəhd edə, ola bilməz nə dana.
Arif olan cavab verər mərdana,
Sinəsində qıfıləndi yüz gərək.

Aşıq Alı:

Namərd dala çəkər, mərdlər qabağa,
Əlimnən qaçarsan arana, dağa,
Şahin kimi göydə qanad çalmağa,
Havada süzməyə balü-pər gərək.

Əsmər xanım:

Əsmərəm haqqımı haxdan umaram,
Sədaqətdə Sənam üçün Xumaram,
Bir qəvvəsəm, dəryalara cumaram,
Nabələdə bəhri ümman, üz gərək.

Aşıq Alı:

Cam alan şoxundan Alıdır diltəng,
Eşqin sövdasını eyləmişən cəng.
Sən ümman pərisi, mən də bir nəhəng,
Hikmət anlamağa aqıl sər görək.

2.

Əsmər xanım:

Qərib kəssən bil yerini, düz otur,
Ver dilinə sən qadağa, gəlmişən.
Neçə aşıqləri bəndə salmışam,
Cümləsinə sən sadağa gəlmişən.

Aşıq Alı:

Əcəmdən yol alıb, Ruma üz qoydum,
Bil sinəni dağlamağa gəlmişəm.
Hikmət bəzircanı, söz sərrafiyam,
Sarvanını saxlamağa gəlmişəm.

Əsmər xanım:

Dada yetər Cəbrayılın ustası,
Əlimdən qurtarsan tükənməz yası.
Yoxdu səndə aşıqlıyin siması,
Bu diyara sən nasağa gəlmişən.

Aşıq Alı:

Yad olub sinəmə bisəmər huşum,
Oddan xof eyləməz səməndər quşum.
Laf eyləmə, hədyan eşitməz guşu.n,
Aç mətahın, yoxlamağa gəlmişəm.

Əsmər xanım:

Əsmərəm, qəddini döndərrəm yaya,
Kimsənən yoxdur ki, yetişsin haya.
Alaram sazını, düşərsən vaya,
Söylə görüm, nə sorəğa gəlmişən.

Aşıq Alı:

Çağırram Əlini, həm Mustafanı,
Quraram şəninə həqqi divanı.
Alını sənətdə bir sərrəf tanı,
Sən aşığı bağlamağa gəlmişəm.

3.

Əsmər xanım:

Çəkil meydanımdan, ey cavan aşıq,
Səni bir bahasız pul eylərəm mən.
Düşərsən əlimdə sönməz atəşə,
Yandırır cəşətin kül eylərəm mən.

Aşıq Alı:

Səbr eylə, əl saxla, ey Əsmər xanım,
Səni sayaq xeyli ar eylərəm mən.
Divanı, təcnişə çəkərəm səni.
Əqlini zay, dilin lal eylərəm mən.

Əsmər xanım:

Al məndən nəsihət, sirr vermə yada,
Çəkdiyın zəhmətlər tez gedər bada.
On səkkiz şagirdim vardı, bəyzada,
Səni də onlara qul eylərəm mən.

Aşıq Alı:

Qəza tutdu, düşdün sərraf əlinə,
Cəhd edəsən dilin yetməz dilinə.
Mərdlər uya bilməz namərd felinə,
Qalalar dağıdıb yol eylərəm mən.

Əsmər xanım:

Yaxşı düşdün sən Əsmərin girinə,
Hədyan deyib sözü salma dərinə.
Minərəm belinə köhlən yerinə,
Arpa-samanını bol eylərəm mən.

Aşıq Alı:

Mən Alıyam, sığınmışam pirimə,
Əl çəkmərəm, yaxşı keçdin girimə.
Küçüklənmiş qancix kimi hürümə,
Kəsərəm ruzini yan eylərəm mən.

4.

Əsmər xanım:

Səndən xəbər alım, ay Aşıq Alı,
O nədir ki, onda dürrü hal olur.
O nədir ki, hey dolanır nam üstə,
Nə sayaq düzəlir, dalbadal olur.

Aşıq Alı:

Eşit cavabımı, ay Əsmər xanım,
Dünyamızda onda neçə hal olur.
Günlərdən dolanır, əsil nam üstə,
Həftəsi, ayları dalbadal olur.

Əsmər xanım:

Neçə gün üstündə dağları aşır,
Neçə mənzilində karvanı düşür.
Neçə qazanında xörəyi bişir,
Neçə məcməidə payımal olur.

Aşıq Alı:

Yeddi gün üstündə dağları aşır,
On iki ayında karvanı düşür.
Dörd fəsil içində xörəyi bişir,
Üç yüz altmış altı payımal olur.

Əsmər xanım:

O nədir ki, göydən yeni qarasız,
O nədir ki, bu dünyada çarasız.
Bu Əsmərə nə şəhərdi darğasız,
Cavabını verən pürkamal olur.

Aşıq Alı:

O kağızdi göydən yeni qarasız,
O ölümdü təqdirlənər çarasız.
Məzarxana bir şəhərdə darğasız,
Alı hara gedir qalmaqal olur.

5.

Əsmər xanım:

Söylə, Aşıq Alı kimədi haxdan,
Dərd şöhrət verirdi əbədi barat
Hansı qəza gəldi keçdi aradan,
Neçəsi şad oldu, neçəsi qarat.

Aşıq Alı:

Fatimə, Zülfüqar, Düldülü, Qənbər,
O Şahi-Mərdana verildi barat.
Kərbəla söhbəti keçdi aradan,
Üçü şad, xaneyi Fatimə qarat.

Əsmər xanım:

O kimidi, handan-hana atdılar,
Saxla deyə nəyə əmr etdilər.
O kim idi cisim oda tutdular,
O kim idi ona etdi iltifat.

Aşıq Alı:

Adəmi-Həvvayla xaka atdılar,
Saxla deyə yərə əmir etdilər.
İbrahimi od içinə tutdular,
O saraydı, ona etdi iltifat.

Əsmər xanım:

Hax nədən yaratdı, qızıl öküzü,
Neçə ayağı var, neçədi gözü,
Neçə tükü vardı sayınan düzü,
Hesabla Əsmərə sən eylə isbat.

Aşıq Alı:

Hax oddan yaratdı qızıl öküzü,
Neçə ayağı var, neçədi gözü.
Neçə tükü vardı sayının düzü,
Ulduzlar sayıla bərabər isbat.

6.

Əsmər xanım:

Əhdim var yar olan sən tək aşığa,
Gəl al məni diyarına var, Alı,
Tədbir olmaz amalımın tərsinə
İlqar zamanıdı, vədə daralı.

Aşıq Alı:

Başına döndüyüm, a nazlı dilbər,
Mətləb açdın, qəlbim oldu yaralı.
Bir canım var, amanata vermişəm,
Can cəsətdən dolanarmı aralı?

Əsmər xanım:

Gövhər gəlib dür məqamın alıbdı,
Görən gündən gözüm səndə qalıbdı.
Eşq atəşi məni dərdə salıbdı,
Sən olmasan gül rüxsarım saralı.

Aşıq Alı:

Qəlbə atəş, can evində talan var.
Unutmayan, müdam yada salan var.
Yubanmaram, gözü yolda qalan var,
Aparardım sənini kimi maralı.

Əsmər xanım:

Ağlar Əsmər, gözlərindən axar yaş,
Gözü yolda qoymaz vəfalı yoldaş.
O dünya, bu dünya sən mənə qardaş,
Axıracan ilqarında dur, Alı.

Aşıq Alı:

Peyğəmbər mehracdan gətirdi nazı,
Endi kürs üstündə oldu möhtacı,
Bu dünya, o dünya sən mənə bacı,
Gəl Alıdan qalma qəlbi qaralı.

AŞIQ MUSA

Musa Səfər oğlu Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində 1830-cu ildə dünyaya gəlmişdir. Məlumatlara görə, onun babası Mustafa vaxtilə Qazağın Tatlı kəndindən köçüb Göyçənin Zod kəndinə gəlmişdir. Bu zaman oğlanları Səfər və Cəfər uşaq olmuşdur. Qardaşlar böyüyəndən sonra Zod kəndinin bəyləri ilə yola getməmiş və qonşu Ağkilsə kəndinə köçmüşlər. Musanın uşaqlığı Aşiq Ələsgərlə birgə keçmiş, dostluqları ömürlərinin sonunadək davam etmişdir. Aşiq Musa belə zəngin və yüksək səviyyəli aşiq mühitində yetişdiyindən çox tez parlanmış, qısa müddətdə Göyçənin sayılıb-seçilən saz-söz ustalarından birinə çevrilmişdir. Qeyri-adi səsi və yüksək ifaçılıq məharəti ilə çox qısa zamanda "Koroğlu" aşığı kimi şöhrətlənmişdir. Aşiq Musanın "Sazın" adlı gəraylısı xüsusilə maraqlıdır. Böyük aşiq burada sazı "məclisləri abad, köülləri şad edən" adlandırır, onu müxtəlif vəzifə, səlahiyyət sahibi olan adamlarla (töycüyiğan, sələmçi, qazı, molla və b.) müqayisə edir, sazın könül oxşayıb qəlb ovundurduğundan onun səsinə eşidənin avaza gəldiyini deyir:

Musa vəsfin söylər saza,
Eşidən gəlsin avaza.
Oxşamır ki, şeytanbaza,
Nə günahı telli sazın.

Aşiq Musanın "Köynəkçək", "Oynasan", "Gülə-gülə" qoşmaları xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu şeirlərdə saf məhəbbət, gözəlliyin tərifı, vəsfi ön plandadır, böyük aşiq ustalıqla qoşmaların müxtəlif bəndlərində cinaslardan da istifadə etmişdir. Aşağıdakı nümunə dediyimizi təsdiq edir:

Mən deyirəm dərdim sənə yaxşı yar,
Qara bağrım yaxşı duzla, yaxşı yar.
Heç görmədim yaxşı yarda yaxşı yar,
İlahidən böylə işdi köynəkçək.

Musanın sənətkar şöhrəti az zamanda Türkiyə, İran, Dağıstan və başqa ərazilərə yayılır: "Aşiq Musanın Türkiyə səfəri, Türkiyənin Qaraxan mahalında böyük sənətkarlarla deyişmələri, söz-sənət meydanında sənət imtahanları onu coşqun təbli, hazırcavab, kamil, qüdrətli bir sənətkar tək məşhurlaşdırır. Həmin səfər zamanı Qaraxan mahalından olan Mələknisə adlı bir el şairəsi ilə əhd-peyman ələyir, onu doğma Göyçəsinə gətirir. Onun Mələknisədən İmamqulu adlı bir oğlu olur. Lakin Aşiq Musanın xoşbəxtliyi uzun çəkmir. Mələknisənin vaxtsiz vəfatı onu sarsıdır. Sonralar Zerkənddən olan Qızbəslə evlənir və ondan altı oğlu, bir qızı olur".

Aşığın qız nəvəsi Musa Süleymanovdan yazıya aldığımız "Aşiq Musa və Mələknisə" dastanı aşığın ömür yolu, həyatı və sənəti haqqında maraqlı bilgiler verməkdədir. Dastanın məzmunu belədir: "Aşiq Musa Türkiyənin Qaraxan vilayətində neçə aşığı bəndə salır, Mələknisə ilə deyişir və çox böyük çətinlikdən sonra sazının, sözünün gücü ilə ona qalib gəlir. Nəhayət, Mələknisəni alıb vətəni Göyçəyə yola düşür. Arazi keçərkən Mələknisənin atı yıxılır, onu çayın gur suları qoynuna alır. Aşiq Musanın Araza yalvarışı, nisgili, harayı ərşə dayanır:

Təllərində şana, əlində həna,
Toyumu yas edib, döndərmə qana.
And verirəm ərşə, kürşə, asmana,
Əldən alıb şux nigarım aparma,
Axma Araz, axma, yarım aparma.

Mələknisə birtəhər bir ağac kolundan yapışıb sahile çıxır: müsibət, fəlakət sevinclə əvəz olunur. Aşiq Musa sevgilisi Mələknisə ilə doğma yurdu Göyçəyə gəlir. Atası Səfər kişi onlara toy vurdurur".¹

1. Sazlı-sözlü Göyçə. (toplayanı və tərtib edəni: İ.Ələsgər). B., 2000, s. 60; S.Paşayev. XIX əsr aşiq yaradıcılığı. B., 1989, s. 53.

Aşiq Musanın Molla Vəli ilə, Qılmanla, Mələknisə ilə deyişmələri onun ustad aşiq olduğunu göstərir. Böyük aşiq Molla Vəlinin bağlamasını açandan sonra mollaların şər işlərdə əlləri olduğundan “cəhənnəmdə yeriniz var” deyər mollalara olan nifrətini saxlaya bilmir, haqlı olaraq deyir:

Həm Kərimdi, həm Rəhimdi, həm də min bir adı var,
Şahı-Mərdan Şiri-Yazdan özü etdirib inkar.
Musa deyər, cəhənnəmdə yeriniz var, mollalar,
Sizdən sual olacaq Sahibi-zaman görək.

Aşiq şeirinin əksər şəkillərində gözəl sənət inciləri yaradan Aşiq Musa daha çox müxəmməs ustası kimi məşhur olmuşdur:

Mən səni gördəndən bəri,
Halım pərişandı, Maral!
Ləblərin şəhdi-şəkər,
Xəstəyə dərmandı, Maral!
Açılıbdı qoynun içi,
Baqi-gülüstandı, Maral!
Dərdbilməzlər naqis dedi,
Dərd bilən inandı, Maral!
Bu əl mənim, etək sənin,
Ölürəm, amandı, Maral!

Şeirlərdə Ələsgər ruhu aydınca müşahidə olunur. Bu da təbii ki, Ələsgər məktəbinin özünəməxsus üslubunu bir daha təsdiqləyir.

Və yaxud:

Səhər vaxtı zəhmət vermə özünə,
Ay qabaqlı, qələm qaşlı köynəkçək.
Qoyma sabah yeli dəyə üzünə,
Uzun boylu, qara saçlı köynəkçək.

“Ay qabaq”, “qələm qaş”, “uzun boy”, “qara saç” və s. kimi epitet və metonimiyalar əski türk şeirinin metoforik sisteminə gələn türk şeir ənənəsinə məxsus elementlərdir. Göyçədə bunlar qorunub və müxtəlif fərdi üslubi keyfiyyət qazanıb. Fərdilik daha çox özünü ifadə planında göstərir, məzmun planında isə ümumilik nəzərə çarpır. Yəni, hər sənətkar ənənədən özünəməxsus şəkildə faydalanıb. Aşiq Musanın yaradıcılığı da Göyçə aşiq mühitinin daşdığı dəyərləri, ədəbi-estetik ənənələri mükəmməl şəkildə özündə ehtiva etməklə mənsub olduğu aşiq məktəbini ləyaqətlə təmsil edir.

Aşiq Musa Göyçə mahalının Ağkilse kəndində 1912-ci ildə dünyasını dəyişib.

GƏRAYLILAR

SAZIN

Məclisləri abad eylər,
Nə günahı telli sazın!?
Məlul könül şad eylə,
Nə günahı telli sazın!?

Töycüsün qatmır qələmə,
Zülm eləmir ələmə.
Pulunu vermir sələmə,
Nə günahı telli sazın!?

Yeki şəcər, yeki dəmir,
Ara vurmur, yalan demir.
Qazı kimi rüşvət yemir,
Nə günahı telli sazın!?

Yoldan çıxmır, yoldan azmır,
İblis kimi ara pozmur.
Molla kimi cadu yazmır,
Nə günahı telli sazın!?

Musa vəsfin söylər saza,
Eşidən gəlsin avaza.
Oxşamır ki, şeytanbaza,
Nə günahı telli sazın!?

BİR GÜN

Könül, ara dostlarını,
O da səni gəzər bir gün.
İki mirgəzəb əyləşib,
Xeyir-şəri yazar bir gün.

Ey yükü tunc olan kimsə,
Nağdısı vec olan kimsə,
Nütfədən kəc olan kimsə
Doğru yoldan azar bir gün.

Yazıq Musa eylər dilək,
Bu qəm biz qoymaz gülək.
Demədimmi çərxi-fələk
Bu dövranı pozar bir gün.

QOŞMALAR

KÖYNƏKCƏK

Səhər vaxtı zəhmət vermə özünə,
Uca boylu, qarğı saçdı köynəkcək.
Əsər badi-səba dəyər üzünə,
Ala gözlü, qələm qaşdı köynəkcək.

Ağ çit tuman kövəsində alaca,
Sənin dərdin məndə qaldı cağbaca.
Sinənin dikdir, məmələrin xırdaca,
Oğrun durub, xoş baxışdı köynəkcək.

Vətənimdən çox aralı gəzirəm,
SİNƏM OLUB SƏD NARALI GƏZİRƏM.

Sən dərdlisən, mən yaralı gəzirəm,
Məgər mənim bağrım daşdı, köynəkçək.

Mən deyirəm dərdim sənə yaxşı yar,
Qara bağrım yaxşı duzla, yaxşı yar.
Heç görmədim yaxşı yarıda yaxşı yar,
İlahidən böylə işdi köynəkçək.

Musa deyər, şirin candan bezarsan,
Haq da bilir, oxuduğum yazarsan.
Bahar olcaq bağ dibində gəzərsən,
Hələ bahar deyil, qışdı, köynəkçək.

DƏLİ KÖNÜL, SƏNDƏ NƏLƏR DOLANIR

Dəli könül, səndə nələr dolanır,
Biri qışdır, biri payız, biri yaz.
Üç əlamət gözəllərin nişanı:
Biri işvə, biri qəmzə, biri naz.

Coşğun çaylar kimi qaynadım, doldum,
Heyva tək saraldım, gül kimi soldum.
Gedər ikən üç gözələ tuş oldum:
Biri qarı, biri gəlin, biri qız.

Qürbət eldə kimdi halım soruşan,
Ağ üzündə qoşa xal verir nişan.
Üç şeydir ki, bu otağa yaraşan:
Biri Musa, biri söhbət, biri saz.

DİLİM

Dilim, sənə bu nəsihəti deyirəm,
Dünyanın malına sarışma, dilim!
Yəqin eylə, ölüm haqdı qabaqda,
Qiyamət oduna alışma, dilim!

Mənim sözlərimi saxla amanat,
Haqqınan dost olan tez tapar nicat
İstəyirsən sərin ola salamat,
Ağlına gələni danışma, dilim!

Sən uyma namərdə, gördüm səxasın,
İçməynən, zəhr olu mey piyalasın,
Hər kəs çəkər öz ağlının bəlasın,
Fitnəvü şərlərə qarışma, dilim!

Bir məclisə vardın, sən ol nöqtə hal!
Eşidənlər səndən dərk etsin kamal.
Dindirselər dillən, yoxsa da ol lal
Hərcayı danışıb gülüşmə, dilim!

Musa eşqə alışmayıb, nə lazım,
Bivəfaynan qonuşmayıb, nə lazım,
Allah özü sirr açmayıb, nə lazım,
Sən bildiyin sirri gəl açma, dilim!

BALABANÇI

Mən heç öz dərdimi çəkə bilmirəm,
Dolanır zəmanə çaş, balabançı!
Bu tər lan ovundan keçə bilmirəm,
Töксə də gözümədən yaş, balabançı.

Sən Vətənə namə yazə bilmirsən,
Düşüb yad ellərdə gezə bilmirsən,
Mənimlə qürbətdə dözə bilmirsən,
Mən olmuşam bağı daş, balabançı!

Musa yanır bir dildarın ucundan,
Canlar alan şivəkarın ucundan.
Məni öldürsələr yarın ucundan,
Sən bizim ellərə qaç, balabançı!

APARMA

Əsib-coşub nə dönmüsən ümmana,
Araz, axma, Araz, yarım aparma.
Döndərmə qəlbimi, döndərmə qana,
Əldən alıb ixtiyarım aparma.
Araz, axma, Araz, yarım aparma!

Qoy sənə çor dəysin, ay qara köhlən,
Üfürüb şamımı söndürmüşən sən.
Ağlamazmı məni bu gündə görə?
Əldən alıb qeyrət, arım aparma!
Araz, axma, Araz, yarım aparma!

Mən necə qarğıyım qalasan viran,
İtirmişəm yarı, tapmıram, dayan!
Ay mənim əllərimi qoynumda qoyan,
Əldən alıb ixtiyarım aparma!
Araz, axma, Araz, yarım aparma!

Tellərində şana, əlində həna,
Toyumu yas edib, döndərmə qana.
And verirəm ərşə, gürşə, asmana,
Əldən alıb şux nigarım aparma,
Araz, axma, Araz, yarım aparma!

Qoyma qala Aşıq Musa darda hey,
İşi tənəzzüldə, ahu-zarda hey,
Hamı canan bə can verdi harda hey?
Əldən alıb ixtiyarım aparma,
Araz, araz, Araz, axma yarım aparma!

VARMI

Ala gözlü, uca boylu Şahzadə,
Şah sənənmə, səndən qeyri şah varmı?!
Səni seven malı neylər dünyada,
Qaşlarından özge qibləgah varmı?!

Boyun görə keçər candan sərbəsər,
Dilim bir dəryadı, sinəm bir dəftər.
Camalın ələmi edib münəvvər,
Bundan şərəfətli mehrü mah varmı?!

Qamətin hüsnünə qılım ibadət,
Qaşların tağına edim ziyarət.
Zülfünün muyundan qurulsə Sirat,
Günahkar Musaya bir irah varmı?!

MƏNİM

Başına döndüyüm, ay çoban qardaş,
Gör nə bəd yazılıb bu yazım mənim.
Çöldə ahulara olmuşam yoldaş,
İtibdi əlimdən şahbazım mənim.

Üzülüb qatardan qalmışam dala,
Gecə ah çəkirəm, gündüzlər nalə.
Sidq ilə sığınmam Miskin Abdala,
Qəbul olsun nəzir-niyazım mənim.

Bax Musanın feryadına, ahına,
Gör nələr yazılıb kəm təlahına.
Üz tutub yalvarram xublar şahına,
Qoymasın gözümdə murazım mənim.

OYANSAN

Zalım fələk yenə girdi qəsdimə,
Ağrın ahım, Nisə xanım, oyansan.
Alışırım, baxan yoxdu tüstümə,
Qürbət eldə çıxdı canım, oyansan.

Sındırma ürəymi, qırma qəlbimi,
Dolandım çölləri bir cunun kimi.
Qoy sənsiz etməsin bir gün ömrümü,
Şirin dilli, xoş zəbanım, oyansın.

Salmısan Musanı fikrə, xəyala,
Bükülüb qaməti, öyilib dələ.
Həsərət atam, anam göz tikib yola,
Sənə qurban din-imanım, oyansan.

YATMIŞDIM, GUŞUMA GƏLDİ BİR SƏDA

Yatmışdım, guşuma gəldi bir səda,
Oyandım, öyləşib bir alışan şah.
Durdum salam verdim, mən oldum agah,
Dedi: nə yatıbsan, qümbeyi-zinallah?!

Allahın izniylə mana dur dedi,
Buyurdu Qənbərə, "badə ver" dedi.
Şəhadət barmağın tutdu, "gör" dedi,
Göstərdi bir cavan, eylədi agah.

Agah oldum mən görəndə yarımı,
Unutdum ağlımı, huşi-sərimi,
Unutdum ağlımı, huşi-sərimi,
Dedi: qorxma, qorxma, mənəm Seyfullah.

Seyfullah deyəndə mən oldum bələd,
O demdə payına etdim ziyarət,
Ağıl çıxdı başdan, oldum bitaqət,
Dilimdə dolandı "lailahəillallah".

Lailahəillallah dilimdə bu gün,
Yerlərə ləngərdi, göylərə sütun.
Çəkib Zülfüqarı, aşkar etdi din,
Haqqa dost olana göstərdi irah.

İrahnın gedən bulmaz müşgülü,
Bir ismin "hələta", bir ismin "Vəli".
Cəbrayılın ustadısan, ya Əli!
Sırrlarını kimşə bilməz cabəcah.

Cabəcah deməkdə haqqa aslansan,
Pərdeyi-hicabda alma bölənsən.
Məracın yolunda xətəm alansan,
Səni necə əziz xəlq etdi allah!

Allahın şirisən, özün pürhünər,
Yahu deyib zikr elərdi Zülfüqar.
Tamaşaya durdu göydə mələklər,
Hüsnündən dərc oldu nuri-təcəllah.

Nuru görəndə ömrü gedər yüz ilə,
Neçə qatar nər-mayası düzülə.
Bir saatda yüz min dəftər yazıla,
Vəsfən başa gəlməz vallahü billah.

Billahi, sən sən vəsfə aşkar,
Dəstində paylanır saqi-yi-kövsər.
Aləmi xəlq edən ya pərverdiyar,
Səndə rəhim çoxdu, Musada günah.

GÜLƏ-GÜLƏ

Xudam səni nə xoş gündə yaradıb,
Salıbdı cahana ay gülə-gülə.
Gözəllikdə heç kim sənə tay olmaz,
Almısan qüdrətdən pay, gülə-gülə.

Çətindir ki, müşkül işlər düzələ,
Təbib sən sən, gəl yaramı təzələ.
Mən nə deyim qədərbilməz gözələ,
Eylədi ömrümü zay, gülə-gülə.

Uca boylu, tuti dilli bəxtəvər,
Sənə qurban malım, mülküm, hər nə var.
Aşiq Musa deyər, gül üzlü dilbər,
Sən getir, biz içək çay, gülə-gülə.

TƏCNİSLƏR

AY ÜZƏ-ÜZƏ

Ay ağalar, çeşmim yaşı sel oldu,
Çalxanır sonalar ay üzə-üzə.
Mərd sözünü deyər mərdü mərdana,
Namərd saxlar sözün ay üzə, üzə.

Nazlı dilbər əldə tutub nə saqı,
Dərd çəkənin nə bimarı, nə sağı.

Ala gözlər mənə eylər nasağı,
Kəc baxır, ömrümü ay üzə-üzə.

Aşiq Musa deyər, yetibdi dərdim,
Məni bu qürbətə atıbdı dərdim,
Səksəni, doxsanı ötübdü dərdim,
İndi də yetişib a yüzə, yüzə.

DE BİR ÜZ-BİR ÜZ

Arif olan, diqqət elə, fəhm elə,
Qövr eylədi yaram de bir üz, bir üz.
Fələk saldı məni hicran xəstəsi,
Yatıram yan yerdə de bir üz-bir üz.

Yaralıyam, çətin qallam bu yaza,
Ərz eliyəm, dərdi-dilim bu yaza.
Yetir xəbərimi gərdən bəyaza,
Görünsün gözümə de bir üz-bir üz.

Aşiq Musa, səni dərd az alımı?
Görüm düçar olsun dərdə zalımı!
Dərmansız xəstədən dərd azalımı?
Lağman tək deyirəm de bir üz-bir üz.

DİVANİLƏR

QALMADI

Ey fələk, sən cövründən
Xanü xavan qalmadı;
Nəçə danəndələr getdi,
Mətləb qanan qalmadı.
Çoxlarının baharını
Döndərdin zimistana,

Pozuldu bağı-bənövşə,
Soldu gülşən qalmadı.

Hər kimə ki şərbət verdin,
Tez zəhrimar eylədin;
Zülmünən yıxdın evini,
Taxtını tar eylədin;
Beş gün xoşbəxt olanların
Sonun bimar eylədin;
Nə xəstələr şəfa buldu,
Nə də Loğman qalmadı.

Kim ilə dostluq elədin,
Söylə görüm, başa-baş?
Qəzəbindən xof elədim,
Didəm verdi qanlı yaş,
Sümüyümə lərzə düşdü,
Cismimdə yandı ataş;
Qəhrinə baş əyməkdən
Musada can qalmadı.

MƏRD

Xaliq özü Məhəmmədə
Göndərdi Quranı mərd;
Yüz on dörd əziz surəni,
Otuz cüz ayarı mərd.
Heç kimsədən bakım¹ yoxdu,
Sığınmışam sübhana;
Pəderimin² mərd oğluyam,
Gəzirəm meydanı mərd.

1. Bakım – qorxum.

2. Pəderimin – atamın.

Hər kimə ki mən can dedim,
Canı canda görmədim.
Xudada olan kərəmi
Bəni-insanda görmədim.
Atasına kəc baxarı
Bir məkanda görmədim;
Nəzər saldım sağa, sola,
Dolandım hər yanı mərd.

Qafil olma, Aşıq Musa,
Kim qalacaq dünyada;
Uca könlün alçaq saxla,
Havalanma ziyada;
Cəhənnəmin maliklərin
Gündə yüz yol sal yada;
Bağışlanar günahların,
Göl eylə tobanı mərd.

MÜXƏMMƏSLƏR

MARAL

Mən səni görəndən bəri
Halım pərişandı, Maral!
Ləblərin şəhdi-şəkər,
Xəstəyə dərmandı, Maral!
Açılib qoynun içi,
Bağı-gülüstandı, Maral!
Pərvanə cismin oduna
Alışıban yandı, Maral!
Dərdbilməz naqis dedi,
Dərdbilən inandı, Maral!

Ala gözlərin görəndə
Oldum mehriban sana mən;
Gəl eyləş məclisimdə,
Eyləyim dövrənə sana mən;
Bir saat otağında
Olaydım mehman sana mən;
İxtiyar özündədi,
Nə deyim qurban sana mən;
Qıymıram mal deməyə,
Can sana qurbandı, Maral!

Kərəmi belə etdiniz,
Döndü İsayə, bəsdimi!?
Məscidi tərək elədi,
Girdi kilsayə, bəsdimi!?
Ağladı, dextil düşdü
Turi-Sənayə, bəsdimi!?
Zülüm ərşə dirək oldu,
Asmana dayandı, Maral!

Lənət gəlsin keşişə,
Aləmdə bir səs elədi;
İki sevgini bir-birdən
Ayırdı, əbəs elədi;
Qız getdi, o vermədi,
Övladıynan bəhs elədi;
Çəkdi din təsibini,
Kərəmə qisas elədi;
Haqq özü qisas qoymaz,
Ədalət divandı, Maral!

İdi suda, bəjalüstə,
Paydyom saray, düş yazığam;
Lyubit nujno, denki neto,

Gəl yaramı aç, yazığam;
Suda sadis, maya sipit,
Bir adı bayquş yazığam;
Pravda, yeyboq, maladoy,
Dərdü qəmə tuş yazığam;
Gözəllik sana da qalmaz,
Bu çarxı-dövrəndi, Maral!

Sən bir tərsa qızısan,
Əlif qəddim dəl elədin;
Yıxdın könlümün sarayın,
Gör necə xəyal elədin;
Şəfa üçün mən xəstəyə
Ləblərini bal elədin;
Göyçəli Aşıq Musanı
Dərdindən əbdal elədin;
Əl mənim, ətək sənin,
Ölürəm, amandı Maral!

SAMAVAR

Mən səni çox sevirəm,
Bilirsən halım, samavar!
Bir eyləş məclisimdə,
Cahü-cəlalım, samavar!
Dağılsın qüssə, qənim,
Dərdü-mələhim, samavar!
Həmi taxtım, həmi baxtım,
Həmi iqbalım samavar!

Şikəmində¹ abü-ataş,
Hamı durub tamaşana;

1. Şikəm – qarın.

Çoxlarına mehribansan,
Odur gəlirsən xoşuma;
Bir istəkan çay verməsən,
Ağlım gəlməz başıma;
Mən-tümən dövrənim olsa,
Çaşar xəyalım, samavar!

Başında durub çaynikin,
Ətrafında var istəkan;
Özü xasdı, bölməsi xas,
Bir nişanı zər istəkan;
Saz çalım, məclisimdə
Gəzdirsən dilbər istəkan;
Bəlkə, bir az şəfa tapa
Bu xəstə canım, samavar!

Samavarım, sən coşanda,
Ətrafında yar dolanır;
Özü zər, libası zər,
Qəddi qələmkar dolanır;
Çox çəkir o zəhmətin,
Buxağında tər dolanır;
Bundan artıq söz deməyə
Yoxdu kamalım, samavar!

Bil ki, sənsiz gün keçirməz
Hər kəsin ki ilacı var;
Padişahdan bəyə kimi
Hamının ehtiyacı var;
Samavar dövrənin açıb,
Görün necə xəracı var;
Mən sana peşkaş elərəm
Dövlətü-malım, samavar!

Musa tərifi deyir,
Eşidən gəlsin bəhsinə;
Qumru kimi zikr elərsən,
Valeh olmuşam səsine;
Çirkinlər xəcalet çəksin,
Gəlməsinlər məclisinə;
Qoy sana qulluq eləsin
Bir gözəl xanım, samavar!

DEYİŞMƏLƏR

MOLLA VƏLİ İLƏ DEYİŞMƏ

Molla Vəli:

Aşıqsansa, gir meydana, gəl eylə dövrən görək,
Qanmırsansa, oxu öyrən, urufatdan qan görək.
Aramadı dərdinə nə bir loğman, nə çarə,
Tapılmadı cisminə də həkimi-loğman görək.

Aşıq Musa:

Ey fələk, sənən əlləşməyə bir belə meydan görək,
Tut əlim, fürsət ola xakilə yeksan görək.
Əyyuba saldın yara atdılar səhralara,
Tapılmadı dərdinə bir sənə dərman görək.

Molla Vəli:

O kim idi həmdəm oldu badi-qəm dəryasına?
O kim idi tövhəsini verdilər anasına?
O kim idi hərdən gəldi də bir şəxsən yasına?
Açıla hər mənəsi, qalmasın pünhan görək.

Aşıq Musa:

Nuşirəvan gör nə halda girdi qəm dəryasına,
İsgəndərdi vəsiyyətin göndərən anasına,

Yamən hudan Yaqub gəldi çıxdı Nadir yasına,
Özü durdu namazına ol sirri sübhan gerek.

Molla Vəli:

Kal ilə əlləşənin gerek özü kal ola,
Bacarmasa kiryə, cavan qəddi dal ola.
Buraxmaram yaxına dərdi-qəmin bol ola,
Hamı bizə baş əysin, gətirsin iman gerek.

Aşiq Musa:

Qəzəbimdən qorxmursanmı birdən qovğa-qal ola,
Məhşər günü qul isrətdi dilin tutula lal ola.
Dözə bilməz qabağında yüz Urustam-Zal ola,
Əməllərizi yazmağa bir əsr, zaman gerek.

Molla Vəli:

Molla Vəli bilirənmi, aşiq səni edər xar,
Doxsan doqquz fırıllax, min cürə hiylə var.
Şeytana qulluq etmə, bu sənətdən ol kənar,
Aşıqlar görməsinlər, öləndə Quran gerek.

Aşiq Musa:

Həm Kərimdi, həm Rəhimdi, həm də min bir adı var,
Şahi- Mərdan Şiri-Yəzdan özü etdirib inkar.
Musa deyər, cəhənnəmdə yeriniz var mollalar,
Sizdən sual alacaq Sahibi-Zaman gerek.

QILMANLA DEYİŞMƏ

Qılman:

Çox da havalanıb aşığam demə,
İgidsənsə, gör meydanda döz indi.
Yaxşı yerdə gəlib düşdün cəngimə,
İtdi ağlın, huşun başdan, çaş indi.

Aşiq Musa:

Yalqız bilib nə kəsmisən yolumu,
Görünərəm gözlərində beş indi.
Başın gedər bax, tərptəsəm əlimi,
Mərd igidsən, gəl meydana düş indi.

Qılman:

Qılınc çəkər dörd edərəm gözünü,
Anan, bacın bir də görməz üzünü,
Alar canın, sındıraram sazını,
Ələnməsə gözlərindən yaş indi.

Aşiq Musa:

İsgəndertək suvar ollam yəhərə,
Baxarsan igiddə olan hünərə,
Koroğlutək coşub çəkəmə bir nəərə,
Lərzə gələr bu dağ, dərə, daş indi.

Qılman:

Tutaram yolları, bağlaram bəndi,
Ataram boynuna indi kəməndi.
Gətir ver əlinlə mənə səməndi,
Ya da vurum yəhərindən aş indi.

Aşiq Musa:

Aldanma dünyanın şövkət-şanına,
Şir gerek bulansın şirin qanına.
Ər igid lazımdı nər meydanına,
İstəyirsən, vuraq baş-başa indi.

Qılman:

Tanıdırsan sən adımı, sanımı,
Mən meydanda əsirgəməm canımı.
Aləmlər alışar tutsam yönümü,
Başın gedər, qalar cəsət, leş indi.

Aşıq Musa:

Nərə çəkib üz çevirsəm düşmana,
Deryaya nərəmdən düşər fırtına.
Çəkərəm qılıncım boyanar qana,
Qoymam qala daş üstündə daş indi.

Qılman:

Adım Qaçaq Qılman, qoy deyim tanı,
Gəzmişəm Ərəbi, Farsı, Osmanı.
Mərd yolunda fəda qıllam bu canı,
Əl tutaq, gəl olaq biz qardaş indi.

Aşıq Musa:

Adım Aşıq Musa, Göyçə mahalım,
Dar ayaqda dəyişərmə gör halım.
Bac almamış bac vermərəm, ay zalım,
Danışsın, gəl danışmaq xoş indi.

MƏLƏKNİSƏ İLƏ DEYİŞMƏLƏR**1.****Mələknisə:**

Əcəm oğlu, çatıb ömrünün sonu,
Saldın öz cismini nara yetişdin.
Höküm eylərəm cəllad alar canını,
Kor talehli bəxti qara yetişdin.

Aşıq Musa:

Türk balası, soruş sən bir halımı,
Gəzirdim dərdimə çara yetirdin.
Tale salıb bu diyardan yolumu,
Həsret könlüm intizara yetişdim.

Mələknisə:

Doqquz aşiq saldırmışam zindana,
Cər çəkirdim gələni yoxdu hər yana.
Əcəl çəkib səni mərdi-meydana,
Qurban gəlib sən onlara yetişdin.

Aşıq Musa:

Asdırram, kəsdirrəm nəyə gerekdi,
Qamətin hürüdü, cismim mələkdi.
Qaşların kamandı, gözün qəşəngdi,
Camalında mahı-para yetişdim.

Mələknisə:

Mələknisə xanım coşmayıb hələ,
Coşanda canına düşər vəlvələ.
Soldurram sifətin, bənzəyər külə,
Vaxt tamamdı, gəlib tora yetişdim.

Aşıq Musa:

Aşıq Musa, de sözünün sonunu,
Süfrə salım, açım burda xonunu.
Yar yolunda qurban verərəm canımı,
Çəkdirsən çəkdir dara, yetişdim.

2.**Mələknisə:**

Ölümünmü yetib, aşiq,
Göz tikib hara baxırsan,
Kimin, kimsən varsa, çağır,
Çəkdirrəm dara, baxırsan.

Aşıq Musa:

Qurbanınam Nisə xanım,
Qaşındı qara, baxıram.
Gözlərin var alır canım,
Qoynunda nara baxıram.

Mələknisə:

Oğlan, çəşmişan yolundan,
Qorxmursanmı sən ölümdən?
Tənəb saldırram dilindən,
Vuraram yara, baxarsan.

Aşiq Musa:

Məni salma dağa-daşa,
Canım boyuna sadağa.
Lalə yanaq, gül buxağa,
Benzəyir qara, baxıram.

Mələknisə:

Mələknisə ac aslandı,
Bil, mahalım Qaraxandı.
De görüm, əslin hardandı,
Yananda nara baxarsan.

Aşiq Musa:

Aşiq Musadı Göyçəli,
Eşqindən olubdu dəli.
Sənsən bəxtimin əzəli,
Yetişdim yara baxıram.

3.

Aşiq Musa:

Pərvanə tək düşüb eşqin oduna,
Mən şam kimi yana-yana gəlmişəm.
İzn versən dolanaram başına,
Doğru əhdə, düz peymanə gəlmişəm.

Mələknisə:

Aşiq olan yoxsa keçib canından,
Bilirsənmi nə məkana gəlmişən?

Haşiyə çəkdirrəm sənin qaşından,
Ya dəlisen, ya divane, gəlmişən.

Aşiq Musa:

Rüstəm-Zal da gəlsə, keçməz yanımdan,
Çox aşıqlar gəlib-keçib sanımdan.
Öldürsələr, qorxum yoxdu qanımdan,
Tərhan şikaradı, sara, gəlmişəm.

Mələknisə:

Çəkdirrəm çarmıxa, çəkdirrəm dara,
Vurdurram boynunu açıq-aşkara
Saldırram zindana, bağlarsan yara,
Boyadaram səni qana, gəlmişəm.

Aşiq Musa:

Quraram ərəsət-məhşər divanı,
Onda tanıyarsan Aşiq Musanı.
Səndən olmaz Osmanlının sultanı,
Aparmağa bir nişana gəlmişəm.

Mələknisə:

Adım Mələknisə, qoy deyim tanı,
Mənəm bu torpağın ağası, xanı.
Əcəlin yetişib alaram canı,
Nə cürətlə bu meydana gəlmişən.

4.

Mələknisə:

Ver görüm cavabım, ay əcəm oğlu,
Neçə ismə, neçə guşə bağladı?
Neçəsi zeynəndi, neçəsi teynən,
Yalqızdımı, yoxsa qoşa bağlıdı?

Aşıq Musa:

Eşit bu ərzimi, ay Nisə xanım,
Mürği-ruhum hilala qaşa bağlıdı.
İyirmi səkkiz hərif, otuz üç aye,
Zey-zəbərənən otuz bəşə bağlıdı.

Mələknisə:

Anla, sözlərimin var qeyli-qəsdi,
Yetirmi haraya tutanda desdi?
O hansı kimsədi, o hansı kəsdi,
Ömürlük var, bax üç peşə bağlıdı?

Aşıq Musa:

İstəyirsən, deyim o min bir addan,
Dəstindən tutanı çıxardım oddan.
Oruc tut, namaz qıl, çıxarma yaddan,
Səxavət hamısından başa bağlıdı?

Mələknisə:

Mələknisə deyər, şiri-nər kimi,
Xırd et sözlərimi dürr, gövhər kimi.
Kim çəkib binanı, kim qoyub himi,
Kimlərdi, de göstərişə bağlıdı.

Aşıq Musa:

Aşıq Musa eylər dilində əzbər,
Haqq evinin himin qoyub ərənler.
Məhəmməd hümməti, mənəm deyənler,
Salam dini var, həmişə bağlıdı.

İZAHLAR VƏ QEYDLƏR

OZAN HEYDƏR

“Yeter”, “Gəlməz”

Şeirlər Aşıq Əli Babayevdən (80 yaşlı, Göyçə mahalı, Ağbulaq kəndi) yazıya alınmışdır.

OZAN İBRAHİM

Gəraylılar

“Yetməz”, “Üstündə”

Qoşmalar

“Deyərlər”, “Gəlməzmi”

Şeirlər Aşıq Əli Babayevdən yazıya alınmışdır.

MİSKİN ABDAL

Gəraylılar

“Nədi?”

Şeir Aşıq Hacı Bayramovdan yazıya alınmışdır.

“Qocalıram”

Şeir Aşıq Əli Babayevdən yazıya alınmışdır.

“Döner”

Şeiri Əziz Əhmədov Xınnalı Aşıq İdrisdən yazıya alınmışdır.

“Yarım”

Şeir Aşıq Hacı Bayramovdan (Göyçə mahalı, Daşkənd kəndi) yazıya alınmışdır.

“Düşərsən”

Bu şeir ilk dəfə “Kommunist” qəzetində (18.04.1991) çap olunmuşdur.

“Fələk”, “Allah, ölümün həxdı!”, “Dünya, səndə nəyim qaldı”

Şeirləri Zeynalabdi Cəfərov Aşıq Kərəm Oruc oğlundan (100 yaşlı, Göyçə mahalı, Cil kəndi) yazıya alınmışdır.

“Gedin deyin Lələ bəyə”

Şeir Aşıq Müseyib Nəsimovdan (75 yaşlı, Göyçə mahalı, Cil kəndi) yazıya alınmışdır.

“Bu da məni”

Şeir Aşiq Sultanəli Abbasəliyevdən (60 yaşlı, Göyçə mahalı, Ağbulaq kəndi) yazıya alınmışdır.

Qoşmalar

“A yaz ayları”

Şeir ilk dəfə “Ulduz” jurnalında (1985, №7) çap olunmuşdur.

“Yar deyə-deyə”, “Yetiş dadıma”

Şeiri Zeynalabdi Cəfərov Aşiq Kərəm Oruc oğlundan yazıya almışdır.

“A dağlar”

Şeir ilk dəfə “Kommunist” qəzetində (18.04.1991) çap olunmuşdur.

“Dağlar”

Şeir ilk dəfə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində (30.11.1974) çap olunmuşdur.

“Bundan sənə nə”

Bu şeir Aşiq Hacı Bayramovdan yazıya alınmış, ilk dəfə “Türk xalq şeirindən seçmələr” kitabında (1990) çap olunmuşdur.

“Pir idi”, “Gedər”, “Məni”, “Ya Əli”, “Dağların”, “Unutma”

Şeirlər Aşiq Hacı Bayramovdan yazıya alınmışdır.

“Ağlaram”, “Əlif-lam”

Şeirlər Sədnik Paşayev tərəfindən yazıya alınmışdır.

“Dönərmə?”, “Qojalix”, “Qojaldım”, “Dolanır”

Şeirləri Əziz Əhmədov Xınnalı Aşiq İdrisdən yazıya almışdır.

“Nökərəm”

Bu şeiri Əziz Əhmədov Aşiq Qədir Vəliyevdən (71 yaşlı, Göyçə mahalı, Babacan kəndi) yazıya almışdır.

“Ağlaram”

Bu şeir yazıçı – ədəbiyyatşünas Əzizə Cəfərzadənin “Bakı-1501” kitabından götürülmüşdür.

“Olmaz”, “Ayaq üstədi”

Şeirləri Abbas Mazanov atası Əli Mazan oğlundan yazıya almışdır.

“Qaldı”

Şeir Əli Behbud oğlu Süleymanov tərəfindən yazıya alınmışdır.

Təcnislər

“El ata”

Bu şeiri Əziz Əhmədov Aşiq İdrisdən yazıya almışdır.

“Məni”

Bu təcnis ilk dəfə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində (30.12.1974) çap olunmuşdur.

Divanilər

“Məni”

Şeir “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində (30.12.1974) çap olunmuşdur.

“Yol vermədim”

“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində (30.12.1979) çap olunmuşdur.

“Zay olmuşam”

Şeir ilk dəfə “Ağrıdağ” qəzetində (1998, №11) çap olunmuşdur.

“Narın üzə bilmirəm, “Ya Əli”

Şeirlər Aşiq Hacı Bayramovdan yazıya alınmışdır.

“Qoymaram”

Şeir Aşiq Kərim Paşayevdən (Göyçə mahalı, Ardanış kəndi) yazıya alınmışdır. Bu kitabda verilən şeirlər “Miskin Abdal” kitabından (toplayarı və tertib edən: H.İsmayılov. Bakı, 2001) götürülmüşdür.

DƏRDLİ NƏSİB

Gəraylılar

“Geriye”, “Haqq divanı”

Qoşmalar

“Çatıf-çatmayıf”, “Obası çiçəkli, eli Göyçəli”

Şeirler Aşıq Əli Babayevdən yazıya alınmışdır.

SİMİRLİ SEVGİLİ

Gəraylılar

“Yarı mən”, “Mahmudum”, “Yollar hey”, “Olubdu”,
“Gəlmədi”, “Mənim”, “Eylədi”

Qoşmalar

“İnanıbdı”, “Yar mənim”, “Oğlan”

Şeirler Aşıq Əli Babayevdən və Aşıq Qədir Vəliyevdən yazıya alınmışdır.

QUL MAHMUD

Gəraylılar

“Görmüşəm”

Qoşmalar

“Gəlmişəm”, “Yetir”, “Mənim”, “Ağlaram”,
“Tapmadım”, “Qovuşdu”, “Gecələr”

Şeirler Aşıq Məhərrəm Hacıyevdən (75 yaşlı, Göyçə mahalı, Ağbulaq kəndi) yazıya alınmışdır.

AĞ AŞIQ (AŞIQ ALLAHVERDİ)

Bayatılar

Gəraylılar

“Aşıq Alı”, “Süsənbərə”, “Sənin”, “Getdi”

Qoşmalar

“Bilmirəm”, “Səni”, “Deyə-deyə”, “Nə bilər”, “Çətindi”
“Düşdü”, “Gilli”, “Məni”

Təcnislər

“Aye məndədi”

Deyişmələr

“Aşıq Alı ilə deyişmə”, “Keşişoğlu ilə deyişmə”

Ağ Aşıqın bu şeirləri və deyişmələri “Ustad aşıqlar” (şeirlər). (tərtib edənləri: P.Əfəndiyev, M.Həkimov, N.Məmmədova. Bakı, 1983) kitabından götürülmüşdür.

“Ümbülbanu ilə deyişmə”

“Göyçə dastanları və aşıq rəvayətləri” (toplayanı və tərtib edəni: H.İsmayılov. Bakı, 2001) kitabından götürülmüşdür.

ŞAİR MƏMMƏDHÜSEYN

Şeirler “Yatıb oyanmaz, oyanmaz” (tərtib edəni: S.Şairov. Bakı, 2005) kitabından götürülmüşdür.

AŞIQ ALI

Gəraylılar

“Oldu”, “Qoynunda-qoynunda”, “Uzaq yollara-yollara”,
“Oldu”

Qoşmalar

“Söz oldu”, “Bu gün”, “Nə qaldı”, “Getdi”, “Düşər”,
“İçəcək”, “Bilməz”, “Olmadı”, “Dolandırır”, “Keçdi”, “Dedi”,
“Bənzərsən”, “Qızların”, “Könül”, “Sənin”, “Ağrı dağı”,
“İnciməsin”, “Gözümüz”, “Gedək”, “Olmadı”, “Gərəkdir”,
“Deyinən”, “Yadıma düşdü”, “Kor Aşıq Alı”, “Deyər”,
“Yavaş-yavaş”, “Deyirəm”, “Vətənimdə”, “Tək-tək”, “Bax”,
“İstərəm”, “Dal-dala”, “Görmədim”, “Ay ilə-ilə”, “Ay üzə-üzə”,
“Ay eylər qıj-qıj”, “Dal-dala”

Təcnislər

“Bir üz-bir üz”, “Dal-dala”, “Aya qalmasın”, “Aye məndədi”,
“Ayağı belə”, “Başa-baş”

Divanilər

“Nədir”, “Verir”, “Qocalıq”

Aşıq Alının bu şeirləri “Aşıq Alı” (tərtib edəni: H.Hüseynzadə. Bakı, 1975) kitabından götürülmüşdür.

Deyişmələr

“Türk aşığı İqballa deyişmələr”, “Əsmər xanımla deyişmə”

Bu deyişmələr “Göyçə dastanları və aşıq rəvayətləri” kitabından götürülmüşdür.

Şeirlerin bir hissəsi Qaytaran Əsgərovun (Gədəbəy rayonu, Ariqıran kəndi) 1927-ci ildə toplanıb yazıya alınan əlyazmaları əsasında tərtib olunmuşdur.

“Getdi” qoşmasınının Qaytaran Əsgərovun əlyazmasında olan variantı belədir:

Elə qəhr eylədi, bımürvət fələk,
Axdı eynim yaşı, çay oldu getdi.
San sona çatanda ağa, bəy, nöker,
Hamı bir-birinə tay oldu getdi.

Kimi ay qabağa siyah tel düzər,
Kimi qaş oynadar, gözlərin süzər.
Kimi kef-damaqda sallanıb gəzər,
Kiminin axırı vay oldu getdi.

Ananı balasız qoydu ehtiyac,
Gəzir oba-oba, giryan, nə əlac.
Gəldi yapon bundu, düşdü qaçaqaç,
Çoxları zəminə pay oldu getdi.

Ağ günüm atlandı, qaldım piyada,
Sirat salatın gətirrəm yada.
Can deyən dostlarım yoxdu dünyada,
Sabaha söz verən, ay oldu getdi.

Yad oldu didmə Şəmsiylə Qəmər,
Ər oğlu ər Alı oldu südəmər.
Yüzillik dövrəm oldu bisəmər,
Sənətdə gözləri zay oldu getdi.

AŞIQ MUSA

Gəraylılar

"Sazın", "Bir gün"

Qoşmalar

"Köynəkək", "Balabançı", "Aparma", "Mənim",
"Oyansan".

Bu qoşmalar Aşiq Musa Süleymanovdan (65 yaşlı, Göy-
çə mahalı, Sarıyaqub kəndi) yazıya alınmışdır.

"Dəli könül sənə nələr dolanır", "Dilim", "Varmı",

"Yatmışdım, guşuma gəldi bir səda", "Gülə-gülə"

Təcnislər

"Ay üzə-üzə", "De bir üz, bir üz"

Divanilər

"Qalmadı", "Mərd"

Müxəmməslər

"Maral", "Samavar"

Şeirlər "Sazlı-sözlü Göyçə" kitabından götürülmüşdür.

Deyişmələr

"Molla Vəli ilə deyişmə", "Qılmanla deyişmə", "Mələk-
nisə ilə deyişmə"

Bu deyişmələr "Göyçə dastanları və aşiq revayətləri"
kitabından götürülmüşdür.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Aşıq sənətinin beşiyi Göyçə</i>	3
(Ozan Heydər	55
<i>Gəraylılar</i>	
Yeter	57
Gəlməz	57
(Ozan İbrahim	58
<i>Gəraylılar</i>	
Yetməz	60
Üstündə	60
<i>Qoşmalar</i>	
Deyəllər	61
Gəlməzmi?	62
(Miskin Abdal	63
<i>Gəraylılar</i>	
Nədi?	87
Qocalıram	87
Tapınmışam	88
Dönər	89
Yarım	89
Başın	90
Düşərsən	90
Fələk	91
Allah, ölümün haxdı!	91
Dünya, səndə nəyim qaldı	92
Gedin deyin Lələ bəyə	93
Bu da məni	94
<i>Qoşmalar</i>	
A yaz ayları	95
Yar deyə-deyə	95
Yetiş dadıma	96
A dağlar	97

Dağlar	97
Getdi	98
Gəl	98
Bunnan sənə nə	99
Piriydi	99
Gedər	100
Məni	100
Ya Əli	101
Ağlaram	101
Əlif-lam	102
Dönərmi	103
Qoçalıx	103
Qoçaldım	104
Dolanar	104
Nökərəm	105
Halalam	106
Ağlaram	106
Olmaz	107
Ayaq üstədi	107
Dağların	108
Arzular	108
Deyərlər	109
Var	110
Unutma	110
Qaldı	111
<i>Təcnislər</i>	
El ata	111
Məni	112
<i>Divanilər</i>	
Məni	113
Yol vermədim	113
Zay olmusan	114
Narın üzə bilmirəm	114
Ya Əli	115

Qoymaram	115
Dərdli Nəсіб	117
Gəraylılar	
Geriyyə	119
Haqq divanı	119
Qoşmalar	
Çatıf-çatmayıf	120
Obası çiçəkli, eli Göyçədi	120
Şimpırılı Sevgili	122
Gəraylılar	
Yarı mən	124
Mahmudum	124
Yollar hey	125
Olubdu	125
Gəlmədi	126
Mənim	126
Eylədi	127
Qoşmalar	
İnanıbdı	127
Var mənim	128
Oğlan	128
Qul Mahmud	130
Gəraylılar	
Görmüşəm	132
Qoşmalar	
Gəlmişəm	133
Yetir	133
Mənim	134
Ağlaram	134
Tapmadım	135
Qovuşdu	135
Gecələr	136
Ağ Aşıq (Aşıq Allahverdi)	137
Bayatılar	149

Gəraylılar

Aşıq Ali	152
Süsenbərə	153
Sənin	153
Getdi	154
Əlindən	155
Haram olsun	155
Deyə-deyə	156
Söylə	156
Təsniflər	
Salam olsun	157
Qoşmalar	
Dərdimi	157
Yandırır	158
Güldü Ağ Aşığa Göyçə mahalı	158
Məni	159
Bilmirəm	159
Səni	160
Deyə-deyə	160
Nə bilər	161
Çətindi	161
Qayıtdı	162
Olmaz	162
Kədərdi	163
Səndədi	163
Çatmadım	164
Baxtım	164
Düşdü	165
Gilli	165
Çəkirlər	166
Qalanmalıyam	167
Məni	167
Təcnislər	
Ayə məndədi	168

Deyişmələr	
Aşıq Alı ilə deyışmə	168
Keşişoğlu ilə deyışmə	170
Ümbülbanu ilə deyışmə	171
Sair Məmmədhüseyn	173
Gəraylılar	
Oyanmaz	184
İstərəm	184
Görünür	185
Güllü	186
İstərəm	186
Nigar	187
Aşiqiyəm	187
Ay qız	188
Bulaq	188
Dağlar	189
Qurban	190
Göründün	190
Oynasın	191
Səni	191
Olarmı	192
Ay pəri	193
Nazənin	193
Bizə qayıt	194
Lalə	194
Ağrıdır	195
Üstədi	195
Olaydı	196
Dərdidi	196
Olum	197
Qoşmalar	
Ağrı dağı	198
Dilim	198
Məni	199

Gəlmişəm	200
Könül	200
Yanı nə?	201
Xəbər al, deyim	202
Nə deyim	203
Nur	204
Qabaqda	205
Bağışlı məni	205
Vacib olundu	206
Ya əlif-əlif	207
Haqdan peyğəmbərə salam	207
Neçədir	209
Ola	210
İstə	210
Nə var	211
Yaxsıdır	211
Keçdi	212
Deyəllər	212
Sinəm üstə	213
Bilməzsən	213
Gəlmişəm	214
Qadan alım	214
Üçün	215
Oxsayır	216
Ürəyimə	216
Dilim	217
Bilmirəm	217
Gözəl	218
Uzaqdasan	218
Var	219
Dedi	219
Ay hazarat	220
İstəmirəm	221
Qayıda	222

Gözəlīm	223
Hacı	224
Olmaya	224
Ceyranım	225
Niyə olub	226
Qızlar	227
Az-az	227
Bənzəməz	228
Bu yerlər	228
Düşərmiş	229
El yaraşığı	229
Neynirəm	230
Güləndəm	230
Qayıtdı	231
Bilməz	231
Gəlməz	232
Arvad	232
Gəldin	233
Dağlar	233
Oxşa məni	234
Bilmədim	234
Bilmədim	235
Eyləmə	236
Ağrın alım	236
Xanım	237
Gözəldi	237
Qocaldım	238
Eyləmişən	239
Gəlmişəm	239
Nə dəmi	240
A Məsmə	241
Mənim	241
Can alan	242
Sənə qurban	242

Qalmaya	243
Olarmış	243
Xoşqədəm	244
A bəxtim	244
Eyləsən	245
Yar aşığıyam	245
Bilmirəm	246
Olmadı	246
Molla	247
Günbəgün	247
Olmaz	248
Sığal verib	248
Əlinə	249
Salatın	249
Yaylağım	250
Sənə qurban	250
Olaydı	251
Mollanın	251
Yar əlindədi	252
Tova	252
Mənim	253
Olasan	253
Kimi	254
Sən	255
Görmüşəm	255
Nan verir	256
Kəs-kəs	257
Göyçə ellidi	257
Təcnislər	
A yana-yana	258
Könül	259
Var istə məndən	259
Pəh-pəh-pəh	260
Çat dada	260

Yar andı	261
Yasinə bağlar	261
Ay üzə-üzə	262
Dolanar	262
Göz olar	263
Üzə-üzə	263
Yara canımı	264
Bir bax	264
Çal, a çal	265
Yar alan könül	265
Daradı	266
Qalanar	266
Səra-sərimi	267
Ay süzə-süzə	267
Qalandı	268
Ay yazıq-yazıq	268
Yaralananda	269
Oddadı	269
Yarasa	270
Cahanda	270
Qal-qala	271
Yarıma	271
Yazanda	272
Dil-dilə	272
Gözdədi	273
Başabaş	273
De bir üz-bir üz	274
Yaşa yar	274
Yan-yana	275
Cığalı təcnislər	
Yana-yana	276
Yaxşı sına	277
Tərsinə gedər	278
Düzə gəl	279

Məni	279
Dama-dama	280
Hey yaya	281
Divanilər	
Olmasa	282
Neylərəm	283
Mərd	283
Şəriətin rəhbəri	284
Ya Əli	285
Olmasa	286
Ola	286
Ay aşıq	287
Endirər	288
Gəlmədi	289
Bax	290
Qırmızı	291
Yasindimi	292
Haqq vergisi	293
Müxəmməslər	
Gözəl	294
Gülxanım	295
Sənəm	297
Demişəm	298
Deyişmələr	
Molla Əsgərlə deyişmə	299
Məmmədsöyünlə çobanın deyişməsi	300
/Aşiq Ah	302
Bayatılar	327
Gəraylılar	
Oldu	327
Oldu	328
Qoynunda-qoynunda	328
Uzaq yollara-yollara	329
Oldu	329

Olmur	330
Dağlar qoynunda-qoynunda	330
Yalvara-yalvara	331
Düşübdü	332
Təbriz gözəli	332
Ölürəm	333
Eyləsin	333
Sənə	334
Oldu	334
Dövrən	335
Birisin	336
Qazanar	337
Ellərdi	337
Etibarınıandı	338
Qoşmalar	
Söz oldu	338
Bu gün	339
Nə qaldı	340
Getdi	340
Düşər	341
İçəcək	342
Bilməz	342
Olmadı	343
Dolandırır	343
Keçdi	344
Dedi	344
Bənzərsən	345
Qızların	346
Könül	346
Sənin	347
Ağrı dağı	347
İnciməsin	348
Gözümüz	349
Gedək	349

Olmadı	350
Görək	350
Deyinən	351
Yadıma düşdü	351
Kor Aşıq Alı	352
Deyər	352
Yavaş-yavaş	353
Deyirəm	354
Vətənimdə	354
Tək-tək	354
Bax	355
İstərəm	356
Dal-dala	357
Bəsdı	357
Ola bilməz	358
Yetişdim	359
Gətirmə	360
Gedirəm	360
Könül	361
Bilinməz	361
Düşərsən	362
Gözəldi	362
Vermərəm səni	363
Düşmüşəm	364
Bəsdı	364
Mənim	365
İtifdi	365
Ay ilə-ilə	366
Keçibdi	366
Dağlar	367
Eyləmə	368
Bəsdı	369
Bilin siz	370
Görmüşəm	370

Ağlama	371
Dönübdü	372
Oldu	372
Düşər	373
İncimərəm	373
Gözəldir	374
Əlif-əlifə	374
Ağlaram	375
Əzbər-əzberi	375
Yetişdi	376
Mənəm	376
Qurbandı	377
Yazdım	377
Soruşma	378
Getdi	379
Qabaqda	379
Çürüdü	380
Qalmadı	380
Olgunan	381
Ay üzə-üzə	381
Narın üz	382
Deyirəm	382
Neçədi	383
Amandı	384
Dəyməmiş	384
Gülə-gülə	385
Deyərsən	385
Mədinə	386
Gözəllər	387
Neynər	388
Yaylaq	388
Yaratdı	389
Sevdiyim	390
Çəkifdi	391

Qoşalmışam	391
Dolandırır	392
Gələjəkdi	392
Əllər	393
Neçə dili var	394
Eylər-eylər	395
Yavaş-yavaş	395
Bizə göndər	396
Gətirmişəm	397
Nədən oldu	397
Olmaz	398
Görmədim	398
Zeynalın	399
Diyarımda	400
Yaxşıdı	400
Zamanıdı	401
Hayıfsan	401
Düşdü	402
Gözəllər	402
Ay üzə-üzə	403
Nədən oldu	403
Dünya	404
Düzələ bilməz	404
Düz yeri	405
Mənim	405
Var	406
Ay eylər qıj-qıj	406
Dal-dala	407
Birisin	407
Dağlar	408
Təcnislər	
Ay ağa haray	408
Türk elə	409
Damı da yansın	409

De bir üz-bir üz	410
Dal-dala	410
Aya qalması	411
Ayə mөndədi	411
Ayağı belə	412
Cığalı təcnislər	
Ağ damar-damar	412
Başa-baş	413
Divanilər	
Nədir	414
Danış	415
Verir	416
Üstədir	416
Var	418
Nədi	418
Yuxusuz	419
Yalvarıram	419
Qırmızı	420
Bizdədi	420
Gələcək	421
Qocalıq	422
Deyişmələr	
Türk aşığı İqballa deyişmələr	423
İranlı Aşıq Zəki ilə deyişmələr	428
Əsmər xanımla deyişmələr	435
Aşıq Musa	442
Gəraylılar	
Sazın	446
Bir gün	447
Qoşmalar	
Köynəkçək	447
Dəli könül, səndə nələr dolanır	448
Dilim	449
Balabançı	449

Aparma	450
Varmı	451
Mənim	451
Oyansan	452
Yatmışdım, güşuma gəldi bir səda	452
Gülə-gülə	454
Təcnislər	
Ay üzə-üzə	454
De bir üz-bir üz	455
Divanilər	
Qalması	455
Mərd	456
Müxəmməslər	
Maral	457
Samavar	459
Deyişmələr	
Molla Vəli ilə deyişmə	461
Qılmanla deyişmə	462
Mələknisə ilə deyişmələr	464
İzahlar və qeydlər	469

Hüseyn Ələsgər oğlu İsmayılov.
Göycə aşığıları və el şairləri,
I cild
Bakı, "Səda" nəşriyyatı, 2006.

Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəmzadə

Kompüterdə yığdı:
Aygün Balayeva

Korrektor:
Tacir Səmiri

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Baxşəli Süleymanov

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 31 ç/v
Tirajı: 500
Sifariş:
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab "Səda" nəşriyyatında
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

LL 3

182

